

Universitätsbibliothek Wuppertal

P. Vergili Maronis Aeneis

Vergilius Maro, Publius

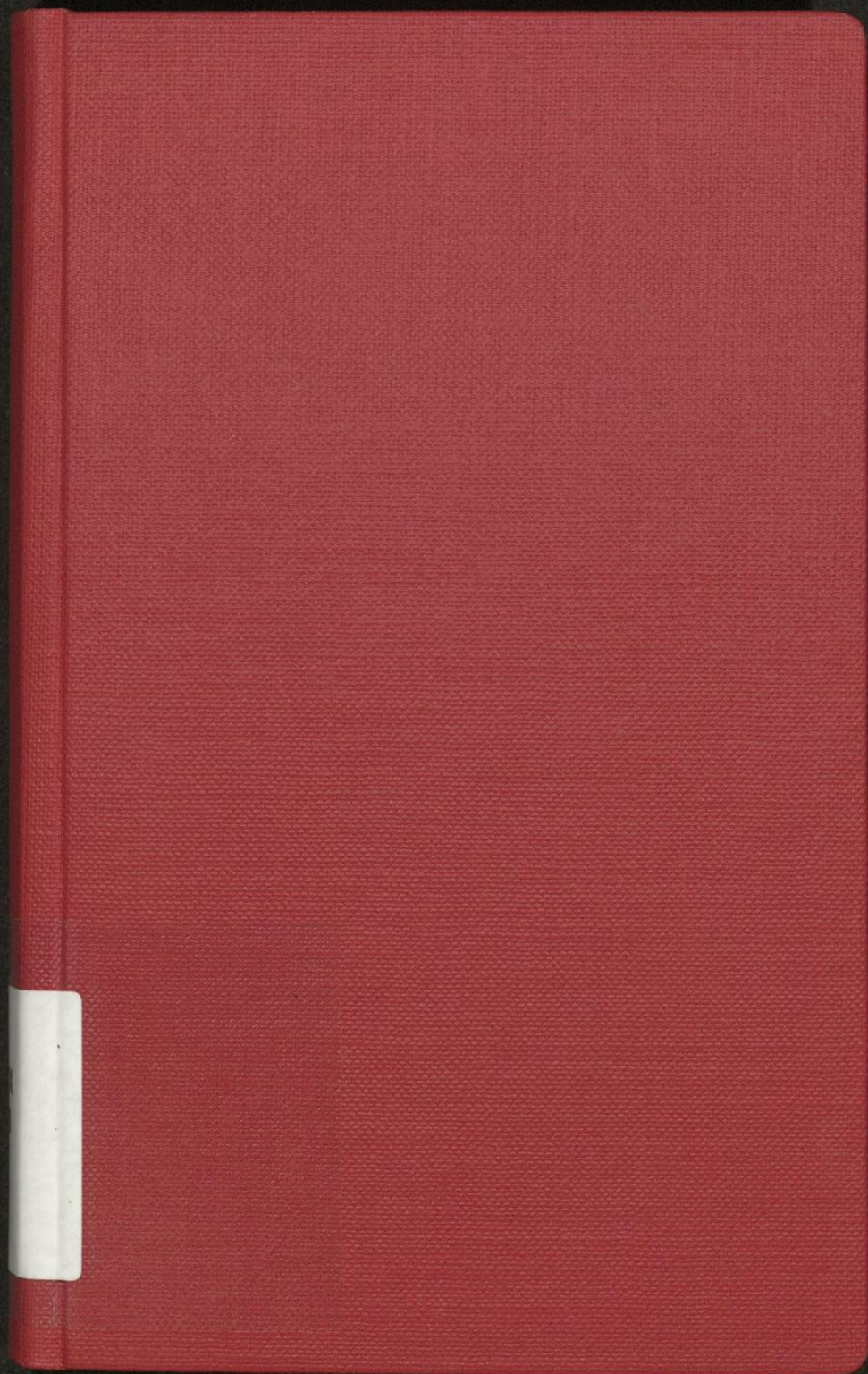
Berolini, 1889

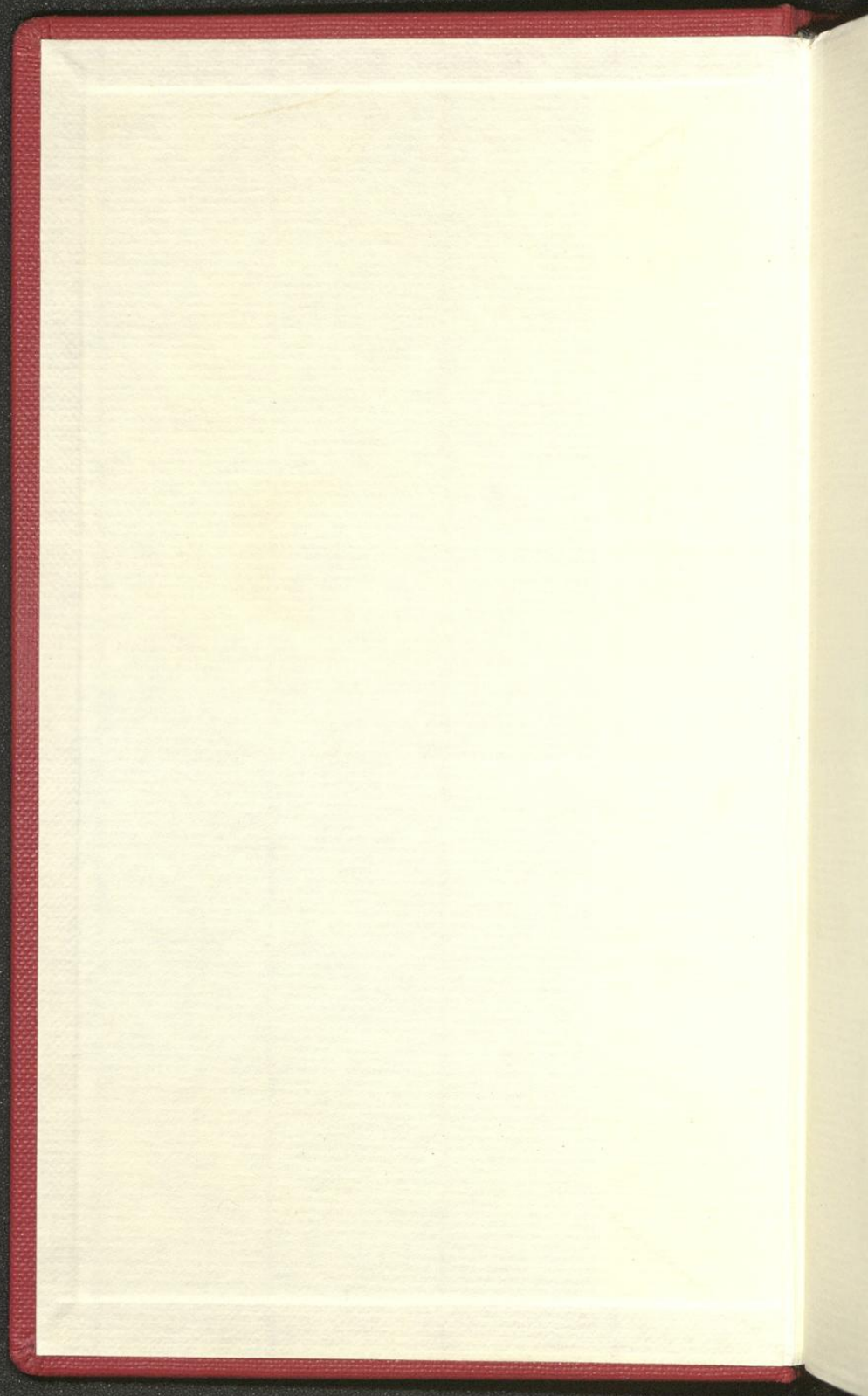
Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

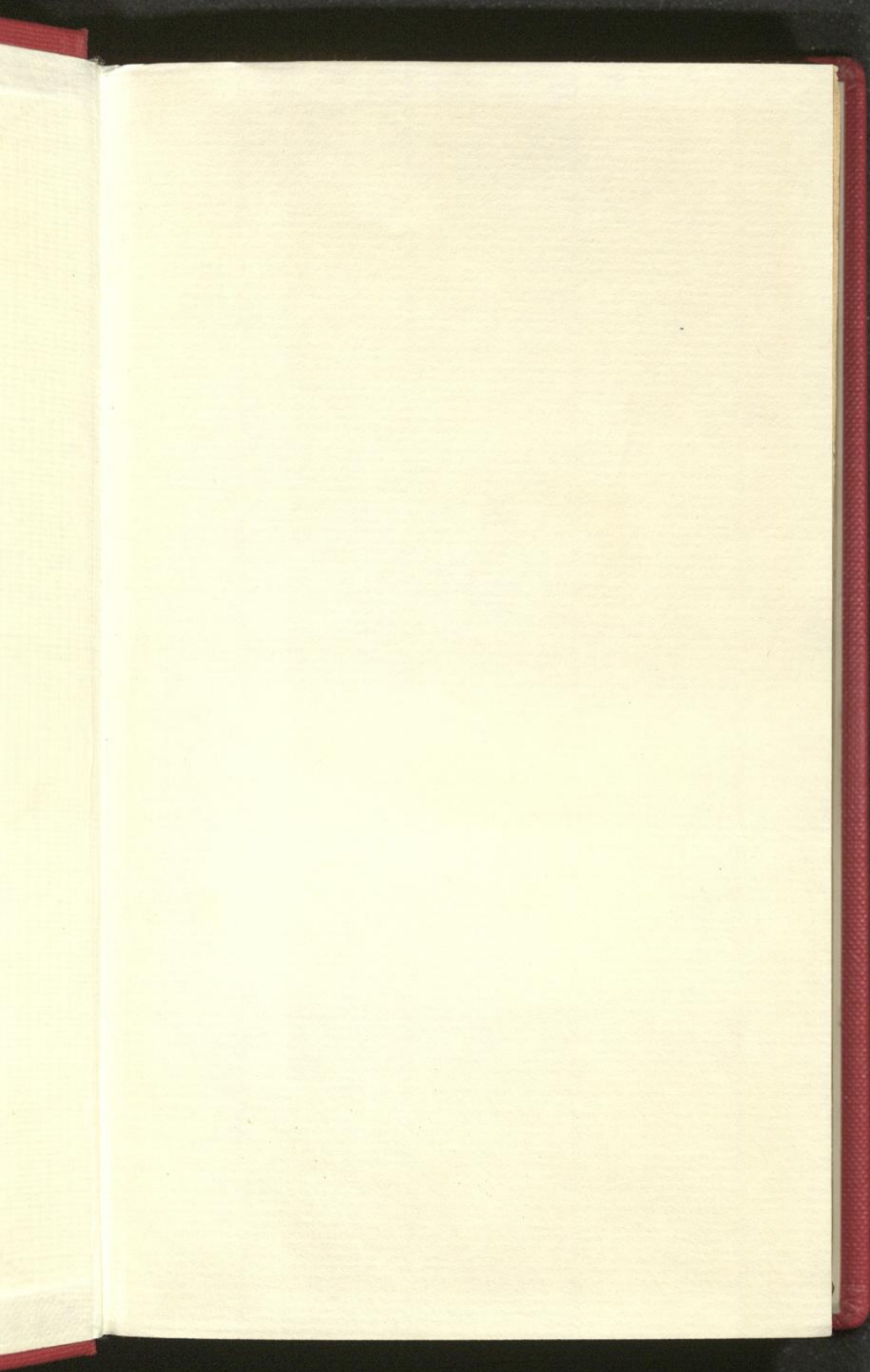
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

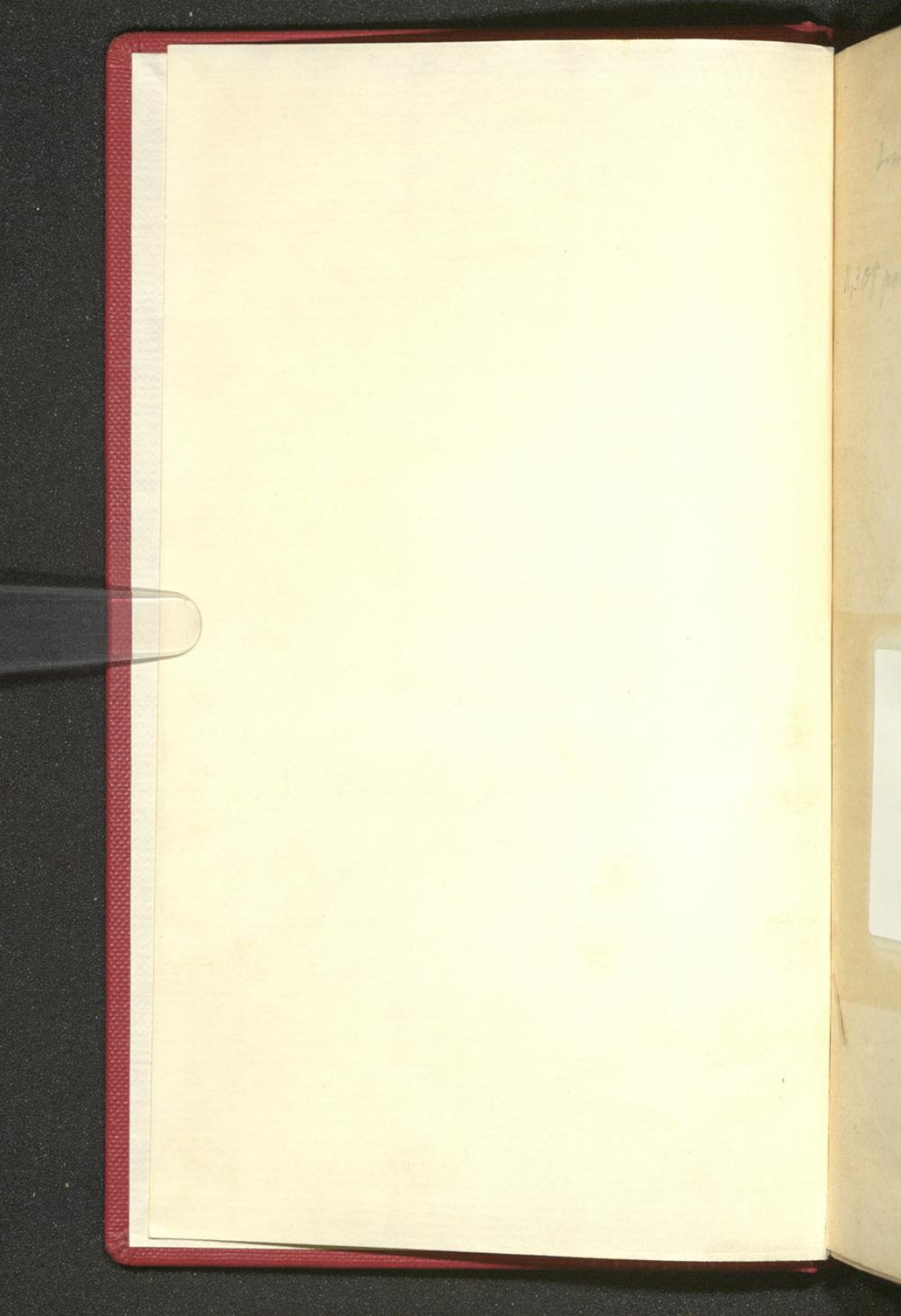
[urn:nbn:de:hbz:468-1-730](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-730)

Th. Haring 1902.

Dec. Gotting 1905.

11,309 white spec. - Haring N. 151A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Th. Döring.

P. VERGILI MARONIS

AENEIS.

CUM DELECTU VARIAE LECTIONIS

unbrannt bear.

EDIDIT

TH. LADEWIG.

EDITIONEM ALTERAM CURAVIT ET MULTIFARIAM AUXIT

PAULUS DEUTICKE.

Dieses Buch stammt aus der
Bibliothek Günther Jachmann
Notizen und Randbemerkungen
dürfen nicht verändert oder
entfernt werden!

BEROLINI

APUD WEIDMANNOS

MDCCCLXXXIX.

Standort:

~~W 10~~ 04

Signatur:

~~GVED 1080(2)~~

Akz.-Nr.:

85/6352 Z2 WX

Id.-Nr.:

W4910965 70901(2)

84. 25 856

Novam
nas, ut vesti
nihil mutare
bis ea potis
scripta. sed
studio invec
plura, quam
ut aliis loci
exemplar p
amplecterer
verer. q
novanda cen
que dubitat
sed quod p
imperfecta
neglegens
Nec
versibus ab
dis versibus
damnandis:
eos uncis q
relegavi; qu
sed german
cohaerent a
poeta interi
inserendo n
equidem si
quam silent
punctis app
cines autem
condarum
solito margi
possit. haec
trectasse qu

PRAEFATIO.

01(2)

Novam Aeneidos editionem ut curandam susciperem exoratus, ut vestigia Ladewigi sequenda esse vidi religiose, ita non nihil mutare animum induxi. atque in constituendis poetae verbis ea potissimum retinui, quae codex M exhibet prima manu scripta. sed falsa, sive quod errore mutata sunt sive perpoliendi studio invecta, in M quoque inesse mihi persuasi eaque paulo plura, quam editores recentissimi statuerunt. ita factum est, ut aliis locis adiumentis codicum P et γ praelatis ad Ribbecki exemplar propius accederem, aliis ceterorum librorum fidem amplecterer nec deteriores, sicubi meliora haberent, sequi vererem. quae autem coniecturis editores atque emendatores novanda censuerunt, ea in contextum versuum asciscere plerumque dubitavi, non quo integra omnia bene se habere arbitrarer, sed quod parum potest internosci, utrum illa, quae displicent, imperfecta atque impolita reliquerit poeta an librarius quidam neglegens vel temerarius depravarit.

Nec facilius est de iis locis iudicare, quibus aut hiare aut versibus abundare videtur rerum compositio. itaque transponendis versibus rarissime rem expedire placuit nec multo saepius damnandis: hoc ubi feci, quos versus boni libri suppeditant, eos uncis quadratis seclusi, unum III 230 ad imam paginam relegavi; quos deteriores soli addunt, eos litteris dedi inclinatis. sed germana quoque narrationis membra aut parum inter se cohaerent aut rebus similibus vel contrariis a retractante librum poeta interiectis non bene procedunt. quae vitia, quoniam nec inserendo nec resecando licet extirpare, multi non curant: equidem si non omnia, at gravissima modeste detegere malui quam silentio transire. itaque non raro lacunas notavi paucis punctis apposis (ex imperfectis versibus solum III 340); tibicines autem quosdam, quos vocavit V. (cf. p. 303 § 11), et secundarum curarum vestigia significavi principiis versuum a solito margine paululum remotis, ut si quis velit omittere facile possit. haec cum distinxi, verae laudi poetae non tam obtrectasse quam prospexisse mihi videor.

In orthographia rationes a Ladewigo susceptas non saepe omisi, nisi quod litteris quas vocant labialibus exitum praepositionum praefixarum assimilavi. hoc, quamquam periculum esse videbam, ne inconstantiae insimularer, quod ceteris vocibus dissonis peperci, tamen plurimorum librorum usui concedendum putavi. aliquanto saepius mutavi distinctionem: satis multa commata sustuli inutilia, interpositiones uncis saepsi rotundis easque paulo plures statui quam Lad.; colon esse volui signum orationis poetice dissolutae, praecisae vel non consequentis lineolam interpositam. denique quo facilius discernentur singuli librorum loci, plura interpunxi intervalla.

Singulis libris argumenti summaria praemisi quam maxime perspicua, in quibus disponendis Gebhardii exemplum saepius usui mihi fuisse libenter profiteor. toti operi subiunxi indicem nominum, quo rerum potius maximarum quam omnium locorum ratio habita est, stemma regulorum ad Apollodori maxime memoriam descriptum vitamque poetae per singulos annos, quoad fieri potuit, digestam. haec quod addidi, multis gratum fore spero, si verum est, quod non semel cognovisse mihi videor, res fabularum atque historiae multas multis discipulis ignotas esse, non quo discere omnino nolint, sed quod unde commode discant non habent.

Restat ut de variae lectionis delectu pauca dicam. quem etsi ab usu scholarum alienum esse non eram nescius, tamen rationibus bibliopolarum obsecutus addidi atque etiam auxi. sed ut essem quam brevissimus, non solum multis compendiis usus sum, quibus designantur cum vocabula auctoris codicis dittogrammatibus lacunae libri suspicionis versus, apud praeterea secundum ceteraque, quae infra de libris indicantur, tum verba addendi commemorandi coniciendi dammandi defendendi distinguendi improbandi indicandi iubendi omittendi proponendi recipiendi secludendi statuendi transponendi tribuendi vocandi, sed etiam singulos singulis locis enumerare omisi libros manuscriptos, qui eam quam scriptam dedi lectionem exhibent. tamen quibus ubique libris nitendum videatur, facile potest cognosci ex additis tabulis eorum locorum, quibus singulorum suppetit codicum memoria. idoneorum codicum summam ad paucos numeros redigere quamvis vellem, tamen non potui; neque enim mihi, ut multos cognatione quadam inter se contineri patet, ita certam originum rationem invenire licuit. immo vero quamquam mihi ipsi novorum codicum copia non facta est, tamen ex aliorum libris non nulla habui quae adderem.

BG. = Blätter
BphW. = Berlin
Burs. JB. = Bursian

GPr. = Gymnasium
JB. = Jahresbericht
J. = Jahus (Pflanz)
Ind. aest. (hik.) =
KW. = Korrespondenz
Muen. = Museum
Phil. = Philologus
Pr. = Programm
WPh. = Wochenblatt
ZG. = Zeitschrift
ZG. = Zeitschrift

Librarium menda silentio praetermisi itemque coniecturas recentiorum inutiles. contra ne eas quidem, quae minus probabiles aut paulo audacius excogitatae sunt, commemorare neglexi, dummodo, quo quisque loco auctor suspicionis recte motae causam suam docuisset, aperte indicasse in rem esse videretur. certe id egi, ut quidquid scriptum videremus in recentioribus editionibus, unde ortum esset, facile appareret. eo magis ipse doleo, quod singulis locis mihi ipsa auctoris verba invenire et legere non licuit: damnationes Bryantii, nonnullas Wakefieldi emendationes, quas in editione eius desideramus, aliaeque paucae non novi nisi ex commemoratione aliorum. Ribbeckianae denique editionis utpote in scholis adhuc usitatisimae verba, ubi ab ea discessi, magistrorum maxime causa exscripsi. qua in opera non nulla me praeteriisse (ut VI 353 *ni* Ribb.; 407 *resident* Heyne ante Gebh.) sero vidi. haec vitia atque alia (velut corrigendum II 741 *'ve* libri pr. Ma'e; Ribb.) rogo ut benigne mihi condonentur.

P. D.

ANNALES SAEPIUS LAUDATI.

BG. = Blätter für das bayerische Gymnasialschulwesen.

BphW. = Berliner philologische Wochenschrift.

Burs. JB. = Bursians Jahresberichte über die Fortschritte der klassischen Altertumswissenschaft.

GPr. = Gymnasialprogramm. *Herm.* = Hermes.

JB. = Jahresberichte des philologischen Vereins zu Berlin (ZGW.).

JJ. = Jahns (Fleckeisens) Jahrbücher für Philologie.

Ind. aest. (hib.) = Index lectionum aestivarum (hibernarum) universitatis.

KW. = Korrespondenzblatt für die Gelehrten- und Realschulen Württem-

Mnem. = Mnemosyne.

[bergs.]

Phil. = Philologus. *PhA.* = Philologischer Anzeiger.

Pr. = Programm. *RhM.* = Rheinisches Museum.

WklPh. = Wochenschrift für klassische Philologie.

ZGW. = Zeitschrift für das Gymnasialwesen.

ZöG. = Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien.

EDITORES ATQUE EMENDATORES.

- E. *Albrecht*, Wiederholte Verse und Versteile bei Vergil. *Hermes* 1881.
 E. *Bührens*, Burs. JB. et Emendationes Verg. JJ. 1884. 1885. 1887.
 R. *Bentley*, Notae manu script.; cf. E. Hedicke GPr. Quedlinburg 1879
 et A. Stachelscheid RhM. 1880, 312.
 O. *Brosin*, Vergils Äneis für den Schulgebrauch erklärt. Gotha 1883/6.
 R. Fr. Ph. *Brunck*, P. V. M. Buc. Georg. Aen. Argentor. 1789.
 P. *Burmann*, P. V. M. opera . . . Amstelod. 1746.
 A. *Forbiger*, P. V. M. opera . . . ed.⁴ Lips. 1872/5.
 W. *Gebhardi*, Die Äneide Vergils . . (lib. I—VII). Paderb. 1879/88.
 Gbh. = Vergils Äneide, Textausgabe . . Paderb. 1887.
 J. M. van *Gent*, Annotationes crit. in Vergili Aen. Lugd. Bat. 1864.
 C. W. *Golsrau*, P. V. M. Aeneis. ed.² Quedlinburg 1876.
 O. Fr. *Gruppe*, Minos. Über die Interpolationen . . Leipzig 1859.
 O. *Güthling*, P. V. M. Buc. Georg. Aen. Lips. 1886.
 1877 = Adnot. ad Vergili Aen. Dissert. Rostoch. (ed. Liegnitz).
 1886 = Curae Vergilianae. GPr. Liegnitz.
 M. *Haupt*, P. V. M. carmina. ed.² Lips. 1873.
 G. *Heidtmann*, P. V. M. Aeneidos lib. II. Wesel 1882.
 1885 = Emendationen zu Vergils Aen. Buch I u. IV. Coblenz.
 Nic. *Heinsius*, P. V. M. opera. Amstelod. 1676 (Lugd. Bat. 1684).
 J. *Henry*, Aeneidea . . (ad libr. I—IV). London-Dublin 1873/9.
 W. A. B. *Hertzberg*, Des P. V. M. Aeneis . . übersetzt nebst Einleitung
 und Anmerkungen. Stuttgart 1859.
 Chr. G. *Heyne*, P. V. M. illustratus; ed.⁴ cur. G. Ph. E. Wagner. Lips. 1830/2.
 Em. *Hoffmann*, Spicilegium criticum (Festschrift zur Begrüßung der
 18. Philologenversammlung). Vindob. 1858.
 J. *Jortin*, Tracts philological . . = Opusc. II. London 1790.
 K. *Kappes*, Vergils Aeneide . . erläutert. Heft I⁴. II³. III². IV². Leipzig
 1880/7.
 W. *Klouček*, P. V. M. Aeneis. Lips. (et Prag.) 1886.
 1868. 1869 = Zu Vergil und Horaz. } GPr. Leitmeritz.
 1870. 1872. 1873 = Miscellen zu Vergil }
 1879 = Kritisches und Exegetisches zu Vergil. Progr. des deutschen
 Gymn. der Kleinseite zu Prag.
 1882. 1883 = Vergiliana. GPr. Smichow.

- J. Kvičala 1878 = Vergil-Studien nebst einer Collation . . Prag.
 1881 = Neue Beiträge zur Erklärung der Aeneis . . Prag.
 Th. Ladewig, P. V. M. opera . . Berol. 1866; cf. Schap.
 J. N. Madvig, Adversaria critica II (ad script. lat.). Haun. 1873.
 L. Müller, De re metrica poetarum latinorum. Lips. 1861.
 H. Paldamus, P. V. M. opera. Lips. 1854.
 P. Hofman-Peerlkamp, V. P. M. Aeneis. Leidae 1843.
 Io. Pierius Valerianus, Castigationes et varietates Vergilianae lectionis.
 Romae 1521 (Paris. 1529 repet.).
 O. Ribbeck, P. V. M. opera (ed. maior). Lipsiae 1859/62.
 Ribb. = Prolegom. crit. Lips. 1866 et ed. minor Lips. 1867 saep.
 C. Schaper, Vergils Gedichte. Erklärt von Th. Ladewig. Berlin.
 Zweites Bändchen¹⁰ 1884. Drittes Bändchen⁸ 1886.
 Io. Schrader, Notae manu scriptae, quas schedas laudat Heyne.
 Observationum liber. Franeker 1761.
 Emendationum liber. Leovard. 1776.
 G. Schröter, Beiträge zur Kritik u. Erklärung von Vergils Aeneis.
 1875 = GPr. Grofs-Strehlitz. 1885 = GPr. Grofs-Glogau.
 1888 = GPr. Neifse.
 J. S. Speijer, Lanx satura = GPr. Amstelod. 1886 p. 21/6.
 G. Thilo, P. V. M. carmina. Lipsiae 1886.
 G. Ph. Eb. Wagner: cf. Heyne; vol. V. Lipsiae 1841.
 LV. = Lectionum Vergil. libellus. Gottingae 1859 (ex Phil. Suppl.
 I 305—426 separatim editus).
 QV. = Quaestiones Vergilianae quarto vol. ed.⁴ adiectae.
 Wgn. = P. V. M. carmina breviter enarr.³ Lips. 1861.
 Gilb. Wakefield, P. V. M. opera emend. et illustr. Lond. 1796.
 A. Weidner, Commentar zu Vergils Aen. Buch I u. II. Leipzig 1869.

Lachm. Lucr. 26 = Lachmanni in Lucretium commentarii (vol. II edit.) p. 26.
Wakef. Lucr. II 146 = Wakefieldi nota ad Lucr. libri II v. 146 etc.

LIBRI MANU SCRIPTI.¹⁾

<i>Augusteus</i> qui vocatur Pertzii, olim Dionysianus ²⁾ = 4 folia Vatic. 3256 et fragm. Mabilionii et 3 fol. Berolin. man. lat. fol. 416.	saec. 2 vel 3.
<i>Fulvii</i> schedae, ex anno 1600 Vatic. 3225	saec. 4.
<i>G</i> = sched. rescriptae Sangallenses 1394	s. 4.
<i>Mediceus</i> plut. 39 num. 1, olim Bobbiensis ³⁾	s. 5.
<i>Palatinus</i> , ex anno 1622 Vatic. 1631	s. 5.
<i>Romanus</i> Pierii = Vaticanus 3867	s. 5 vel 6.
<i>Veronenses</i> schedae rescr. num. 40	s. 4.
γ = Gudianus fol. num. 70	s. 9.
<i>a</i> = Bernensis 172 et Parisinus 7929 ⁴⁾	s. 9.
<i>b</i> = Bernensis 165	s. 9.
<i>c</i> = Bernensis 184	s. 9.
<i>m</i> = Minoraugiensis, nunc Feldbach.	s. 12 probabilius quam 10.
π = Pragensis capit. Sancti Viti L 86 ⁵⁾	s. 9.
χ = deteriores: singulis locis testium loco citantur cod. Basileensis Daventriensis Gothani Hamburgenses Leidenses Menagiani (nunc Paris.) Menteliani (nunc Paris.) Monacensis Moretani (nunc Antwerp.) Parhasianus (nunc Leid.) Rottendorphiani (Monasterienses?) Sprotianus Venetus Vindobonensis Vratislaviensis.	
.. <i>versi</i> R = duae litterae erasae in R	
<i>am-</i> vel <i>-pla</i> P = plura non iam leguntur in P	
—V = vocabulum legi nequit vel non est in V.	
<i>Serv.</i> = Servii commentarii; ed. G. Thilo Lips. 1881/4.	
<i>Serv. pl.</i> = additamenta ad Servii commentarios, quae primus P. Daniel 1600, postremus Thilo Servio adiunxit.	
<i>Nonii</i> paginae sunt edit. Mercerii, <i>Prisciani</i> Hertzii,	
<i>Probi</i> ceterorumque grammaticorum latinorum Keilii.	

1) O. Ribbeck, Proleg. p. 218/30. Em. Chatelain, Paléographie des classiques latins .. V. livr. Paris 1887 p. 17/22.

2) Pierre de Nolhac, La bibliothèque de Fulvio Orsini. Paris 1887 p. 85 sequ.

3) Idem p. 273⁴⁾.

4) = Floriacensis Petri Danielis; cf. E. Thomas, Supplément à l'essai sur Servius .. Paris 1880 p. III—XV.

5) J. Kvičala, Vergil-Studien .. 1878 p. 201 sequ.

DE LACUNIS CODICUM.

Ex minusculariis praeter Aen. II 567/88 desiderantur
 in γ G. II 212/60¹;
 in α A. V 805/52; quem qui excipit, Parisinus deficit XII 819;
 in δ desunt G. IV 311/86 [alia manu add.]. A. I 125/58. 687/96 [in
 margine adscript.]. XII 919/52;
 in ϵ G. IV 44—75;
 in m non sunt Georgica; praeterea folia quaedam recent. manu adiecta;
 in π desunt [rec. m. add.] B. 1, 1—2, 15. 6, 53—7, 70. A. XI 461—
 XII 45. XII 527/952.

Ex antiquissimis enumerare nolui singulos versus casu quo-
 dam omissos vel abscissos (ut A. II 259. III 494. IV 19 in G) nec si qua
 alieno loco addita sunt (ut VI 678 post 695 in G) aut legi iam nequeunt
 (ut VI 675/82 in G et VII 581 in M eras.). Medicei fol. singulare (VIII
 585/642) ad F annexum non distinxi. uncis inclusi versus aliena manu
 insertos, quae antiqua est in G I 381 s., M VII 581 s., P X 509 s., multo
 recentior in F IV 93 s. cetera cognoscuntur ex his tabulis, in quibus
 paucos numeros Ribbecki (Prol. 454 s.) aliorum libris usus correxi.

insunt in	<i>A</i>	<i>F</i>	<i>G</i>	<i>M</i>	<i>P</i>	<i>R</i>	<i>V</i>
Buc. I					1	1	
III					—70	.	27—52
IV					52	.	
V					.	.	86
VI				48	.	.	—21
VII				.	.	—86	
VIII				.	.	.	12—37
X				.	.	10	19—44
Georg. I	41—280			.	—322	.	
				.	.	—514	
II				.	139	.	92—117
				.	.	216	
				.	.	.	274—299
				.	.	.	352—379
				.	.	.	535
III		1		.	.	.	.
		—21		.	.	.	—12
		146		.	.	.	
	181	.		.	.	.	
	—220	—214		.	.	.	

1) Ut omnia comprehenderem, Bucolica et Georgica huc adiunxi.

insunt in	A	F	G	M	P	R	V
Georg. III		285—348		.	.	.	351—401
IV				.	.	—36	
		97—124		.	.		
		153—174		.	.		
			345—419	.	.	181	
				.	.		436
				.	—461		—464
		471—497		.	.		522
		522		.	.		.
			536	.	.		.
		—548	.	.	.		—549
			—566	.	.		1—26
Aen. I		185		.	.		235—260
		—268		.	.		
			[381—399]	.	277		
			400—418	.	.		
		419—521		.	.		
		586—611		.	.		
		654—680		.	.		
II			685—722	.	.	—72	80—105
				.	.		158
		170		.	.		—183
		—198		.	.		
		254		.	.		288
		—309		.	.		—313
		437—468		.	.		470—496
				—566	—566		
				589	589		
		673—699		.	.		623
III		1—54		.	.		—726
		79		.	.		
		.	191—207	.	.		
			210	.	.		
		—216	.	.	.		

<i>R</i>	<i>V</i>	insunt in	<i>A</i>	<i>F</i>	<i>G</i>	<i>M</i>	<i>P</i>	<i>R</i>	<i>V</i>
351—401		Aen. III		300—341	—226	.	.		
—36					457—530	.	.		
181				660		.	.		561—586
				—689		.	.	685	
436		III		1	1—37	.	.		691—716
—464				—92		.	.		
522				[93		.	.		
				—120]		.	—115		
—549						.	162		144
1—26						.	.		—196
235—260				234—257		.	.	—216	
				286		.	.		
			302—305	—310		.	.		
				443—521		.	.		
				555—583		.	.		
				651—688		.	.		
		V				.	.	37	
				109—158		.	.		73—98
—72						.	.		241—292
80—105						.	.		448—499
158		VI		784—814		.	.		
—183				26—50		.	.		
				219—272		.	.		
				393—423		.	.		
				491—559		.	.		
288				589	688—724	.	.		
—313				—755		.	.		
				858—872		.	.		
470—496		VII		879—901		.	.		
				5—58		.	.		
				179		.	.		
				.		.	.		248—273
623				.		.	—276		
—726				—329		.	.		326
						.	.		—351
				428		.	.		404
				—469		.	.		—429

insunt in	A	F	G	M	P	R	V
Aen. VII		486		.		.	482
		—509		.		.	—507
				—585		.	
				[581]		.	
		594		.		.	586
		.		—615]		.	—611
		.		616		.	
		—646		.	645	.	
VIII		71		.	.	.	664—689
		—98		.	.	.	15—39
IX		32—68		.	.	.	
		118—164		.	.	.	
		207—233		.	.	.	
X		509—535		.	.	.	354—405
				.	.	.	1—26
				.	.	.	53—78
				.	.	.	183—208
				.	.	.	236—261
				.	—460	.	
				.	[509—531]	.	
				.	532	.	
				.	.	.	549—574
XI				.	—644	.	732—757
				.	692—736	.	
				.	.	—756	
				.	783	.	
				.	.	793	
XII		858—895		.	—46	.	
				.	94	.	
				.	.	.	456—507
				.	.	—650	
				.	.	687	667
				.	.	—758	—718
				.	.	831—938	
				—952.	—952.		

Exordio, ut
lino infesto in
Aeoli au
Aeoli ventis d
sed N

Ex viginti nav
egressos
Iuppiter Vener
Mercur
Venus filio ign
animoque

Aeneas et Ach

Dido in temple
Ipsam A

Venus pro As
cuius afflu
Aeneam ot

Il
carn
ut q
gratu

Arma vir
Italiam fato p
lora, multum
ri superum, s
multa quoque
interretque de
Albanique pat

Proemii
Vergilius si ipse
dam mittebat,
Vergilia.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. tantaene animis caelestibus irae? *XII, 503*

10

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)

Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe
ostia, dives opum studiisque asperrima belli;

scil. contra

quam Iuno fertur terris magis omnibus unam

15

posthabita coluisse Samo: hic illius arma,

hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,

si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.

progeniem sed enim Troiano a sanguine duci

audierat, Tyrias olim quae verteret arces;

20

hinc populum late regem belloque superbum

cf. Troia.

venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.

id metuens veterisque memor Saturnia belli,

prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis, —

25

necdum etiam causae irarum saevique dolores

exciderant animo: manet alta mente repostum

iudicium Paridis spretaeque iniuria formae

et genus invisum et rapti Ganymedis honores;

his accensa super iactatos aequore toto

Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli,

30

arcebat longe Latio, multosque per annos

errabant acti fatis maria omnia circum.

tantae molis erat Romanam condere gentem.

Vix e conspectu Siculae telluris in altum

vela dabant laeti et spumas salis aere ruebant,

35

cum Iuno aeternum servans sub pectore volnus

haec secum: mene incepto desistere victam

nec posse Italia Teucrorum avertere regem?

quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem

cf. VI, 119.

Argivom atque ipsos potuit submergere ponto

40

unius ob noxam et furias Aiakis Oilei?

— Ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem

disiecitque rates evertitque aequora ventis,

illum expirantem transfixo pectore flammam

*Stat. Tr. XI, 12.**Ap. Rhod. 4, 597.*

8 nomine laesa coni. Scioppius, Paradox. litterar. 1628, 24. *crimine laesa* post Heynium Peerlk. 11 *compul.* Bähr. 1884, 391. post 20 lac. fortasse statuendam dic. Kv. 1878, 8. 21/2 secl. Probus; cf. Serv. pl. 41 *Oili* M Ribb. 44 *tempore* Probus ap. Serv. pl.; def. Fr. Schöll RhM. 1886, 18.

turbine co
ast ego, q
et soror et
bella gero.
praeterea

Talia

nimborum

Aeoliam ve

luctantis v

imperio pr

illi indigna

circum cla

sceptra ten

ni faciat,

quippe fer

sed pater

hoc metue

imposuit r

et premer

ad quem

'Aeol

et mulcere

gens inu

llium in

incute vi

aut age d

sunt mihi

quarum q

conubio i

omnis ut

exigat et

Aeolu

explorare

tu mihi qu

concilias,

nimborum

Haec

47 un

IV 501. ad

post praet

1865, 227 e

distice libri

turbine corripuit scopuloque infixit acuto:
ast ego, quae divom incedo regina, Iovisque
et soror et coniunx, una cum gente tot annos
bella gero. et quisquam numen Iunonis adorat,
praeterea aut supplex aris imponet honorem?

Talia flammato secum dea corde volutans
nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
Aeoliam venit. hic vasto rex Aeolus antro
luctantis ventos tempestatesque sonoras
imperio premit ac vinclis et carcere frenat.
illi indignantes magno cum murmure montis
circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus arce
sceptrum tenens mollitque animos et temperat iras;
ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
quippe ferant rapidi secum verrantque per auras.
sed pater omnipotens speluncis abdidit atris
hoc metuens molemque et montis insuper altos
imposuit regemque dedit, qui foedere certo
et premere et laxas sciret dare iussus habenas.
ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:

'Aeole, (namque tibi divom pater atque hominum rex
et mulcere dedit fluctus et tollere vento)
(gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor
Ilium in Italiam portans victosque penatis;
incute vim ventis submersasque obrue puppis,
aut age diversos et disice corpora ponto.
sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae,
quarum quae forma pulcherrima Deiopea,
conubio iungam stabili propriamque dicabo,
omnis ut tecum meritis pro talibus annos
exigat et pulchra faciat te prole parentem.'

Aeolus haec contra: 'tuus, o regina, quid optes
explorare labor; mihi iussa capessere fas est.
tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrum Iovemque
concilias, tu das epulis accumbere divom
nimborumque facis tempestatumque potentem.'

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem

47 una] victa Peerlk. 48 adoret b²c²π Serv. XII 11 et G.
IV 501. adorans C. Häberlin PhA. 1887, 600. 49 vulgo comma pon.
post praeterea. inponit γ¹b¹c¹ imponat π 69 venti H. Usener, JJ.
1865, 227 et A. v. Bamberg ib. 1877, 48. 70 diversas x¹ et] aut M¹
dissice libri, Ribb. 77 explanare Bähr. 1884, 395.

impulit in latus: ac venti velut agmine facto, *Med. Th. I, 350.*
qua data porta, ruunt et terras turbine perfiant.

incubere mari totumque a sedibus imis

una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis

85

Africus et vastos volvunt ad litora fluctus.

insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

*cf. Norden p. 29.
u. 408.*

eripiunt subito nubes caelumque diemque

Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.

90

intonuere poli et crebris micat ignibus aether

praesentemque viris intentant omnia mortem.

extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;

ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas

talia voce refert: 'o terque quaterque beati,

quīs ante ora patrum Troiae sub moenibus altis

95

contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis

Tydide! mene Iliacis occumbere campis

K. non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,

saevus ubi Aeacidæ telo iacet Hector, ubi ingens

Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis

100

scuta virum galeasque et fortia corpora volvit!

cf. III, 539.

Talia iactanti stridens Aquilone procella

velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.

franguntur remi, tum prora avertit et undis

dat latus, insequitur cumulo praeruptus aquae mons

*cf. Norden 450.
105*

hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens

terram inter fluctus aperit; furit aestus harenis.

tris Notus abreptas in saxa latentia torquet

(saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras)

Norden p. 195.

dorsum immane mari summo), tris Eurus ab alto

110

in brevia et syrtis urget (miserabile visu)

inluditque vadis atque aggere cingit harenae.

unam, quae Lycios fidumque vehebat Oronten,

ipsius ante oculos ingens a vertice pontus

K. in puppim ferit: excutitur pronusque magister

115

volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem

torquet agens circum et rapidus vorat aequore vertex

*cf. Norden
p. 415.*

apparent rari nantes in gurgite vasto,

arma virum tabulaeque et Troia gaza per undas.

100 *undas* commem. Serv., cf. VIII 538; def. Schöll RhM. 1886, 22*.

104 *proram* MRy Serv. pl. Lad.

109 *versum* cum alii *deleri* volunt

tum Schöll RhM. 1886, 22; def. Plüfs JJ. 1884, 590 distinguens *saxa*:

v. ... aras.

116 *aliā* ex con. Rbb.

117 *vortex* Rybc Ribb. Lad.

iam validam Ilianei navem, iam fortis Achatae,
et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
vicit hiems; laxis laterum compagibus omnes
accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum
emissamque hiemem sensit Neptunus et imis
stagna refusa vadis graviter commotus, et alto
prospiciens summa placidum caput extulit unda.
disiectam Aeneae toto videt aequore classem,
fluctibus oppressos Troas caelique ruina.
nec latuere doli fratrem Iunonis et irae.

Eurum ad se Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur:
'tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
iam caelum terramque meo sine numine, venti,
miscere et tantas audetis tollere moles?
quos ego —! sed motos praestat componere fluctus;
post mihi non simili poena commissa luetis.

maturate fugam regique haec dicite vestro:
non illi imperium pelagi saevumque tridentem,
sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,
vestras, Eure, domos; illa se iactet in aula
Aeolus et clauso ventorum carcere regnet.'

Sic ait et dicto citius tumida aequora placat
collectasque fugat nubes solemque reducit.
Cymothoe simul et Triton adnixus acuto
detrudunt navis scopulo; levat ipse tridenti

et vastas aperit syrtis et temperat aequor
atque rotis summas levibus perlabitur undas.
ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
seditio saevitque animis ignobile vulgus;

iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat;
tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
conspexere, silent arrectisque auribus adstant;
ille regit dictis animos et pectora mulcet:

sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
prospiciens genitor caeloque invectus aperto
flectit equos curruque volans dat lora secundo.

Defessi Aeneadae, quae proxima litora, cursu
contendunt petere et Libyae vertuntur ad oras.

120 *Achati* Plin. ap. Charis. I 132. Ribb. 135 *vos ego* Schrad.
Obs. 54 et Em. LI. 148 *magna* π 150. *multis non volant*
sed volunt invenisse dicunt . . . . . *Serv. Dan.*

est in secessu longo locus: insula portum
 efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
 frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
 hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur
 in caelum scopuli, quorum sub vertice late
 aequora tuta silent; tum silvis scaena coruscis
 desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra;
 fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
 intus aquae dulces vivoque sedilia saxo,
 nympharum domus. hic fessas non vincula navis
 ulla tenent, unco non alligat ancora morsu.
 huc septem Aeneas collectis navibus omni
ex numero subit; ac magno telluris amore
 egressi optata potiuntur Troes harena
 et sale tabentis artus in litore ponunt.
 ac primum silici scintillam excudit Achates
 suscepitque ignem foliis atque arida circum
 nutrimenta dedit rapuitque in fomite flammam.
 tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
 expediunt fessi rerum frugesque receptas
 et torrere parant flammis et frangere saxo.

Aeneas scopulum interea conscendit et omnem
prospectum late pelago petit, Anthea si quem
 iactatum vento videat Phrygiasque biremis,
 aut Capyn aut celsis in puppibus arma Caici.
 navem in conspectu nullam, tris litore cervos
 prospicit errantis; hos tota armenta sequuntur
 a tergo et longum per vallis pascitur agmen.
 constitit hic arcumque manu celerisque sagittas
 corripuit, fidus quae tela gerebat Achates,
 ductoresque ipsos primum capita alta ferentis
 cornibus arboreis sternit, tum volgus et omnem
 miscet agens telis nemora inter fregetea iurham;
 nec prius absistit, quam septem ingentis victor
corpora fundat humi et numerum cum navibus aequet.
 hinc portum petit et socios partitur in omnis.
 vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes
 litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,

175 *succcepit* MRc Serv. Ribb. 176 *pavitque* Bähr. 1884, 399.
 181 *siqua* γ² Charis. II 218, 31. Serv. pl. 188 verba *fidus* . . . Achates
 damn. Peerlk. Rbb. Gebh. 193 *humo* libri praeter c² Srevii plerosque
 cod. 195 *deinde bonus quae* vina cod. Pier. 'aliquot'. 196 *hospes*

160
f. Georg. IV, 430.

165

170

175

185

190

195

f. d. I, 267. = 298.
f. Norden p. 115.
f. Theben V 350.
(Mas. VI, 450)

dividit et
 o socii.
 o passi
 vos et S
 accessis
 experti: r
 mittite; fo
 per varios
 tendimus i
 ostendunt;
 durate et
 Talia
 spem volu
 illi se pra
 tergora di
 pars in fr
 litore aen
 tum victu
 implentur
 postquam
 amissos lo
 spemque
 sive extr
 praecipu
 nunc An
 fata Lyci
 Et i
 despiciens
 litoraque
 constitit e
 atque illu
 tristior et
 adloquitur
 aeternis r
 quid me
 quid Troe
 cunctus o
 certe hinc

'Medic' Pie
 Pier. x
 223 erat
 224 dispici

dividit et dictis maerentia pectora mulcet:
 'o socii, (neque enim ignari sumus ante malorum)
 o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
 vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis
 accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
 experti: revocate animos maestumque timorem
 mittite; forsán et haec olim meminisse iuvabit.
 per varios casus, per tot discrimina rerum
 tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
 ostendunt; illic fas regna resurgere Troiae.
 durate et vosmet rebus servate secundis.'

Talia voce refert curisque ingentibus aeger
 spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
 illi se praedae accingunt dapibusque futuris:
 tergora diripiunt costis et viscera nudant,
 pars in frustra secant veribusque trementia figunt,
 litore aëna locant alii flammisque ministrant.
 tum victu revocant viris fusique per herbam
 implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.
 postquam exempta fames epulis mensaeque remotae,
 amissos longo socios sermone requirunt
 spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
 sive extrema pati nec iam exaudire vocatos.
 praecipue pius Aeneas nunc acris Oronti,
 nunc Amyci casum gemit et crudelia secum
 fata Lyci fortemque Gyan fortemque Cloanthum.

Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo
 despiciens mare velivolum terrasque iacentis
 litoraue et latos populos, sic vertice caeli
 constitit et Libyae defixit lumina regnis.
 atque illum talis iactantem pectore curas
 tristior et lacrimis oculos suffusa nitentis
 adloquitur Venus: 'o qui res hominumque deumque
 aeternis regis imperiis et fulmine terres,
 quid meus Aeneas in te committere tantum,
 quid Troes potuere, quibus tot funera passis
 cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 certe hinc Romanos olim volventibus annis,

'Medic.' Pier. γ¹? 201 *Cyclopea* libri Ribb. 209 *alto* 'obl. praevet.'
 Pier. γ 211 *deripiunt* ex Heinsii coniectura ed. rec.; sed cf. Plüßs 25³).
 223 *erat* (verbis stratosque premebat Aeneadas somnus) Bähr. 1884, 400.
 224 *dispiciens* Moret. I, Leid.¹, comm. Serv.; def. Lachm. Lucr. 236, Ribb.

hinc fore ductores revocato a sanguine Teucri,
qui mare, qui terras omni dicione tenerent,
pollicitus — quae te, genitor, sententia vertit?
hoc equidem occasum Troiae tristicque ruinas

235

solabar fatis contraria fata rependens;
nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
insequitur. quem das finem, rex magne, laborum?

240

Antenor potuit mediis elapsus Achivis

Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
regna Liburnorum et fontem superare Timavi,
unde per ora novem vasto cum murmure montis
it mare proruptum et pelago premit arva sonanti.

245

hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum et genti nomen dedit armaque fixit
Troia, (nunc placida compositus pace quiescit:)

nos, tua progenies, caeli quibus adnuis arcem,
navibus (infandum!) amissis unius ob iram
prodimur atque Italis longe disiungimur oris.

250

hic pietatis honos? sic nos in sceptris reponis?

Olli subridens hominum sator atque deorum

vultu, quo caelum tempestatesque serenat, *Stat Achill. 54* 255

oscula libavit natae, dehinc talia fatur:

'parce metu, Cytherea, manent immota tuorum
fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini

Vorden 2. moenia sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean; neque me sententia vertit. *f. 7. 595. 237.*

hic tibi (fabor enim, quando haec te cura remordet,

longius et volvens fatorum arcana movebo)

bellum ingens geret Italia populosque ferocis

contundet moresque viris et moenia ponet,

N. 328.

tertia dum Latio regnantem viderit aestas

265

ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.

at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo

additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno),

N. 175.

triginta magnos volvendis mensibus orbis

imperio explebit regnumque ab sede Lavini

270

transferet et Longam multa vi muniet Albam.

K.

237 pollicitus Ribb.

246 praeruptum V² Sen. Nat. qu. III

1, 1; cf. Serv. *pr. ruptum* F (Henr. I 521 putat fuisse *prae*.)

267 cui . . regno 268 ut verba poetae, non Iovis in parenthesi poni
vult Jort. 463. 268 regno] *recta* Bähr. 1884, 400²; malim *salva*.

hic iam t
gente sub
Marte gra
inde lup
Romulu
moenia Ro
his ego ne
imperium
quae mare
consilia in
Romanos,
sic placitum
cum domu
servitio pro
nascetur p
imperium
Iulius, a n
hunc tu ob
accipies se
aspera tum
cana Fides
iura dabat
claudendum
saeva sede
post tergum
Haec
ut terrae
hospitio Te
linibus arc
remigio ala
et tam iuss
corda volen
accipit in
At puer
ut primu
explorare n
qui teneant
querere co
classen in
298 at
post Ravium

hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus 275
 Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono:
 imperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,
 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat, 280
 consilia in melius referet mecumque fovebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
 sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
 servitio premet ac victis dominabitur Argis. 285
 nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 hunc tu olim caelo spoliis Orientis onustum
 accipies secura; vocabitur hic quoque votis. *Ennian. f. V. p. 422.*
 aspera tum positis mitescent saecula bellis;
 cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis
 claudentur Belli portae; Furor impius intus
 saeva sedens super arma et centum vinctus aënis 295
 post tergum nodis fremet horridus ore cruento.

Haec ait et Maia genitum demittit ab alto,
 K. ut terrae utque novae pateant Karthaginis arces *f. 306*
 hospitio Teucris, ne fati nescia Dido
 finibus arceret. volat ille per aëra magnum 300
 remigio alarum ac Libyae citus adstipit oris.
 et iam iussa facit ponuntque ferocia Poeni
 corda volente deo; in primis regina quietum
 accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas per noctem plurima volvens... 305
 ut primum lux alma data est, exire locosque
 explorare novos, quas vento accesserit oras,
 qui teneant (nam inculta videt), homines feraene,
 quaerere constituit sociisque exacta referre.
 classem in convexo nemorum sub rupe cavata 310

298 *atque* Gebh. JJ. 1887, 562; idem 299 *ne fati* . . . *arceret* 300
 post Ravium deleri iussit. post 305 lac. stat. Heidtm. 1885, III.

arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
 occulit: ipse uno graditur comitatus Achate
 bina manu lato crispans hastilia ferro.
 cui mater media sese tulit obvia silva
 virginis os habitumque gerens et virginis arma, 315
 Spartanae, vel qualis equos Threissa fatigat
 Harpalyce volucremque fuga praevertitur Hebrum.
 namque umeris de more habilem suspenderat arcum
 venatrix dederatque comam diffundere ventis, 320
 nuda genu nodoque sinus collecta fluentis.
 ac prior 'heus' inquit 'iuvenes, monstrate, mearum
 vidistis si quam hic errantem forte sororum,
 succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,
 aut spumantis apri cursum clamore prementem.'

Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus: 325
 'nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
 o — quam te memorem, virgo? namque haud tibi voltus
mortalis, nec vox hominem sonat; o, dea certe: *cf. V. 1. 50.*
 an Phoebi soror? an nympharum sanguinis una?
 sis felix nostrumque leves, quaecumque, laborem 330
 et, quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris
 iactemur, doceas; ignari hominumque locorumque
 erramus vento huc vastis et fluctibus acti:
 multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.'

Tum Venus: 'haud equidem tali me dignor honore: 335
 virginibus Tyriis mos est gestare pharetram
 purpureoque alte suras vincire cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
 sed fines Libyci, genus intractabile bello ...
 imperium Dido Tyria regit urbe profecta, 340
 germanum fugiens. longa est iniuria, longae *cf. V. p. 381.*
ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
 huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri
 Phoenicum, et magno miserae dilectus amore,
 cui pater intactam dederat primisque iugarat 345
 ominibus. sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.

317 *Eurum* Rutgers, Lect. Venus. VI, et Ribb. 323 *maculoso*
 Vindob. δ Madv. 34*). *tegmina* γ¹ Ribb. *tergore* Bähr. 1884, 402, ut
lynceis pendeat a vocabulo *cursum*. 324 *damn.* Schenkl ap. Kl.
 338 *ab Agenoris urbe* Heidtm. 1885, 3. 340 *gerit* Gent 1.
 343 *agri* auri Huet. 62, Ribb.

quos inter
 impius an
 clam ferro
 germana
 multa ma
 ipsa sed i
 coniugis;
 crudelis a
 nodavit ca
 tum celer
 auxiliumqu
 thesauros,
 his commo
 conveniunt
 aut metus
 corripunt
 Pygmalioni
 devenero
 moenia sur
 meretique
 laurino qu
 sed vos qu
 quore tene
 suspirans i
 'O de
 et vacet a
 ante diem
 nos Troia
 Troiae non
 forte sua L
 sum pius A
 classe veho
 Italian qu
 bis denis Pl
 matre dea n
 in septem

345 *med*
 post miris dis
 leat. De sen
 impot ant.
 1871, 5.
 1878, 112.

quos inter medius venit furor. ille Sychaeum
 impius ante aras atque auri caecus amore
 clam ferro incautum superat; securus amorum
 germanae; factumque diu celavit et aegram
 multa malus simulans vana spe ludit amantem.
 ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 coniugis; ora modis attollens pallida miris
 crudelis aras traiectaque pectora ferro
 nudavit caecumque domus scelus omne rexit.
 tum celerare fugam patriaque excedere suadet
 auxiliumque viae veteris tellure recludit
 thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
 his commota fugam Dido sociosque parabat.
 conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
 aut metus acer erat; navis, quae forte paratae,
 corripiunt onerantque auro. portantur avari
 Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.
 devenere locos, ubi nunc ingentia cernis
 moenia surgentemque novae Karthaginis arcem,
 mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 taurino quantum possent circumdare tergo —
 sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris
 quove tenetis iter? quaerenti talibus ille
 suspirans imoque trahens a pectore vocem:

O dea, si prima repetens ab origine pergam
 et vacet annalis nostrorum audire laborum,
 ante diem clauso componet Vesper Olympo.
 nos Troia antiqua, si vestras forte per auris
 Troiae nomen iit, diversa per aequora vectos
 forte sua Libycis tempestas appulit oris.
 sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penatis
 classe veho mecum, fama super aethera notus.
 Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo.
 bis denis Phrygium conscendi navibus aequor
 matre dea monstrante viam data fata secutus:
 vix septem convulsae undis euroque supersunt.

348 *medios* Mc¹ Servii cod. pler. 354 non post *coniugis*, sed
 post *miris* dist. Kl. 365 *cernes* libri praeter Mc¹ 367/8 *damnant*
 Beck, De sensu crit. II 62, Peerlk., Ribb. alii. 374 *componat* P¹R
 aliquot ant. Pier. 377 *orta furens* Gent 3. *fraude* sua G¹thl.
 1877, 5. 380 *patrium* praemisso et Heidtm. 1885, 3. *patriam*, est Kv.
 1878, 112. 381 *bis denis* Heidtm. JJ. 1881, 421 itemque Bähr. 1884, 396.

4. Lucr. III, 59.

350
 ad recursum d. VII, 304.
 f. 2102 effl. a. h. m. X¹II, 5.

d. VII, 358
 Lucr. I, 123. 355
 f. 821
 g. III, 309.

360

365

370

375

380

323 maculoso
 1884, 402, nt
 enkl ap. Kl.
 Gent 1.

ipse ignotus egens Libyae deserta peragro
 Europa atque Asia pulsus. nec plura querentem 385
 passa Venus medio sic interfata dolore est:
 'Quisquis es, haud, credo, invisus caelestibus auras
vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
 perge modo atque hinc te reginae ad limina perfer.
 namque tibi reduces socios classemque relatum *cf. Nat. Arb.* 390
 nuntio et in tutum versis aquilonibus actam,
 ni frustra augurium vani docuere parentes.
 aspice bis senos laetantis agmine cyncos,
 aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto
 turbabat caelo; nunc terras ordine longo 395
 aut capere aut captas iam despectare videntur:
 ut reduces illi ludunt stridentibus alis
 et coetu cinxere polum cantusque dedere,
 haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
 aut portum tenet aut pleno subit ostia velo. 400
 perge modo et, qua te ducit via, dirige gressum.
 Dixit et avertens rosea cervice refulsit,
 ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
 spiravere, pedes vestis defluxit ad imos,
 et vera incessu patuit dea. // ille ubi matrem 405
 adgnovit, tali fugientem est voce secutus:
 'quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
 ludis imaginibus? cur dextrae iungere dextram
 non datur ac veras audire et reddere voces?' *cf. Vi. 687 Cat. 64, 16*
 talibus incusat gressumque ad moenia tendit. *N. 394* 410
 at Venus obscuro gradientis aëre saepsit
 et multo nebulae circum dea fudit amictu,
 cernere ne quis eos neu quis contingere posset
 molirive moram aut veniendi poscere causas.
 ipsa Paphum sublimis abit sedesque revisit 415
 laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo
 ture calent arae sertisque recentibus halant.
 Corripuere viam interea, qua semita monstrat.
 iamque ascendebant collem, qui plurimus urbi

389 damn. post Ravium Kv. 1878, 116. 395 nunc . . videntur
 396 parenthesis signis circumcl. iub. Eufner, BG. 1880, 6. 396 capsos
 ex con. Ribb. -spectare G respectare P 397 post 393 poni, 398
 eici iubet Mejer JJ. 1883, 772. 397/8 excludi volunt Schenkl ZöG.
 1870, 390, L. Müll. Phil. 1877, 350, alii. 398 solum Burm.
 401 derige PR¹ Ribb. 407 totiens] genetrix Heidtm. 1885, 4.

imminet adversasque adspectat desuper arces. 420
 miratur molem Aeneas, magalia quondam,
 miratur portas strepitumque et strata viarum.
 instant ardentes Tyrii, pars ducere muros
 molirique arcem et manibus subvolvere saxa,
pars optare locum tecto et concludere sulco; 425
 iura magistratusque legunt sanctumque senatum;]
 hic portus alii effodiunt, hic alta theatri
 fundamenta locant alii immanisque columnas
 rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris.
 qualis apes aestate nova per florea rura 430
 exercet sub sole labor, cum gentis adultos
 educunt fetus, aut cum liquentia mella
 stipant et dulci distendunt nectare cellas,
 aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 ignavum fucos pecus a praesepibus arcent; } - G. IV 435.
 fervet opus redolentque thymo fragrantia mella.
 'o fortunati, quorum iam moenia surgunt!
 Aeneas ait et fastigia suspicit urbis.
 infert se saeptus nebula (mirabile dictu)
 per medios miscetque viris neque cernitur ulli. 440
 Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae, N. 121.
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Iuno
 monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. d. VII, 318, 445. I. 615.
 hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae, f. Georg. 466
 aerea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
 hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
 leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
 ausus et adflictis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi, +

426 damn. Heyne. 427 hic alterum] hinc Nonius 340, 20. Ribb.
 lata F Ribb. apta Bentl. theatri FP¹Ry¹bc¹ Ribb. 428 petunt
 F¹ 'nonnulli' Pier. & Ribb. 431 cum ... mella 436 (∞ G. IV 162 s.)
 damn. Gruppe 214 et Kv. 1878, 120; def. Albr. 405. 441 umbrae F¹
 Prob. ap. Serv., Serv. pl. XI 338. umbra cet. libri. 444 monstrabat γ¹
 445 facili Kv. 1878, 122. rectu Heidtm. JJ. 1881, 421. 448 nexaeque
 b¹ & Prob. 9, 29; cf. Serv. pl. Lad. 453 lustrant et 456 mirantur, ut
 omitt. v. 454, Schenkl ap. Kl.

445. d. I. 615. Ex quo facies

artificumque manus intra se operumque laborem 455
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnās
 bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas Priamumque et saevum ambobus Achillen.
 constitit et lacrimans 'quis iam locus,' inquit 'Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris? 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi,
 sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt.
 solve metus; feret haec aliquam tibi fama salutem.'
 sic ait atque animum pictura pascit inani
 multa gemens largoque umectat flumine voltum. 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus, *N. 369, 2*
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno 470
 Tydides multa vastabat caede cruentus,
 ardentisque avertit equos in castra, prius quam
 pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.
 parte alia fugiens amissis Troilus armis, 475
 infelix puer atque impar congressus Achilli,
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant
 crinibus Iliades passis peplumque ferebant 480
 suppliciter tristes et tunsae pectora palmis;
 diva solo fixos oculos aversa tenebat. *~ TT. 469.*
 ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
 exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo, 485
 ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
 tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
 se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
 Eoasque acies et nigri Memnonis arma.
 ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490
 Penthesilea furens mediisque in milibus ardet,
 aurea subnectens exsertae cingula mammae,

455 *inter se* libri pr. c¹; cf. Madv. 33. *intrans* Ribb. 462 *sunt*
lacr. aerumnis: gentem Gent 4. 463 *aliquando*, ut *tibi* omitt.,
 Heidm. 1885, 4. 479/82 Ribb. pos. post 473, post 468 Kv. 1878, 134.
 488 *agnoscit* FRc.

bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Haec dum Dardanio Aeneae miranda videntur,
dum stupet obtutuque haeret defixus in uno,
regina ad templum, forma pulcherrima Dido,
incessit magna iuvenum stipante caterva. 495

qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi
exerces Diana choros, quam mille secutae
hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa pharetram
fert umero gradiensque deas supereminet omnis
(Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus):
talis erat Dido, talem se laeta ferebat 500

per medios instans operi regnisque futuris.
tum foribus divae, media testudine templi,
saepta armis solioque alte subnixa resedit. 505

iura dabat legesque viris operumque laborem
partibus aequabat iustis aut sorte trahebat,
cum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum 510

Teucrorumque alios, ater quos aequore turbo
dispulerat penitusque alias avexerat oras.
obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
laetitiaque metuque; avidi coniungere dextras
ardebant; sed res animos incognita turbat. 515

dissimulant et nube cava speculantur amicti,
quae fortuna viris, classem quo litore linquant,
quid veniant; cunctis nam lecti navibus ibant
orantes veniam et templum clamore petebant.

Postquam introgressi et coram data copia fandi,
maximus Ilioneus placido sic pectore coepit: 520

o regina, novam cui condere Iuppiter urbem
iustitiaeque dedi gentis frenare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
oramus: prohibe infandos a navibus ignis, 525

parce pio generi et propius res aspice nostras.
non nos aut ferro Libycos populare penatis
venimus aut raptas ad litora vertere praedas;
non ea vis animo nec tanta superbia victis.

498/505 damn. Gruppe 211, post IV 137 transpon. Heidtm. 1885,
VI. 505 tum] in Non. 244, 8. sub Gebh. media e media P¹ media
e testudine Ribb. 512 advexerat M² averterat Fy 513 per-
cussus MP²γ²b²c²π Serv. pl. 518 cuncti F¹MP²Rγ²b¹c²π Serv. (pr. cod.
Hamb.), ut dist. post c. lectis P²Rγ¹, cf. Serv.

est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt, 530
 terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae;
 Oenotri coluere viri, nunc fama minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem:
 hic cursus fuit;
 cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion 535
 in vada caeca tulit penitusque procacibus austris
 perque undas superante salo, perque invia saxa
 dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris.
 quod genus hoc hominum? quaeve hunc tam barbara morem
 permittit patria? hospitio prohibemur harenae; 540
 bella cient primaque vetant consistere terra.
 si genus humanum et mortalia temnitis arma,
 at sperate deos memores fandi atque nefandi.
 rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter
 nec pietate fuit nec bello maior et armis. 545
 quem si fata virum servant, si vescitur aura
 aetheria neque adhuc crudelibus occubat umbris,
 non metus; officio nec te certasse priorem
 paeniteat. sunt et Siculis regionibus urbes
 arimaeque, Troianoque a sanguine clarus Acestes. 550
 quassatam ventis liceat subducere classem
 et silvis aptare trabes et stringere remos,
 si datur Italiam sociis et rege recepto
 tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus;
 sin absumpta salus et te, pater optime Teucrum, 555
 pontus habet Libyae nec spes iam restat Iuli,
 at freta Sicaniae saltem sedesque paratas,
 unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
 talibus Ilioneus; cuncti simul ore fremebant
 Dardanidae. 560

Tum breviter Dido voltum demissa profatur:
 'solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
 res dura et regni novitas me talia cogunt
 moliri et late finis custode tueri.

quis genus Aeneadam, quis Troiae nesciat urbem, 565
 virtutesque virosque aut tanti incendia belli?
 non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
 nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.

534 huc γ, cf. Serv. 548 nec] ne Goth. 54 et Hamb.²
 550 arvaque M — P post hunc v. lac. stat. Ribb. 557 at] ut Bähr.
 1884, 409.

Itat. Th. 3. 68.
 Hal. Fl. II, 644.

seu vos Hesperiam
 sire Erycis
 auxilio tutos
 vultis et his
 urbem quam
 Tros Tyrus
 atque utinam
 alioet Aeneas
 dimittat et L
 si quibus eie
 His anim
 et pater Aene
 ardebant. pr
 'nate dea, qu
 omnia tuta vi
 unus abest, n
 submersum,
 rix ea fatus
 scindit se nui
 restitit Aeneas
 os umerosque
 caesariem nat
 purpureum
 quale manus
 argentum Pa
 tum sic regi
 improvisus a
 Troius Aeneas
 o sola infand
 quae nos, re
 omnibus exha
 urbe domo se
 non opis est
 gentis Dard
 di tibi, si qu
 usquam iustit
 praemia digna
 saecula? qui
 574 Tyrus
 Ginet. Bähr. 18
 haudis P. Serv
 694 iustitiae
 Vergilia.

580 seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
sive Erycis finis regemque optatis Acesten, 570
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo;
vultis et his mecum pariter considerare regnis:
urbem quam statuo, vestra est; subducite navis; *de invetura*
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur. *ex iussu Pompei*
atque utinam rex ipse noto compulsus eodem *Plauto 29.*
adforet Aeneas! equidem per litora certos *q. serv.* 575
dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
si quibus eiectus silvis aut urbibus errat.

His animum arrecti dictis et fortis Achates
et pater Aeneas iamdudum erumpere nubem 580
ardebant. prior Aeneas compellat Achates:
'nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
omnia tuta vides, classem sociosque receptos.
unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
submersum, dictis respondent cetera matris.' 585
vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
scindit se nubes et in aethera purgat apertum.
restitit Aeneas claraque in luce refulsit
os umerosque deo similis; namque ipsa decoram
caesariem nato genetrix lumenque iuventae 590
purpureum et laetos oculis adflarat honores:
quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
tum sic reginam adloquitur cunctisque repente
improvisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum 595
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
o sola infandos Troiae miserata labores,
quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos *N. p. 365. 44.*
urbe domo socias, grates persolvere dignas 600
non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubique est
gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
usquam iustitiae est, et mens sibi conscia recti, *q. 4530*
praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt *q. serv.* 605
saecula? qui tanti talem genuere parentes?

574 Tyriusve Gebh. habetur Non. 282, 24; inde habetor auct.
Guiet. Bähr. 1884, 510. 578 montibus Goth. 56, Burn. 599 ex-
haustis F¹ Serv. pl.; Ribb. 602 magnum . . orbem damn. Peerlk.
604 iustitiae libri praeter M¹y 605 ferent Jort. 604.

Vergilius.

in freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
 + lustrabunt, convexa, polus dum sidera pascet,
 K. semper honos nomenque tuum laudesque manebunt, = *rel. V. 78.*
 quae me cumque vocant terrae, sic fatus amicum 610
 Ilionea petit dextra laevaue Serestum,
 post alios, fortemque Gyan fortemque Cloanthum.

Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido,
 casu deinde viri tanto, et sic ore locuta est: *N. p. 347.* 615

'quis te, nate dea, per tanta pericula casus
 insequitur? quae vis immanibus applicat oris?
 tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
 alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
 atque equidem Teucrum memini Sidona venire
 finibus expulsum patriis, nova regna petentem 620
 auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
 vastabat Cyprum et victor ditione tenebat.

tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Troianae nomenque tuum regesque Pelasgi.
 ipse hostis Teucros insigni laude ferebat 625

seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
 quare agite, o, tectis, iuvenes, succedite nostris.

me quoque per multos similis fortuna labores
 iactatam hac demum voluit consistere terra.
 non ignara mali miseris succurrere disco. 630

sic memorat; simul Aenean in regia ducit
 tecta, simul divom templis indicit honorem.

nec minus interea sociis ad litora mittit
 viginti tauros, magnorum horrentia centum
 terga suum, pinguis centum cum matribus agnos, 635

+ munera laetitiamque dñ. *Or. XII, 578.*

at domus interior regali splendida luxu
 instruitur, mediisque parant convivia tectis:

arte laboratae vestes ostroque superbo,
 ingens argentum mensis caelataque in auro 640

fortia facta patrum, series longissima rerum
 per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.

Aeneas (neque enim patrius consistere mentem) *q. 676.*

607/8 damn. Peerlk. 608 *lustra dabunt* Heins. *dum stabunt*
 Schröt. 1875, 3. Ribb. dist. ante *convexa*; cf. Prob. 5, 9 et Serv.
 612 *fortemque Gyan* cet. (=222) damn. Albr. 426. 636 *dii* Gellius
 IX 14, 8; cf. Serv. pl. *dei* libri, Serv. 639 *superbae* Heidtm. GPr.
 Wesel 1884, 4. 642 *antiqua* P¹Ry¹bc¹ Ribb.

passus amor) rapidum ad navis praemittit Achaten,
 Ascanio ferat haec ipsumque ad moenia ducat: 645
 omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
 munera praeterea Iliacis erepta ruinis
 ferre iubet, pallam signis auroque rigentem *her. V. 1427?*
 et circumtextum croceo velamen acantho,
 ornatus Argivae Helenae, quos illa Mycenis, 650
 Pergama cum peteret inconcessosque hymenaeos,
 extulerat, matris Ladae mirabile donum;
 praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
 maxima natarum Priami, colloque monile *Hel. 7. 1. 134*
bacatum et duplicem gemmis auroque coronam. *Virg. 1. 70655*
 haec celerans iter ad navis tendebat Achates.

At Cytherea novas artes, nova pectore versat
 consilia, ut faciem mutatus et ora Cupido
 pro dulci Ascanio veniat donisque furem
 incendat reginam atque ossibus implicet ignem; 660
 quippe domum timet ambiguam Tyriosque bilinguis;
 urit atrox Iuno et sub noctem cura recursat.
 ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
 'nate, meae vires, mea magna potentia solus,
 nate, patris summi qui tela Typhoia temnis, 665
 ad te confugio et supplex tua numina posco.
 frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum *Virg. 1. 199*
litora iactetur ^{goul} odiis Iunonis iniquae,
 nota tibi, et nostro doluisti saepe dolore.
 hunc Phoenissa tenet Dido blandisque moratur 670
 vocibus; et vereor, quo se Iunonia vertant
 hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
 quocirca capere ante dolis et cingere flamma
 reginam meditor, ne quo se numine mutet,
 sed magno Aeneae mecum teneatur amore. 675
 qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
 regius accitu cari genitoris ad urbem
 Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
 dona ferens pelago et flammis restantia Troiae;
 hunc ego sopitum somno super alta Cythera 680
 aut super Idalium sacrata sede recondam,

646 caro Bähr. JJ. 1872, 836. 665 Typhoia 'multi' ap. Serv.
 Typhoea libri, Ribb. 668 iacteturque libri praeter F¹ acerbae
 F¹P¹γ¹b²m Ribb. 670 nunc F¹c? γ Ribb. — P 671 at Weidn.
 675 pectus ten. Gent 10.

ne qua scire dolos mediuse occurrere possit.
tu faciem illius (noctem non amplius unam
falle dolo) et notos pueri puer indue voltus,
ut, cum te gremio accipiet laetissima Dido
regalis inter mensas laticemque Lyaeum,
cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
occultum inspires ignem fallasque veneno.
paret Amor dictis carae genetricis et alas
exuit et gressu gaudens incedit Iuli.

at Venus Ascanio placidam per membra quietem
inrigat et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos, ubi mollis amaracus illum
floribus et dulci adspirans complectitur umbra. ♀

Iamque ibat dicto parens et dona Cupido
regia portabat Tyriis duce laetus Achate.
cum venit, aulaeis iam se regina superbis
aurea composuit sponda mediamque locavit;
iam pater Aeneas et iam Troiana iuventus
conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
dant manibus famuli lymphas Cereremque canistris
expediunt tonsisque ferunt mantelia villis.
quinquaginta intus famulae, quibus ordine longam
cura penum struere et flammis adolere penatis;
centum aliae totidemque pares aetate ministri,
qui dapibus mensas onerent et pocula ponant.
nec non et Tyrii per limina laeta frequentes
convenere toris iussi discumbere pictis.
mirantur dona Aeneae, mirantur Iulum
flagrantisque dei voltus simulataque verba
[pallamque et pictum croceo velamen acantho].

praecipue infelix, pesti devota futurae,
expleri mentem nequit ardescitque tuendo
Phoenissa et pariter puero donisque movetur.
ille ubi complexu Aeneae colloque pependit
et magnum falsi implevit genitoris amorem,
reginam petit. haec oculis, haec pectore toto
haeret et interdum gremio foveat, inscia Dido,
insidat quantus miserae deus. at memor ille

683 s. sine parenth. Ribb. Lad. 701 *famulae* MPy¹ 701/2 damn.
Peerlk. 701/6 post 722 coll. Bähr. 1884, 412. 703 *longam* Charis.
74, 30; cf. Gell. IV 1, 15. *longo libri*. 711 (~ 648 s.) damn. auct.
Heynio Ribb. 712/14 dittographiam esse suspicatur Rbb. 719 in-

Just. IV. 414.
 q. g. IV. 207.
 Ov. m. XI. 478
 685

VIII, 405 690
N. 261 of VI 521
[No 419]
607. venique ad pinal
lun

$\bar{x}_1 = 17.$

cf. terrae off. Tanagr.
Amor in genere
multior.

matris Ac
incipit et
iam prider
Posto

crateras in
fit strepitus
aria; depen
mens et
hic regina
implevit
a Belo so
Iuppiter,
hunc laet
esse velis
adisi laeti
et vos, o
dixit et i
primaque
tum Bitia
spumante
nost alii
personat
hic canit
unde ho
Areturus
quid tan
hiberni,
ingemina
nec non
infelix D
multa su
nunc, qu
nunc, qu
immo ag
insidias
erroresq
omnib

sideat GR
Serv. Ribb
 γ^2 Serv.
Lucani 11

matris Acidaliae paulatim abolere Sychaeum 720
incipit et vivo temptat praevertere amore
iam pridem resides animos desuetaque corda. cf. *II* VII, 673

Postquam prima quies epulis mensaeque remotae,
crateras magnos statuunt et vina coronant.
fit strepitus tectis vocemque per ampla volutant 725
atria; dependent lychni laquearibus aureis
incensi et noctem flammis funalia vincunt.

hic regina gravem gemmis auroque poposcit
implevitque mero pateram, quam Belus et omnes 730
a Belo soliti; tum facta silentia tectis:—

Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur,
hunc laetum Tyriisque diem Troiaque profectis
esse velis nostrosque huius meminisse minores.

adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno;
et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate faventes. 735
dixit et in mensam laticum libavit honorem

primaque libato summo tenus attigit ore;
tum Bitiae dedit increpitans; ille impiger hausit
spumantem pateram et pleno se proluit auro,

post alii proceres. cithara crinitus Iopas
personat aurata, docuit quem maximus Atlas. 740

hic canit errantem lunam solisque labores,
unde hominum genus et pecudes, unde imber et ignes,
Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones,

quid tantum Oceano properent se tinguere soles
hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.

ingeminant plausu Tyrii Troesque sequuntur.
nec non et vario noctem sermone trahebat

infelix Dido/longumque/bibebat amorem
multa super Priamo rogitans, super Hectore multa, 750

nunc, quibus Aurorae venisset filius armis,
nunc, quales Diomedis equi, nunc, quantus Achilles.

immo age et a prima dic, hospes, origine nobis
insidias' inquit 'Danaum casusque tuorum

erroresque tuos; nam te iam septima portat
omnibus errantem terris et fluctibus aestas. 755

sideat GRcx, cf. Serv. 721 *pervertere* Gebh. 725 *fit* — P *it* γ¹b²z
Serv. Ribb. *perampla* Jort. 464. 726 *lychni* Ribb. 741 *quae*
γ² Serv. 744 (= III 516) *damn.* Albr. 426. 747 *plausum* schol.
Lucani I 133. 755/56 *nam ... aestas* secl. Rbb., sed cf. Ov. her. 7, 86.

II.

Aeneas pauca praefatus — 13 de excidio Troiae narrat haec.
 Discessu Graecorum laeti Troiani foris inveniunt equum ligneum. — 56
 Sinon captivus suorum se insidias aegre effugisse simulat 144
 equumque Minervae de raptio Palladio iratae esse votum. 198
 Laocoon, cum fraudem caveri iussisset, serpentium morsu occiditur, 227
 equi moles summo civium studio pertrahitur in arcem. 249

Noctu Graeci redeunt sociosque ex equi utero egressos conveniunt. 267
 Aeneas per somnum ab Hectore penates servare iussus surgit; 317
 de periculo urbis certior factus manum cogit suorum, 369
 quibuscum fortiter ac versute pugnans ad arcem ascendit. 452
 ibi clam in regiam succurrit Pyrrhi iam impetu oppugnatam, 505
 frustra de tecto pugnat, denique Priamum in atrio interfici videt. 558

Venus Aeneam Helenae mortem minatum ex hostibus deducit domum. 633
 Anchises ut fugam cum suis caperet, diu frustra imploratus 670
 portentis flectitur et umeris filii in montes asportatur. 729
 Creusa miro casu erepta Aeneas reversus perscrutatur urbem; 770
 ut ab umbra uxoris mortem comperit, ad socios fugae redit.

Conticuere omnes intertiguae ora tenebant.
 inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
 infandum, regina, iubes renovare dolorem;
 Troianas ut opes et lamentabile regnum
 eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima vidi
 et quorum pars magna fui, quis talia fando
 Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Ulixi -
 temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo
 praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.
 sed si tantus amor casus cognoscere nostros
 et breviter Troiae supremum audire laborem,
 quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,
 incipiam.

|| Fracti bello fatisque repulsi

3 post dolorem puncto dist. Häckermann ZGW. 1852, 263; Ribb.
 6 fui — quis Häck., fui, qu. Ribb.

1. Anthol. Lat. Burm. (ed. Meyer) 123, 7. paraphrasis
 confrauit omnes intertigue ore loquentis
 orationem.
 Post. Thel. II, 175.

ductores Danaum tot iam labentibus annis
instar montis equum divina Palladis arte
aedificant sectaque intexunt abiete costas.
votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent.

Est in conspectu Tenedos, notissima fama
insula, dives opum, Priami dum regna manebant,
nunc tantum sinus et statio male fida carinis;
huc se propecti deserto in litore condunt.
nos abiisse rati et vento petiisse Mycenae.

ergo omnis longo solvit se Teucra luctu.
panduntur portae; iuvat ire et Dorica castra
desertosque videre locos litusque relictum:
'hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles;

classibus hic locus, hic acie certare solebant.'
pars stupet innuptae donum exitiale Minervae
et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
duci intra muros hortatur et arce locari,
sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.
at Capys et, quorum melior sententia menti,
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent subiectisque urere flammis
aut terebrare cavae uteri et temptare latebras.
scinditur incertum studia in contraria volvus.

Primus ibi ante omnis magna comitante caterva
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
et procul: 'o miseri, quae tanta insania, cives?
creditis avectos hostis? aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
aut haec in nostros fabricata est machina muros,
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.'
sic fatus validis ingentem viribus hastam
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso

post v. 25 lac. stat. Ribb. 30 *acies* γ²βcmπ; cf. Serv.
37 *subiectivae* Serv. pl. 45 Rbb. *ditto*gr. esse suspic., in ed. mai.
45/7; cf. Kv. 1881, 3. 46 *atque haec* Heyne prop.

de v. 131 instar p. 393

15
abiete

20

25

l. 1. 11, 174.
N. 292. 90

35

40 1370.
Y, 16.

45

50

ec.
m. — 56
144
tum. 198
itur, 227
249
acrier defenditur;
servantur pauci.

mn. d. 11. 36
Jov. Val. T. 181

264.

161. 10

it,

263; Ribb.

paraphr.
Quarta

insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.

et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

impulerat ferro Argolicas foedare latebras, —

Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres.

Ecce, manus iuvenem interea post terga revinctum
pastores magno ad regem clamore trahebant

Dardanidae, qui se ignotum venientibus ultro,

hoc ipsum ut strueret Troiamque aperiret Achivis,

obtulerat fidens animi atque in utrumque paratus,

seu versare dolos seu certae occumbere morti.

undique visendi studio Troiana iuventus

circumfusa ruit certantque inludere capto.

accipe nunc Danaum insidias et crimine ab uno

disce omnis.

namque ut conspectu in medio turbatus inermis

constitit atque oculis Phrygia agmina circumspectit:

'heu, quae nunc tellūs', inquit 'quae me aequora possunt

accipere? aut quid iam misero mihi denique restat,

cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi

Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt?

quo gemitu conversi animi compressus et omnis

impetus. hortamur fari, quo sanguine cretus,

quidve ferat? memoret, quae sit fiducia capto.

ille haec deposita tandem formidine fatur:

'Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fatebor

verā inquit 'neque me Argolica de gente negabo;

hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem

finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.

fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris

Belidae nomen Palamedis et incluta fama

gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi

insontem infando indicio, quia bella vetabat,

demisere Neci, nunc cassum lumine lugent:

illi me comitem et consanguinitate propinquum

56 *stares* cod. pr. M, cf. Serv. *maneret* M², def. H. Kern BphW. 1888, 843. 59 *Dardaniae* Bähr. 1885, 386; cf. Phaedr. III prol. 28.

62 *dolo* b Non. 418, 27; cf. Serv. *inde seu superare dolo* Peerlk.

69 *nunc* me Quint. IX 2, 9. 75 *quive suat, memores* Ribb. *memor*

capto damn. Peerlk. *memor et, quae . . coepto: 'cuncta . . vera'*

inquit deleto v. 76 Fr. Schöhl, Acta soc. phil. Lips. VI 1876, 353.

76 (= III 612) om. Pyb nec habent Mac nisi manu post. additum; secl.

Ribb. 77 *fuerint* P²c'm; cf. Henry II 64. *quacumque* P²c'm

86 *et*] ut Schenkl ap. Kl.

N. 408.

N. 433.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

N. 445.

Val. VI, 409.

Val. I, 72.

pauper in arma pater primis huc misit ab annis.

dum stabat regno incolumis regumque vigeat

conciliis, et nos aliquod nomenque decusque

gessimus. invidia postquam pellacis Ulixi

(haud ignota loquor) superis concessit ab oris,

addictus vitam in tenebris luctuque trahebam

et casum insontis mecum indignabar amici.

nec tacui demens et me, fors si qua tulisset,

si patrios umquam remeassem victor ad Argos,

promisi ultorem et verbis odia aspera movi.

hinc mihi prima mali labes; hinc semper Ulixescriminibus terrere novis, hinc spargere vocesin volgum ambiguas et quaerere consci arma.

nec requievit enim, donec Calchante ministro —

sed quid ego haec autem nequiquam ingrata revolve?

quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos

idque audire sat est, iamdudum sumite poenas;

hoc Ithacus velit et magno mercentur Atridae.

Tum vero ardemus scitari et quaerere causas

ignari scelerum tantorum artisque Pelasgae.

prosequitur pavitans et ficto pectore fatur:

'saepe fugam Danaï Troia cupiere relicta

moliri et longo fessi discedere bello

(fecissentque utinam!), saepe illos aspera ponti

interclusit hiems et terruit Auster euntis.

praecipue, cum iam hic trabibus contextus acernis

staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.

suspensi Eurypylum scitantem oracula Phoebi

mitimus, isque adytis haec tristitia dicta reportat:

"sanguine placastis ventos et virgine caesa,

cum primum Iliacas, Danaï, venistis ad oras;

sanguine quaerendi reditus animaeque litandum

Argolica." volgi quae vox ut venit ad auris,

obstupere animi gelidusque per ima cucurrit

ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.

cf. X, 176 cui praecedunt fibrae ... parent

87 firmis prop. Kl. huc misit] comm. vel perm. Kv. 1881, 6.

88 regum] -um V regnum Pa^b1; cf. Henry II 76. 90 fallacis Py^a1b^mmx -llacis V 99 et .. arma damn. Peerlk. ansam coni. Weidn.

102 s. moror, si .. est? Wagn. Ribb.; sed cf. Vahlen, Ind. aest. Berol.

1880, 4. 105 casus P¹ Ribb. 107 persequitur Kv. 1881, 7. 114scitantum M¹ scitatum M² y^a2 b² c² gramm. cf. Serv. 117 damn. Gebh.

121 paret Madv. 34 ut quidam vir doct. (Misc. crit. II 86) a Burm. laud.

ordo eadem, Stat. Theb. I, 662

cf. X, 176. [de ordine cf. II, 542. VII, 554. VI, 198

Stat. Theb. I, 2132 vocem fata requuntur

fata = mortem cf. Stat. Theb. I, 527. Ov. an. VI, 642.

cf. VIII 516
Stat. Th. VIII, 514.

90

95

male h. interpretatur
conscia arma
100

105

110

115

cf. V. X, 28.

cf. VI, 54. X, 442. 20. N. p. 38

II cf. 130.

cf. Stat. Theb. I, 662

hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
protrahit in medios; quae sint ea numina divom,
flagitat. et mihi iam multi crudele caneant
artificis scelus et taciti ventura videbant.
bis quinos silet ille dies tectusque recusat
prodere voce sua quemquam aut opponere morti.
vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus

246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

composito rumpit vocem et me destinat arae.
adsensere omnes et, quae sibi quisque timebat,
unius in miseri exitium conversa tulere.

iamque dies infanda aderat, mihi sacra parari
et salsae fruges et circum tempora vittae:

eripui, fateor, leto me et vincula rupi
limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi
nec dulcis natos exoptatumque parentem;

quos illi fors et poenas ob nostra reposcent
effugia et culpam hanc miserorum morte piabunt.

quod te per superos et conscia numina veri,
per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus usquam
intemerata fides, oro, miserere laborum
tantum, miserere animi non digna ferentis.

His lacrimis vitam damus et miserescimus ultro.

ipse viro primus manicas atque arta levare
vincla iubet Priamus dictisque ita fatur amicis:

'quisquis es (amissos hinc iam obliviscere Graios),
noster eris: mihi hae edissere vera roganti.

quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
quidve petunt? quae religio? aut quae machina belli?'

dixerat. ille dolis instructus et arte Pelasga
sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:

'vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum
testor numen,' ait 'vos, arae ensesque nefandi,

quos fugi, vittaeque deum, quas hostia gessi:
fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,

fas odisse viros atque omnia ferre sub auras,

130 timebant $\gamma^1 a^1 c^1$, cf. Serv. pl. — P 136 darent si forte
distinctione comprehend. Heyne, sed cf. JB. 1885, 264. 138 duplicis
P¹, cf. Serv. pl.; Ribb. 142 restat M¹ b⁷ umquam M¹ 148 s.
non post Graios, sed post eris fortiter distinguendum esse doc. Vahlen
Herm. 1882, 270. 151 damn. Gebh.

125. *linco, atq. am. 983 scelus infandi artifex*

" *Med. 732 scelus artifex*

" *Tr. 740 scelus artifex (Ullrich)*

ad. Tacit. d. Ag. 635 (Hercule)

si qua tegunt; teneor patriae nec legibus ullis.
tu modo promissis maneat servataque serves 160
Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.

Omnis spes Danaum et coepta fiducia belli
Palladis auxilium semper stetit. impius ex quo
Tydides sed enim scelerumque inventor Ulixes
fatale adgressi sacrato avellere templo 165

Palladium caesis summae custodibus arcis
corripuere sacram effigiem manibusque cruentis
virgineas ausi divae contingere vittas,
ex illo fluere ac retro sublapsa referri
spes Danaum, fractae vires, aversa deae mens. *N. 429.* 170
nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

vix positum castris simulacrum: arsere coruscae
luminibus flammae arrectis salsusque per artus
sudor iit terque ipsa solo (mirabile dictu)
emicuit parmamque ferens hastamque trementem.
extemplo temptanda fuga canit aequora Calchas 175
nec posse Argolicis excindi Pergama telis, *cf. 324. ui. 320.*
omina ni repetant Argis numenque reducant, *16. 112. 293*
quod pelago et curvis secum avexere carinis, *407. 18. 67.*

et nunc quod patrias vento petiere Mycenae, 180
arma deosque parant comites pelagoque remenso
improvisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
effigiem statuere, nefas quae triste piaret. *X*

hanc tamen immensam Calchas attollere molem 185
roboribus textis caeloque educere iussit,
ne recipi portis aut duci in moenia posset
neu populum antiqua sub religione tueri.
nam si vestra manus violasset dona Minervae,
tum magnum exitium (quod di prius omen in ipsum 190
convertant!) Priami imperio Phrygibusque futurum;
sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
ultra Asiam magno Pelopea ad moenia bello

173 *caldu*que Kv. 1878, 175. *laesosque* O. Treuber KW. 1880,
123. *subitusque* Heidtm. 1882, 26; sed *salsus* videtur deberi Ennio, cf.
schol. Ver. 86, 18. 179 *advocare* x Lad. versum deleri iussit Dietsch
Theol. Verg. 7, post 183 transponi Büchner GPr. Schwerin 1866, 12.
182 *ita* ... *Calchas* damn. Hansel GPr. Sagan 1867. 183 *hanc* hic
Bähr. 1885, 390. 184 *nefas* .. *piaret* in susp. voc. Kl. 187 *possit*
FMA²b¹c⁷

venturam et nostros ea fata manere nepotes.

Talibus insidiis periurique arte Sinonis
credita res, captique dolis lacrimisque coactis,
quos neque Tydides nec Larisaeus Achilles,
non anni domuere decem, non mille carinae.

Hic aliud maius miseris multoque tremendum
obicitur magis atque improvida pectora turbat.

Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.

ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(horresco referens) immensis orbibus angues

incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt.

pectora quorum inter fluctus arrecta iubaque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.

fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant
ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

diffugimus visu exsanguis. illi agmine certo

Laocoonta petunt. et primum parva duorum

corpora natorum serpens amplexus uterque

implicat et miseros morsu depascitur artus,

post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem

corripiunt spirisque ligant ingentibus; et iam

bis medium amplexi, bis collo squamea circum

terga dati superant capite et cervicibus altis.

ille simul manibus tendit divellere nodos

perfusus sanie vittas atroque veneno,

clamores simul horrendos ad sidera tollit,

qualis mugitus, fugit cum saucius aram

taurus et incertam excussit cervice securim.

at gemini lapsu delubra ad summa dracones

diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem

sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.

Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem

Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur

laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.

ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae

numina conclamant.

dividimus/muros/et moenia pandimus urbis.
 accingunt/omnes/operi pedibusque rotarum
 subiciunt/lapsus let stuppea vincula collo
 intendunt:/scandit/fatalis machina muros
 feta armis./pueri/circum innuptaeque puellae
 sacra canunt/funemque manu contingere gaudent:
 illa subit/mediaeque minans inlabitur urbi.
 o patria, o divom domus llium et incluta bello
 moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
 substitit atque utero sonitum quater arma dedere:
 instamus tamen immemores caecique furore
 et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 ora dei iussu non umquam credita Teucris:
 nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
 ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox
 involvens umbra magna terramque polumque
 Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teucri
 conticuere; sopor fessos complectitur artus.
 et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat
 a Tenedo tacitae per amica silentia lunae
 litora nota petens, flammam cum regia puppis
 extulerat, fatisque deum defensum iniquis
 inclusos utero Danaos et pinea furtim
 laxat claustra Sinon. illos patefactus ad auras
 reddit equus, laetique cavo se robore promunt
 Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Ulixes
 demissum lapsi per funem, Acamasque Thoasque
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon
 et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos.
 invadunt urbem somno vinoque sepultam,
 caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
 accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divom gratissima serpit:
 in somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector
 visus adesse mihi largosque effundere fletus

235 omnes se op. Mähly ZöG. 1887, 419. 256 flammans ..
 puppis Fr. Schöll, Acta Lips. 1876, 354. cum] iam Speijer.
 puppis] turris Bähr. 1885, 392. 258 s. et pinea .. illos damn. Bähr.
 1885, 392. 260 produit π 263 posuit post 264 Kl. 1873, 23.

raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis,
 (ei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis!)
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 volneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios. ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces:
 'o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum, 280
 quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris
 exspectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus! quae causa indigna serenoes
 foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?' 285
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 'heu fuge, nate dea, teque his' ait 'eripe flammis.
 hostis habet muros, ruit alta a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penatis;
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere,
 magna pererrato statues quae denique ponto.' 295
 sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
 Diverso interea miscentur moenia luctu
 et magis atque magis, quamquam secreta parentis
 Anchisae domus arboribusque oblecta recessit, 300
 clarescunt sonitus armorumque ingruit horror.
 excutior somno et summi fastigia tecti
 ascensu supero atque arrectis auribus adsto:
 in segetem veluti cum flamma furentibus austris
 incidit, aut rapidus montano flumine torrens 305
 sternit agros, sternit sata laeta boumque labores
 praecipitisque trahit silvas; stupet inscius alto
 accipiens sonitum saxi de vertice pastor. . .

272/3 secl. Kl. ZöG. 1876, 886. 274/6 in parenth. pos. Gofs.,
 Ribb. Lad. alii non item. 290 alta coni. Orville, cf. Serv. pl. et
 Wagn. LV. 72. alto libri, Ribb. 292 dextra hac Heidtm.
 305 gurgile Serv. I 566. 306 bovumque Fc bovumque Ribb.
 hominumque π 307 anxius Bähr. 1885, 394.

Epodes in d. novv.

III, 375

tum vero manifesta fides Danaumque patescunt
insidiae. iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Volcano superante domus, iam proximus ardet
Ucalegon; Sigea igni freta lata relucet.

a. K. Luc. II, 1.
310

exoritur clamorque virum clangorque tubarum. ^{N. 408, 1. 180.}
arma amens capio, nec sat rationis in armis;
sed glomerare manum bello et concurrere in arcem
cum sociis ardent animi: furor iraque mentem
praecipitant pulchrumque mori succurrit in armis.

315

Ecce autem felis Panthus elapsus Achivom,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
sacra manu victosque deos parvumque nepotem
ipse trahit cursuque amens ad limina tendit.

320

quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddid:

venit summa dies et ineluctabile tempus ^{N. 120.}

Dardaniae. fuimus Troes, fuit Ilium et ingens

325

gloria Teucrorum; ferus omnia Iuppiter Argos

transtulit; incensa Danai dominantur in urbe.

arduus armatos mediis in moenibus adstans

fundit equus victorque Sinon incendia miscet

insultans. portis alii bipatentibus adsunt,

330

milia quot magnis umquam venero Mycenis.

obsedere alii telis angusta viarum

oppositis; stat ferri acies mucrone corusco

stricta, parata neci; vix primi proelia temptant ^{cf. III, 240.}

portarum vigiles et caeco Marte resistunt.

335

talibus Othryadae dictis et numine divom

in flammis et in arma feror, quo tristis Erinys,

quo fremitus vocat et sublatus ad aethera clamor.

addunt se socios Rhipeus et maximus armis

Epytus oblatus per lunam Hypanisque Dymasque

340

et lateri adglomerant nostro iuvenisque Coroebus

Mygdonides. illis ad Troiam forte diebus

venerat insano Cassandrae incensus amore

et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat,

345

infelix, qui non sponsae praecepta furentis

audierit.

311 *Volcanesuperante* P. sup. a, inde *ecsup.* Ribb. 322 *quam*
qua Burm. et Schenkl ZöG. 1870, 386. *quin* Peerlk. et Meiser JJ. 1874,
139. *inquam* Kv. 1878, 180. 331 *damn.* Bros. 332 *alii* *arti* Bähr.
Burs. JB. 1879 II 141. *illi* Kl., postquam 1879, 5 vers. *damn.* 333 *op-*

quos ubi confertos audere in proelia vidi,
 incipio super his: 'iuvenes, fortissima frustra
 pectora, si vobis audendi extrema cupido
 certa sedet (quae sit rebus fortuna, videtis: 350
 excessere omnes adytis arisque relictis
 di, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
incensae), moriamur et in media arma ruamus!
 una salus victis nullam sperare salutem.'
 sic animis iuvenum furor additus. inde, lupi ceu *N. 429. 355*
 raptorez atra in nebula, quos improba ventris
 exegit caecos rabies catulique relict
 faucibus exspectant siccis, per tela, per hostis *q. 527. 664.*
 vadimus haud dubiam in mortem mediaeque tenemus
 urbis iter; Nox atra cava circumvolat umbra. *ribb. 355. 360*
 quis cladem illius noctis, quis funera fando
 explicet aut possit lacrimis aequare labores?
 urbs antiqua ruit multos dominata per annos;
 plurima perque vias sternuntur inertia passim
 corpora perque domos et religiosa deorum 365
 limina. nec soli poenas dant sanguine Teucri;
 quondam etiam victis redit in praecordia virtus
 victoresque cadunt Danaï. crudelis ubique
 luctus, ubique pavor et plurima mortis imago.

Primus se Danaum magna comitante caterva 370
 Androgeos offert nobis socia agmina credens
 inscius atque ultro verbis compellat amicis:
 'festinate, viri. nam quae tam sera moratur
 segnitie? alii rapiunt incensa feruntque
 Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?' 375
 dixit et extemplo (neque enim responsa dabantur
 fida satis) sensit medios delapsus in hostis.
 obstipuit retroque pedem cum voce repressit.
 improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
 pressit humi nitens trepidusque repente refugit 380
 attollentem iras et caerula colla tumentem,
 haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
 inruimus densis et circumfundimur armis
 ignarosque loci passim et formidine captos

positi b Ribb. Lad. — P. 349 *auden-* P. *audenti* comm. Serv. *auden-*
tem $\gamma^2 a^2 b c^2 \pi^2$ Serv. Ribb. 350 *sedet* Bähr. 1885, 396; idem quod si
 349 in *ni* mutari iubet, errat. *sequi* libri, Ribb. Lad. 359 *dubii* Heidtm.
 360 *Nox* Bähr. 1885, 396. *Nox* .. *umbra* secl. cum alii tum Gofsr.

377. *Yosra* interpretatiōnem mutare vult, fallit
Progo. Androgeos.

sternimus
 atque hic
 'o socii.
 monstr
 mutemus
 aplemus.
 arma dab
 Androgei
 indouit
 hoc Rhip
 laeta faci
 vadimus
 multaque
 conserim
 diffugiunt
 fida petu
 scandunt
 Heu
 ecce trah
 crimibus
 ad caelum
 lumina
 non tulit
 et sese
 consequi
 hic prim
 nostrorum
 armorum
 tam Dana
 undique
 et gemit
 adversi
 confli
 Eurus eq
 spumeus
 illi etiam
 fudimus
 apparent
 386
 mine? in
 prop. Götth
 422 Priam
 Vergiliu

sternimus. adspirat primo fortuna labori. 985
 atque hic successu exsultans animisque Coroebus
 'o socii, qua prima' inquit 'fortuna salutis
 monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur;
 mutemus clipeos Danaumque insignia nobis
 aptemus. dolus an virtus, quis in hoste requirat? 990
 arma dabunt ipsi.' sic fatus deinde comantem
 Androgei galeam clipeique insigne decorum
 induit laterique Argivum accommodat ensem.
 hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas omnisque iuventus
 laeta facit; spoliis se quisque recentibus armat. 995
 vadimus immixti Danaïs haud numine nostro
 multaque per caecam congressi proelia noctem
 conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
 diffugiunt alii ad navis et litora cursu
 fida petunt; pars ingentem formidine turpi 400
 scandunt rursus equum et nota conduntur in alvo.

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!

ecce trahebatur passis Priameia virgo
 crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae
 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas. 405
 non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
 hic primum ex alto delubri culmine telis 410

nostrorum obruimur oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.

¶ X tum Danaï gemitu atque ereptae virginis ira 415
 undique collecti invadunt, acerrimus Aïax
 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis;
 adversi rupto ceu quondam turbine venti
 configunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
 Euris equis; stridunt silvae saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram 420
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
 ¶ I apparent; primi clipeos mentitaque tela

386 armisque Mähly ZöG. 1887, 419. 396 nomine γ'ια¹ mo-
 mine? indumine falso (del. haud) Dietsch Theol. V. 9. h. num. dextro
 prop. Güthl. 420/3 post 412 collocari iubet L. Müller RhM. 1876, 305.
 422 Priami P Ribb.

Vergilius.

adgnoscent atque ora sono discordia signant.
ilicet obruimur numero; primusque Coroeus
Penelei dextra divae armipotentis ad aram 425

procumbit; cadit et Rhipeus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et servantissimus aequi
(dis aliter visum); pereunt Hypanisque Dymasque
confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
labentem pietas nec Apollinis infula texit. 430

Iliaci cineres et flamma extrema meorum,
testor in occasu vestro nec tela nec ulla
vitavisse vices, Danaum et, si fata fuissent,
ut caderem meruisse manu. divellimur inde;
Iphitus et Pelias mecum (quorum Iphitus aevo 435
iam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulixi)
protinus ad sedes Priami clamore vocati.

hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
sic Martem indomitum Danaosque ad tecta ruentis 440
cernimus obsessumque acta testudine limen.

+ haerent parietibus scalae postisque sub ipsos
nituntur gradibus clipeosque ad tela sinistris
protecti obiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidae contra turris ac tota domorum 445
culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt,
extrema iam in morte parant defendere telis
auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
devolvunt; alii strictis mucronibus imas
obsedere fores, has servant agmine denso. 450
instaurati animi regis succurrere tectis
auxilioque levare viros vimque addere victis.

Limen erat caecaeque fores et pervius usus
tectorum inter se Priami, postesque relictis
a tergo, infelix qua se, dum regna manebant, 455
saepius Andromache ferre incommitata solebat
ad soceros et avo puerum Astyanacta trahebat.
evado ad summi fastigia culminis, unde
tela manu miseri iactabant inrita Teucris.
turrin in praecipiti stantem summisque sub astra 460

433 post *Danaum*, non ante dist. Peerlk. 445 *tuta a tecta*
FMP²bc Serv. Lad. 448 illa F¹Py¹? a¹ Ribb. 454/5 *inter se . . a*
tergo damn. Kl. 1879, 5.

1 q. N. p. 145.

eductam tectis, unde omnis Troia videri
 et Danaum solitae naves et Achaica castra,
 425 adgressi ferro circum, qua summa labantis
 iuncturas tabulata dabant, convellimus altis
 sedibus impulimusque: ea lapsa repente ruinam 465
 cum sonitu trahit et Danaum super agmina late
 incidit. ast alii subeunt, nec saxa nec ullum
 430 telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
 exultat telis et luce coruscus aëna; 470
 qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
 frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
 435 nunc positus novus exuviis nitidusque iuventa
 lubrica convolvit sublato pectore terga
 arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis. 475
 una ingens Periphas et equorum agitator Achilles,
 armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
 succedunt tecto et flammis ad culmina iactant.
 440 ipse inter primos correpta dura bipenni
 limina perrumpit postisque a cardine vellit
 aeratos; iamque excisa trabe firma cavavit 480
 robor et ingentem lato dedit ore fenestram:
 apparet domus intus et atria longa patescunt, N. 423.
 445 apparent Priami et veterum penetralia regum
 armatosque vident stantis in limine primo. 485
 at domus interior gemitu miseroque tumultu
 miscetur penitusque cavae plangoribus aedes
 450 femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.
 tum pavidæ tectis matres ingentibus errant
 amplexaeque tenent postis atque oscula figunt. 490
 instat vi patria Pyrrhus, nec claustra neque ipsi
 custodes sufferre valent: labat ariete crebro
 455 ianua et emoti procumbunt cardine postes.
 fit via vi; rumpunt aditus primosque trucidant
 immissi Danaï et late loca milite complent. 495
 non sic, aggeribus ruptis cum spumeus amnis
 exit oppositasque evicit gurgite moles,
 460 fertur in arva furens cumulo camposque per omnis

462 Achaia Fc¹z Lad.465 ea lapsa] elapsa P¹yab¹? Ribb.

471 lucis Schrad. luco Peerlk.

497 exiit libri praeter c (exiit fuisse potest in a¹π¹); cf. Lachm. Lucr. 209.

in 485. si penetralia subire esse ad vident

contendit Gataker, Zivier. Hand. XI, 1 2169 ubi ungl. 494.

cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furem
 caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas, 500
 vidi Hecubam centumque nurus Priamumque per aras *M. 275.*
 sanguine foedantem, quos ipse sacraverat, ignis.
 quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 barbarico postes auro spoliisque superbi
 procubuerunt; tenent Danaï, quae deficit ignis.

Forsitan et, Priami fuerint quae fata, requiras. *W. 356.*
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequiquam umeris et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus
 incumbens arae atque umbra complexa penatis:
 hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, 'quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis? aut quo ruis?' inquit. 520
 'non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget, non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede: haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul.' sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525

Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit:
 'at tibi pro scelere', exclamat 'pro talibus ausis 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

503 tanta] am- P ampla γ¹ Ribb.
 Serv. 516 ancipites Heidtm.

508 mediis P²γ¹c; cf.

debita, qui aut
 fecisti et patris
 ut non ille, sup
 tils in hoste
 supplicis erui
 reddidi Hector
 sic fatus senio
 coniecit, rano
 et summo clipe
 cui Pyrrhus: n
 Pelidae genitor
 degeneremque
 ane morere.
 trant et in mo
 implicuitque co
 exultit ac later
 haec finis Pri
 sorte tulit Tro
 Pergama, tot
 regnatorem A
 avolsunq
 Al me
 obstipui; sub
 ut regem ae
 vitam exhal
 et direpta d
 respicio et,
 deservere om
 ad terram mi
 lamque
 servantem et
 Trudaria asp
 erranti pass
 illa sibi infes
 et poenas Dae
 546 ex] e
 lorum P Ribb.
 Gelb. distinqu
 versus 547, 548
 Servil, qui a T
 merat. excu
 Baup, Thilo:

debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.

at non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540

talis in hoste fuit Priamo, sed iura fidemque
supplicis erubuit corpusque exsanguie sepulcro
reddidit Hectoreum meque in mea regna remisit.

sic fatus senior telumque imbelle sine ictu
coniecit, rauco quod protinus aere repulsum 545

ex summo clipei nequiquam umbone pependit.
cui Pyrrhus: referes ergo haec et nuntius ibis

Pelidae genitori, illi mea tristia facta

degeneremque Neoptolemum narrare memento;

nunc morere.' hoc dicens altaria ad ipsa tremementem 550/224

traxit et in multo lapsantem sanguine nati

implicuitque comam laeva dextraque coruscum

extulit ac lateri capulo tenuis abdidit ensem. N. 227.

haec finis Priami, fatorum hic exitus illum

sorte tulit Troiam incensam et prolapsa videntem 555

Pergama, tot quondam populis terrisque superbum

regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus, 2 Sen. Tro. 141.

avolsunq; umeris caput et sine nomine corpus.

At me tum primum saevus circumstetit horror.

obstupui; subiit cari genitoris imago, 560

ut regem aequaeuum crudeli vulnere vidi

vitam exhalantem; subiit deserta Creusa

et direpta domus et parvi casus Iuli.

respicio et, quae sit me circum copia, lustrō:

deseruere omnes defessi et corpora saltu 565

ad terram misere aut ignibus aegra dedere.

Iamque adeo super unus eram, cum limina Vestae

servantem et tacitam secreta in sede latentem

Tyndarida aspicio; dant clara incendia lucem

erranti passimque oculos per cuncta ferenti. 570

illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros

et poenas Danaum et deserti coniugis iras

546 ea] et libri e cod. Vratisl. ec Ribb. 552 coma Py¹ Ribb.

laevam P Ribb. 554 hic] hac Heins. 555 sors tulit inc. Tr.

Gebh. distinguens ante illum. 557 limine Mähly ZöG. 1887, 416.

versus 567/88 non exhibent libri, nisi si qui recentissimi ex praefatione

Servii, qui a Tucca et Vario eos detractos esse dicit, repetitos inse-

ruerunt. excluderunt eos Gruppe 173, Ribb. in ed. mai. (cf. Prol. 93),

Haupt, Thilo; Peerlk. vero 567/623 delendos censet. 569 claram Rbb.

praemetuens, Troiae et patriae communis Erinys,
 abdiderat sese atque aris invisa sedebat.
 exarsere ignes animo; subit ira cadentem
 575 *et sceleratae post Valesium Heyne. et celeratas G. Linker ap. Güthl. 1886, 11. ex scelerata Heidtm. et scelerata ex Häberlin PhA. 1887, 601. 579 damn. Wagn., sed cf. Hom. I 140. 584 habet haec libri Serv., nec habet editores pr. Thilonem. 587 flammae edi solet, famae Serv. cod. Cass., famam cet., flammam R. Stephanus; ultoris fama prop. Thilo, ultricique manu cineres Fr. Schöll ap. Thil. in ed. Serv.*
 575 *et sceleratae post Valesium Heyne. et celeratas G. Linker ap. Güthl. 1886, 11. ex scelerata Heidtm. et scelerata ex Häberlin PhA. 1887, 601. 579 damn. Wagn., sed cf. Hom. I 140. 584 habet haec libri Serv., nec habet editores pr. Thilonem. 587 flammae edi solet, famae Serv. cod. Cass., famam cet., flammam R. Stephanus; ultoris fama prop. Thilo, ultricique manu cineres Fr. Schöll ap. Thil. in ed. Serv.*
 scilicet haec Spartam incolumis patriasque Mycenae
 aspiciet partoque ibit regina triumpho
 coniugiumque domumque patres natosque videbit
 Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris:
 580
 occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
 Dardanium totiens sudarit sanguine litus?
 non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
 feminea in poena est, habet haec victoria laudem. *W. B. 443.*
 585
 extinxisse nefas tamen et sumpsisse merentis
 laudabor poenas animumque explesse iuvabit
 ultricis flammae et cineres satiasse meorum.
 talia iactabam et furiata mente ferebar,
 cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
 obtulit et pura per noctem in luce refulsit *Hab. in V, 357, 590*
 alma parens confessa deam, qualisque videri
 caelicolis et quanta solet, dextraque prehensum
 continuit roseoque haec insuper addidit ore:
 'nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 quid furis aut quonam nostri tibi cura recessit?
 595
 non prius aspicias, ubi fessum aetate parentem
 liqueris Anchisen? superet coniunxne Creusa,
 Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
 circum errant acies et, ni mea cura resistat,
 iam flammae tulerint inimicus et hauserit ensis.
 600
 non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae
 culpatusve Paris, divom inclementia, divom, +
 has evertit opes sternitque a culmine Troiam.
 aspice (namque omnem, quae nunc obducta tuenti
 mortalis hebetat visus tibi et umida circum
 605
 caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis
 iussa time neu praeceptis parere recusa):

576 *et sceleratae* post Valesium Heyne. *et celeratas* G. Linker ap. Güthl. 1886, 11. *ex scelerata* Heidtm. *et scelerata* ex Häberlin PhA. 1887, 601. 579 damn. Wagn., sed cf. Hom. I 140. 584 habet haec libri Serv., nec habet editores pr. Thilonem. 587 flammae edi solet, famae Serv. cod. Cass., famam cet., flammam R. Stephanus; ultoris fama prop. Thilo, ultricique manu cineres Fr. Schöll ap. Thil. in ed. Serv.

hic, ubi disiectas moles avolsaque saxis
 saxa vides mixtoque undantem pulvere fumum,
 Neptunus muros magnoque emota tridenti
 fundamenta quatit totamque a sedibus urbem
 eruit. hic Iuno Scaeas saevissima portas
 prima tenet sociumque furens a navibus agmen
 ferro accincta vocat.
 iam summas arces Tritonia (respice) Pallas
 insedit nimbo effulgens et Gorgone saeva.
 ipse pater Danaïs animos virisque secundas
 sufficit, ipse deos in Dardana suscitât arma.
 eripe, nate, fugam finemque impone labori.
 nusquam abero et tutum patrio te limine sistam.
 dixerat et spissis noctis se condidit umbris.
 apparent dirae facies inimicaque Troiae
 numina magna deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in ignis
 Ilium et ex imo verti Neptunia Troia;
 ac veluti summis antiquam in montibus ornum
 cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
 eruere agricolae certatim; illa usque minatur
 et tremefacta comam concusso vertice nutat,
 volneribus donec paulatim evicta supremum
 congemuit traxitque iugis avolsa ruinam. . . .
 descendendo ac ducente dea flammam inter et hostis
 expedior; dant tela locum flammaeque recedunt.

Atque ubi iam patriae perventum ad limina sedis
 antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos
 optabam primum montis primumque petebam,
 abnegat excisa vitam producere Troia
 exsiliumque pati. 'vos o, quibus integer aevi
 sanguis' ait 'solidaeque suo stant robore vires,
 vos agitate fugam.'

me si caelicolae voluissent ducere vitam,
 has mihi servassent sedes. satis una superque
 vidimus excidia et captae superavimus urbi.
 sic, o sic positum adfati discedite corpus.
 ipse manu mortem inveniam; miserebitur hostis

616 *limbo* Moret. II², Monac. 10719, Basil. A (Henry II 288), comm.
 Serv.; Lad. Ribb. 619 *i rape* Heins. *fuga* Leid., inde *te er.*, n.,
fuga Heidtm. 632 *de* P. *deo* M²V², 2^bc² Serv. Prob. 89, 6. schol.
 Ver. 95, 26. Macr. III 8, 1. Ribb. Lad. 645 *manens* Kv. 1881, 41. *ma-*

G. Linker ap.
 überlin PhA.
 584 habet
 flammae edi
 nus; ultoris
 ap. Thil. in

55.

Th. V, 2590

G. Linker ap.
 überlin PhA.
 584 habet
 flammae edi
 nus; ultoris
 ap. Thil. in

exuviasque petet. facilis iactura sepulcri.
iam pridem invisus divis et inutilis annos
demoris, ex quo me divom pater atque hominum rex
fulminis adflavit ventis et contigit igni.

Talia perstabat memorans fixusque manebat. 650
nos contra effusi lacrimis coniunxque Creusa *Con. 200 p. 11, 134*
Ascaniusque omnisque domus, ne vertere secum
cuncta pater fatoque urgenti incumbere vellet.
abnegat inceptoque et sedibus haeret in isdem.
rursus in arma feror mortemque miserrimus opto. 655
nam quod consilium aut quae iam fortuna dabatur?
‘mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
sperasti tantumque nefas patrio excidit ore? *N. 444.*
si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
et sedet hoc animo perituraeque addere Troiae
teque tuosque iuvat: patet isti ianua leto, 660
iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
gnatum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras. *N. 317*
hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignis
eripis, ut mediis hostem in penetralibus utque
Ascanium patremque meum iuxtaque Creusam 665
alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
arma, viri, ferte arma; vocat lux ultima victos.
reddite me Danaïs, sinite instaurata revisam
proelia. numquam omnes hodie moriemur inulti.’ *N. 226. 670*

Hinc ferro accingor rursus clipeoque sinistram
insertabam aptans meque extra tecta ferebam.
ecce autem complexa pedes in limine coniunx
haerebat parvumque patri tendebat Iulum:
‘si periturus abis, et nos rape in omnia tecum; 675
sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
hanc primum tutare domum. cui parvus Iulus,
cui pater et coniunx quondam tua dicta relinquitur?’
Talia vociferans gemitu tectum omne replebat,
cum subitum dictoque oritur mirabile monstrum. 680
namque manus inter maestorumque ora parentum
ecce levis summo de vertice visus Iuli
fundere lumen apex tactuque innoxia mollis
lambere flamma comas et circum tempora pasci.

num morti coni. Kl. aut miserebitur prop. Wagn. 683 molli V,
si audimus Henry II 321.

nos pavidī trepidare metu crinemque flagrantem 685
 excutere et sanctos restinguere fontibus ignis.
 at pater Anchises oculos ad sidera laetus
 extulit et caelo palmas cum voce tetendit: 686
 'Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 aspice nos (hoc tantum) et, si pietate meremur, 690
 da deinde augurium, pater, atque haec omina firma.'

Vix ea fatus erat senior, subitoque fragore
 intonuit laevum et de caelo lapsa per umbras
 stella facem ducens multa cum luce cucurrit. 695
 illam summa super labentem culmina tecti
 cernimus Idaea claram se condere silva
 signantemque vias; tum longo limite sulcus
 dat lucem et late circum loca sulfure fumant.
 hic vero victus genitor se tollit ad auras 700
 adfaturque deos et sanctum sidus adorat:
 'iam iam nulla mora est: sequor et, qua duciis, adsum,
 di patrii; servate domum, servate nepotem.
 vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troia est.
 cedo equidem nec, nate, tibi comes ire recuso.' 705
 dixerat ille; et iam per moenia clarior ignis
 auditur propiusque aestus incendia volvunt.
 'ergo age, care pater, cervici imponere nostrae;
 ipse subibo umeris nec me labor iste gravabit.
 quo res cumque cadent, unum et commune periculum, 710
 una salus ambobus erit. mihi parvus lulus
 sit comes et longe servet vestigia coniunx.
 vos, famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
 est urbe egressis tumulus templumque vetustum
 desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus 715
 religione patrum multos servata per annos:
 hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
 tu, genitor, cape sacra manu patriosque penatis;
 me bello e tanto digressum et caede recenti
 attractare nefas, donec me flumine vivo 720
 abluero.'

690 sine parenth. ed.; post *nos* commate distingui vult Vahlen.
 Ind. aest. Berol. 1880, 9. 691 *augurium* Probus 14, 12 *auxilium*
 libri. 696 et 697 versuum initia *cern. Id. et sign. vias* inter se
 mutavit Kl. 1879, 6. 697 *dum* Wak. 699 *tollere* Py^a Ribb.
 711 et lente Brandt GPr. Bernburg 1876, 15. *haud longe* GÜthl. 1877.
 13. *atque legens* Schenkl ZöG. 1870, 394. *a tergo* Bähr. 1885, 401.

haec fatus latosumeros subiectaque colla
 veste super fulvique internor pelle leonis
 succedoque oneri; dextrae se parvus Iulus
 implicuit sequiturque patrem non passibus aequis;
 pone subit coniunx. ferimur per opaca locorum, 725
 et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
 tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
 nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
 suspensum et pariter comitique onerique timentem.

Iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
 evasisse viam, subito cum creber ad aures
 visus adesse pedum sonitus genitorque per umbram
 prospiciens 'nate', exclamat 'fuge, nate; propinquant.
 ardentis clipeos atque aera micantia cerno.'

hic mihi nescio quod trepido male numen amicum 735
 confusam eripuit mentem. namque avia cursu
 dum sequor et nota excedo regione viarum,
 heu! (misero coniunx fatone erepta?) Creusa
 substitit (erravitne via seu lassa resedit?

incertum) nec post oculis est reddita nostris; 740
 nec prius amissam respexi animumque reflexi,
 quam tumultum antiquae Cereris sedemque sacratam
 venimus; hic demum collectis omnibus una
 defuit et comites natumque virumque fefellit.
 quem non incusavi amens hominumque deorumque? 745
 aut quid in eversa vidi crudelius urbe?

Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penatis
 commendo sociis et curva valle recondo,
 ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis: 750
 stat casus renovare omnis omnemque reverti
 per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

principio muros obscuraque limina portae,
 qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro 755
 observata sequor per noctem et lumine lustror:
 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
 inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
 me refero: inruerant Danai et tectum omne tenebant.
 ilicet ignis edax summa ad fastigia vento

727 *examine* Bähr. ib. 738 sine parenthesi *fato est* Peerlk.
 Lad. *fato mi* Ribb. *fato en* Häberlin PhA. 1887, 600. 741 *ve*
 a² Ribb. 749 *damn.* Peerlk. et Ribb.

volvitur, e
 procedo et
 et iam por
 custodes
 praedam ad
 incensis er
 crateresque
 congeritur.
 stant circu
 ausus quin
 implevi cla
 nequiquam
 quaerenti
 infelix sim
 visa mihi
 (obstupui s
 tum sic ad
 'quid tantu
 o dulcis e
 eveniunt,
 fas aut ill
 longa tibi
 et terram
 inter opin
 illic res l
 parta tibi
 non ego
 aspiciam a
 Dardanis
 sed me m
 iamque va
 haec ubi
 dicere d
 ter conat
 ter frustra
 par levibu
 sic demum

771 r
 damn. Ribb
 asportare l
 L. Müller 3

volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras.
 procedo et Priami sedes arcemque reviso. 760
 et iam porticibus vacuis Iunonis asylo
 custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
 725 praedam adservabant. huc undique Troia gaze
 incensis erepta adytis mensaeque deorum
 crateresque auro solidi captivaeque vestis 765
 congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
 stant circum.
 730 ausus quin etiam voces iactare per umbram
 implevi clamore vias maestusque Creusam
 nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi. 770
 quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
 infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
 735 visa mihi ante oculos et nota maior imago
 (obstupui steteruntque comae et vox faucibus haesit),
 tum sic adfari et curas his demere dictis: 775
 'quid tantum insano iuvat indulgere dolori, *N. 181.*
 o dulcis coniunx? non haec sine numine divom
 740 eveniunt, nec te comitem hinc portare Creusam
 fas aut ille sinit superi regnator Olympi.
 longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum. 780
 et terram/Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris:
 745 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Graiis servitum matribus ibo,
 Dardanis et divae Veneris nurus;
 750 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem.
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras.
 [ter conatus ibi collo dare brachia circum, *cf. Q. 6. 54.*
 755 ter frustra compressa manus effugit imago
 par levibus ventis volucrique simillima somno.]
 sic demum socios consumpta nocte reviso. 795

771 *ruenti* Py^c Ribb. 775 (= III 153. VIII 35; cf. Serv. pl.)
 damn. Ribb. 778 *comitem hinc asportare* Py^{lac} m *hinc comitem*
asportare b² Mentel. II, cf. Serv.; Ribb. 792/4 (= VI 700/2) damn.
 L. Müller 370 et Albr. 420, 792/3 Weidn.

Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile volgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem Danaïque obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur:
 cessi et sublato montis genitore petivi.

Troiani deli
 in Thracia urb
 Deli ab Apoll
 Cretam arbitra

In Strophades
 Iostro ad Act
 Heleni regis
 amice dimis

Italiam cum
 sinum Tarenti
 ubi desertu
 quem simul
 Pachynoque
 inde ad Li

Postquam
 immeritam
 illum et on
 diversa exsil
 auguriis agin
 Antandro et
 incerti, quo
 contrahimusq
 et pater Anch
 lora cum pa
 et campos, ul
 com sociis nat
 Terra pro
 Thraces arant
 hospitium antio
 dum fortuna fu

A desertu

III.

Troiani deleta patria servati Antandro abeunt exsulatum:	—12
in Thracia urbem condunt, crudeli morte Polydori cognita deserunt;	68
Deli ab Apolline consulto antiquam patriam petere iubentur;	120
Cretam arbitrati esse patriam occupant, sed parum prospere.	191
In Strophades insulas delati Harpyias aggrediuntur, aggressi fugiunt.	277
lusto ad Actium condito Buthroti inveniunt Andromachen,	355
Heleni regis propinqui hospitio ac vaticinio adiuvantur,	471
amice dimissi praeter montes Ceraunios in Italiam pergunt.	520
Italiam cum fausto omine nacti Anchisae iussu precantur deos,	547
sinum Tarentinum praetervecti prope Aetnam montem appellant,	587
ubi desertus Ulixis socius monet cavendum esse Polyphemum.	654
quem simulac viderunt appropinquantem, temere naves solvunt	691
Pachynoque superato Drepanum veniunt, ubi Anchises moritur.	715
inde ad Libyam se delatum esse ubi dixit, Aeneas conticuit.	

Mare Aegaeum et Ionium et Siculum percurritur.

Postquam res Asiae Priamique evertere gentem
 immeritam visum superis ceciditque superbum
Ilum et omnis humo fumat Neptunia Troia,
 diversa exsilia et desertas quaerere terras
 auguriis agimur divom classemque sub ipsa
 Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae
 incerti, quo fata ferant, ubi sistere detur,
 contrahimusque viros. vix prima inceperat aestas,
 et pater Anchises dare fati vela iubebat,
 litora cum patriae lacrimans portusque relinquo
 et campos, ubi Troia fuit. feror exsul in altum
 cum sociis natoque penatibus et magnis dis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis
 (Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo,
 hospitium antiquum Troiae sociique penates,
 dum fortuna fuit. feror huc et litore curvo

4 desertas] *diversas* Bros., cf. Kl. 1879, 7.

moenia prima loco fatis ingressus iniquis
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaeae matri divisque ferebam
auspiciis coeptorum operum superoque nitentem
caelicolum regi mactabam in litore taurum.

20

forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
virgulta et densis hastilibus horrida myrtus.
accessi viridemque ab humo convellere silvam

25

conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
horrendum et dictu video mirabile monstrum.
nam quae prima solo ruptis radicibus arbos
vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae
et terram tabo maculant. mihi frigidus horror

30

membra quatit gelidusque coit formidine sanguis.
rursus et alterius lentum convellere vimen
insequor et causas penitus temptare latentis:

ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
multa movens animo nymphas venerabar agrestis
Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
rite secundarent visus omenque levarent.

35

tertia sed postquam maiore hastilia nisu
adgrediior genibusque adversae obliuctor harenae,
(eloquar an sileam?) gemitus lacrimabilis imo

auditur tumulo et vox reddita fertur ad aures:
'quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto,
parce pias scelerare manus. non me tibi Troia

40

externum tulit aut cruor hic de stipite manat
(heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum):
nam Polydorus ego; hic confixum ferrea textit
telorum seges et iaculis increvit acutis.'

45

tum vero ancipiti mentem formidine pressus
obstupi steteruntque comae et vox faucibus haesit.

Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
infelix Priamus furtim mandaratum alendum

50

Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniae cingique urbem obsidione videret.
ille, ut opes fractae Teucrum et Fortuna recessit,
res Agamemnonias victriciaeque arma secutus
fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat et auro
vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,

55

auri sacra
delectos po
monstra de
omnibus
linqui pon
ergo instau
aggeritur t
caeruleis m
et circum l
inferimus t
sanguinis e
condimus e

Inde,
dant maria
deducunt se
provehimur
sacra mari
Nereidum n
quam pius
errantem M
immotamqu
huc feror
accipit. e
rex Anius
vittis et sa
occurrit, v
iungimus h

Templ
'da propri
et genus et
Pergama, r
quem sequi
da, pater
vix ea fatu
liminaque l
mons circ

61 lin
Kl. 1879, 9.
Lad.; cf. W
Pierii.
veneramus B
87 reliquias

Norden 166

cf. II, 774.

auri sacra fames! postquam pavor ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant manibus arae
 caeruleis maestae vittis atraque cupresso
 et circum Iliades crinem de more solutae;
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras animamque sepulcro
 condimus et magna supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago placataque venti
 dant maria et lenis crepitans vocat auster in altum,
 deducunt socii navis et litora complent.
 provehimur portu terraeque urbesque recedunt.
 sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri et Neptuno Aegaeo,
 quam pius Arquitenens oras et litora circum
 errantem Mycono e celsa Gyaroque revinxit
 immotamque coli dedit et contemnere ventos.
 huc feror, haec fessos tuto placidissima portu
 accipit. egressi veneramur Apollinis urbem.
 rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
 vittis et sacra redimitus tempora lauro
 occurrit, veterem Anchisen adgnovit amicum;
 iungimus hospitio dextras et tecta subimus.

Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
 'da propriam, Thymbraee, domum, da moenia fessis
 et genus et mansuram urbem; serva, altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur? quoque ire iubes? ubi ponere sedes?
 da, pater, augurium atque animis inlabere nostris.'
 vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.

61 *linquere* x Donat. Ter. Andr. 16. 69 s. *placataque eunti dat*
 Kl. 1879, 9. 75 *prius* Bentl., comm. Serv. pl. 76 *Mycono celsa* π²
 Lad.; cf. Wagn. LV. 31. *Gyaro celsa Myconoque* 'ant. plerique omnes'
 Pierii. 82 *agnoscit* Ma¹crπ 84 *dei* adiens Bähr. 1887, 260.
veneramur Bentl. 86 *serva* regna Bähr. 1887, 261 excluso v. 87.
 87 *reliquias* cet. (= I 30) damn. Albr. 427.

2. *Ordo: quoque ire iubes, quem sequimur*

submissi petimus terram et vox fertur ad auris:
 'Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
 accipiet reduces: antiquam exquirite matrem;
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis.'
 haec Phoebus; mixtoque ingens exorta tumultu
 laetitia et cuncti, quae sint ea moenia, quaerunt, 100
 quo Phoebus vocet errantis iubeatque reverti.
 tum genitor veterum volvens monumenta virorum
 'audite, o proceres,' ait 'et spes discite vestras.
 Creta Iovis magni medio iacet insula ponto,
 mons Idaeus ubi et gentis cunabula nostrae. 105
 centum urbes habitant magnas, uberrima regna,
 maximus unde pater, si rite audita recorder,
 Teucus Rhoeteas primum est adductus ad oras
 optavitque locum regno. nondum Ilium et arces
 Pergameae steterant; habitabant vallibus imis. 110
 hinc mater cultrix Cybelae Corybantiaque aera
 Idaeumque nemus, hinc fida silentia sacris
 et iuncti currum dominae subiere leones.
 ergo agite et, divom ducunt qua iussa, sequamur;
 placemus ventos et Gnosia regna petamus. 115
 nec longo distant cursu: modo Iuppiter adsit,
 tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.'
 sic fatus meritos aris mactavit honores,
 taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
 nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam. 120
 Fama volat pulsum regnis cessisse paternis
 Idomeneia ducem, desertaque litora Cretae,
 hoste vacare domos sedesque adstare relictas.
 nauticus exoritur vario certamine clamor; 125
 hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
 linquimus Ortygiae portus pelagoque volamus
 bacchatamque iugis Naxon viridemque Donysam, 124
 Olearon niveamque Paron sparsasque per aequor 125
 Cycladas et crebris legimus freta concita terris.

108 ad M. in cet. libri, Ribb. 111 Cybelae Heins. Cybele
 FMPyba Cybeli ac² Serv. Ribb. 123 post vacare, non post Cretae
 dist. Bros. donus b'π domum FPγ¹ Ribb. 125 s. Naxum . . Olear-
 rum . . Parum FPγ¹ Ribb. 127 consita x Ribb. 128/30 Wagn., 128/9
 Peirlk. et Ribb., 129 Kl. 1879, 10 pos. post 123; cf. JB. 1882, 138.

X scilicet cum iam inter Cycladas Cretae accedunt,
 ordo igitur nequaquam debet mutari.

prosequitur
 et tandem
 ergo avidus
 Pergameae
 hortor an
 iamque fere
 conubis ar
 iura domos
 corrupto ca
 arboribusqu
 linquebant
 corpora; tu
 arebant her
 rursus ad
 hortatur pa
 quam fessio
 temptare a
 Nox
 effigies sac
 quos mecu
 extuleram
 in somnis
 plena per
 tum sic
 'quod tibi
 hic canit
 nos te D
 nos tumic
 idem vent
 imperium
 magna pa
 mutandae
 Delius a
 est locus,
 terra anti
 Oenotri c
 Italian di
 hae nobis

135
 1881, 590.
 que . . tu
 Vergiliu

prosequitur surgens a puppi ventus euntis 130
 et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
 95 ergo avidus muros optatae molior urbis
 Pergameamque voco et laetam cognomine gentem
 hortor amare focos arcemque attollere tectis.
 iamque fere sicco subductae litore puppes, 135
 conubis arvisque novis operata iuventus,
 100 iura domosque dabam, subito cum tabida membris
 corrupto caeli tractu miserandaque venit
 arboribusque satisque lucis et letifer annus.
 linquebant dulcis animas aut aegra trahebant 140
 corpora; tum sterilis exurere Sirius agros;
 105 arebant herbae et victum seges aegra negabat.
 rursus ad oraculum Ortygiae Phoebumque remenso
 hortatur pater ire mari veniamque precari,
 quam fessis finem rebus ferat, unde laborum 145
 temptare auxilium iubeat, quo vertere cursus.

Nox erat et terris animalia somnus habebat:
 effigies sacrae divom Phrygiique penates,
 quos mecum ab Troia mediisque ex ignibus urbis
 extuleram, visi ante oculos adstare iacentis 150
 in somnis, multo manifesti lumine, qua se
 115 plena per insertas fundebat luna fenestras;
 tum sic adfari et curas his demere dictis:
 'quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 hic canit et tua nos en ultro ad limina mittit. 155
 nos te Dardania incensa tuaque arma secuti,
 nos tumidum sub te permensi classibus aequor,
 120 idem venturos tollemus in astra nepotes
 imperiumque urbi dabimus. tu moenia magnis
 magna para longumque fugae ne linque laborem. 160
 125 mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considerare Apollo.
 124 est locus, (Hesperiam Grai cognomine dicunt)
 125 terra antiqua, potens armis atque ubere glabrae;
 Oenotri coluere viri, nunc fama minores 165
 Italian dixisse ducis de nomine gentem:
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus

135 iam *Berecyntheo* coni. Wagn. *siccae* M¹, inde *siccae* Kl. ZöG.
 1881, 590. verba *sicco* . . *puppis* secl. Ribb., Peerk. vero 134 *arcem-*
que . . *iuventus* 136. 140 *animas*] *auras* prop. Kl. 159 *orbis* Gebh.

Vergilius,

Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum. *f. B. p. 129.*
 surge age et haec laetus longaevo dicta parenti
 haud dubitanda refer, Corythum terrasque requirit 170
 Ausonias: Dictaea negat tibi Iuppiter arva.
 talibus attonitus visis et voce deorum
 (nec sopor illud erat, sed coram agnoscere voltus
 velatasque comas praesentiaque ora videbar;
 tum gelidus toto manabat corpore sudor) 175
 corripio e stratis corpus tendoque supinas
 ad caelum cum voce manus et munera libo
 intemerata focis. perfecto laetus honore
 Anchisen facio certum remque ordine pando.
 agnovit prolem ambiguum geminosque parentes 180
 seque novo veterum deceptum errore locorum;
 tum memorat: 'nate Iliacis exercite fatis,
 sola mihi talis casus Cassandra canebat.
 nunc repeto haec generi portendere debita nostro
 et saepe Hesperiam, saepe Italia regna vocare. 185
 sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
 crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 cedamus Phoebo et moniti meliora sequamur.'
 sic ait, et cuncti dicto paremus ovantes.
 hanc quoque deserimus sedem paucisque relictis 190
 vela damus vastumque cava trabe currimus aequor.
 Postquam altum tenuere rates nec iam amplius ullae
 apparent terrae, caelum undique et undique pontus,
 tum mihi caeruleus supra caput adstitit imber
 noctem hiememque ferens et inhorruit unda tenebris. 195
 continuo venti volvunt mare magnaue surgunt
 aequora, dispersi iactamur gurgite vasto;
 involvere diem nimbi et nox umida caelum
 abstulit, ingeminant abruptis nubibus ignes.
 excutimur cursu et caecis erramus in undis; 200
 ipse diem noctemque negat discernere caelo
 nec meminisse viae media Palinurus in unda.
 tris adeo incertos caeca caligine soles
 erramus pelago, totidem sine sidere noctes.

199 abrupti G Moret. III; cf. Lucr. II 214. post v. 204 Serv. pl. tres affert versus, qui circumducti inventi dicuntur et extra paginam in mundo:

hinc Pelopis gentes Maleaeque sonantia saxa
 circumstant pariterque undae terraeque minantur.
 pulsamur saevis et circum sistimur undis.

quarto terra die primum se attollere tandem
 visa, aperire procul montis ac volvere fumum. 205
 vela cadunt, remis insurgimus; haud mora, nautae
 adnixi torquent spumas et caerula verrunt.
 servatum ex undis Strophadum me litora primum
 accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictae, 210
 insulae Ionio in magno, quas dira Celaeno
 Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam
 clausa domus mensasque metu liquere priores.
 tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla
pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis. 215
 virginei volucrum voltus, foedissima ventris
 proluviae, uncaeque manus et pallida semper
 ora fame.
 huc ubi delati portus intravimus, ecce
 laeta boum passim campis armenta videmus 220
 caprigenumque pecus nullo custode per herbas.
 inruimus ferro et divos ipsumque vocamus
 in partem praedamque Iovem; tum litore curvo
 extruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
 at subitae horrifico lapsu de montibus adsunt 225
 Harpyiae et magnis quatiunt clangoribus alas
 diripiuntque dapes contactuque omnia foedant
 immundo; tum vox taetrum dira inter odorem.
 rursum in secessu longo sub rupe cavata 229
 instruimus mensas arisque reponimus ignem;
 rursum ex diverso caeli caecisque latebris 231
 turba sonans praedam pedibus circumvolat uncis,
 polluit ore dapes. sociis tunc, arma capessant,
 edico et dira bellum cum gente gerendum. 235
 haud secus ac iussi faciunt tectosque per herbam
 disponunt enses et scuta latentia condunt.
 ergo ubi delapsae sonitum per curva dedere
 litora, dat signum specula Misenus ab alta
 aere cavo. invadunt socii et nova proelia temptant, 240
 obscenas pelagi ferro foedare volucres.
 sed neque vim plumis ullam nec volnera tergo

arboribus clausam circum atque horrentibus umbris 280

209 *prima* My *prim-* P. 210 *excipiunt* libri praeter Mb¹π
 230 (=I 311) secl. Ribb. *clausa* M²γ²a²χ *clausi* b²c²χ Wagn. Lad. *clausa*
 in Nettleship, Journ. of Phil. 1886, 32. 241 *damn.* Bähr. 1887, 264¹).

accipiunt celerique fuga sub sidera lapsae
 semesam praedam et vestigia foeda relinquunt.
 una in praecelsa consedit rupe Celaeno,
 infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
 'bellum etiam pro caede boum stratisque iuvenis,
 Laomedontiadae, bellumne inferre paratis
 et patrio Harpyias insontis pellere regno?
 accipite ergo animis atque haec mea figite dicta, 250
 quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
 praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu petitis ventisque vocatis
 ibitis Italiam portusque intrare licebit;
 sed non ante datam cingetis moenibus urbem, 255
 quam vos dira fames nostraeque iniuria caedis
 ambesas subigat malis absumere mensas.
 dixit et in silvam pinnis ablata refugit.
 at sociis subita gelidus formidine sanguis
 deriguit; cecidere animi, nec iam amplius armis, 260
 sed votis precibusque iubent exposcere pacem,
 sive deae seu sint dirae obscenaque volucres.
 et pater Anchises passis de litore palmis
 numina magna vocat meritosque indicit honores:
 'di, prohibete minas; di, talem avertite casum 265
 et placidi servate pios!' tum litore funem
 deripere excussosque iubet laxare rudentis.
 tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
 qua cursum ventusque gubernatorque vocabat.
 iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos 270
 Dulichiumque Sameque et Neritos ardua saxis.
 effugimus scopulos Ithacae, Laërtia regna,
 et terram altricem saevi exsecramur Ulixi.
 mox et Leucatae nimbosa cacumina montis
 et formidatus nautis aperitur Apollo.
 hunc petimus fessi et parvae succedimus urbi;
 ancora de prora iacitur, stant litore puppes.
 Ergo insperata tandem tellure potiti
 lustramurque Iovi votisque incendimus aras
 Actiaeque Iliacis celebramus litora ludis. 280

253 post *vocatis* colon poni iubet Kv. 1881, 50; sed cf. Kl. 1882, 6.
 262 damn. Rbb.; Georgii, Festschr. d. Gymn. Württ. 1877, 78, collocari
 vult post 235. 267 *dirip.* Mb¹c Lad. 268 *fugimus*] *ferimur* P²y
 Rbb. 275 et] *nec* Bähr. 264.

exercent p
 nudati soci
 Argolicas m
 interea m
 et glacial
 aere cavo
 postibus ad
 AENEAS HAE
 linquere tu
 certatim so
 protinus al
 litora que
 Chaonio et
 Hic i
 Priamiden
 coniugio
 et patrio
 obstipui
 compellar
 progredio
 sollemnis
 ante urb
 libabat
 Hecoreu
 et gemin
 ut me c
 arma am
 deriguit
 labitur et
 verane t
 nate dea
 Hector u
 implevit
 subicio e
 vivo equ
 ne dubita
 heu! qui
 excipit a
 Hectoris
 284
 319 And
 revisit po

exercent patrias oleo labente palaestras
 nudati socii; iuvat evasisse tot urbes
 Argolicas mediosque fugam tenuisse per hostis.
 interea magnum sol circumvolvitur annum
 et glacialis hiems aquilonibus asperat undas. 285
 aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
 postibus adversis figo et rem carmine signo:

AENEAS HAEC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.

linquere tum portus iubeo et considerare transtris.
 certatim socii feriunt mare et aequora verrunt. 290
 protinus aërias Phaeacum abscondimus arces
 litoraue Epiri legimus portuque subimus
 Chaonio et celsam Buthroti accedimus urbem. 295

Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
 Priamidem Helenum Graias regnare per urbes 295
 coniugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisque potitum
 et patrio Andromachen iterum cecisse marito.
 obstipui miroque incensum pectus amore
 compellare virum et casus cognoscere tantos.

progredior portu classis et litora linquens, 300
 sollemnis cum forte dapes et tristia dona
 ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam
 libabat cineri Andromache manisque vocabat
 Hectoreum ad tumulum, viridi quem caespite inanem
 et geminas, causam lacrimis, sacraverat aras. 305

ut me conspexit venientem et Troia circum
 arma amens vidit, magnis exterrita monstros
 deriguit visu in medio, calor ossa reliquit,
 labitur et longo vix tandem tempore fatur:

'verane te facies, verus mihi nuntius adfers, 310
 nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est?' dixit lacrimasque effudit et omnem
 implevit clamore locum. vix pauca furenti
 subicio et raris turbatus vocibus hisco:

'vivo equidem vitamque extrema per omnia duco; 315
 ne dubita, nam vera vides.

heu! quis te casus deiectam coniuge tanto
 excipit aut quae digna satis fortuna revisit,
 Hectoris Andromache? Pyrrhin cubia servas?'

284/5 post 288 coll. Kl. 1879, 12 lac. inter v. 285 et 289 statuens.
 319 *Andromachen* c¹/₂ cf. Serv. Lad. interrogandi signum vulgo post
 revisit pon., non post *Andr.*; mut. Ribb.

deiecit voltum et demissa voce locuta est: 320
 'o felix una ante alias Priameia virgo
 hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
 iussa mori, quae sortitus non pertulit ullos
 nec victoris heri tetigit captiva cubile!
 nos patria incensa diversa per aequora vectae 325
 stirpis Achilleae fastus iuvenemque superbum
 servitio enixae tulimus; qui deinde secutus
 Ledaeam Hermionem Lacedaemoniosque hymenaeos
 me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
 ast illum ereptae magno inflammatus amore 330
coniugis et scelerum furiis agitatus Orestes
 excipit incautum patriasque obruncat ad aras.
 morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
 pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos
 Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit 335
 Pergamaque Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
 aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
 quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura,
 quem tibi iam Troia . . . . .? 340
 ecqua tamen puero est amissae cura parentis?
 ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector?
 talia fundebat lacrimans longosque ciebat
 incassum fletus, cum sese a moenibus heros 345
 Priamides multis Helenus comitantibus adfert
 agnoscitque suos laetusque ad limina ducit
 et multum lacrimas verba inter singula fundit].
 procedo et parvam Troiam simulataque magnis
 Pergama et arentem Xanthi cognomine rivum 350
 agnosco Scaeeaeque amplector limina portae.
 nec non et Teucris socia simul urbe fruuntur.
 illos porticibus rex accipiebat in amplis;
aulae medio libabant pocula Bacchi

327 *nexae* coni. Kl. 330 *flammatu* FP¹ Ribb. 333 *credita*
 Kv. 1881, 55. 339/43 *damn.* Peerlk., 340/1 Gruppe 32, 340/3 Gütth.
 340 *quem*] *quae* ex Menag. II Wagn. et edit. inde omnes. versiculum
 transponi vult Madv. 34 post 336, Georgii 1877, 76 post 338, Münscher
 GPr. Jauer 1879, 13 addito *est* post 337. 348 *damn.* Ribb. ut dittogr.
 v. 344, cui in ed. min. praemisit uncis inclusum v. initio mutato in *haec*
multum lacrimans lacrimans Py¹, cf. Serv.

Ep.
 Eurp.
 Androm.
 997.

1. 7 646
 7. 398 599.
 III, 476. Dr. m. V.

impositis
 lamp
 vela vocat
 his vate
 Troiogo
 qui tripod
 et volucru
 fare age
 religio et
 statiam pe
 sola novu
 prodigium
 obscenam
 quidve se
 hic Helen
 exorat pa
 sacrati ca
 ipse man
 atque ha
 'nate dea
 auspiciis
 sortitur
 pauca ti
 aequora
 expediam
 scire H
 principi
 vicinosq
 longa pi
 ante et
 et salis
 inferniq
 quam tu
 signa tib
 cum tib
 litoreis
 triginta
 alba, so
 350
 tr. Cl.
 ordo, s
 in paren

impositis auro dapibus paterasque tenebant.

355

Iamque dies alterque dies processit et aurae
vela vocant tumidoque inflatur carbasus austro:

his vatem aggredior dictis ac talia quaeso:

YI. 66. Troiugena, interpres divom, qui numina Phoebi,

- 398 N. p. 124

qui tripodas, Clarii laurus, qui sidera sentis

360

et volucrum linguas et praepetis omnia pinnae,

Enurau.

fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit

religio et cuncti suaserunt numine divi

Italiam petere et terras temptare repostas;

sola novum dictuque nefas Harpyia Celaeno

365

prodigium canit et tristis denuntiat iras

obscenamque famem): quae prima pericula vito?

quidve sequens tantos possim superare labores?

hic Helenus caesis primum de more iuvenis

exorat pacem divom vittasque resolvit

370

sacrati capitis meque ad tua limina, Phoebe,

ipse manu multo suspensum numine ducit

atque haec deinde canit divino ex ore sacerdos:

nate dea (nam te maioribus ire per altum

auspiciis manifesta fides; sic fata deum rex

375

sortitur volvitque vices, is vertitur ordo),

pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres

aequora et Ausonio possis considerare portu,

expediam dictis; prohibent nam cetera Parcae

scire Helenum farique vetat Saturnia Iuno.

380

principio Italiam, quam tu iam rere propinquam

vicinosque, ignare, paras invadere portus,

longa procul longis via dividit invia terris.

ante et Trinacria lentandus remus in unda

et salis Ausonii lustrandum navibus aequor

385

infernique lacus Aeacaeque insula Circae,

quam tuta possis urbem componere terra.

signa tibi dicam, tu condita mente teneto.

cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam

litoreis ingens inventa sub ilicibus sus

390

triginta capitum fetus enixa iacebit,

alba, solo recubans, albi circum ubera nati,

355 verba *pat. ten.* iam Heynio suspecta secl. Gebh. 360 qui
tr. Cl. et l. Madv. 35. 362 *omnis* Py¹ Ribb. non 374 s. *nam* ..
ordo, sed 375 s. *sic* .. ordo parenthesi saepit Lad. contra 377/80
in parenthesi pos. Kl. 1879, 13. 386 *damn.* Gebh.

is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
 nec tu mensarum morsus horresce futuros:
 fata viam invenient aderitque vocatus Apollo. 395
 has autem terras Italique hanc litoris oram,
 proxima quae nostri perfunditur aequoris aestu,
 effuge; cuncta malis habitantur moenia Grais:
 hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
 et Sallentinos obsedit milite campos 400
 Lyctius Idomeneus, hic illa ducis Meliboei
 parva Philoctetae subnixa Petelia muro.
 quin, ubi transmissae steterint trans aequora classes
 et positis aris iam vota in litore solves,
 purpureo velare comas adopertus amictu, 405
 qua inter sanctos ignis in honore deorum
 hostilis facies occurrat et omina turbet.
 hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto;
 hac casti maneant in religione nepotes.
 ast ubi digressum Siculae te admoverit orae 410
 ventus et angusti rarescent claustra Pelori,
 laeva tibi tellus et longo laeva petantur
 aequora circuitu, dextrum fuge litus et undas.
 haec loca vi quondam et vasta convolsa ruina
 (tantum aevi longinqua valet mutare vetustas) 415
 dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus
 una foret; venit medio vi pontus et undis
 Hesperium Siculo latus abscidit arvaeque et urbes
 litore diductas angusto interluit aestu.
 dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis 420
 obsidet atque imo barathri ter gurgite vastos
 sorbet in abruptum fluctus rursusque sub auras
 erigit alternos et sidera verberat unda.
 at Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
 ora exsertantem et navis in saxa trahentem. 425
 prima hominis facies et pulchro pectore virgo
 pube tenus, postrema immani corpore pistrix
 delphinum caudas utero commissa luporum.
 praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 cessantem, longos et circumflectere cursus, 430
 quam semel informem vasto vidisse sub antro

415 damn. Gruppe 34.
VI 30, 1.

419 litore] aequore Seneca, Nat. quaest.

Scyllam et
 praeterea,
 si qua fides
 unum illud
 praedicant
 lononis ma
 lononi cau
 supplicibus
 Trinacria fi
 huc ubi de
 divinosque
 insanam va
 fata canit
 quaecumqu
 digerit in
 illa manent
 verum ead
 impulit et
 numquam
 nec revoca
 inconsulti
 hic tibi ne
 quamvis in
 vela vocet
 quin adea
 ipsa canat
 illa tibi It
 et quo qu
 expediet c
 haec sunt,
 vade age e
 Quae
 dona debi
 imperat ad
 ingens arg
 loricam co
 et conum

433 ar
 449 (anua)
 excidisse pu
 pelentes
 Lucr. 76.

Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa.
 praeterea, si qua est Heleno prudentia vati,
 si qua fides, animum si veris implet Apollo,
 unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum 435
 praedicam et repetens iterumque iterumque monebo:

Iunonis magnae primum prece numen adora,
 Iunoni cane vota libens dominamque potentem
 supplicibus supera donis; sic denique victor
 Trinacria finis Italos mittere relictas. 440

huc ubi delatus Cumaeam accesseris urbem
 divinosque lacus et Averno sonantia silvis,
 insanam vatem aspicias, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit;
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt. —

verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat.
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae. —

hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas.

ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem, cf. VI 892
 expediet cursusque dabit venerata secundos. 460
 haec sunt, quae nostra liceat te voce moneri.
 vade age et ingentem factis fer ad aethera Troiam.

Quae postquam vates sic ore effatus amico est,
 dona dehinc auro gravia sectoque elephanto
 imperat ad navis ferri stipatque carinis 465
 ingens argentum Dodonaeosque lebetas,
 lorica consertam hamis auroque trilicem . Pl. II, 401.
 et conum insignis galeae cristasque comantis,

433 ante vati dist. Ribb.; cf. Serv. 448 ventos Bähr. 1887, 271.
 449 ianua] flamine Schrad. ante 452 H. J. Heller Phil. 1886, 683
 excidisse putat hunc fere versum: et qui tum veniunt donis responsa
 petentes. 460 sacerdos m. Bentl. 464 gravia a sectoque Lachm.
 Lucr. 76. gravia ac secto Schap.

arma Neoptolemi. sunt et sua dona parenti.
addit equos, additque duces; 470
remigium supplet; socios simul instruit armis.

Interea classem velis aptare iubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
quem Phoebi interpretis multo compellat honore:
'coniugio Anchise Veneris dignate superbo, 475
cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
ecce tibi Ausoniae tellus: hanc arripe velis.

et tamen hanc pelago praeterlabare necesse est;
Ausoniae pars illa procul, quam pandit Apollo.
vade' ait 'o felix nati pietate. quid ultra 480
provehor et fando surgentis demoror austros?'

nec minus Andromache digressu maesta supremo
fert picturatas auri subtegmine vestes
et Phrygiam Ascanio chlamydem nec cedit honore *q. vici, 76--*
textilibusque onerat donis ac talia fatur: 485

'accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
sint, puer, et longum Andromachae testentur amorem,
coniugis Hectoreae. cape dona extrema tuorum,
o mihi sola mei super Astyanactis imago:
sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat, 490
et nunc aequali tecum pubesceret aevo.'

hos ego digrediens lacrimis adfabar obortis:
'vivite felices, quibus est fortuna peracta
iam sua; nos alia ex aliis in fata vocamur.
vobis parta quies, nullum maris aequor arandum, 495

arva neque Ausoniae semper cedentia retro
quaerenda. effigiem Xanthi Troiamque videtis,
quam vestrae fecere manus melioribus, opto,
auspiciis, et quae fuerit minus obvia Grais.

si quando Thybrim vicinaque Thybridis arva *{ II. 782* 500
intraro gentique meae data moenia cernam,
cognatas urbes olim populosque propinquos
Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor
atque idem casus, unam faciemus utramque
Troiam animis; maneat nostros ea cura nepotes. 505

Provehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,

475 *Anchisae* M¹P² — G *Anchisa* M²γ²ab²cπ Serv. gramm. Ribb.
Lad. 483 *subtegmine* M²Py²ab²cπ¹ Serv. Lad. 484 *honori* GMy²bcπ,
cf. Serv.; Lad. 499 *fueris* G¹ *fuerint* MPγ¹c¹ Ribb. 503 *Hesperiam* GMy¹a¹, inde *Epirum Hesperiam* Heyne. 504 *utrimque* prop. Kl.

unde iter Italiam cursusque brevissimus undis.

sol ruit interea et montes umbrantur opaci.

sternimur optatae gremio telluris ad undam

sortiti remos passimque in litore sicco

corpora curamus, fessos sopor inrigat artus.

necdum orbem medium Nox Horis acta subibat:

haud segnis strato surgit Palinurus et omnis

explorat ventos atque auribus aëra captat;

sidera cuncta notat tacito labentia caelo,

Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones

armatumque auro circumspicit Oriona.

postquam cuncta videt caelo constare sereno,

dat clarum e puppi signum; nos castra movemus

temptamusque viam et velorum pandimus alas.

Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis,

cum procul obscuros collis humilemque videmus

Italiam. Italiam primus conclamat Achates,

Italiam laeto socii clamore salutant.

tum pater Anchises magnum cratera corona

induit implevitque mero divosque vocavit

stans celsa in puppi:

'di, maris et terrae tempestatumque potentes,

ferite viam vento facilem et spirate secundi!'

crebrescunt optatae aurae portusque patescit

iam propior templumque apparet in arce Minervae.

vela legunt socii et proras ad litora torquent.

portus ab eurgo fluctu curvatus in arcum:

obiectae salsa spumant aspargine cautes,

ipse latet; gemino demittunt brachia muro

turriti scopuli refugitque ab litore templum.

quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi

tendentis campum late candore nivali.

et pater Anchises: 'bellum, o terra hospita, portas:

(bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.)

sed tamen (idem olim curru succedere sueti

quadrupedes et frena iugo concordia ferre)

spes et pacis' ait. tum numina sancta precamur

Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis,

et capita ante aras Phrygio velamur amictu;

510 remos] somnos coni. Kl. 1892, 11. requiem?
-ima P¹ prima Gy² Ribb. 535 dimittunt Py²c Ribb.

527 celsa]

gramm. Ribb.
ori GM²bez,
503 Hesper-
que prop. Kl.

q. viii, 78--

arum
em,

782

gramm. Ribb.
ori GM²bez,
503 Hesper-
que prop. Kl.

510

(de canibus
narratam)

Py² Thaeo 40

cf. Ciris
Venetia, Medea 522 capite notis

515

520

525

530

535

540

545

praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite
Iunoni Argivae iussos adolemus honores.
haud mora, continuo perfectis ordine votis
cornua velatarum obvertimus antennarum

α. k. Graiugenumque domos suspectaque linquimus arva. 550

hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
cernitur; attollit se diva Lacinia contra

Caulonisque arces et navifragum Scylaceum.

tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna

et gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa

audimus longe fractasque ad litora voces

exsultantque vada atque aestu miscentur harenae.

et pater Anchises: 'nimirum haec illa Charybdis;

hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.

+ eripite, o socii, pariterque insurgite remis!' *Val. Fl. I, 450.* 560

haud minus ac iussi faciunt primusque rudentem

contorsit laevas proram Palinurus ad undas;

laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.

tollimur in caelum curvato gurgite et idem

subducta ad manis imos desedimus unda.

ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere,

ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.

interea fessos ventus cum sole reliquit

ignarique viae Cyclopus adlabimur oris.

Portus ab accessu ventorum immotus et ingens 570

ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis

interdumque atram prorumpit ad aethera nubem

turbine fumantem piceo et candente favilla

attollitque globos flammaram et sidera lambit,

interdum scopulos avolsaque viscera montis

erigit eructans liquefactaque saxa sub auras

cum gemitu glomerat fundoque exaestuat imo.

fama est Enceladi semiustum fulmine corpus

urgeri mole hac ingentemque insuper Aetnam

impositam ruptis flammam expirare caminis;

et fessum quotiens mutet latus, intremere omnem

murmure Trinacriam et caelum subtexere fumo.

noctem illam tecti silvis immania monstra

558 *hic* MPb¹π Lad.

tem Hoffm. ZöG. 1853, 419.

1887, 274.

579/80 *Aetna imposita* ex epistula Meisteri rec. Lad.

580 *cavernis* Bähr. ib.

561 *tridentem* (cf. V 143) Heins. *ruen-*

579 *insurgentemque per Aetnam* Bähr.

1887, 274.

579/80 *Aetna imposita* ex epistula Meisteri rec. Lad.

580 *cavernis* Bähr. ib.

perferimus
nam neque
siderea polo
et lunam in

Posto

umentemque

cum subito

ignoti nova

procedit su

repicimus:

consertum

et quondam

isque ubi l

arma procu

continuitque

cum fletu

per supero

tollite me.

hoc sat er

et bello l

pro quo,

spargite n

si pereor,

dixerat e

haerebat.

hortamor

ipse pate

dat iuven

ille haec

sum pati

nomine A

paupere

hic me

immemor

deseruere

intus op

sidera (d

nec visu

visceribu

vidi ego

595

Rabb. n

perferimus nec, quae sonitum det causa, videmus.
 nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aethra
 siderea polus, obscuro sed nubila caelo,
 et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

585

Call. Cat 263

Postera iamque dies primo surgebat Eoo
 umentemque Aurora polo dimoverat umbram,
 cum subito e silvis macie confecta suprema
 ignoti nova forma viri miserandaque cultu
 procedit supplexque manus ad litora tendit.

590

repicimus: dira inluvies immissaque barba,
 consertum tegumen spinis; at cetera Graius,
 [et quondam patriis ad Troiam missus in armis.]

595

isque ubi Dardanios habitus et Troia vidit
 arma procul, paulum aspectu conterritus haesit
 continuavitque gradum; mox sese ad litora praeceps
 cum fletu precibusque tulit: 'per sidera testor,
 per superos atque hoc caeli spirabile lumen,
 tollite me, Teucri, quascumque abducite terras;
 hoc sat erit. scio me Danaïs e classibus unum
 et bello Iliacos fateor petiisse penatis.

600

pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
 spargite me in fluctus vastoque immergite ponto.
 si pereo, hominum manibus periisse iuvabit.

605

dixerat et genua amplexus genibusque volutans
 haerebat. qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 hortamur, quae deinde agitet fortuna, fateri.

610

ipse pater dextram Anchises haud multa moratus
 dat iuveni atque animum praesenti pignore firmat.
 ille haec deposita tandem formidine fatur:

'sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
 nomine Achaemenides, Troiam genitore Adamasto
 paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus.

615

hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
 immemores socii vasto Cyclopi in antro
 deseruere. domus sanie dapibusque cruentis,
 intus opaca, ingens. ipse arduus, altaque pulsat
 sidera (di, talem terris avertite pestem!)

620

nec visu facilis nec dictu adfabilis ulli.
 visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
 vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro

595 damn. Heyne, Ribb. alii. et] ut Wak. 600 numen M¹
 Ribb. nomen P¹ 146 nomen ab²c² — P

presa manu magna medio resupinus in antro
 frangeret ad saxum sanieque adpersa natarent
 limina, vidi atro cum membra fluentia tabo
 manderet et tepidi tremerent sub dentibus artus.
 haud impune quidem, nec talia passus Ulixes
 oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 nam simul expletus dapibus vinoque sepultus
 cervicem inflexam posuit iacuitque per antrum
 immensus saniem eructans et frustra cruento
 per somnum commixta mero, nos magna precati
 numina sortitique vices una undique circum
 fundimur et telo lumen terebramus acuto,
 ingens quod torva solum sub fronte latebat,
 Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar,
 et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
 sed fugite, o miseri, fugite atque ab litore funem
 rumpite.

nam qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
 lanigeras claudit pecudes atque ubera pressat,
 centum alii curva haec habitant ad litora volgo
 infandi Cyclopes et altis montibus errant.
 tertia iam lunae se cornua lumine complent,
 cum vitam in silvis inter deserta ferarum
 lustra domosque traho vastosque ab rupe Cyclopas
 prospicio sonitumque pedum vocemque tremesco.
 victum infelicem, bacas lapidosaque corna,
 dant rami et volsis pascunt radicibus herbae.
 omnia conlustrans hanc primum ad litora classem
 conspexi venientem. huic me, quaecumque fuisset,
 addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 vos animam hanc potius quocumque absumite leto.

Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
 ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
 pastorem Polyphemum et litora nota petentem,
 monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
 trunca manu pinus regit et vestigia firmat;
 lanigeras comitantur oves: ea sola voluptas
 solamenque mali.

625 *expersa* b²c²z, cf. Serv. Rbb. 627 *trepidi* M¹P²a¹b¹π Lad.
 632 *immensum* P^y1a¹b² Serv.; cf. Quint. VIII 3, 84. 652 *prospexi*
 M^y2 Lad. 659 *manum* M²a²b² Quint. VIII 4, 24. 661 *de collo*
fistula pendet v. explent libri pr. F¹Mb¹

625

630

635

640

645

650

655

660

postquam altos
 luminis effossi
 dentibus infren
 iam medium
 nos procul
 supplice sic
 verum et ad se
 sensus et ad se
 verum ubi nuli
 nec potis Ioni
 clamorem imm
 contremuere u
 Italiae curvisq
 at genus e sil
 exitum ruit a
 vernimus adst
 Aetnaeos frat
 concilium hor
 aetiae quercu
 consiterunt,
 praecipites m
 excutere et
 contra ius
 inter utra
 ni teneant
 ecce autem
 missus adest
 Pantagiae Mo
 Italia monstr
 litora Achaem
 Sicario
 Plenyrium u
 Ortygiam;
 occultas egis
 ore, Aethus
 665 ver
 libri pr. P¹ ite
 674 Trinacria
 riana Madv.
 Wagn. LV. 7
 124. 686 no
 ante 685 pos

postquam altos tetigit fluctus et ad aequora venit,
luminis effossi fluidum lavit inde cruorem

lavit, praes.

dentibus infrendens gemitu graditurque per aequor
iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.

665

nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
supplice sic merito tacitique incidere funem;

verrimus et proni certantibus aequora remis.

sensit et ad sonitum vocis vestigia torsit.

verum ubi nulla datur dextra adfectare potestas,

670

nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,

clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes

contremuere undae penitusque exterrita tellus.

Italiae curvisque immugiit Aetnae cavernis.

at genus e silvis Cyclopum et montibus altis

675

excitum ruit ad portus et litora complent.

cernimus adstantis nequiquam lumine torvo

Aetnaeos fratres caelo capita alta ferentis,

concilium horrendum: quales cum vertice celso

aëriae quercus aut coniferae cyparissi

680

constiterunt, silva alta Iovis lucusve Dianae.

praecipites metus acer agit quocumque rudentis

excutere et ventis intendere vela secundis.

contra iussa monent Heleni Scyllam atque Charybdim . . .

inter utramque viam leti discrimine parvo

685

ni teneant cursus — certum est dare lintea retro.

ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori

missus adest. vivo praetervehor ostia saxo

Pantagiae Megarosque sinus Thapsumque iacentem.

690

[taliam monstrabat relegens errata retrorsus

litora Achaemenides, comes infelicis Ulixi.]

Sicanio praetenta sinu iacet insula contra

Plemyrium undosum (nomen dixere priores

Ortygiam; Alpheum fama est huc Elidis amnem

695

occultas egisse vias subter mare, qui nunc

ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis):

668 *vertimus* libri pr. F et] *ut?* 670 *dextrum* M¹ *dextram*
libri pr. P¹, itemque Serviani (= *dextram intendere*) pr. Cass. et Floriac.

674 *Trinacriae* Bendl. *Sicaniae* Bähr. 1887, 276. 684 *contra ac*

iussa Madv. 37. *Scylla* FP¹ Ribb. *Charybdis* Fa¹ Ribb. 684/6 *damn.*

Wagn. LV. 75 s. et Gruppe 29. 685 *utrimque* O. Treuber KW. 1880,

124. 686 *ne* P²R²c¹ *nec* P¹ *certum* . . *retro* *damn.* Brunck. *versum*

ante 685 pos. Ribb. 690/1 *damn.* Wagn. Ribb.

M¹P²a¹b¹π Lad.
652 *prospezi*
661 *de collo*

iussi numina magna loci veneramur, et inde
 exsupero praepingue solum stagnantis Helori.
 hinc altas cautes proiectaque saxa Pachyni
 radimus et fatis numquam concessa moveri 700
 apparet Camerina procul campique Geloi;
 [immanisque Gela fluvii cognomine dicta.]
 arduus inde Acragas ostentat maxima longe
 moenia, magnanimum quondam generator equorum.
 teque datis linquo ventis, palmosa Selinus, 705
 et vada dura lego saxis Lilybeia caecis:
 hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora
 accipit. hic pelagi tot tempestatibus actis
 heu! genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen. hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu! tantis nequiquam erepte periclis!
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum:
 hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715

Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

702 damn. Wagn. LV. 77, def. Lachm. Lucr. 326.
 Rbb. 708 actus Mb² Lad.

705 velis

Ido ab Anna
 dis frustra
 Inno cum Ven
 et ad ven

Coniunctionem
 a quo Mercuri
 Ido Aeneam
 deinde vitu
 per Anna
 tum mori p
 rogo exstruo

Aeneas denno
 discedentem
 arbitrisque

At rep
 volnus alit
 multa viri
 gentis hono
 verbaque n
 postera Pho
 umentemqu
 cum sic un
 'Anna so
 quis novus
 quem sese
 credo equi
 degeneres
 iactatus fat
 si mihi no
 ne cui me
 postquam
 si non per

Vergilius.

IV.

Dido ab Anna sorore curarum conscia ad bonam spem excitata —	53	Didus amor,
dis frustra imploratis furioso capitur Aeneae amore.	89	disidium curaeque,
Iuno cum Venere de conubio Aeneae Didonisque communicat	128	exilium.
et ad venationem profectos tempestatem subterfugere cogit.	172	
Coniunctionem eorum Iarbas, ubi Fama detulit, apud Iovem queritur,	218	
a quo Mercurius Carthaginem missus Aeneam ibi vetat morari.	278	
Dido Aeneam Iovi parere parantem benignis verbis interpellat;	330	
deinde vituperando minandoque animum eius frangere conata	392	
per Annam, ne media hieme profisciscatur, frustra eum obsecrat;	449	
tum mori parata reliquias Aeneae simulat se combusturam.	503	
rogo exstructo sacra facit insomnemque deliberando noctem agit.	553	
Aeneas denuo, ut fugeret, admonitus noctu naves conscendi iubet.	583	
discedentem mane ut animadvertit, Dido irata exsecratur diris	631	
arbitrisque remotis Aeneae gladio perfossa in rogo moritur.		

At regina gravi iamdudum saucia cura
vulnus alit venis et caeco carpitur igni.
multa viri virtus animo multusque recursat
gentis honos; haerent infixi pectore voltus
verbaque nec placidam membris dat cura quietem.
postera Phoebea lustrabat lampade terras
umentemque Aurora polo dimoverat umbram,
cum sic unanimam adloquitur male sana sororem:
'Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!
quis novus hic nostris successit sedibus hospes,
quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis!
credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.
degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
iactatus fatis! quae bella exhausta canebat!
si mihi non animo fixum immotumque sederet,
ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
postquam primus amor deceptam morte fefellit,
si non pertaesum thalami taedaeque fuisset,

huic uni forsā potui succumbere culpae.
 Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychaei 20
coniugis et sparsos fraterna caede penatis,
 solus hic inflexit sensus animumque labantem
 impulit. agnosco veteris vestigia flammae.
 sed mihi vel tellus, optem, prius ima dehiscat
 vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, 25
pallentis umbras Erebi noctemque profundam,
 ante, pudor, quam te violō aut tua iura resolvo.
 ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
 abstulit, ille habeat secum servetque sepulcro.
 sic effata sinum lacrimis implevit obortis. 30

Anna refert: 'o luce magis dilecta sorori,
 solane perpetua maerens carpere iuventa
 nec dulcis natos Veneris nec praemia noris? - *Val. Fl. III, 317.*
 id cinerem aut manis credis curare sepultos?
 esto: aegram nulli quondam flexere mariti, 35
 non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas
 ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 dives alit; placitone etiam pugnabis amori?
 nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
 hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello, 40
 et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis;
 hinc deserta siti regio lateque furentes
Barcae. quid bella Tyro surgentia dicam
 germanique minas?
 dis equidem auspicibus reor et Iunone secunda 45
 hunc cursum Iliac vento tenuisse carinas.
 quam tu urbem, soror, hanc cernes, quae surgere regna
 coniugio tali! Teucrum comitantibus armis
 Punica se quantis attollet gloria rebus!
 tu modo posce deos veniam sacrisque litatis 50
 indulge hospitio causasque innecte morandi,
 dum pelago desaevit hiems et aquosus Orion,
 quassataeque rates, dum non tractabile caelum.' cf. 439.

His dictis incensum animum inflammavit amore

21 secl. Peerlk. 25 *abigat* Fy¹ Ribb. 26 *Erebo* FGP¹Ry¹
 Serv. Ribb. 41 *damn. Heidtm.* 1885, VII. 41 s. Kl. mavult *hinc*
Numidae infr. c. om. verbis et . . regio. at inhosp. S. hinc, des.
s. r. prop. Bähr. 1887, 807. v. 51 optime orationem Annae con-
 cludi putat Ribb.; et *damn.* 53 *dum . . caelum.* 54 *incensum* penso
 P¹ *impenso* F¹P² (cf. Serv. pl.) Ribb. *flamavit* FP¹Rc Ribb.

spemque dedit dubiae menti solvitque pudorem.

55

principio delubra adeunt pacemque per aras

exquirunt; mactant lectas de more bidentis

legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo,

Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.

ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

candentis vaccae media inter cornua fundit

aut ante ora deum pinguis spatiat ad aras

instauratque diem donis pecudumque reclusis

pectoribus inhians spirantia consulit exta.

heu vatum ignarae mentes! quid vota furem, *f. Neire* 65

quid delubra iuvant? est mollis flamma medullas

interea et tacitum vivit sub pectore volnus.

uritur infelix Dido totaque vagatur

urbe furens, qualis coniecta cerva sagitta,

quam procul incautam nemora inter Cresia fixit

pastor agens telis liquitque volatile ferrum

nescius; illa fuga silvas saltusque peragrat

Dictaeos; haeret lateri letalis harundo.

nunc media Aenean secum per moenia ducit

Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam

incipit effari mediaque in voce resistit,

nunc eadem labente die convivia quaerit

Iliacosque iterum demens audire labores

exposcit pendetque iterum narrantis ab ore.

post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim

luna premit suadentque cadentia sidera somnos,

sola domo maeret vacua stratisque relictis

incubat: illum absens absentem auditque videtque.

aut gremio Ascanium genitoris imagine capta

detinet, infandum si fallere possit amorem.

non coepae adsurgunt turres, non arma iuventus

exercet portusve aut propugnacula bello

tuta parant; pendent opera interrupta minaeque

murorum ingentes aequataque machina caelo.

Quam simul ac tali persensit peste teneri

cara Iovis coniunx nec famam obstare furori,

talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:

'egregiam vero laudem et spolia ampla refertis

58 frugiferae F¹Ry²

-ferae P

75 distinct. post paratam

sustulit Kl. 1872, 6. 83 illum . . videtque in parenth. pon. Ribb.

84/5 post 79 poni vult Peerlk., damn. Gebh.

5*

ad v. 56 q. 41. XV, 434. pacem imperium porcebat ad aras.

tuque puerque tuus: magnum et memorabile nomen,
 una dolo divom si femina victa duorum est. 95
 nec me adeo fallit veritam te moenia nostra
 suspectas habuisse domos Karthaginis altae.
 sed quis erit modus, aut quo nunc certamine tanto?
 quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
 exercemus? habes, tota quod mente petisti: 100
 ardet amans Dido traxitque per ossa furorem.
 communem hunc ergo populum paribusque regamus
 auspiciis; liceat Phrygio servire marito
 dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.

Olli (sensit enim simulata mente locutam, 105
 quo regnum Italiae Libycas averteret oras)
 sic contra est ingressa Venus: 'quis talia demens
 abnuat aut tecum malit contendere bello?
 si modo, quod memoras factum, fortuna sequatur.
 sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam 110
 esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis
 miscerive probet populos aut foedera iungi.
 tu coniunx, tibi fas animum temptare precando;
 perge, sequar.' tum sic excepit regia Iuno:
 'mecum erit iste labor. nunc qua ratione, quod instat, 115
 confieri possit, paucis (adverte) docebo.
 venatum Aeneas unaque miserrima Dido
 in nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 extulerit Titan radiisque retexerit orbem.
 his ego nigrantem commixta grandine nimbum, 120
 dum trepidant alae saltusque indagine cingunt,
 desuper infundam et tonitru caelum omne ciebo.
 diffugient comites et nocte tegentur opaca:
 speluncam Dido dux et Troianus eandem
 devenient. adero et, tua si mihi certa voluntas, 125
 conubio iungam stabili propriamque dicabō;
 hic Hymenaeus erit.' non adversata petenti
 adnuat atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora reliquit:
 it portis iubare exorto delecta iuventus; 130
 retia rara, plagae, lato venabula ferro
 Massylique ruunt equites et odora canum vis.

rumuq.
 g. II, 228 al.

94 *numen* libri praeter χ ; cf. Ov. M. X 608. Ribb. in ed. mai.
 98 *certamina tanta* Heins. 126 (= I 73) *damn.* Peerlk. Lad. Ribb.
 130/32 post 150 poni vult Kl. 1879, 14. 132 *odorisequom vis*

reginam tha
 Poenorum
 stat sonipes
 tandem p
 Sidoniam
 cui pharetra
 aurea purpu
 nec non et
 incedunt.
 infert se so
 qualis ubi
 deserit ac
 instauratque
 Cretesque
 ipse iugis
 fronde pre
 tela sonant
 Aeneas, ta
 postquam
 ecce ferae
 decurrere
 transmittu
 pulverulen
 at puer A
 gaudet eg
 spumanten
 optat apru
 Inter
 incipit; in
 et Tyri co
 Dardanius
 lecta metu
 spelunca
 deveniunt.
 dant signu
 conubis su
 ille dies p
 causa fuit

Bähr, 1887.
 amnes Th
 tremuit P
 Peerlk.

reginam thalamo cunctantem ad limina primi
 Poenorum exspectant, ostroque insignis et auro
 stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit. 135
 tandem progreditur magna stipante caterva 4. II.
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.
 cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
 aurea purpuream subnectit fibula vestem.
 nec non et Phrygii comites et laetus Iulus 140
 incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omnis
 infert se socium Aeneas atque agmina iungit.
 qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
 deserit ac Delum maternam invisit Apollo
 instauratque choros, mixtique altaria circum 145
 Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi;
 ipse iugis Cynthi graditur mollique fluentem
 fronde premit crinem fingens atque implicat auro,
 tela sonant umeris: haud illo segnior ibat
 Aeneas, tantum egregio decus enitet ore. 150
 postquam altos ventum in montis atque invia lustra,
 ecce ferae saxi deiectae vertice caprae
 decurrere iugis; alia de parte patentis
 transmittunt cursu campos atque agmina cervi *
 pulverulenta fuga glomerant montisque relinquunt. 155
 at puer Ascanius mediis in vallibus acri
 gaudet equo iamque hos cursu, iam praeterit illos
 spumantemque dari pecora inter inertia votis
 optat aprum aut fulvum descendere monte leonem.
 Interea magno misceri murmure caelum 160
 incipit; insequitur commixta grandine nimbus;
 et Tyrii comites passim et Troiana iuventus
 Dardaniusque nepos Veneris diversa per agros
 tecta metu petiere, ruunt de montibus amnes:
 speluncam Dido dux et Troianus eandem 165
 deveniunt. prima et Tellus et pronuba Iuno
 dant signum; fulsere ignes et conscius aether
 conubis summoque ulularunt vertice nymphae.
 ille dies primus leti primusque malorum
 causa fuit. neque enim specie famave movetur, 170

Bähr. 1887, 811. post 155 lac. stat. idem. 164 verba *ruunt* . .
amnes Thiloni secludenda videntur. 166 *primae* (om. et) Heins.
tremuit Peerlk. *Venus* et Bähr. ib., sed cf. VII 136. 167 *dat*
 Peerlk. 168 *conubiis* Ribb. cf. Lachm. Lucr. 280. *conubii* P²RVb²c²

* *Schiller: Lander: Da Kroch's heran*

nec iam furtivum Dido meditatur amorem;
 coniugium vocat, hoc praetexit nomine culpam.
 Extemplo Libyae magnas it Fama per urbes,
 Fama, malum qua non aliud velocius ullum;
 mobilitate viget virisque adquirit eundo; 175
 parva metu primo, mox sese attollit in auras
 ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
 illam Terra parens ira inritata deorum
 extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
 progenit pedibus celerem et pernicibus alis, 180
 monstrum horrendum, ingens, cui, quot sunt corpore plumae,
 tot vigiles oculi; subter (mirabile dictu)
 tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
 nocte volat caeli medio terraeque per umbram
 stridens nec dulci declinat lumina somno; 185
 luce sedet custos aut summi culmine tecti
 turribus aut altis et magnas territat urbes
 tam ficti praveque tenax quam nuntia veri.
 haec tum multiplici populos sermone replebat
Stas. 16. 17. 18. gaudens et pariter facta atque infecta canebat: 190
 venisse Aenean Troiano sanguine cretum,
 cui se pulchra viro dignetur iungere Dido;
 nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere 2.
 regnorum immemores turpique cupidine captos.
 haec passim dea foeda virum diffundit in ora. 195
 protinus ad regem cursus detorquet Iarban
 incenditque animum dictis atque aggerat iras.
 Hic Hammone satus rapta Garamantide nympha
 templa Iovi centum latis immania regnis,
 centum aras posuit vigilemque sacraverat ignem, 200
 excubias divom aeternas; pecudumque cruore
 pingue solum et variis florentia limina sertis.
 isque amens animi et rumore accensus amaro
 dicitur ante aras media inter numina divom
 multa Iovem manibus supplex orasse supinis: 205
 'Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 gens epulata toris Linaeum libat honorem,
 aspicias haec? an te, genitor, cum fulmina torques,
 nequiquam horremus, caecique in nubibus ignes

174 quo P¹V²bc^π Serv. 182 post oculi distinxit C. Nauck
 ZGW. 1874, 709. 193 quam longa] quocunque Heidtm. 1895, 7.
 204 munera 'multi' ap. Serv. pl., def. Kv. 1881, 85.

terrificant
 femina, q
 exigiam
 cuique
 reppulit
 et nunc
 Maonia
 subnexus
 quippe tu

Talib
 audit om
 regia et o
 tum sic M
 rade age
 Dardanum
 expectat
 adloquere
 non illum
 promisit
 sed fore,
 Italiam ro
 proderet
 si nulla
 nec sup
 Ascanion
 quid str
 nec prol
 naviget!

Dixit
 imperio:
 aurea, q
 seu terra
 tum vir
 pallentis
 dat somn
 illa fretu
 nubila.

217
 subitane
 Gratunq
 opera?
 v. Gütth.

terrificant animos et inania murmura miscent? 210
 femina, quae nostris errans in finibus urbem
 exiguum pretio posuit, cui litus arandum
 cuique loci leges dedimus, conubia nostra
 reppulit ac dominum Aenean in regna recepit.
 et nunc ille Paris cum semiviro comitatu 215
 Maenonia mentum mitra crinemque madentem
 subnexus raptu potitur: nos munera templis
 quippe tuis ferimus famamque fovemus inanem.

Talibus orantem dictis arasque tenentem
 audiit omnipotens oculosque ad moenia torsit 220
 regia et oblitos famae melioris amantis.
 tum sic Mercurium adloquitur ac talia mandat:
 'vade age, nate, voca Zephyros et labere pinnis
 Dardaniumque ducem, Tyria Karthagine qui nunc
 expectat fatisque datas non respicit urbis, 225
 adloquere et celeris defer mea dicta per auras. f. 270. 357.
 non illum nobis genetrix pulcherrima talem
 promisit Graiumque ideo bis vindicat armis,
 sed fore, qui gravidam imperiis belloque frementem
 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri 230
 proderet ac totum sub leges mitteret orbem.
 si nulla accendit tantarum gloria rerum
 nec super ipse sua molitur laude laborem,
 Ascanione pater Romanas invidet arces?
 quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur, 235
 nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?
 naviget! haec summa est; hic nostri nuntius esto.'

Dixerat. ille patris magni parere parabat
 imperio: et primum pedibus talaria nequit
 aurea, quae sublimem alis sive aequora supra
 seu terram rapido pariter cum flamine portant;
 tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
 pallentis, alias sub Tartara tristia mittit,
 dat somnos adimitque et lumina morte resignat.
 illa fretus agit ventos et turbida tranat 245
 nubila. iamque volans apicem et latera ardua cernit

217 *subnexus* cod. Basil. F. 3, 3 et Leidens. Stat. Silv. V 3, 115.
subnexus boni libri et Serv. 227 *genetrix* nobis P¹ Ribb. 228
Graiumque . . armis secl. Gebh. 236 damn. Ribb. 244 *morte*
operta? nocte coni. Heyne. verba et . . res. damn. Peerlk., totum
 v. Güthl.

Odys. T. 43 ff.

240
quae virgine *aripere*

f. 159.

Atlantis duri, caelum qui vertice fulcit,
 Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
 piniferum caput et vento pulsatur et imbris;
 nix umeros infusa tegit; tum flumina mento 250
 praecipitant senis et glacie riget horrida barba.
 hic primum paribus nitens Cyllenius alis
 constitit, hinc toto praeceps se corpore ad undas
 misit avi similis, quae circum litora, circum
 piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta. 255
 haud aliter terras inter caelumque volabat
 litus harenosum ad Libyae ventosque secabat
 materno veniens ab avo Cyllenia proles.
 ut primum alatis tetigit magalia plantis,
 Aenean fundantem arces ac tecta novantem 260
 conspicit. atque illi stellatus iaspide fulva
 ensis erat Tyrioque ardebat murice laena
 demissa ex umeris, dives quae munera Dido
 fecerat et tenui telas discreverat auro.
 continuo invadit: 'tu nunc Karthaginis altae 265
 fundamenta locas pulchramque uxorius urbem
 extruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
 ipse deum tibi me claro demittit Olympo
 regnator, caelum et terras qui numine torquet,
 ipse haec ferre iubet celeris mandata per auras. 270
 quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 nec super ipse tua moliris laude laborem,
 Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
 respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus 275
 debentur.' tali Cyllenius ore locutus
 mortalis visus medio sermone reliquit
 et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At vero Aeneas aspectu obmutuit amens,
 arrectaeque horrore comae et vox faucibus haesit. 280
 ardet abire fuga dulcisque relinquere terras
 attonitus tanto monitu imperioque deorum.
 heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem

256 *legebat* Bentr. Hor. I 34, 5. 256/8 om. b¹, damn. Bryant,
 Gruppe 27, Ribb. 269 *ac* P¹ a Ribb. *terras*] *stellas* P. Corssen
 RhM. 1886, 242. 273 (~ 233) libri non exhibent nisi *γ²a²b²c*, def.
 Wagn. LV. 79. 280 (= XII 868) damn. Bros., improb. Ribb. et Albr.
 418. *et vox . . haesit* secl. Gebh.

audeat ad
 jatque ani
 in partisq
 haec alt
 Mnesthe
 classem ap
 arma pare
 dissimulen
 nesciat et
 temptatur
 tempora,
 imperio la
 At re
 praesensit
 omnia tut
 detulit arm
 saevit ino
 hacchatur
 Thyias, u
 orgia noc
 tandem h
 dissimula
 posse ne
 nec te m
 nec mor
 quin etia
 et mediis
 crudelis?
 ignotas p
 Troia per
 mene fug
 (quando
 per con
 si bene
 dulce me
 oro, si q
 te propte
 odere, in
 285
 1881, 98
 Cloanthu
 312 et

audeat adfatu? quae prima exordia sumat?

[atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc, 285
in partisque rapit varias perque omnia versat.]

250 haec alternanti potior sententia visa est.

Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum:

classem aptent taciti sociosque ad litora cogant, 290
arma parent et, quae rebus sit causa novandis,

dissimulent; sese interea, quando optima Dido

nesciat et tantos rumpi non speret amores,

temptatum aditus et, quae mollissima fandi

tempora, quis rebus dexter modus. ocius omnes

imperio laeti parent et iussa facessunt. 295

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)

260 praesens motusque excepit prima futuros

omnia tuta timens. eadem impia Fama furenti

detulit armari classem cursumque parari.

saevit inops animi totamque incensa per urbem 300

bacchatur, qualis commotis excita sacris

265 Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho

orgia nocturnusque vocat clamore Cithaeron.

tandem his Aenean compellat vocibus ultro:

'dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305

posse nefas tacitusque mea decedere terra

270 nec te noster amor nec te data dextera quondam

nec moritura tenet crudeli funere Dido?

quin etiam hiberno moliris sidere classem

et mediis properas aquilonibus ire per altum,

275 crudelis? quid? si non arva aliena domosque

ignotas peteres et Troia antiqua maneret,

Troia per undosum peteretur classibus aequor?

mene fugis? per ego has lacrimas dextramque tuam te 315

(quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui),

per conubia nostra, per inceptos hymenaeos,

280 si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam

dulce meum, miserere domus labentis et istam,

oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem!

per propter Libycae gentes Nomadumque tyranni 320

odere, infensi Tyrii; te propter eundem

285 *utque* Heins. 285/6 (= VIII 20/1) secl. Brunck, def. Kv.

1881, 98 et Albr. 399. 286 om. F¹P¹ Ribb. Lad. 288 *Serestum*

Cloanthum Tib. Donatus π, cf. XII 561. 295 ac M²b Lad. Ribb.

312 *et*] sed P¹ Ribb. si m Goth. III.

310 ut?
X g. 342 f.

extinctus pudor et, qua sola sidera adibam,
 fama prior. cui me moribundam deseris, hospes
 (hoc solum nomen quoniam de coniuge restat)?
 quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater 325
 destruat, aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
 saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 ante fugam suboles, si quis mihi parvulus aula
 luderet Aeneas, qui te tamen ore referret,
 non equidem omnino capta ac deserta viderer.' 330
 Dixerat. ille Iovis monitis immota tenebat
 lumina et obnixus curam sub corde premebat.
 tandem pauca refert: 'ego te, quae plurima fando
 enumerare vales, numquam, regina, negabo
 promeritam; nec me meminisse pigebit Elissae, 335
 dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
 pro re pauca loquar. neque ego hanc abscondere furto
 speravi (ne finge) fugam nec coniugis umquam
 praetendi taedas aut haec in foedera veni.
 me si fata meis paterentur ducere vitam 340
auspicium et sponte mea componere curas,
 urbem Troianam primum dulcisque meorum
 reliquias colerem, Priami tecta alta manerent
 et recidiva manu posuisssem Pergama victis.
 sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, 345
 Italiam Lyciae iussere capessere sortes;
 hic amor, haec patria est. si te Karthaginis arces
 Phoenissam Libycaeque aspectus detinet urbis,
 quae tandem Ausonia Teucros considerare terra
 invidia est? et nos fas extera quaerere regna. 350
 me patris Anchisae, quotiens umentibus umbris
 nox operit terras, quotiens astra ignea surgunt,
 admonet in somnis et turbida terret imago;
 me puer Ascanius capitisque iniuria cari,
 quem regno Hesperiae fraudo et fatalibus arvis. 355
 nunc etiam interpretis divom Iove missus ab ipso
 (testor utrumque caput) celeris mandata per auras
 detulit; ipse deum manifesto in lumine vidi
 intrantem muros vocemque his auribus hausi.

327/30 damn. Bros., 328 *si quis* . . *Aeneas* 329 Gebh. ZGW. 1878,
 227, ut *qui* mutetur in *quae*. 337 *pro me* Bähr. 1887, 816.
 343 *Priami* . . *manerent* damn. Peerlk. et Ribb. post 355 v. de-
 siderat Ribb.

desine me
 Italiam no
 Talia
 huc illuc
 luminibus
 'nec tibi d
 peride, se
 Caucasus
 nam quid
 num fletu
 num lacrim
 quae quib
 nec Satur
 nusquam
 excepi et
 amissam c
 heu furis
 nunc Lyc
 interpres
 scilicet is
 sollicitat.
 i, sequere
 spero equ
 supplicia
 saepe vo
 et, cum
 omnibus
 audiam et
 his medi
 aegra fug
 linquens
 dicere, s
 marmor
 At p
 solando c
 multa ger
 iussa tam
 375
 378 dicta
 satur Kl.
 387 ut di
 Ribb.

desine meque tuis incendere teque querellis; 360
 Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem iamdudum aversa tuetur
 huc illuc volvens oculos totumque pererrat
 luminibus tacitis et sic accensa profatur:
 'nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor, 365
 perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.

nam quid dissimulo aut quae me ad maiora reservo?
 num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 num lacrimas victus dedit aut miseratus amantem est? 370

quae quibus anteferam? iam iam nec maxima luno
 nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
 nusquam tuta fides. eiectum litore, egentem
 excepi et regni demens in parte locavi;
 amissam classem, socios a morte reduxi. 375

heu furiis incensa feror! nunc augur Apollo,
 nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab ipso
 interpretes divom fert horrida iussa per auras.
 scilicet is superis labor est, ea cura quietos
 sollicitat. neque te teneo neque dicta refello; 380

i, sequere Italiam, ventis pete regna per undas.
 spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 supplicia hausurum scopulis et nomine Dido
 saepe vocaturum. sequar atris ignibus absens
 et, cum frigida mors anima seduxerit artus, 385
 omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, poenas:
 audiam et haec manis veniet mihi fama sub imos.

his medium dictis sermonem abruptit et auras
 aegra fugit seque ex oculis avertit et aufert
 linquens multa metu cunctantem et multa volentem 390

dicere. suscipiunt famulae conlapsaque membra
 marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
 solando cupit et dictis avertere curas
 multa gemens magnoque animum labefactus amore, 395
 iussa tamen divom exsequitur classemque revisit.

375 damn. Bryant et Ribb. amissam] a flammis Peerlk.

378 dicta M (cf. 226). 381 post ventis dist. Kv. 1881, 109; adver-

satur Kl. 1882, 16; cf. Serv. 385 post 386 poni iussit Peerlk.

387 ut dittogr. secl. Rbb. 390 volentem] parantem libri praeter Mc;
 Ribb. 395 om. Parrhas., secl. Rbb.

tum vero Teucri incumbunt et litore celsas
deducunt toto navis: natat uncta carina
frondentisque ferunt remos et robora silvis
infabricata fugae studio.

400

“migrantis cernas totaque ex urbe ruentis.
ac velut ingentem formicae farris acervum
cum populant hiemis memores tectoque reponunt;
it nigrum campis agmen praedamque per herbas
convectant calle angusto; pars grandia trudunt
obnixae frumenta umeris, pars agmina cogunt
castigantque moras; opere omnis semita fervet. . .
quis tibi tum, Dido, cernenti talia sensus,
quosve dabas gemitus, cum litora fervere late
prospiceres arce ex summa totumque videres
misceri ante oculos tantis clamoribus aequor!
improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis!
ire iterum in lacrimas, iterum temptare precando
cogitur et supplex animos submittere amor,
ne quid inexpertum frustra moritura relinquit.

405

410

415

Anna, vides toto properari litore; circum
undique convenere; vocat iam carbasus auras,
puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
et perferre, soror, potero. miserae hoc tamen unum
exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
sola viri mollis aditus et tempora noras.

420

i, soror, atque hostem supplex adfare superbum.
non ego cum Danaïs Troianam excindere gentem
Aulide iuravi classemve ad Pergama misi,
nec patris Anchisae cinerem manisve revelli.

425

cur mea dicta negat duras demittere in auris?
quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti:
expectet facilemque fugam ventosque ferentis.
non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquit;
tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
dum mea me victam doceat fortuna dolere.

430

415 i. (frustra monitura!) rel. Kv. 1881, 117. 416 Serv. dist.
post circum, non ante. 418 improb. Prob. ap. Serv. pl. 427 cineres
libri praeter M, rec. Ribb. 428 neget M²P¹ (cf. Serv. pl.) Ribb.

extremam ha
quam mihi ex
Talibus
fertque ref
stibus aut
fata obstant
ae velut ann
Alpini Borea
eruer inter
consternunt
ipsa haeret
aetherias, ta
hand secus
tunditur et
mens immo
Tum v
Mortem ora
quo magis
vidit, turie
(horrendum
fusaque in
hoc visum
praeterea
coniugis
velleribus
hinc exau
visa viri,
solaque cu
saepe quer
multaque
terribili m
in somnis
sola sibi
ire viam
Eumenidu

435 o
Variis prob
Ribb. et
cumulatum
cum. . .
Peck.
completes.
M (cf. Serv

extremam hanc oro veniam (miserere sororis),
quam mihi cum dederis, cumulatam morte remittam.

Talibus orabat, talisque miserrima fletus
fertque refertque soror. sed nullis ille movetur
fletibus aut voces ullas tractabilis audit;
fata obstant placidasque viri deus obstruit auris.
ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
erueri inter se certant; it stridor et altae
consternunt terram concusso stipite frondes;
ipsa haeret scopulis et, quantum vertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
haud secus assiduus hinc atque hinc vocibus heros
tunditur et magno persentit pectore curas;
mens immota manet, lacrimae volvuntur inanes.

Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat; taedet caeli convexa tueri.
quo magis inceptum peragat lucemque relinquat,
vidit, turicremis cum dona imponeret aris,
(horrendum dictu) latices nigrescere sacros
fusaque in obscenum se vertere vina cruorem.
hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
praeterea fuit in tectis de marmore templum
coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
velleribus niveis et festa fronde revinctum:
hinc exaudiri voces et verba vocantis
visa viri, nox cum terras obscura teneret;
solaque culminibus ferali carmine bubo
saepe queri et longas in fletum ducere voces.
multaque praeterea vatium praedicta piorum
terribili monitu horrificant. agit ipse furentem
in somnis ferus Aeneas; semperque relinqui
sola sibi, semper longam incommitata videtur
ire viam et Tyrios deserta quaerere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus

435 ora Lad. 436 dederis $\gamma^2 abc\pi$ quam lectionem Tuca et Varius probant? Serv. *cumulata* M cf. Serv. (*cumulate*?) *monte* ex coni. Ribb. et *morte* Kern GPr. Schweinfurt 1881, 29. *rite* Bähr. 1887, 818. *cumulatum* vel *cum multo munere mittam* Kl. ZöG. 1881, 588. verba cum. . . rem. damn. Brandt ZGW. 1874, 86, totum vers. Golsr., 435/6 Peerlk. 439 *haud* Goth. I., Ribb. 446 *radicem* MP¹ γ^2 Servii cod. complures. 459 *festas* *maesta* prop. Kl. 464 *priorum* libri praeter M (cf. Serv.); Lad. 469 *Euhadum* Tyrrell Eur. Bacch. 918.

et solem geminum et duplicis se ostendere Thebas, 470
aut Agamemnonius scaenis agitataus Orestes
armatam facibus matrem et serpentibus atris
cum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.

Ergo ubi concepit furias evicta dolore 475
decrevitque mori, tempus secum ipsa modumque
exigit ac maestam dictis adgressa sororem
consilium vultu tegit ac spem fronte serenat: *Pa. V, 367*

inveni, germana, viam (gratare sorori),
quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem.

Oceani finem iuxta solemque cadentem 480
ultimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas

axem umero torquet stellis ardentibus aptum: *-VI, 496*
hinc mihi Massylae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi

quae dabat et sacros servabat in arbore ramos 485
[spargens umida mella soporiferumque papaver].

haec se carminibus promittit solvere mentes, *N. 414*
quas velit, ast aliis duras immittere curas, *construere unum? componere minus*

sistere aquam fluviis et vertere sidera retro, 490
nocturnosque movet manis; mugire videbis

sub pedibus terram et descendere montibus ornos.

testor, cara, deos et te, germana, tuumque
dulce caput, magicas invitam accingier artis.

tu secreta pyram tecto interiore sub auras
erige et arma viri, thalamo quae fixa reliquit 495

impius, exuviasque omnis lectumque iugalem,
quo perii, superimponas: abolere nefandi

cuncta viri monumenta iuvat monstratque sacerdos.

haec effata silet; pallor simul occupat ora.

non tamen Anna novis praetexere funera sacris 500
germanam credit nec tantos mente furores

concipit aut graviora timet, quam morte Sychaei.
ergo iussa parat.

At regina pyra penetrali in sede sub auras
erecta ingenti taedis atque ilice secta 505

intenditque locum sertis et fronde coronat
funerea; super exuvias enseque relictum

471 *agitatur* Kl. ZöG. 1881, 588. 485 et *sop. pap.* 486 damn.
Kv. 1881, 136. et] *is* C. Regel GPr. Celle 1866, 23, ut verba *is* . .
ramos in parenthesi ponantur. 486 post 517 pos. Ribb., excl. Schrader.
502 *concupere* Jort. 473.

elligentque toro
sunt arae circum
ter centum ton
regeminaumque
sparserat et ha
bilibus et mess
pubentes herbae
queritur et nas
et matri praerep
ipsa mola man
num exuta ped
testatur moritur
sidera; tum, si
tunc numen ha
Nox erat et
corpora per terr
aquora, cum m
cum lacet omni
maeque lacus
cum tenent, so
adant curas
non infeli
antur in sol
impit: ingen
erit amor n
adeo insis
a, quid ago
aperiar Noma
quis ego sim
Hic igitur c
iussa sequar?
et bene apod
quis me aut
visam accipie
Laomedontae
qui tum? sol
a Tyris omni
interar et, qu
rursus agam

517 mola
235) em. MP
717, d. Serv

effigiemque toro locat haud ignara futuri.
stant arae circum, et crinis effusa sacerdos
ter centum tonat ore deos, Erebumque Chaosque 510
tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.
sparserat et latices simulatos fontis Averni,
475 falcibus et messae ad lunam quaeruntur aënis
pubentes herbae nigri cum lacte veneni;
quaeritur et nascentis equi de fronte revolsus 515
et matri praereptus amor.

ipsa mola manibusque piis altaria iuxta
unum exuta pedem vinclis in veste recincta
testatur moritura deos et conscia fati
sidera; tum, si quod non aequo foedere amantis 520
curae numen habet iustumque memorque, precatur.

Nox erat et placidum carpebant fessa soporem
corpora per terras silvaeque et saeva quierant
aequora, cum medio volvuntur sidera lapsu,
cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque volucres, 525
quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis
rura tenent, somno positae sub nocte silenti.

tenabant curas et corda oblita laborum.

at non infelix animi Phoenissa neque umquam
solvitur in somnos oculisve aut pectore noctem
accipit: ingeminant curae rursusque resurgens
saevit amor magnoque irarum fluctuat aestu.

sic adeo insistit secumque ita corde volutat:
en, quid ago? rursusne procos inrisa priores
experiar Nomadumque petam conubia supplex, 535
quos ego sim totiens iam dedignata maritos?

Iliacas igitur classis atque ultima Teucrum
iussa sequar? quiane auxilio iuvat ante levatos
et bene apud memores veteris stat gratia facti?
quis me autem, fac velle, sinet ratibusve superbis
invisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
Laomedontae sentis periuria gentis?

quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantis?
an Tyriis omnique manu stipata meorum
inferar et, quos Sidonia vix urbe revelli, 545
rursus agam pelago et ventis dare vela iubebo?

517 *molam* MP^γ 1 Ribb., cf. ad 486. *pians* Bros. 528 (~ IX
225) om. MP^γ a¹ b² c¹ m. 529 *nec libri* pr. M¹ P¹ 541 *inrisam* M²
γ² b¹ π, cf. Serv.

f. Quinl. 259
530 Br. m. 1. 509
mal. statim, Th. II. 1.

IX, 204. *extremum*

f. 161. IX, 161

quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem! —

tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem
his, germana, malis oneras atque obigis hosti.
non licuit thalami expertem sine crimine vitam
degere, more ferae, talis nec tangere curas!
non servata fides cineri promissa Sychaeo!
tantos illa suo rumpebat pectore questus.

550

Aeneas celsa in puppi iam certus eundi
carpebat somnos rebus iam rite paratis.

*Höflin Arch. XII, 3
Cv. h. 10, 4 p.*

555

huic se forma dei voltu redeuntis eodem
obtulit in somnis rursusque ita visa monere est,
omnia Mercurio similis, vocemque coloremque
et crinis flavos et membra decora iuventa:
'nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos,
nec, quae te circum stent deinde pericula, cernis,
demens! nec zephyros audis spirare secundos?
illa dolos dirumque nefas in pectore versat
certa mori varioque irarum fluctuat aestu.
non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas?
iam mare turbari trabibus saevasque videbis
conlucere faces, iam servere litora flammis,
si te his attigerit terris Aurora morantem.
heia age, rumpe moras. varium et mutabile semper
femina. sic fatus nocti se immiscuit atrae.

560

565

Tum vero Aeneas subitis exterritus umbris
corripit e somno corpus sociosque fatigat:
'praecipites vigilate, viri, et considite transtris;
solvite vela citi. deus aethere missus ab alto
festinare fugam tortosque incidere funis
ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum,
quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
adsis o placidusque iuves et sidera caelo
dextra feras.' dixit vaginaque eripit ensem
fulmineum strictoque ferit retinacula ferro.
idem omnis simul ardor habet, rapiuntque ruuntque;
litora deseruere, latet sub classibus aequor;

570

575

580

548/9 Ribb. addito lac. signo pos. post 418, Gebh. damn., def. Albr. 401. 552 Sychaei M¹ 'vetusti' Pier. Sychaeies P¹ 558/9 (~ IX 650 s.) damn. Gebh. 559 iuventae Pya Serv. Ribb. 561 stent dira p. Heidtm. 1885, 10. 564 variosque FP¹b²cm svariogue M¹ concitat FP¹a¹cm aestus Pyb²cm Ribb. 573 praecipites a verbo fatigat pendere vol. dist. postpos. 'nonnulli' ap. Serv. pl., def. Kv. 1881, 186. praecipiens Häberlin PhA. 1887, 601.

adixi torqu
Et iam
Tithoni croc
regina e
ridit et ac
litora et
terque quate
flaventisque
hic ait et
non arma e
diripiente
ferre citi fla
quid loquor
infelix Dido
tum decuit,
quem secum
quem subiis
non potui a
spargere? n
Ascanium p
verum ance
quem melu
implemenq
cum gener
sol, qui te
toque haru
nocturnisq
et Dirae ul
accipite hac
et nostras a
infandum c
et sic fata
at bello au
finibus exto
auxilium in
funera; nec
tradiderit,

583 (= 586 primam
621. 593
594 tela) ve
tasse M
Vergilius.

adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

Et iam prima novo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens Aurora cubile:

regina e speculis ut primum albescere lucem

vidit et aequatis classem procedere velis

litoraue et vacuos sensit sine remige portus,

terque quaterque manu pectus percussa decorum

flaventisque abscissa comas pro Iuppiter! ibit

hic' ait 'et nostris inluserit advena regnis?

non arma expedient totaque ex urbe sequentur

diripientque rates alii navalibus? ite,

ferte citi flammis, date tela, impellite remos! —

quid loquor? aut ubi sum? quae mentem insania mutat?

infelix Dido! nunc te facta impia tangunt?

tum decuit, cum sceptras dabas. — en dextra fidesque,

quem secum patrios aiunt portare penatis,

quem subiisse umeris confectum aetate parentem! —

non potui abreptum divellere corpus et undis

spargere? non socios, non ipsum absumere ferro

Ascanium patriisque epulandum ponere mensis? —

verum anceps pugnae fuerat fortuna. — fuisset;

quem metui moritura? facies in castra tulissem

implessemque foros flammis natumque patremque

cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem. —

sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,

tuque harum interpres curarum et conscia Iuno

nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes

et Dirae ultrices et di morientis Elissae,

accipite haec meritumque malis advertite numen

et nostras audite preces. si tangere portus

infandum caput ac terris adnare necesse est

et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret,

at bello audacis populi vexatus et armis,

finibus extorris, complexu avolsus Iuli

auxilium impleret videatque indigna suorum

funera; nec, cum se sub leges pacis iniquae

tradiderit, regno aut optata luce fruatur;

583 (= III 208) damn. Gebh. 584/5 (= IX 459 s.) damn. Peerlk.
 586 *primam* P¹ y¹ a Ribb. 587 *arguatis* C. Fr. Hermann RhM. 1850,
 621. 593 *derip.* Heins., Wagn. LV. 37, Rbb. damn. v. Kl. 1883, 15.
 594 *tela*] *vela* Menag. I, grammat.; cf. Rbb. Prol. 356. 598 *por-*
tasse M 610 *et di*] *fidei* commate postpos. Speijer.

f. 69.

sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena. . . . 620
 haec precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
 tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
 exercete odiis cinerique haec mittite nostro
 munera. nullus amor populis nec foedera sunt.
 exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625
 qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
 nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
 litora litoribus contraria, fluctibus undas
 imprecor, arma armis; pugnent ipsique nepotesque!
 haec ait et partis animum versabat in omnis 630
 invisam quaerens quam primum abrupere lucem.

Tum breviter Barcen nutricem adfata Sychaei
 (namque suam patria antiqua cinis ater habebat):

'Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem;
 dic, corpus properet fluviali spargere lympa 635
 et pecudes secum et monstrata piacula ducat;
 sic veniat; tuque ipsa pia tege tempora vitta.
 sacra Iovi Stygio, quae rite incepta paravi,
 perficere est animus finemque imponere curis
 Dardaniique rogam capitis permittere flammae.' 640
 sic ait. illa gradum studio celerabat anili.
 at trepida et coeptis immanibus effera Dido
 sanguineam volvens aciem maculisque trementis
 interfusa genas et pallida morte futura
 interiora domus inrumpit limina et altos 645
 conscendit furibunda rogos ensemque recludit
 Dardanum, non hos quaesitum munus in usus.
 hic, postquam Iliacas vestes notumque cubile
 conspexit, paulum lacrimis et mente morata,
 incubuitque toro dixitque novissima verba:
 'dulces exuviae, dum fata deusque sinebat,
 accipite hanc animam meque his exsolve curis.
 vixi et, quem dederat cursum fortuna, peregi,
 et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 urbem praeclaram statui; mea moenia vidi; 650
 ulta virum poenas inimico a fratre recepi;

620 *mediaque*] *iaceatque* Gent 19. Peerlk. lac. stat. haec fere
 desiderans *praeda feris iaceat*. 621 post 662 transpos. Gebh.
 633 suspect. Bryantio. 641 *celebrabat* M²Py¹ (cf. Serv. pl.) Ribb.
anilem γ²ab¹c¹ *inilem* P¹ 651 *sinebant* FP² Ribb. 655 post 656
 Mentel., Menag. II, Sprot., Rbb. 656 damn. Kv. 1881, 207.

felix, heu nimis
 nunquam Dard
 dixit et os imp
 sed moriamur
 haurit hunc
 Dardanus et n

Dixerat; a
 conlapsam asp
 spumantem sp
 gria; concussa
 imentis gemit
 tecta fremunt;
 non aliter, qu
 Karthago aut
 culmina perqu
 nodit exanimi
 anguibz ora
 per medios ru
 hoc illud, ge
 hoc rogos ist
 quid primum
 sprevisti mo
 item ambas

his etiam str
 voce deos, s
 sustinxi te
 Solonios urb
 abluam et, e
 ore legam.
 semianimemq
 rum gemitu a
 illa gravis oc
 deficit; infu
 ter sese attol
 ter revoluta t
 quaesivit cael

Tum lux
 fusticisque o
 quae luctante
 nam quia ne

662 secun

620 felix, heu nimium felix, si litora tantum
numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae!
dixit et os impressa toro 'moriemur inultae,
sed moriamur' ait. 'sic, sic iuvat ire sub umbras. 660
hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
625 Dardanus et nostrae secum ferat omina mortis.'

Dixerat; atque illam media inter talia ferro
conlapsam aspiciunt comites ensemque cruore
spumantem sparsasque manus. it clamor ad alta 665
atria; concussam bacchatur Fama per urbem.

630 lamentis gemituque et femineo ululatu
tectae fremunt; resonat magnis plangoribus aether,
non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Karthago aut antiqua Tyros flammaeque furentes 670
culmina perque hominum volvantur perque deorum.

635 audiit exanimis trepidoque exterrita cursu
unguibus ora soror foedans et pectora pugnis
per medios ruit ac morientem nomine clamat:
'hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675

640 hoc rogos iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
quid primum deserta querar? comitemne sororem
sprevisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
his etiam struxi manibus patriosque vocavi 680
voce deos, sic te ut posita crudelis abessem!

645 exstincti te meque, soror, populumque patresque
Sidonios urbemque tuam. — date, volnera lymphis
abluam et, extremus si quis super halitus errat,
ore legam.' sic fata gradus evaserat altos 685

semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
650 cum gemitu atque atros siccabat veste cruores.
illa gravis oculos conata attollere rursus
deficit; infixum stridit sub pectore volnus.

ter sese attollens cubitoque adnixa levavit, 690
ter revoluta toro est oculisque errantibus alto
655 quaesivit caelo lucem ingemuitque reperta.

Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem
difficilisque obitus Irim demisit Olympo,
quae luctantem animam nexosque resolveret artus. 695
nam quia nec fato merita nec morte peribat,

662 *secum nostrae* M681 *crud.* commatis saepsit Gebh.

620

sed misera ante diem subitoque accensa furore,
 nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 abstulerat Stygioque caput damnaverat Orco.
 ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis
 mille trahens varios adverso sole colores
 devolat et supra caput adstitit: 'hunc ego Diti
 sacrum iussa fero teque isto corpore solvo.'
 sic ait et dextra crinem secat: omnis et una
 dilapsus calor atque in ventos vita recessit.

700

705

Aeneas Karthagine
 inferas patri anno
 qui nono die edunt

Ac primum naviga
 sed cum eo
 deinde curso ped
 tum Nisus Sal
 Nisi amici o
 tum pugilatu cu
 qui victo a
 denique prodeun
 Mnestheus vi
 quo facto sagi
 postremo puer

Interea muliere
 quattuor
 consilio Nautae
 plurimis f
 Veneris deprec
 ut uno Pa

Interea
 certus iter fl
 moenia reser
 conluent fl
 causa, latet
 polluto notu
 triste per a
 ut pelagus
 occurrit tell
 olli caerule
 noctem hie
 ipse guberr

V.

Aeneas Karthagine profectus nova tempestate ad Acesten refertur. —41
 inferias patri anno ante mortuo afferens indicit ludos sollemnes, 103
 qui nono die eduntur in magno Troianorum Siculorumque conventu. 113

Ac primum navigatione Cloanthus varie luctatus superat aemulos, 243
 sed cum eo Mnestheus Gyas Sergestusque liberaliter donantur. 285
 deinde cursu pedum certant cum alii homines ignoto nomine
 tum Nisus Salius Euryalus Helymus Diore Panopes Patron: 326
 Nisi amici opera Euryalus vincit, ceteris sua dantur munera. 361
 tum pugilatu cum Darete iussu Acestae contendit Entellus senex, 452
 qui victo adversario temperans uno ictu taurum immolat. 484
 denique prodeunt sagittarii: columbam alligatam Hippocoon non ferit,
 Mnestheus vinculo solvit, Eurytion sublime avolantem deicit, 518
 quo facto sagitta Acestae temere subiecta ardendo mire evanescit. 544
 postremo pueri Troiani Troiae, qui vocatur, ludum equestrem ineunt. 603

Interea mulieres Drepani relictæ instinctu Iunonis incendunt naves: 663
 quattuor amittuntur, reliquæ virorum interventu servantur. 699
 consilio Nautae iussuque patris per somnium visi Aeneas commotus 745
 plurimis feminis et, siqui alii volebant, in nova urbe relictis abit. 778
 Veneris deprecatione flexus Neptunus ei favet summa tranquillitate, 826
 ut uno Palinuro Somni fraude amisso socios salvos Cumas traducat.

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
 certus iter fluctusque atros aquilone secabat
 moenia respiciens, quæ iam infelicis Elissæ
 conlucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
 causa, latet; duri magno sed amore dolores
 polluto notumque, furens quid femina possit,
 triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
 ut pelagus tenere rates nec iam amplius ulla
 occurrit tellus, maria undique et undique caelum,
 cæli caeruleus supra caput adstitit imber
 noctem hiememque ferens et inhorruit unda tenebris.
 ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:

5

10

'heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
 quidve, pater Neptune, paras?' sic deinde locutus
 colligere arma iubet validisque incumbere remis
 obliquatque sinus in ventum ac talia fatur:
 'magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter auctor
 spondeat, hoc sperem Italiam contingere caelo.
 mutati transversa fremunt et vespere ab atro
 consurgunt venti atque in nubem cogitur aër.
 nec nos obniti contra nec tendere tantum
 sufficimus. superat quoniam Fortuna, sequamur,
 quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
 fida reor fraterna Erycis portusque Sicanos,
 si modo rite memor servata remeti^{or} astra.
 tum pius Aeneas: 'equidem sic poscere ventos
 iamdudum et frustra cerno te tendere contra.
 flecte viam velis. an sit mihi gratior ulla,
 quove magis fessas optem demittere navis,
 quam quae Dardanium tellus mihi servat Acesten
 et patris Anchisae gremio complectitur ossa?'
 haec ubi dicta, petunt portus et vela secundi
 intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis
 et tandem laeti notae advertuntur harenae.

At procul ex celso miratus vertice montis
 adventum sociasque rates occurrit Acestes
 horridus in iaculis et pelle Libystidis ursae,
 Troia Criniso conceptum flumine mater
 quem genuit. veterum non immemor ille parentum
 gratatur reduces et gaza laetus agresti
 excipit ac fessos opibus solatur amicis.

Postera cum primo stellas Oriente fugarat
 clara dies, socios in coetum litore ab omni
 advocat Aeneas tumulique ex aggere fatur:
 'Dardanidae magni, genus alto a sanguine divom,
 annuus exactis completur mensibus orbis,
 ex quo reliquias divinique ossa parentis
 condidimus terra maestasque sacravimus aras.
 iamque dies, nisi fallor, adest, quem semper acerbum,
 semper honoratum (sic di voluistis) habebo.
 hunc ego Gaetulis agerem si Syrtibus exsul

15 corripere prop. Lad. 29 dimittere libri praeter $\pi\alpha\chi$; Ribb.
 38 Criniso χ (e Graeco?), cf. Serv. I 550.

Argelicoe man
 annua vota ta
 exsequer str
 nunc ultro ad
 (haud equid
 adsumus et po
 ergo agite et
 poscamus vi
 urbe velit
 hinc boum vo
 dat numero c
 et patros epu
 praeterea, si
 aurora extule
 prima citae T
 quique pedun
 aut iaculo in
 seu crudo fio
 cuncti adsint
 ore favete o
 Sic fatu
 hoc Helymu
 hoc puer A
 ille e conc
 ad tumulum
 hic duo rit
 fundit hum
 purpureosq
 salve, sanc
 nequiquam
 non licuit fi
 nec tecum
 dixerat haec
 septem inge
 amplexus pl
 caeruleae cu
 squamam in

52 eff
 cena x Mye
 Kl. 59 ve
 manis conl.
 1808, 5.

Argolicove mari deprensus et urbe Mycenae,
 annua vota tamen sollemnisque ordine pompas
 exsequeretur strueremque suis altaria donis.
 nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis 55
 (haud equidem sine mente reor, sine numine divom)
 adsumus et portus delati intramus amicos.
 ergo agite et laetum cuncti celebremus honorem;

poscamus ventos atque haec me sacra quotannis
 urbe velit posita templis sibi ferre dicatis. 60

bina boum vobis Troia generatus Aestes
 dat numero capita in navis: adhibete penatis
 et patrios epulis et quos colit hospes Aestes.

praeterea, si nona diem mortalibus alium
 Aurora extulerit radiisque retexerit orbem, 65

prima citae Teucris ponam certamina classis;
 quique pedum cursu valet et qui viribus audax
 aut iaculo incedit melior levibusque sagittis,
 seu crudo fudit pugnam committere caestu,
 cuncti adsint meritaque expectent praemia palmae. 70
 ore favete omnes et cingite tempora ramis.

Sic fatus velat materna tempora myrto.
 hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Aestes,
 hoc puer Ascanius, sequitur quos cetera pubes. 75
 ille e concilio multis cum milibus ibat

ad tumulum magna medius comitante caterva.
 hic duo rite mero libans carchesia Baccho

fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro,
 purpureosque iacit flores ac talia fatur:

salve, sancte parens, iterum salvete, recepti 80

nequiquam cineres animaeque umbraeque paternae!

non licuit finis Italos fataliaque arva

nec tecum Ausonium, quicumque est, quaerere Thybrim.

dixerat haec, adytis cum lubricus anguis ab imis 85

septem ingens gyros, septena volumina traxit

amplexus placide tumulum lapsusque per aras,

caeruleae cui terga notae maculosus et auro

squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus

52 et] in Bähr. 1887, 822. urbe] arce P¹ Mycenis R My-
 cena & Mycene Serv. cod. pler. versum secl. Gebh., depr. . . Myc.
 Kl. 59 ventos] nutus? veniam G. Waddel, Animadv. crit. 21.
 manis coni. Wagn. votis Peerlk. 86 post 90 transponi vol. Kl.
 1868, 5. 87 auri Kl.

mille iacit varios adverso sole colores. ~ IV, 700.

obstupuit visu Aeneas. ille agmine longo 90
tandem inter pateras et levia pocula serpens
libavitque dapes rursusque innoxius imo
successit tumulo et depasta altaria liquit.
hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
incertus, geniumne loci famulumne parentis 95
esse putet; caedit binas de more bidentis
totque sues, totidem nigrantis terga iuencos;
vinaque fundebat pateris animamque vocabat
Anchisae magni manisque Acheronte remissos. 100
nec non et socii, quae cuique est copia, laeti
dona ferunt, onerant aras mactantque iuencos;
ordine aëna locant alii fusique per herbam
subiciunt veribus prunas et viscera torrent.

Expectata dies aderat nonamque serena 105
Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant,
famaque finitimos et clari nomen Acestae
excierat; laeto complebant litora coetu
visuri Aeneadas, pars et certare parati.
munera principio ante oculos circoque locantur 110
in medio, sacri tripodes viridesque coronae
et palmae pretium victoribus, armaque et ostro
perfusae vestes, argenti aurique talentum.
et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Prima pares ineunt gravibus certamina remis 115
quattuor ex omni delectae classe carinae.
velocem Mnestheus agit acri remige Pristim,
mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi,
ingentemque Gyas ingenti mole Chimaeram,
urbis opus, triplici pubes quam Dardana versu
impellunt (terno consurgunt ordine remi), 120
Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna, Scyllaque Cloanthus
caerulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.

Est procul in pelago saxum spumantia contra 125
litora, quod tumidis submersum tunditur olim
fluctibus, hiberni condunt ubi sidera cori; *N-W*

96 caeditq. binas R, caedit quinas libri cet. praeter M et Serv.
pl. IV 200, ubi cod. Flor. habet vinas; cf. Rbb. Prol. 274. 97 totque]
atque Kl. ZöG. 1881, 593. 107 complebant Pyb Ribb. 112 talenta
FRbcm Serv. Ribb. 120 terno .. remi damn. Ribb.

tranquillo silet
campus et apr
hic viridem A
constituit si
sirent et lo
tum loca sor
ductores long
cetera popule
nodatosque u
considunt tra
intenti exspe
corda pavor p
inde, ubi cla
hand mora,
nauticus, add
inundant par
convolsum r
non tam pro
corripere r
nec sic imm
concussere
tum plausu
consonat o
litora, puls
Effugi
turbam int
consequitur
tarda tenet
Centaurusq
et nunc Pr
Centaurus,
frontibus e
iamque p
cum princ
rectorem r
quo tantu
litus ama
altum alii
saxa tamen

tranquillo silet immotaque attollitur unda
campus et apricis statio gratissima mergis.
hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
constituit signum nautis pater, unde reverti
scirent et longos ubi circumflectere cursus.
tum loca sorte legunt ipsique in puppibus auro
ductores longe effulgent ostroque decori;
cetera populea velatur fronde iuventus
nudatosque umeros oleo perfusa nitescit.

130

135

considunt transtris intentaque brachia remis;
intenti exspectant signum exsultantiaque haurit
corda pavor pulsans laudumque arrecta cupido.

= g. III, 105

inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
haud mora, prosiluire suis; ferit aethera clamor

140

nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.

infindunt pariter sulcos totumque dehiscit

convolsum remis rostrisque tridentibus aequor.

non tam praecipites biugo certamine campum
corripuere ruuntque effusi carcere currus, = g. III, 104.

145

nec sic immissis aurigae undantia lora

concussere iugis pronique in verbera pendit. of I 580.

tum plausu fremituque virum studiisque faventum

consonat omne nemus vocemque inclusa volutant

litora, pulsati colles clamore resultant.

150

Effugit ante alios primisque elabitur undis

turbam inter fremitumque Gyas; quem deinde Cloanthus

consequitur, melior remis, sed pondere pinus

tarda tenet. post hos aequo discrimine Pristis

Centaurusque locum tendunt superare priorem;

et nunc Pristis habet, nunc victam praeterit ingens

155

Centaurus, nunc una ambae iunctisque feruntur

frontibus et longa sulcant vada salsa carina.

iamque propinquabant scopulo metamque tenebant,

cum princeps medioque Gyas in gurgite victor

rectorem navis compellat voce Menoeten:

'quo tantum mihi dexter abis? huc dirige gressum;

litus ama et laeva stringat, sine, palmula cautes:

altum alii teneant.' dixit; sed caeca Menoetes

saxa timens proram pelagi detorquet ad undas.

165

139 *funibus* ex con. Ribb. *sedibus* Peerlk. 151 *primusque* c¹z
154 *has* Ribb. 162 *derige* PR Ribb. 163 *laevas* R²b²c

'quo diversus abis?' iterum 'pete saxa, Menoetel'
 cum clamore Gyas revocabat; et ecce Cloanthum
 respicit instantem tergo et propiora tenentem.
 ille inter navemque Gyaë scopulosque sonantis
 radit iter laevum interior subitoque priorem
 praeterit et metis tenet aequora tuta relictis.
 tum vero exarsit iuveni dolor ossibus ingens
 nec lacrimis caruere genae, segnemque Menoeten
 oblitus decorisque sui sociumque salutis
 in mare praecipitem puppi deturbat ab alta;
 ipse gubernaculo rector subit, ipse magister,
 hortaturque viros clavumque ad litora torquet.
 at gravis, ut fundo vix tandem redditus imo est,
 iam senior madidaque fluens in veste Menoetes
 summa petit scopuli siccaque in rupe resedit.
 illum et labentem Teuceri et risere natantem
 et salsos rident revomentem pectore fluctus.

Hic laeta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto Mnesticque, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit ante locum scopuloque propinquat,
 nec tota tamen ille prior praeunte carina:
 parte prior, partem rostro premit aemula Pristis.
 at media socios incedens nave per ipsos
 hortatur Mnesticus: 'nunc, nunc insurgite remis,
 Hectorei socii, Troiae quos sorte suprema
 delegi comites; nunc illas promite viris,
 nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus usi
 Ionioque mari Maleaeque sequacibus undis.
 non iam prima peto Mnesticus neque vincere certo
 (quamquam o! — sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti):
 extremos pueri rediisse, hoc vincite, cives,
 et prohibete nefas.' olli certamine summo
 procumbunt: vastis tremit ictibus aerea puppis
 subtrahiturque solum; tum creber anhelitus artus
 aridaque ora quatit, sudor fluit undique rivis.
 attulit ipse viris optatum casus honorem.
 namque furens animi dum proram ad saxa suburget
 interior spatioque subit Sergestus iniquo,
 infelix saxis in procurrentibus haesit.
 concussae cautes et acuto in murice remi

170

175

180

185

190

196

200

205

of VII, 219.

A. 124.

d'atum. fessum
gubernaculi. quoniam
si na pen appellat
potes!

abixi crepu
 consurgunt
 ferratasque
 expediunt
 at laetus
 agmine rem
 prona peti
 qualis spelu
 cui domus
 fertur in ar
 dat tecto in
 radit iter liq
 sic Mnestic
 aequora, sic
 et primum
 Sergestum h
 auxilia et fr
 inde Gyan i
 consequitur
 Solus i
 quem petit
 tum vero
 instigant s
 hi propriu
 ni teneant
 hos succes
 et fors aeq
 ni palmas
 fudissetque
 di, quibus
 vobis laetus
 constituam
 porriciam
 dixit eumq
 Nereidum P
 et pater ips
 implit: illa
 ad terram f
 Tum s

215 pla
 1887, 417.
 praeter M² (e

obnixi crepuere inlisaque prora pependit.
 consurgunt nautae et magno clamore morantur
 ferratasque trudes et acuta cuspide contos
 expediunt fractosque legunt in gurgite remos.
 at laetus Mnestheus successuque acrior ipso 210
 agmine remorum celeri ventisque vocatis
 prona petit maria et pelago decurrit aperto.
 qualis spelunca subito commota columba,
 cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,
 fertur in arva volans plausumque exterrita pinnis 215
 dat tecto ingentem, mox aëre lapsa quieto
 radit iter liquidum celeris neque commovet alas,
 sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
 aequora, sic illam fert impetus ipse volantem.
 et primum in scopulo luctantem deserit alto 220
 Sergestum brevibusque vadis frustraue vocantem
 auxilia et fractis discentem currere remis.
 inde Gyan ipsamque ingenti mole Chimaeram
 consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
 Solus iamque ipso superest in fine Cloanthus, 225
 quem petit et summis adnixus viribus urget.
 tum vero ingeminat clamor cunctique sequentem
 instigant studiis resonatque fragoribus aether.
 hi proprium decus et partum indignantur honorem
 ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci; 230
 hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
 et fors aequatis cepissent praemia rostris,
 ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus
 fudissetque preces divosque in vota vocasset:
 'di, quibus imperium est pelagi, quorum aequora curro, 235
 vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
 constituam ante aras voti reus extaque salsos
 porriciam in fluctus et vina liquentia fundam.
 dixit eumque imis sub fluctibus audit omnis
 Nereidum Phorcique chorus Panopeaque virgo, 240
 et pater ipse manu magna Portunus euntem
 impulit: illa noto citius volucrique sagitta
 ad terram fugit et portu se condidit alto.
 Tum satus Anchisa cunctis ex more vocatis

215 *plausum quae* Kl. 1882, 21. 216 *tecto*] *primo* Mähly ZöG.
 1887, 417. 235 *pelagi est* M²Rcπ; cf. VI 264. 238 *proiciam* libri
 praeter M² (cf. Macr. Sat. III 2, 2 s.); Serv. Ribb.

victorem magna praeconis voce Cloanthum 245
 declarat viridique advelat tempora lauro
 muneraque in navis ternos optare iuencos
 vinaque et argenti magnum dat ferre talentum.
 ipsis praecipuos ductoribus addit honores:
 victori chlamydem auratam, quam plurima circum 250
 purpura Maeandro duplici Meliboea cucurrit,
 intextusque puer frondosa regius Ida
 velocis iaculo cervos cursuque fatigat,
 acer, anhelanti similis, quem praepes ab Ida
 sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis; 255
 longaevis palmas nequiquam ad sidera tendunt
 custodes saevitque canum latratus in auras.
 at qui deinde locum tenuit virtute secundum,
 levibus huic hamis consertam auroque trilicem
loricam, quam Demoleo detraxerat ipse 260
victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto,
 donat habere viro, decus et tutamen in armis.
 vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
 multiplicem conixi umeris, indutus at olim
 Demoleos cursu palantis Troas agebat. 265
 tertia dona facit geminos ex aere lebetas
 cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.
 lamque adeo donati omnes opibusque superbi
 Puniceis ibant evincti tempora taenis,
 cum saevo e scopulo multa vix arte revolsus 270
 amissis remis atque ordine debilis uno
 inrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 qualis saepe viae deprensus in aggere serpens,
 aerea quem obliquum rota transit aut gravis ictu
 seminecem liquit saxo lacerumque viator; 275
 nequiquam longos fugiens dat corpore tortus
 parte ferox ardensque oculis et sibila colla
 arduus attollens; pars volnere clauda retentat
 nixantem nodis seque in sua membra plicantem:
 tali remigio navis se tarda movebat, 280
 vela facit tamen et plenis subit ostia velis.
 Sergestum Aeneas promisso munere donat,

247 aptare γ²bemπ Bentl. 254 ab alto Burm. ut XI 721.
 ab aethra Schrad. Em. 154. 262 ante viro dist. Schröt. 1875. 16.
 274 transiit libri praeter R 275 saxi Wak. 279 nexantem RVγ²bπ
 280 ferebat Py 281 velis . . plenis libri praeter M v. damn. Bryant.

servatam ob m
 olli serva datu
 Cressa genus.
 Hoc pi
 gramineum
 cingebant silv
 circus erat;
 consessu med
 hic, qui forte
 invitat pretiis
 undique conv
 Nisus et Eur
 Euryalus for
 Nisus amore
 regius eggeg
 hunc Salius
 alter ab Ar
 tum duo Th
 adsueti silvi
 multi prael
 Aeneas qui
 accipite
 nemo ex
 Gnosis bi
 spicula ca
 omnibus
 accipient
 primus eq
 alter Ama
 Threiciis,
 balteus et
 tertius Ar
 Haec
 corripunt
 effusi nim
 primus al
 emicat, e
 proximus

290 e
 medium H.
 post 290 l
 Ad. 719
 2, 415
 41, 157.

245 servatam ob navem laetus sociosque reductos.
 olli serva datur operum haud ignara Minervae,
 Cressa genus, Pholoe, geminique sub ubere nati. 285

Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
 gramineum in campum, quem collibus undique curvis
 250 cingebant silvae, mediaque in valle theatri
 circus erat; quo se multis cum milibus heros *f. 75.*
ad 245 consessu medium tulit exstructoque resedit. 290

ad 245 hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
in 245 invitat pretiis animos et praemia ponit.
 255 undique conveniunt Teuceri mixtique Sicani,
 Nisus et Euryalus primi,

Euryalus forma insignis viridique iuventa, 295
 Nisus amore pio pueri; quos deinde secutus
 regius egregia Priami de stirpe Diores;

260 hunc Salius simul et Patron, quorum alter Acarnan,
 alter ab Arcadio Tegeaeae sanguine gentis;
 tum duo Trinacrii iuvenes, Helymus Panopesque, 300
 adsueta silvis, comites senioris Acestae;
 multi praeterea, quos fama obscura recondit.

265 Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus:
 'accipite haec animis laetasque advertite mentes.
 nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305

Gnosia bina dabo levato lucida ferro
 270 spicula caelatamque argento ferre bipennem;
 omnibus hic erit unus honos. tres praemia primi
 accipient flavaque caput nectentur oliva:
 primus equum phaleris insignem victor habeto, 310
 alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
 Threiciis, lato quam circumplectitur auro
 275 balteus et tereti subnectit fibula gemma;
 tertius Argolica hac galea contentus abito.

145 Haec ubi dicta, locum capiunt signoque repente 315
 corripiunt spatia audito limenque relinquunt
 effusi nimbo similes; simul ultima signant. *f. 75. N.*
 280 primus abit longeque ante omnia corpora Nisus
 emicat, et ventis et fulminis ocior alis;
 proximus huic, longo sed proximus intervallo, 320

290 *consessum* Gofsr.¹ *consessum medius* prop. Thilo. *consessūs*
medium H. J. Heller Phil. 1886, 684. *consessum in medium* Kl. Ribb.
 post 290 lac. signif. 312 *circum amplectitur* libri praeter M; Ribb.

ad v. 219. cf. Senec. Agam. 899. designat oculos

2, 425. atque eoa sono discordia signant

vi, 287. rem carmine signat

insequitur Salius; spatio post deinde relicto
tertius Euryalus;

Euryalumque Helymus sequitur; quo deinde sub ipso

ecce volat calcemque terit iam calce Diore

incumbens umero, spatia et si plura supersint,

transeat elapsus prior ambiguumve relinquat.

Iamque fere spatio extremo fessique sub ipsam

finem adventabant, levi cum sanguine Nisus

labitur infelix, caesis ut forte iuvenicis

fusus humum viridisque super madefecerat herbas.

hic iuvenis iam victor ovans vestigia presso

haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso

concidit immundoque fimo sacroque cruore.

non tamen Euryali, non ille oblitus amorum;

nam sese opposuit Salio per lubrica surgens,

ille autem spissa iacuit revolutus harena.

emicat Euryalus et munere victor amici

prima tenet plausuque volat fremituque secundo.

post Helymus subit et nunc tertia palma Diore.

Hic totum caveae consessum ingentis et ora

prima patrum magnis Salius clamoribus implet

ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.

tutatur favor Euryalum lacrimaeque decorae

gratior et pulchro veniens in corpore virtus;

adiuvat et magna proclamat voce Diore,

qui subiit palmae frustra ad praemia venit

ultima, si primi Salio reddantur honores.

tum pater Aeneas 'vestra' inquit 'munera vobis

certa manent, pueri, et palmam movet ordine nemo;

me liceat casus miserari insontis amici.'

sic fatus tergum Gaetuli immane leonis

dat Salio villis onerosum atque unguibus aureis.

hic Nisus 'si tanta' inquit 'sunt praemia victis,

et te lapsorum miseret, quae munera Niso

digna dabis? primam merui qui laude coronam,

ni me, quae Salium, fortuna inimica tulisset.'

et simul his dictis faciem ostentabat et udo

turpia membra fimo. risit pater optimus olli

324 iam iamque Bähr. 1887, 824.

(ex cod.?) ambiguumque libri, Ribb.

1887, 417.

333 post cruore comma pos. Ribb.

Py¹ Ribb. redduntur M²bc

350 misereri P¹Rbc¹ Ribb.

326 ambiguumve Heins.

332 titubantia Mähly ZöG.

347 redduntur

et clipeum el
Neptuni sacro
hoc iuvenem

Post,

'nunc, si c
adit et evinc
sic ait et gen
victori velatu

ensem atque

nec mora, c
ora Dares m

solus qui Pa
idemque ad

victorem Bu

Behrycia ven

perculit et t

talis prima

ostenditque

bracchia pr
quaeritur h

audet adire

ergo alacris

Aeneae ste

tum laeva

'nate dea,

quae finis

ducere dor

Dardanidae

Hic g

proximus u

'Entelle, h

tantane tan

dona sines

nequiquam

Trinacriam

ille sub ha

pulsa metu

sanguis be

si mihi, q

exsultat si

et clipeum efferri iussit, Didymaonis artis,
Neptuni sacro Danaïs de poste refixum;
hoc iuvenem egregium praestanti munere donat.

360

Post, ubi confecti cursus et dona peregit:
'nunc, si cui virtus animusque in pectore praesens,
adsit et evinctis attollat bracchia palmis.'

sic ait et geminum pugnae proponit honorem,
victori velatum auro vittisque iuvenum,
ensem atque insignem galeam solacia victo.

365

nec mora, continuo vastis cum viribus effert
ora Dares magnoque virum se murmure tollit,
solus qui Paridem solitus contendere contra
idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,

370

victorem Buten immani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
perculit et fulva moribundum extendit harena.
talis prima Dares caput altum in proelia tollit
ostenditqueumeros latos alternaque iactat
bracchia protendens et verberat ictibus auras.

375

quaeritur huic alius, nec quisquam ex agmine tanto
audet adire virum manibusque inducere caestus.

ergo alacris cunctosque putans excedere palma
Aeneae stetit ante pedes nec plura moratus
tum laeva taurum cornu tenet atque ita fatur:

380

'nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
quae finis standi? quo me decet usque teneri?
ducere dona iube.' cuncti simul ore fremebant
Dardanidae reddique viro promissa iuebant.

385

Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
proximus ut viridante toro consederat herbae:

'Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
tantane tam patiens nullo certamine tolli

390

dona sines? ubi nunc nobis deus ille magister
nequiquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam et spolia illa tuis pendencia tectis?

ille sub haec: 'non laudis amor nec gloria cessit
pulsa metu; sed enim gelidus tardante senecta

395

sanguis hebet frigentque effetae in corpore vires.
si mihi, quae quondam fuerat quaque improbus iste
exsultat fidens, si nunc foret illa iuventus,

haud equidem pretio inductus pulchroque iuvenco
 venissem, nec dona moror.' sic deinde locutus
 in medium geminos immani pondere caestus
 proiecit, quibus acer Eryx in proelia suetus
 ferre manum duroque intendere brachia tergo.
 obstipuerunt animi: tantorum ingentia septem
 terga bouum plumbo insuto ferroque rigeant.
 ante omnis stupet ipse Dares longaque recusat;
 magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa
 huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
 tum senior talis referebat pectore voces:
 'quid, si quis caestus ipsius et Herculis arma
 vidisset tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 haec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat
 (sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro),
 his magnum Alciden contra stetit, his ego suetus,
 dum melior viris sanguis dabat, aemula necdum
 temporibus geminis caneant sparsa senectus.
 sed si nostra Dares haec Troius arma recusat,
 idque pio sedet Aeneae, probat auctor Acestes,
 aequemus pugnans. Erycis tibi terga remitto
 (solve metus) et tu Troianos exue caestus.'

Haec fatus duplicem ex umeris reiecit amictum
 et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosque
 exiit atque ingens media consistit harena.
 tum satus Anchisa caestus pater extulit aequos
 et paribus palmas amborum innexuit armis.
 constitit in digitos extemplo arrectus uterque
 brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 abduxere retro longe capita ardua ab ictu
 immiscentque manus manibus pugnamque lacessunt,
 ille pedum melior motu fretusque iuventa,
 hic membris et mole valens; sed tarda trementi
 genua labant, vastos quatit aeger anhelitus artus.
 multa viri nequiquam inter se volnera iactant,
 multa cava lateri ingeminant et pectora vastos
 dant sonitus, erratque auris et tempora circum
 crebra manus, duro crepitant sub vulnere malae.
 stat gravis Entellus nisuque immotus eodem,
 corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

ille, velut celsa
 aut montana se
 nunc hos, nunc
 arte locum e
 ostendit dext
 extulit: ille ict
 praevitit celer
 Entellus viris
 ipse gravis gra
 concidit, ut q
 aut Ida in ma
 consurgunt str
 it clamor cael
 aequaeumque
 At non t
 acrior ad pug
 tum pudor in
 praecipitemqu
 nunc dextra
 nec mora ne
 culminibus c
 creber utraq
 tum pater A
 et saevire a
 sed finem
 eripuit mul
 infelix, qu
 non viris a
 cede deo.
 ast illum fic
 iactantemqu
 ore eieciant
 ducunt ad
 accipiunt, p
 hic victor s
 nate dea v
 et mihi qua
 et qua serv
 dixit et adv

ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem
 aut montana sedet circum castella sub armis, 440
 nunc hos, nunc illos aditus omnemque pererrat
 arte locum et variis adsultibus inritus urget. 441
 ostendit dextram insurgens Entellus et alte
 extulit: ille ictum venientem a vertice velox
 praevidit celerique elapsus corpore cessit, 445
 Entellus viris in ventum effudit et ultro
 ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto
 concidit, ut quondam cava concidit aut Erymantho
 aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
 consurgunt studiis Teuceri et Trinacria pubes, 450
 it clamor caelo primusque accurrit Acestes
 aequaevumque ab humo miserans attollit amicum.

At non tardatus casu neque territus heros
 acrior ad pugnam redit ac vim suscitatur ira;
 tum pudor incendit viris et conscia virtus 455
 praecipitemque Daren ardens agit aequore toto
 nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra;
 nec mora nec requies: quam multa grandine nimbi
 culminibus crepitant, sic densis ictibus heros
 creber utraque manu pulsat versatque Dareta. 460
 tum pater Aeneas procedere longius iras
 et saevire animis Entellum haud passus acerbis,
 sed finem imposuit pugnae fessumque Dareta
 eripuit mulcens dictis ac talia fatur:
 'infelix, quae tanta animum dementia cepit? 465
 non viris alias conversaue numina sentis?
 cede deo.' dixitque et proelia voce diremit.
 ast illum fidi aequales genua aegra trahentem
 iactantemque utroque caput crassumque cruorem
 ore eiectantem mixtosque in sanguine dentes 470
 ducunt ad navis galeamque ensemque vocati
 accipiunt, palmam Entello taurumque relinquunt.
 hic victor superans animis tauroque superbus:
 'natè dea vosque haec' inquit 'cognoscite, Teuceri,
 et mihi quae fuerint iuvenali in corpore vires 475
 et qua servetis revocatum a morte Dareta.'
 dixit et adversi contra stetit ora iuvenci,

442 ante locum Bähr. 1887, 825.

457 ille] deinde Mm — V

467 dixit . . diremit damn. Peerlk.

Vergilius.

qui donum adstabat pugnae, durosque reducta
 libravit dextra media inter cornua caestus 480
 arduus effractoque inligit in ossa cerebro.
 sternitur exanimisque tremens procumbit humi bos.
 ille super talis effundit pectore voces:
 'hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
 persolvo, hic victor caestus artemque repono.'

Protinus Aeneas celeri certare sagitta 485
 invitat qui forte velint et praemia ponit
 ingentique manu malum de nave Seresti
 erigit et volucrem traiecto in fune columbam,
 quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
 convenere viri deiectamque aerea sortem 490
 accepit galea: et primus clamore secundo
 Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippocoontis;
 quem modo navali Mnestheus certamine victor
 consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva;
 tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater, 495
 Pandare, qui quondam iussus confundere foedus
 in medios telum torsisti primus Achivos;
 extremus galeaque ima subsedit Acestes,
 ausus et ipse manu iuvenum temptare laborem.

Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500
 pro se quisque viri et depromunt tela pharetris.
 primaque per caelum nervo stridente sagitta
 Hyrtacidae iuvenis volucris diverberat auras
 et venit adversique infigitur arbore mali;
 intremuit malus timuitque exterrita pinnis 505
 ales et ingenti sonuerunt omnia plausu.
 post acer Mnestheus adducto constitit arcu
 alta petens pariterque oculos telumque tetendit; *Scl. II, 114.*
 ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 non valuit: nodos et vincula linea rupit, 510
 quis innexa pedem malo pendebat ab alto;
 illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
 tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 tela tenens fratrem Eurytion in vota vocavit; *Val. II, 235.*
 iam vacuo laetam caelo speculatus et alis 515
 plaudentem nigra figit sub nube columbam; *Jen. G. 11. 114.*

486 *ponit]* dicit Py Ribb. 487 *ingentemque* Fr. H. Bothe ed.²
 1820. 506 *et ingenti . . plausu* damn. Rbb., in ed. mai. *timuitque*
 . . *plausu.* 512 *atra]* *alta* Py¹ Ribb.

decidit exanimis
 aetheris fixa
 Amissa
 qui tamen
 ostentans ar
 hic oculis su
 augurio mor
 seraque terr
 namque vol
 signavitque
 consumpta
 transcurrun
 attonitis ha
 Trinacrii T
 abnuat Aer
 muneribus
 'sume, pat
 talibus aus
 ipsius An
 cratera in
 Anchisae
 ferre sui
 sic fatus
 et primu
 nec bon
 quamvis
 proximus
 extremus
 At
 custodem
 Epytiden
 'vade ag
 agmen
 ducat av
 die' ait.
 infusum
 incedun
 frenatis

51
 522 sub
 P¹ Ribb

decidit exanimis vitamque reliquit in astris
aetheriis fixamque refert delapsa sagittam.

Amissa solus palma superabat Acestes,
qui tamen aërias telum contorsit in auras 520

ostentans artemque pater arcumque sonantem.
hic oculis subitum obicitur magnoque futurum

augurio monstrum; docuit post exitus ingens
seraque terrifici cecinerunt omina vates. 525

namque volans liquidis in nubibus arsit harundo
signavitque viam flammis tenuisque recessit

consumpta in ventos, caelo ceu saepe refixa
transcurreunt crinemque volantia sidera ducunt.

attonitis haesere animis superosque precati
Trinacrii Teucrique viri; nec maximus omen 530

abnuat Aeneas, sed laetum amplexus Acesten
muneribus cumulat magnis ac talia fatur:

'sume, pater; nam te voluit rex magnus Olympi
talibus auspiciis exsortem ducere honores. 535

ipsius Anchisae longaeui hoc munus habebis,
cratera impressum signis, quem Thracius olim

Anchisae genitori in magno munere Cisseus
ferre sui dederat monumentum et pignus amoris.' 540

sic fatus cingit viridanti tempora lauro
et primum ante omnis victorem appellat Acesten. 545

nec bonus Eurytion praelato invidit honori,
quamvis solus avem caelo deiecit ab alto.

proximus ingreditur donis, qui vincula rupit,
extremus, volucris qui fixit arundine malum. 550

At pater Aeneas nondum certamine misso 545

custodem ad sese comitemque impubis Iuli
Epytiden vocat et fidam sic fatur ad aurem:

'vade age et Ascanio, si iam puerile paratum
agmen habet secum cursusque instruxit equorum, 550

ducat avo turmas et sese ostendat in armis,
dic' ait. ipse omnem longo decedere circo

infusum populum et campos iubet esse patentis.
incedunt pueri pariterque ante ora parentum

frenatis lucent in equis, quos omnis euntis

518 *aeris* MRm *aereis* γ²bc 520 *contendit* M¹R *condit* c¹
522 *subitum* γ, *subito* boni l. 534 *honorem* M²γ²bc 541 *honore*
P¹ Ribb.; cf. Liv. II 40, 11. 551 *discedere* Pγ¹ Ribb.

Trinacriae mirata fremit Troiaeque iuventus. 555
 omnibus in morem tonsa coma pressa corona;
 cornea bina ferunt praefixa hastilia ferro,
 pars levis umero pharetras; it pectore summo
 flexilis obtorti per collum circulus auri.
 tres equitum numero turmae ternique vagantur 560
 ductores, pueri his seni quemque secuti
 agmine partito fulgent paribusque magistris.
 una acies iuvenum, ducit quam parvus ovantem
 nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
 progenies, auctura Italos; quem Thracius albis 565
 portat equus bicolor maculis, vestigia primi
 alba pedis frontemque ostentans arduus albam.
 alter Atys, genus unde Atii duxere Latini,
 parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
 extremus formaque ante omnis pulcher Iulus 570
 Sidonio est invectus equo, quem candida Dido
 esse sui dederat monumentum et pignus amoris. *f. 538*
 cetera Trinacrii pubes senioris Acestae
 fertur equis.
 excipiunt plausu pavidos gaudentque tuentes 575
 Dardanidae veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem laeti consessum oculosque suorum
 lustravere in equis, signum clamore paratis
 Epytides longe dedit insonuitque flagello.
 olli discurrere pares atque agmina terni 580
 diductis solvere choris rursusque vocati
 convertere vias infestaque tela tulere.
 inde alios ineunt cursus aliosque recursus
 adversi spatiis alternosque orbibus orbis
 impediunt pugnaeque cient simulacra sub armis; *huc II 585*
 et nunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt
 infensi, facta pariter nunc pace feruntur.
 ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 parietibus textum caecis iter ancipitemque
 mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
frangeret *Leo Hermes* *40, 612*
ad igne *590*
frangeret *590*
frangeret *590*

558 it] et M¹P²Ry¹b¹ 564 cara P¹ Ribb. post 569 stat.
 lac. Ribb. 573 Trinacriis edi solet; Trinacrii P¹Rb Serv. pler. cod.,
 Ribb. Trinacriae MP²ya²cx Trinacria a¹ 580 ternis y¹b, prob.
 Fr. Rasch GPr. Jena 1882, 14. 584 adversis Pybc 591 frangeret
 libri praeter Mc¹; Serv. Ribb.

haud alio T
 impediunt te
 delphinum s
 Carpathium s
 hunc morem
 Ascanius, L
 rettulit et P
 quo puer ip
 Albani docu
 accepit Rom
 Troiaque nu
 hac celebra
 Hic pr
 dum variis
 Irim de car
 Iliacam ad
 multa mov
 illa viam c
 nulli visa
 conspicit i
 desertosqu
 at procul
 amissum
 pontum a
 et tantum
 urbem or
 ergo inte
 conicit et
 fit Beroe,
 cui genus
 ac sic Dar
 o misera
 traxerit ac
 infelix, cu
 septima p
 cum freta
 sideraque
 Italiam se

595
 secl. Rbb.
 Re¹ Mari

555 haud alio Teucrum nati vestigia cursu
 impediunt texuntque fugas et proelia ludo,
 delphinum similes, qui per maria umida nando
 Carpathium Libycumque secant luduntque per undas. 595
 560 hunc morem cursus atque haec certamina primus
 Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam,
 rettulit et Priscos docuit celebrare Latinos,
 quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes;
 Albani docuere suos; hinc maxima porro 600
 565 accepit Roma et patrium servavit honorem,
 Troiaque nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
 hac celebrata tenus sancto certamina patri.
 410 Hic primum Fortuna fidem mutata novavit.
 dum variis tumultu referunt sollemnia ludis, 605
 570 Irim de caelo misit Saturnia Iuno
 Iliacam ad classem ventosque adspirat eunti
 multa movens necdum antiquum saturata dolorem.
 illa viam celerans per mille coloribus arcum
 nulli visa cito decurrit tramite virgo. 610
 575 conspicit ingentem concursum et litora lustrat
 desertosque videt portus classemque relictam.
 at procul in sola secretae Troades acta
 amissum Anchisen flebant cunctaeque profundum
 pontum aspectabant flentes. heu tot vada fessis 615
 et tantum superesse maris vox omnibus una.
 580 urbem orant, taedet pelagi perferre laborem.
 ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 conicit et faciemque deae vestemque reponit;
 fit Beroe, Tmarii coniunx longaeva Dorycli, 620
 cui genus et quondam nomen natique fuissent;
 ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
 'o miserae, quas non manus' inquit 'Achaica bello
 traxerit ad letum patriae sub moenibus! o gens
 infelix, cui te exitio Fortuna reservat? 625
 septima post Troiae excidium iam vertitur aestas,
 cum freta, cum terras omnis, tot inhospita saxa
 sideraque emensae ferimur, dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem et volvitur undis.

595 *luduntque per undas* om. M¹Py¹b¹m, damn. Heyne. 603
 secl. Rbb.; cf. JB. 1885, 281. 604 *hinc* PRyb Ribb. 620 *Tmari*
 Rc¹ *Mari* M¹b *Immari* M² *Marii* M³z (Wagn. LV. 33) *Ismarii* z

hic Erycis fines fraterni atque hospes Acestes: 630
 quis prohibet muros iacere et dare civibus urbem?
 o patria et rapti nequiquam ex hoste penates,
 nullane iam Troiae dicentur moenia? nusquam
 Hectoreos amnis, Xanthum et Simoenta, videbo?
 quin agite et mecum infaustas exurite puppis. 635
 nam mihi Cassandrae per somnum vatis imago
 ardentis dare visa faces: "hic quaerite Troiam,
 hic domus est" inquit "vobis." iam tempus agi res,
 nec tantis mora prodigiis. en quattuor arae
 Neptuno; deus ipse faces animumque ministrat. 640

Haec memorans prima infensum vi corripit ignem
 sublataque procul dextra conixa coruscat
 et iacit. arrectae mentes stupefactaque corda
 Iliadum. hic una e multis, quae maxima natu,
 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645
 non Beroe vobis, non haec Rhoeteia, matres,
 est Dorycli coniunx; divini signa decoris
 ardentisque notate oculos, qui spiritus illi,
 qui voltus vocisque sonus vel gressus eunti.
 ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui 650
 aegram, indignantem, tali quod sola careret
 munere nec meritis Anchisae inferret honores.
 haec effata.

at matres primo ancipites oculisque malignis
 ambiguae spectare rates miserum inter amorem 655
 praesentis terrae fatisque vocantia regna,
 cum dea se paribus per caelum sustulit alis
 ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
 tum vero attonitae monstris actaeque furore
 conclamant rapiuntque focis penetralibus ignem, 660
 pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
 coniciunt. furit immissis Volcanus habenis
 transtra per et remos et pictas abiete puppis.

Nuntius Anchisae ad tumultum cuneosque theatri
 incensas perfert navis Eumelus, et ipsi 665
 respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 primus et Ascanius, cursus ut laetus equestris
 ducebat, sic acer equo turbata petivit

631 *quid* Re qui M¹ 640 *animamque* Rb¹ Ribb.; cf. VIII 403.
 649 *quis* PRy¹ Ribb. 666 *atro* Kl. 1868, 7. *nimbus* Bähr. 1887, 827.

castra, nec ex
 quis furor iste
 'heu miserae ei
 Argivom, ves
 Ascanius?' -
 qua ludo indu
 adcelerat simul
 ast illae divers
 diffugiunt silv
 saxa petunt;
 mutatae adgu
 sed non idcir
 indomitas pos
 stoppa vomer
 est vapor et
 nec vires her
 Tum pi
 auxilioque vo
 'Iuppiter om
 Troianos, si
 respicit hun
 nunc, pate
 vel tu, qu
 si mereor,
 vix haec e
 tempestas
 ardua terra
 turbidus in
 implenturq
 robora, res
 quattuor an
 At pat
 nunc huc
 mutabat ver
 oblitus fato
 tum senior
 quem docui
 (hac respon

650 *fla*
 Gent. 24.
 216. 695
 Theol. Verg.

630 castra, nec exanimis possunt retinere magistri.
 'quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis' inquit, 670
 'heu miserae cives? non hostem inimicaque castra
 Argivom, vestras spes uritis. en, ego vester
 635 Ascanius!' — galeam ante pedes proiecit inanem,
 qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
 adcelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum. 675
 ast illae diversa metu per litora passim
 diffugiunt silvasque et sicubi concava furtim
 640 saxa petunt; piget incepti lucisque, suosque
 mutatae agnoscunt excussa pectore luno est.
 sed non idcirco flammae atque incendia viris 680
indomitas posuere: udo sub robore vivit
 stuppa vomens tardum fumum lentusque carinas
 est vapor et toto descendit corpore pestis,
 645 nec vires heroum infusaque flumina prosunt.

Tum pius Aeneas umeris abscindere vestem 685
 auxilioque vocare deos et tendere palmas:
 'Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Troianos, si quid pietas antiqua labores
 650 respicit humanos, da flammam evadere classi
 nunc, pater, et tenuis Teucrum res eripe leto; 690
 vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 si mereor, demitte tuaque hic obrue dextra.
 vix haec ediderat, cum effusis imbribus atra
 655 tempestas sine more furit tonitruque tremescunt
 ardua terrarum et campi: ruit aethere toto 695
 turbidus imber aqua densisque nigerrimus austris;
 implenturque super puppes, semiusta madescent
 robora, restinctus donec vapor omnis et omnes
 660 quattuor amissis servatae a peste carinae.

At pater Aeneas casu concussus acerbo 700
 nunc huc ingentis, nunc illuc pectore curas
 665 mutabat versans, Siculisne resideret arvis
 oblitus fatorum Italasne capesseret oras.
 tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 quem docuit multaque insignem reddidit arte 705
 (hac responsa dabat, vel quae portenderet ira

680 *flamma* P¹ Ribb. *flammam* M¹P²₇¹ 684 *nec Troum vires*
 Gent 24. 687 *exosus* Ribb. 693 *nubibus* H. Löwner BG. 1886,
 216. 695 *campis* M¹P²₇¹b¹ 706 *haec libri praeter c¹; cf. Dietsch*
 Theol. Verg. 28.

magna deum vel quae fatorum posceret ordo) —
isque his Aeneas solatus vocibus infit:

'nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur;
quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est. 710

est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:

hunc cape consilii socium et coniunge volentem,

huic trade, amissis superant qui navibus et quos

pertaesum magni incepti rerumque tuarum est, 715

longaevosque senes ac fessas aequore matres

et quidquid tecum invalidum metuensque periculi est,

delige et his habeant terris, sine, moenia fessi;

urbem appellabunt permissio nomine Acestam.'

Talibus incensus dictis senioris amici

tum vero in curas animo diducitur omnis. 720

et Nox atra polum bigis subvecta tenebat;

visa dehinc caelo facies delapsa parentis

Anchisae subito tales effundere voces:

'nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,

care magis, nate Iliacis exercite fatis, 725

imperio Iovis huc venio, qui classibus ignem

depulit et caelo tandem miseratus ab alto est.

consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes

dat senior; lectos iuvenes, fortissima corda,

defer in Italiam: gens dura atque aspera cultu 730

debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante

infernas accede domos et Averna per alta

congressus pete, nate, meos; non me impia namque

Tartara habent, tristes umbrae, sed amoena piorum

concilia Elysiumque colo. huc casta Sibylla 735

nigrarum multo pecudum te sanguine ducet:

tum genus omne tuum et, quae dentur moenia, disces.

iamque vale: torquet medios Nox umida cursus

et me saevus equis Oriens adflavit anhelis. 740

dixerat et tenuis fugit ceu fumus in auras.

Aeneas 'quo deinde ruis? quo proripis?' inquit,

'quem fugis? aut quis te nostris complexibus arceat?'

haec memorans cinerem et sopitos suscitatur ignis

Pergameumque larem et canae penetralia Vestae

farre pio et plena supplex veneratur acerra. 745

720 *animum* $\gamma^2 b^2 c^2 \pi$ Serv.

734 *tristesve* $M^2 b^2$ *tristesque* c^2

731 *est Latio* P Ribb. *est om.* χ

x 741. *proripis* esse verb. refer. sumit Betscheningius Ann. f. l. h. V. 77

Extenu
et Iovis imp
edocet et q
haud motu
transcribunt
deponunt,
ipsi transtra
robora navi
exigui num
interea Aen
sortiturque
esse iubet.
indicitque
tum vicina
fundatur V
ac lucus la

Iamque
factus hon
creber et
exoritur p
complexi
ipsae iam
visa mari
ire volun
quos bon
et consan
tris Eryci
caedere d
ipse caput
stans proc
porricit in
prosequit
certatum s
At V
alloquitur
'Iunonis
cogunt m

752
dist. 76
riest Heins
(= III 290)
Ribb.

Extemplo socios primumque accessit Acesten
 et Iovis imperium et cari praecepta parentis
 edocet et quae nunc animo sententia constet.
 710 haud mora consiliis, nec iussa recusat Acestes.
 transcribunt urbi matres populumque volentem 750
 deponunt, animos nil magnae laudis egentes.
 ipsi transtra novant flammisque ambesa reponunt
 715 robor a navigiis, aptant remosque rudentisque
 exigui numero, sed bello vivida virtus.
 interea Aeneas urbem designat aratro 755
 sortiturque domos; hoc Ilium et haec loca Troiam
 esse iubet. gaudet regno Troianus Acestes
 indicitque forum et patribus dat iura vocatis.
 720 tum vicina astris Erycino in vertice sedes
 fundatur Veneri Idaliae tumuloque sacerdos 760
 ac lucus late sacer additur Anchiseo.

Iamque dies epulata novem gens omnis et aris
 factus honos: placidi straverunt aequora venti
 725 creber et adspirans rursus vocat auster in altum.
 exoritur procurva ingens per litora fletus, 765
 complexi inter se noctemque diemque morantur.
 ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
 730 visa maris facies et non tolerabile numen,
 ire volunt omnemque fugae perferre laborem.
 quos bonus Aeneas dictis solatur amicis 770
 et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
 tris Eryci vitulos et Tempestatibus agnam
 caedere deinde iubet solvique ex ordine funem.
 735 ipse caput tonsae foliis evinctus olivae
 stans procul in prora pateram tenet extaque salsos 775
 porricit in fluctus ac vina liquentia fundit.
 prosequitur surgens a puppi ventus euntis;
 certatim socii feriunt mare et aequora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis
 740 adloquitur talisque effundit pectore questus: 780
 'Iunonis gravis ira neque exsaturabile pectus
 cogunt me, Neptune, preces descendere in omnis,

752 *que* om. π ; idem con. Peerlk., qui post *ambesa* commate
 dist. 768 *nomen* M¹ Nonius 307, 28. Ribb. *caelum* R 776 *por-*
ricit Heins. *proicit* libri, Ribb.; cf. 238. 777 (= III 130) et 778
 (= III 290) *damn.* Gebh.; in verso ordine versus exhibent Py Mentel. I,
 Ribb. 781 *nec* M¹ R¹ $\gamma^1 c^1 \pi$ Lad. 782 *in*] ad Serv.

quam nec longa dies pietas nec mitigat ulla,
 nec Iovis imperio fatisque infracta quiescit.
 non media de gente Phrygum exedis nefandis 785
 urbem odiis satis est nec poenam traxe per omnem:
 reliquias Troiae, cineres atque ossa peremptae
 insequitur. causas tanti sciat illa furoris.
 ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
 quam molem subito excierit: maria omnia caelo 790
 miscuit Aeoliis nequiquam freta procellis
 in regnis hoc ausa tuis.
 per scelus ecce etiam Troianis matribus actis
 exussit foede puppis et classe subegit
 amissa socios ignotae linqere terrae. 795
 quod superest, oro, liceat dare tuta per undas
 vela tibi, liceat Laurentem attingere Thybrim,
 si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.
 Tum Saturnius haec domitor maris edidit alti:
 'fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, 800
 unde genus ducis. merui quoque: saepe furores
 compressi et rabiem tantam caelique marisque.
 nec minor in terris (Xanthum Simoentaque testor)
 Aeneae mihi cura tui: cum Troia Achilles
 exanimata sequens impingeret agmina muris, 805
 milia multa daret leto gementque repleti
amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
 in mare se Xanthus, Pelidae tunc ego forti
 congressum Aenean nec dis nec viribus aequis
 nube cava rapui, cuperem cum vertere ab imo 810
 structa meis manibus periurae moenia Troiae.
 nunc quoque mens eadem perstat mihi, pelle timorem.
 tutus, quos optas, portus accedet Avernī.
 unus erit tantum, amissum quem gurgite quaeret;
 unum pro multis dabitur caput. 815
 his ubi laeta deae permulsit pectora dictis,
 iungit equos auro genitor spumantiaque addit

784 *fatise* Fybcmπ 786 *traxere* F¹P¹ *traxisse* M¹F²,¹b²
 Gebh. (om. nec). 795 *ignota* MPRy¹ *linquere* P, nisi forte
 est *relinqu.*, ut habuerit *ignotae* l. P¹ *relinquere* γ *terra* MP²
 796 *libeat* Pald. 797 *tibi* sibi Hamb. II. *tuas* mal. Heyne. *mihi*
 Peerlk. *vela*, *illis* liceat Gent 25. 811 *periturae* FM¹ 812
timores libri praeter Mc 814 *quaeres* libri pr. γ; Ribb. in ed. mai.
 817 *curru* γ *aura* genitos coni. Wagn.

frena feris manibusque omnis effundit habenas.
 caeruleo per summa levis volat aequora curru,
 subsidunt undae tumidumque sub axe tonanti 820
 sternitur aequor aquis, fugiunt vasto aethere nimbi.
 tum variae comitum facies, immania cete,
 et senior Glauci chorus Inousque Palaemon
 Tritonesque citi Phorcique exercitus omnis ...
 laeva tenet Thetis et Melite Panopeaque virgo, 825
 Nisaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque.

Hic patris Aeneae suspensam blanda vicissim
 gaudia pertemptant mentem: iubet ocius omnis
 attolli malos, intendi brachia velis.
 una omnes fecere pedem pariterque sinistros, 830
 nunc dextros solvere sinus; una ardua torquent
 cornua detorquentque, ferunt sua flamina classem.
 princeps ante omnis densum Palinurus agebat
 agmen, ad hunc alii cursum contendere iussi.
 iamque fere mediam caeli Nox umida metam 835
 contigerat: placida laxabant membra quiete
 sub remis fusi per dura sedilia nautae,
 cum levis aetheriis delapsus Somnus ab astris
 aëra dimovit tenebrosum et dispulit umbras
 te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans 840
 insonti; puppique deus consedit in alta
 Phorbanti similis funditque has ore loquelas:
 'Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem,
 aequatae spirant aerae, datur hora quieti.
 pone caput fessosque oculos furare labori, 845
 ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.'
 cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
 'mene salis placidi voltum fluctusque quietos
 ignorare iubes? mene huic confidere monstro?
 Aenean credam (quid enim?) fallacibus auris 850
 et caeli totiens deceptus fraude sereni?'
 talia dicta dabat clavumque adfixus et haerens
 nusquam amittebat oculosque sub astra tenebat.

Ecce deus ramum Lethaeo rore madentem

821 *equis* M¹b *fugiuntque ex aethere* M² post 824 lac. stat.
 Ribb. 825 *tenent* P¹bc¹ Ribb. *tent* R 850 *fallacius* Tib. Donatus;
 inde prolata parenthesi *quid enim fallacius?* prop. Vofs, Anm. u. Randgl.
 215, itemque Thilo. *austriis* P²yc²π Tib. Donatus. 851 *caelo* P¹γ¹
 b²c¹ Ribb. *sereno* γ¹c¹

vique soporatum Stygia super utraque quassat 855
tempora cunctantique natantia lumina solvit. *Georg. IV. 496.*
vix primos inopina quies laxaverat artus: *iv. 2. 1871*
et superincumbens cum puppis parte revolsa
cumque gubernaclo liquidas proiecit in undas
praecipitem ac socios nequiquam saepe vocantem; 860
ipse volans tenuis se sustulit ales ad auras.
currit iter tutum non setius aequore classis
promissisque patris Neptuni interrita fertur.
iamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat,
difficilis quondam multorumque ossibus albos 865
(tum rauca adsiduo longe sae saxa sonabant),
cum pater amisso fluitantem errare magistro
sensit et ipse ratem nocturnis rexit in undis
multa gemens casuque animum concussus amici:
'o nimium caelo et pelago confise sereno, 870
nudus in ignota, Palinure, iacebis harena.'

858 cum . . gubernaclo 859 damn. Peerlk.; Bros. post addita cen-
set. 859 *tabernaclo* Bähr. 1887, 829. 860 *saepe* voce M
861 *ad* in Py 865/6 damn. Peerlk., unum v. 865 Gebh. 866 *tum*
iam schol. Hor. II 14, 14 et Gebh.

Appulsa classe
ubi Sibylla vi
et q
itaque Aeneas
et ramo at

Mane ab Aver
Acherontis aq
ex quib
se ut tr
sopito Cerber
et inter
impiorum sed

Tandem dono
ubi Aen
Anchises, cu
et
to
Mar

Sic fa
et tandem
obvertunt p
ancora fun
praetextunt
litus in la
abstrusa in
tectae capit
at pius Ae
praesidet,
antrum im
Delius insp

1/2 Rit
Serv. et Hon

VI.

Appulsa classe Aeneas luco temploque Apollinis appropinquat,	— 41	Sibyllae ducit
ubi Sibylla vates precibus auditis et quae in Latio visurus sit,	97	
et quibus rebus peractis ad inferos ire liceat, ei aperit.	155	
itaque Aeneas Miseni corpus in litore inventum rite comburit	235	
et ramo aureo in silva potitus sacra facit dis inferis debita.	263	
Mane ab Averno descendit intratque vestibulum monstribus plenum.	294	Aeneas it ad inferos
Acherontis aquis prohiberi videt eos, qui iusta sepultura carent,	336	
ex quibus Palinurus amici auxilium frustra implorat;	383	
se ut transvehat Charon, monstrato ramo aureo efficit.	416	
sopito Cerbero per provinciam Minois progressus Didonem convenit	476	
et inter milites praeclaros Deiphobum, cuius accipit interitum.	547	
impiorum sedem conspicit flammis interclusam suppliciaque audit.	627	
Tandem dono aureo in limine regiae posito patet Elysium,	678	visendi partis gratia.
ubi Aeneas Musaeo duce patrem adit prope flumen Lethaeum.	702	
Anchises, cur animae pleraeque purgatae ad superos redeant, exponit	751	
et cum multis Albanorum reges honoris causa monstrat	787	
tum res Augusti laudat ac virtutem Romanorum propriam;	853	
Marcellique maturam mortem questus cum multis mandatis		
Aeneam dimittit.		

Sic fatur lacrimans classique immittit habenas
et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris.
obvertunt pelago proras, tum dente tenaci
ancora fundabat navis, et litora curvae
praetextunt puppes. iuvenum manus emicat ardens 5
litus in Hesperium: quaerit pars semina flammae
abstrusa in venis silicis, pars densa ferarum
tectata rapit silvas inventaque flumina monstrat.
at pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
praesidet, horrendaeque procul secreta Sibyllae, *end. 169* 10
antrum immane, petit, magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates aperitque futura.

1/2 Ribb. cum alios tum Probum sequens quinto libro adiecit; cf.
Serv. et Hom. v 1. 4 fundarat Halbertsma, Mnemos. 1877, 335.

iam subeunt Triviae lucos atque aurea tecta.

• Daedalus, ut fama est, fugiens Minoia regna
 praepetibus pinnis ausus se credere caelo
 insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos
 Chalcidicaque levis tandem super adstitit arce.
 redditus his primum terris tibi, Phoebe, sacravit
 remigium alarum posuitque immania templa.
 in foribus letum Androgeo; tum pendere poenas
 Cecropidae iussi (miserum!) septena quotannis
 corpora natorum; stat ductis sortibus urna.
 contra elata mari respondet Gnosia tellus:
 hic crudelis amor tauri suppositaque furto
 Pasiphae mixtumque genus prolesque biformis
 Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandae,
 hic labor ille domus et inextricabilis error;
 magnum reginae sed enim miseratus amorem
 Daedalus ipse dolos tecti ambagesque resolvit
 caeca regens filo vestigia. tu quoque magnam
 partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
 bis conatus erat casus effingere in auro,
 bis patriae cecidere manus. quin protinus omnia
 perlegerent oculis, ni iam praemissus Achates
 adforet atque una Phoebi Triviaeque sacerdos,
 Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
 'non hoc ista sibi tempus spectacula poscit;
 nunc grege de intacto septem mactare iuencos
 praestiterit, totidem lectas de more bidentis.
 talibus adfata Aenean (nec sacra morantur
 iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.

Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum,
 quo lati ducunt aditus centum, ostia centum,
 unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllae.
 • ventum erat ad limen, cum virgo 'poscere fata
 tempus' ait; 'deus, ecce, deus!' cui talia fanti
 ante fores subito non voltus, non color unus,
 non comptae mansere comae; sed pectus anhelum,
 et rabie fera corda tument, maiorque videri
 nec mortale sonans, adflata est numine quando
 iam propiore dei. cessas in vota precesque,

20 Androgeo βερυχ Serv. alique gramm. Androgei boni libri; cf.
 II 392. 425. 37 poscunt M'R, cf. Serv. 39 de] ex Fc

agoh.

O. Tahn. 15

239

20

25

30

35

40

45

50

Tros' ait
 attonitae
 contuit
 ossa tre
 Phoebe.
 Dardana
 corpus in
 tot maria
 Massylum
 iam tandem
 hac Troian
 vos quoque
 dique deae
 gloria Dard
 praescia ve
 regna meis
 errantisque
 tum Phoebe
 institum fo
 te quoque
 hic ego na
 dicta meae
 alma, virc
 ne turbata
 ipsa canas
 At Pl
 hacchatur
 excussisse
 os rabidum
 ostia iamqu
 sponte sua
 o tandem
 (sed terra
 Dardanidae
 sed non et
 et Thyrim
 non Simois
 defuerint; a
 natus et ips

53 et] ut
 54 terra Ry

ad 400

Tros' ait 'Aenea? cessas? neque enim ante debiscent
 attonitae magna ora domus.' et talia fata
 conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
 ossa tremor funditque preces rex pectore ab imo: 55
 'Phoebe, gravis Troiae semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis direxti tela manusque
 corpus in Aeacidae, magnas obeuntia terras
 tot maria intravi duce te penitusque repostas
 Massylum gentis praetentaque Syrtibus arva, 60
 iam tandem Italiae fugientis prendimus oras;
 hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta!
 vos quoque Pergameae iam fas est parcere genti,
 dique deaeque omnes, quibus obstitit Ilium et ingens
 gloria Dardaniae. tuque, o sanctissima vates, 65
 praescia venturi, da (non indebita posco
 regna meis fatis) Latio considerare Teucros
 errantisque deos agitataque numina Troiae.
 tum Phoebo et Triviae solido de marmore templum
 institutam festosque dies de nomine Phoebi. 70
 te quoque magna manent regnis penetralia nostris;
 hic ego namque tuas sortes arcanaque fata
 dicta meae genti ponam lectosque sacro,
 alma, viros. foliis tantum ne carmina manda,
 ne turbata volent rapidis ludibria ventis; 75
 ipsa canas oro.' finem dedit ore loquendi.

At Phoebi nondum patiens immanis in antro
 bacchatur vates, magnum si pectore possit
 excussisse deum; tanto magis ille fatigat
 os rabidum fera corda domans fingitque premendo. 80
 ostia iamque domus patuere ingentia centum
 sponte sua vatisque ferunt responsa per auras:
 'o tandem magnis pelagi defuncte periclis
 (sed terrae graviora manent), in regna Lavini
 Dardanidae venient (mitte hanc de pectore curam), 85
 sed non et venisse volent. bella, horrida bella
 et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
 non Simois tibi nec Xanthus nec Dorica castra
 defuerint; alius Latio iam partus Achilles,
 natus et ipse dea; nec Teucris addita Iuno 90

53 et] ut Heins. et t. fata damn. Peerlk. 57 derexti Rbb.
 84 terra Ry²hc, comm. Serv. Latini 'alii' ap. Serv.

77. ad excussisse cf. Iov. Argam 600 dum excrevit deum

usquam aberit, cum tu supplex in rebus egenis
 quas gentis Italum aut quas non oraveris urbes!
 causa mali tanti coniunx iterum hospita Teucris
 externique iterum thalami.

tu ne cede malis, sed contra audentior ito, 95
 quam tua te fortuna sinet. via prima salutis,
 quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.

Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla
 horrendas canit ambages antroque remugit
 obscuris vera involvens: ea frena furenti 100
 concutit et stimulos sub pectore vertit Apollo.

ut primum cessit furor et rabida ora quierunt,
 incipit Aeneas heros: 'non ulla laborum,
 o virgo, nova mi facies inopinave surgit;

omnia praecepi atque animo mecum ante peregi. 105

unum oro: quando hic inferni ianua regis
 dicitur et tenebrosa palus Acheronte refuso,
 ire ad conspectum cari genitoris et ora
 contingat; doceas iter et sacra ostia pandas.

illum ego per flammās et mille sequentia tela 110

eripui his umeris medioque ex hoste recepi,
 ille meum comitatus iter maria omnia mecum
 atque omnis pelagique minas caelique ferebat
 invalidus viris ultra sortemque senectae.

quin, ut te supplex peterem et tua limina adirem, 115

idem orans mandata dabat. gnatique patrisque,
 alma, precor, miserere (potes namque omnia, nec te

nequiquam lucis Hecate praefecit Avernis),

si potuit manis arcessere coniugis Orpheus

Threicia fretus cithara fidibusque canoris, 120

si fratrem Pollux alterna morte redemit

itque reditque viam totiens. quid Thesea magnum,

quid memorem Alciden? et mi genus ab Iove summo.'

Talibus orabat dictis arasque tenebat,

cum sic orsa loqui vates: 'sate sanguine divom, 125

Tros Anchisiade, facilis descensus Averno:

noctes atque dies patet atri ianua Ditis;

sed revocare gradum superasque evadere ad auras,

91 cum] quam (adverb.) Peerlk. 96 qua Seneca Ep. XI 3, 18;
 Ribb. (cf. ad X 49. XII 147. 626.) 105 percepi γ' b' m Serv. (pr. cod.
 Cass.¹ Flor. Hamb.). 122 Serv. dist. ante magnum. 126 Avernī
 P²Ryb²cz, cf. Serv.

hoc opus
 Iuppiter
 dis genit
 Cocytos
 quod si
 his Stygi
 Tartara et
 accipe, q
 aureus et
 Iunoni in
 lucus et
 sed non a
 auricomos
 hoc sibi p
 instituit.
 aureus et
 ergo alte
 carpe man
 si te fata
 vincere ne
 praeterea
 (heu nesci
 dum cons
 sedibus h
 due nigr
 sic demun
 aspicias?
 Aenea
 ingreditur
 eventus an
 il comes et
 multa inter
 quem sociu
 diceret. at
 ut venere
 Misenum A
 aere ciere v
 Hectoris hic

132 Coe
 144 aurea sed
 161 exanimu
 Vergilius.

hoc opus, hic labor est. pauci, quos aequus amavit
 Iuppiter aut ardens exivit ad aethera virtus, 130
 dis geniti potuere. tenent media omnia silvae
 Cocytosque sinu labens circumvenit atro.
 quod si tantus amor menti, si tanta cupido
 bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
 Tartara et insano iuvat indulgere labori, 135
 accipe, quae peragenda prius. latet arbore opaca
 aureus et foliis et lento vimine ramus,
 Iunoni infernae dictus sacer; hunc tegit omnis
 lucus et obscuris claudunt convallibus umbrae.
 sed non ante datur telluris operta subire, 140
 auricomos quam qui decerpserit arbore fetus.
 hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 instituit. primo avolso non deficit alter
 aureus et simili frondescit virga metallo. 145
 ergo alte vestiga oculis et rite repertum
 carpe manu; namque ipse volens facilisque sequetur,
 si te fata vocant; aliter non viribus ullis
 vincere nec duro poteris convellere ferro.
 praeterea iacet exanimum tibi corpus amici
 (heu nescis) totamque incestat funere classem, 150
 dum consulta petis nostroque in limine pendes:
 sedibus hunc refer ante suis et conde sepulcro.
 duc nigras pecudes; ea prima piacula sunt.
 sic demum lucos Stygis et regna invia vivis
 aspicias. dixit pressoque obmutuit ore. 155
 Aeneas maestus defixus lumina voltu
 ingreditur linquens antrum caecosque volutat
 eventus animo secum. cui fidus Achates
 it comes et paribus curis vestigia figit.
 multa inter sese vario sermone serebant, 160
 quem socium exanimem vates, quod corpus humandum
 diceret. atque illi Misenum in litore sicco,
 ut venere, vident indigna morte peremptum,
 Misenum Aeoliden, quo non praestantior alter
 aere ciere viros Martemque accendere cantu. 165
 Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum

132 *Cocytusque* libri praeter M; Ribb.141 *quis* libri pr. M144 *aurea sed* Kl. 1883, 24.146 *iamque* H. Löwner BG. 1886, 216.161 *exanimum* libri pr. M

et lituo pugnas insignis obibat et hasta.
 postquam illum vita victor spoliavit Achilles,
 Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
 addiderat socium non inferiora secutus. 170
 sed tum, forte cava dum personat aequora concha,
 demens, et cantu vocat in certamina divos,
 aemulus exceptum Triton, si credere dignum est,
 inter saxa virum spumosa immerserat unda.
 ergo omnes magno circum clamore fremebant, 175
 praecipue pius Aeneas. tum iussa Sibyllae,
 haud mora, festinant flentes aramque sepulcri
 congerere arboribus caeloque educere certant.
 itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum,
 procumbunt piceae, sonat icta securibus ilex
 fraxineaeque trabes cuneis et fissile robur
 scinditur, advolvunt ingentis montibus ornos. 180

Nec non Aeneas opera inter talia primus
 hortatur socios paribusque accingitur armis.
 atque haec ipse suo tristi cum corde volutat 185
 aspectans silvam immensam et sic forte precatur:
 'si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 ostendat nemore in tanto! quando omnia vere
 heu nimium de te vates, Misene, locuta est.'
 vix ea fatus erat, geminae cum forte columbae 190
 ipsa sub ora viri caelo venere volantes
 et viridi sedere solo. tum maximus heros
 maternas adgnoscit aves laetusque precatur:
 'este duces, o, si qua via est, cursumque per auras
 dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat 195
 ramus humum. tuque o dubius nē defice rebus,
 diva parens.' sic effatus vestigia pressit
 observans, quae signa ferant, quo tendere pergant.
 pascentes illae tantum prodire volando,
 quantum acie possent oculi servare sequentum. 200
 inde ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
 tollunt se celeres liquidumque per aëra lapsae
 sedibus optatis gemina super arbore sidunt,
 discolor unde auri per ramos aura refulsit.

177 *sepulchro* Py Ribb. 186 *et . . precatur* damn. Peerlk. vacat
forte Serv. voce R_x ore Longob. Pierii. 193 *adgnovit* Ma¹
 195 *derigite* PRy¹ Ribb. 200 *sequentem* Pald. 203 *geminae* R_x

quale solet s
 fronde virere
 et croceo fet
 talis erat s
 ilice, sic le
 corripit Aene
 cunctantem e

Nec min
 debant et cin
 principio ping
 ingentem stru
 intexunt later
 constituunt de
 pars calidos l
 expediunt cor
 ti gemitus.
 purpureasque
 coniciunt. pa
 triste minister
 versi tenuere
 aurea dona, d
 postquam c
 reliquias vino
 assaque lecta
 dem ter soci
 spargens ror
 austravitque v
 at pius Aeneas
 imponit suaque
 monte sub aë
 dicitur, aetern
 His actis
 spelunca alta
 scrupula, tuta
 quam super ha
 tendere iter pin
 faucibus effund
 unde locum Gr

211 *nulante*
 211 *super* M¹ P¹ R¹
 211 *super* M¹ P¹ R¹
 211 *super* M¹ P¹ R¹

quale solet silvis brumali frigore viscum 205
 fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
 et croceo fetu teretis circumdare truncos,
 talis erat species auri frondentis opaca
ilice, sic leni crepitabat bractea vento.
 corripit Aeneas extemplo avidusque refringit 210
 cunctantem et vatis portat sub tecta Sibyllae.

Nec minus interea Misenum in litore Teucri
 flebant et cineri ingrato suprema ferebant.
 principio pinguem taedis et robore secto
ingentem struxere pyram, cui frondibus atris 215
 intexunt latera et feralis ante cupressos
 constituunt decorantque super fulgentibus armis.
 pars calidos latices et aëna undantia flammis
 expediunt corpusque lavant frigentis et ungunt.
 fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt 220
 purpureasque super vestes, velamina nota,
 coniciunt. pars ingenti subiere feretro
 (triste ministerium) et subiectam more parentum
 aversi tenuere facem. congesta cremantur
 turea dona, dapes, fuso crateres olivo. 225
 postquam conlapsi cineres et flamma quievit,
 reliquias vino et bibulam lavere favillam,
 ossaque lecta cado texit Corynaeus aëno.
 idem ter socios pura circumtulit unda
 spargens rore levi et ramo felicitis olivae 230
 lustravitque viros dixitque novissima verba.
 at pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
 imponit suaeque arma viro remumque tubamque
 monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
 dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen. 235

His actis propere exsequitur praecepta Sibyllae.
 spelunca alta fuit vastoque immanis hiatu,
 serupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris,
 quam super haud ullae poterant impune volantes
 tendere iter pinnis: talis sese halitus atris 240
faucibus effundens supera ad convexa ferebat.
unde locum Grai dixerunt nomine Aornon.

211 *nutantem* Güthl. 1877, 18 et L. Schmidt Phil. 1883, 22.
 241 *super* M¹P¹R Ribb.; similiter 750. 787. VII 562. X 251. 242 om.
 FMPa¹cm, habet ante 241 γ.

quattuor hic primum nigrantis terga iuencos
 constituit frontique invergit vina sacerdos
 et summas carpens media inter cornua saetas 245
 ignibus imponit sacris, libamina prima,
 voce vocans Hecaten caeloque Ereboque potentem.
 supponunt alii cultros tepidumque cruorem
 suscipiunt pateris. ipse atri velleris agnam
 Aeneas matri Eumenidum magnaue sorori 250
 ense ferit sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
 tum Stygio regi nocturnas incohat aras
 et solida imponit taurorum viscera flammis
 pingue super//oleum infundens ardentibus extis.
 ecce autem primi sub limina solis et ortus *f. Norden* 255
 sub pedibus mugire solum et iuga coepta moveri
 silvarum visaeque canes ululare per umbram
 adventante dea. 'procul o, procul este, profani',
 conclamat vates 'totoque absistite luco;
 tuque invade viam vaginaque eripe ferrum;
 nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.' 260
 tantum effata furens antro se immisit aperto;
 ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat.

Di, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes
 et Chaos et Phlegethon, loca nocte tacentia late, 265
 sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
 pandere res alta terra et caligine mersas!

Ibant obscuri sola sub nocte per umbram
 perque domos Ditis vacuas et inania regna,
 quale per incertam lunam sub luce maligna *inceptum f. 161* 270
 est iter in silvis, ubi caelum condidit umbra
 Iuppiter et rebus nox abstulit atra colorem.
 vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
 Luctus et ultrices posuere cubilia Curae;
 pallentesque habitant Morbi tristisque Senectus 275
 et Metus et malesuada Fames ac turpis Egestas,
 terribiles visu formae, Letumque Labosque;
 tum consanguineus Leti Sopor et mala mentis
 Gaudia mortiferumque adverso in limine Bellum
 ferreique Eumenidum thalami et Discordia demens 280

249 *succip.* F? γ^2b^2 (Serv. 'antique') Ribb. 254 *superque* libri
 praeter γ ; Ribb. lacunae signo addito post 254. *superne* Wagn. Qu. V.
 XII 13. *fundens* libri pr. M, inde *superfundens oleum* Schap. p. ol.
super inf. Kappes ed.² 1878. 273 *que om.* Pyc Ribb.

vipereum

In m

ulmus opa

vana ten

multaque

Centauri

et centum

horrendum

Gorgones

corripit bi

Aeneas sti

et, ni doc

admoneat

inruat et

Hinc

turbidus l

aestuat at

portitor h

terribili s

canities in

sordidus c

ipse raten

et ferrugi

iam senio

huc omni

matres at

magnanim

impositiqu

quam mul

lapsa cadu

quam mult

trans pont

stabant cr

tendebantq

navita sed

ast alios lo

Aeneas

'dic' ait 'o

quidve pet

293 ca

M²P²Ry¹

vipereum crinem vittis innexa cruentis.

In medio ramos annosaeque brachia pandit
 245 ulmus opaca, ingens, quam sedem Somnia volgo
 vana tenere ferunt folisque sub omnibus haerent.
 multaeque praeterea variarum monstra ferarum 285
 Centauri in foribus stabulant Scyllaeque bifformes
 et centumgeminus Briareus ac belua Lerneae
 250 horrendum stridens flammisque armata Chimaera,
 Gorgones Harpyiaeque et forma tricorporis umbrae.
 corripit hic subita trepidus formidine ferrum 290
 Aeneas strictamque aciem venientibus offert
 et, ni docta comes tenuis sine corpore vitas
 admoneat volitare cava sub imagine formae,
 255 inruat et frustra ferro diverberet umbras.

Hinc via, Tartarei quae fert Acherontis ad undas. 295
 turbidus hic caeno vastaue voragine gurgis
 aestuat atque omnem Cocyto eructat harenam.

portitor has horrendus aquas et flumina servat
 260 terribili squalore Charon, cui plurima mento
 canities inculta iacet, stant lumina flamma,
 sordidus ex umeris nodo dependet amictus. 300

ipse ratem conto subigit velisque ministrat
 et ferruginea subvectat corpora cumba,
 iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305
 matres atque viri. defunctaque corpora vita

magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae,
 impositique rogis iuvenes ante ora parentum,
 270 quam multa in silvis autumnii frigore primo

lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto 310
 quam multae glomerantur aves, ubi frigidus annus

trans pontum fugat et terris immittit apricis.

stabant orantes primi transmittere cursum
 275 tendebantque manus ripae ulterioris amore.

navita sed tristis nunc hos nunc accipit illos, 315
 ast alios longe submotos arcet harena.

Aeneas miratus enim motusque tumultu
 'dic' ait 'o virgo, quid volt concursus ad amnem?
 quidve petunt animae? vel quo discrimine ripas

293 *cavae* Bentl.
 M¹P²Ryb¹ *flammea* z

294 *umbras*] *auras* Bentl.

300 *flammae*

hae linquunt, illae remis vada livida verrunt?' 320
 olli sic breviter fata est longaeva sacerdos:
 'Anchisa generate, deum certissima proles,
 Cocyti stagna alta vides Stygiamque paludem,
 di cuius iurare timent et fallere numen.
 haec omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est; 325
 portitor ille Charon; hi, quos vehit unda, sepulti.
 nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
 transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
 centum errant annos volitantque haec litora circum;
 tum demum admissi stagna exoptata revisunt.' 330
 • constitit Anchisa satus et vestigia pressit
 multa putans sortemque animi miseratus iniquam.
 cernit ibi maestos et mortis honore carentis
 Leucaspim et Lyciae ductorem classis Oronten,
 quos simul ab Troia ventosa per aequora vectos 335
 obruit Auster aqua involvens navemque virosque.
 • Ecce gubernator sese Palinurus agebat,
 qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
 exciderat puppi mediis effusus in undis.
 hunc ubi vix multa maestum cognovit in umbra, 340
 sic prior adloquitur: 'quis te, Palinure, deorum
 eripuit nobis medioque sub aequore mersit?
 dic age. namque mihi, fallax haud ante repertus,
 hoc uno responso animum delusit Apollo, 345
 qui fore te ponto incolumem finisque canebat
 venturum Ausonios. en haec promissa fides est?'
 ille autem: 'neque te Phoebi cortina fefellit,
 dux Anchisiade, nec me deus aequore mersit.
 namque gubernaculum multa vi forte revolsam,
 cui datus haerebam custos cursusque regebam, 350
 praecipitans traxi mecum. maria aspera iuro
 non ullum pro me tantum cepisse timorem,
 quam tua ne spoliata armis, excussa magistro
 deficeret tantis navis surgentibus undis.
 tris Notus hibernas immensa per aequora noctes 355
 vexit me violentus aqua; vix lumine quarto
 prospexi Italiam summa sublimis ab unda.
 • paulatim adnabam; terrae iam tuta tenebam,

325 post 328 coll. Kl. 1870, 5. 329 om. π¹, damp. Kv. 1878,
 194. 332 *animo* libri praeter M; Ribb. 352 *illum* M¹ *nullum* γ

ni gens cr
 prensantem
 ferro invas
 nunc me
 quod te p
 per genitor
 eripe me l
 inice (nam
 aut tu, si
 ostendit (u
 flumina tar
 da dextram
 sedibus ut
 talia fatus
 unde haec
 tu Stygias
 Eumenidum
 desine fata
 sed cape d
 nam tua fi
 prodigiis a
 et statuent
 aeternumq
 his dictis
 corde dolo
 Ergo
 navita quor
 per tacitum
 sic prior a
 'quisquis es
 fare age, q
 umbrarum l
 corpora vi
 nec vero Al
 accepisse la
 dis quamqu
 Tartareum il
 ipsius a soli
 hi dominam
 quae contra

320 ni gens crudelis madida cum veste gravatum
 prensantemque uncis manibus capita aspera montis 360
 ferro invasisset praedamque ignara putasset.
 nunc me fluctus habet versantque in litore venti.
 quod te per caeli iucundum lumen et auras,
 per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
 eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram 365
 inice (namque potes) portusque require Velinos,
 aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix
 ostendit (neque enim, credo, sine numine divom
 flumina tanta paras Stygiamque innare paludem),
 da dextram misero et tecum me tolle per undas, 370
 sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.
 talia fatus erat, coepit cum talia vates:
 unde haec, o Palinure, tibi tam dira cupido?
 335 tu Stygias inhumatus aquas amnemque severum
 Eumenidum aspicias ripamve iniussus adibis? 375
 desine fata deum flecti sperare precando.
 sed cape dicta memor, duri solacia casus.
 nam tua finitimi longe lateque per urbes
 340 prodigiis acti caelestibus ossa piabunt
 et statuent tumulum et tumulo sollemnia mittent,
 aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
 his dictis curae emotae pulsusque parumper
 corde dolor tristi; gaudet cognomine terrae.
 345 Ergo iter inceptum peragunt fluvioque propinquant.
 navita quos iam inde ut Stygia prospexit ab unda 385
 per tacitum nemus ire pedemque advertere ripae,
 sic prior adgreditur dictis atque increpat ultro:
 350 quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
 fare age, quid venias, iam istinc et comprime gressum.
 umbrarum hic locus est, somni noctisque soporae; 390
 corpora viva nefas Stygia vectare carina.
 nec vero Alciden me sum laetatus euntem
 accepisse lacu nec Thesea Pirithoumque,
 355 dis quamquam geniti atque invicti viribus essent.
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit 395
 ipsius a solio regis traxitque trementem;
 hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
 quae contra breviter fata est Amphrysia vates:

post 361 lac. stat. Ribb.

383 terrā x Serv.

385 conspexit M

'nullae hic insidiae tales (absiste moveri)
 nec vim tela ferunt; licet ingens ianitor antro
 aeternum latrans exsanguis terreat umbras,
 casta licet patrui servet Proserpina limen.
 Troius Aeneas, pietate insignis et armis,
 ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
 si te nulla movet tantae pietatis imago,
 at ramum hunc' (aperit ramum, qui veste latebat)
 'adgnoscas.' tumida ex ira tum corda residunt.
 nec plura his. ille admirans venerabile donum
 fatalis virgae longo post tempore visum
 caeruleam advertit puppim ripaeque propinquat.
 inde alias animas, quae per iuga longa sedebant,
 deturbat laxatque foros; simul accipit alveo
 ingentem Aenean: gemuit sub pondere cumba
 sutilis et multam accepit rimosa paludem.
 tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque
 infirmi limo glaucaeque exponit in ulva.

Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
 personat adverso recubans immanis in antro.
 cui vates horrere videns iam colla colubris
 melle soporatum et medicatis frugibus ossam
 obicit. ille fame rabida tria guttura pandens
 corripit obiectam atque immania terga resolvit
 fusus humi totoque ingens extenditur antro.
 occupat Aeneas aditum custode sepulto
 evaditque celer ripam inremeabilis undae.

Continuo auditae voces vagitus et ingens
 infantumque animae flentes in limine primo,
 quos dulcis vitae exsortis et ab ubere raptos
 abstulit atra dies et funere mersit acerbo.
 hos iuxta falso damnati crimine mortis.
 nec vero hae sine sorte datae, sine iudice, sedes:
 quaesitor Minos urnam movet; ille silentum
 confiliumque vocat vitasque et crimina discit.
 proxima deinde tenent maesti loca, qui sibi letum
 insontes peperere manu lucemque perosi
 proicere animas. quam vellent aethere in alto
 nunc et pauperiem et duros perferre labores!

407 resident, ut hic oratio Sibyllae desinat, Gebh.

420 saporatam & medicatam nonn. veteres Pierii, inde soporatis medicatam et Gebh.

427 Ribb. distinx. post flentes, cf. Serv.

433 consil. Py¹

f. Norden.

408.

400

405

410

415

420

425

Wölfflin Aen. X.

430

432

435

fas obstat t
 alligat et no
 Nec pr
 ingentes c
 hic, quos
 secreti celan
 silva tegit;
 his Phaedra
 crudelis nati
 Euhadnenqu
 it comes et
 rursus et in
 inter quas P
 errabat silva
 ut primum i
 obscuram, q
 aut videt au
 demisit lacri
 'infelix Dido
 venerat existi
 funeris heu
 per super
 invitus, reg
 sed me iuss
 per loca se
 imperiis ege
 hunc tantum
 siste gradum
 quem fugis?
 talibus Aene
 lenibat dictis
 illa solo fixos
 nec magis
 quam si dura
 tandem corrip
 in nemus um
 respondet cur

438 fata
 (cf. Serv.) Ribb.
 442 premit M¹
 452 umbram M¹
 465 animam Jo

fas obstat tristique palus inamabilis unda
alligat et noviens Styx interfusa coerces.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem 440
lugentes campi; sic illos nomine dicunt.

hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
secreti celant calles et myrtea circum

silva tegit; curae non ipsa in morte relinquunt.

his Phaedram Procrimque locis maestamque Eriphylen 445

crudelis nati monstrantem volnera cernit

Euhadnenque et Pasiphaen; his Laodamia

it comes et iuvenis quondam, nunc femina Caeneus

rursus et in veterem fato revoluta figuram.

inter quas Phoenissa recens a volnere Dido 450

errabat silva in magna; quam Troius heros

ut primum iuxta stetit agnovitque per umbras

obscuram, qualem primo qui surgere mense

aut videt aut vidisse putat per nubila lunam,

demisit lacrimas dulcique adfatus amore est: 455

'infelix Dido, verus mihi nuntius ergo

venerat exstinctam ferroque extrema secutam?

funeris heu tibi causa fui? per sidera iuro,

per superos et, si qua fides tellure sub ima est,

invitus, regina, tuo de litore cessi. 460

sed me iussa deum, quae nunc has ire per umbras,

per loca senta situ cogunt noctemque profundam,

imperiis egere suis; nec credere quivi

hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.

siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro. 465

quem fugis? extremum fato, quod te adloquor, hoc est.'

talibus Aeneas ardentem et torva tuentem

lenibat dictis animum lacrimasque ciebat.

illa solo fixos oculos aversa tenebat,

nec magis incepto voltum sermone movetur, 470

quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.

tandem corripuit sese atque inimica refugit

in nemus umbriferum, coniunx ubi pristinus illi

respondet curis aequatque Sychaeus amorem.

438 *fata obstant* M²? $\gamma^2 a^2 b^2 c m \pi^2$ Serv. opt. l. *tristis* PR^a b¹
(cf. Serv.) Ribb. *tris* M *undae* M¹ PR¹? γ^1 Ribb.; sed cf. G. IV 479.
442 *peremit* M¹ Lad. 448 *Caenis* Heins. Peerlk., sed. cf. Wagn. LV. 41.
452 *umbram* Mybc 462 *lenta situ* Linker ap. G  thl. 1886, 11.
468 *animam* Jort. 479.

nec minus Aeneas casu concussus iniquo 475
prosequitur lacrimis longe et miseratur euntem.

Inde datum molitur iter. iamque arva tenebant
ultima, quae bello clari secreta frequentant.
hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopaeus et Adrasti pallentis imago; 480
hic multum fleti ad superos belloque caduci
Dardanidae, quos ille omnis longo ordine cernens
ingemuit, Glaucumque Medontaque Thersilochumque,
tris Antenoridas, Cererique sacrum Polyboeten
Idaeumque etiam currus, etiam arma tenentem. 485
circumstant animae dextra laevaue frequentes.
nec vidisse semel satis est; iuvat usque morari
et conferre gradum et veniendi discere causas.
at Danaum proceres Agamemnoniaeque phalanges
ut videre virum fulgentiaque arma per umbras, 490
ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
ceu quondam petiere rates, pars tollere vocem
exiguam: inceptus clamor frustratur hiantis.

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum videt et lacerum crudeliter ora, 495
ora manusque ambas, populataque tempora raptis
auribus et truncas inhonesto vulnere naris
ix adeo adgnovit pavitantem ac dira tegentem
supplicia et notis compellat vocibus ultro: *h. n. s. n. 72*
'Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri, 500
quis tam crudelis optavit sumere poenas?
λ. cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
nocte tulit fessum vasta te caede Pelasgum
procubuisse super confusae stragis acervum.
tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem 505
constitui et magna manis ter voce vocavi.
nomen et arma locum servant; te, amice, nequivi
conspicere et patria decedens ponere terra.'

Ad quae Priamides: 'nihil o tibi, amice, relictum;
omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris. 510

476 lacrimas M¹ lacrimans M^{2c} 484 Polyphoeten x Lad.; cf.
Hom. N 791. Polyboten P¹ Ribb. Polypoeten Heins.; cf. Hom. Ψ 836.
486 frementes Py^{1?} Rbb. 495 videt et Heins. vidit et M¹ vidit
M^{2a2b2c} Lad. Ribb. videt cet. libri. 496 ora] crura Gebh.
497 vulgo post naris punctum ponitur nulla parenthesi. 505 in om.
FP¹R Ribb.; erasum et postea add. in y

sed me fati
his mersere
namque ut
egerimus
cum fatali
Pergama et
illa chorum
ducebat Ph
ingentem et
tum me con
infelix habu
dulcis et al
egregia inte
amovet et fi
intra tecta
scilicet id n
et famam e
quid moror
hortator sce
instaurate,
sed te qui
attulerint.
an monitu
ut tristes si
Hac vi
iam median
et fors om
sed comes
noxi ruit,
hic locus es
dextera qua
hac iter Ely
exercet poe
Deiphobus
discedam, e
i decus, i.
tantum effat
Respicit
520 cor
533 an ante
20. turida A.
pressit MRy²

475 sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae. *f. Sen. Agam. 748.*
 his mersere malis; illa haec monumenta reliquit.
 namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
 egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est.
 cum fatalis equus saltu super ardua venit
 480 Pergama et armatum peditem gravis attulit alvo, *515*
 illa chorum simulans euhantis orgia circum
 ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat
 ingentem et summa Danaos ex arce vocabat.
 tum me confectum curis somnoque gravatum *520*
 infelix habuit thalamus pressitque iacentem
 dulcis et alta quies placidaque simillima morti.
 egregia interea coniunx arma omnia tectis
 amovet et fidum capiti subduxerat ensem; *525*
 intra tecta vocat Menelaum et limina pandit,
 490 scilicet id magnum sperans fore munus amanti
 et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 quid moror? inrumpunt thalamo; comes additur una
 hortator scelerum Aeolides. di, talia Grai
 instaurate, pio si poenas ore reposco! *530*
 495 sed te qui vivum casus, age fare vicissim,
 attulerint. pelagine venis erroribus actus
 an monitu divom? an quae te fortuna fatigat,
 ut tristis sine sole domos, loca turbida, adires? ...
 Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis *535*
 iam medium aetherio cursu traiecerat axem;
 et fors omne datum traherent per talia tempus;
 sed comes admonuit breviterque adfata Sibylla est:
 'nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas.
 hic locus est, partis ubi se via findit in ambas: *540*
 500 dextera quae Ditis magni sub moenia tendit,
 hac iter Elysium nobis; at laeva malorum
 exercet poenas et ad impia Tartara mittit.'
 Deiphobus contra: 'ne saevi, magna sacerdos;
 discedam, explebo numerum reddarque tenebris. *545*
 i decus, i, nostrum; melioribus utere fatis.'
 tantum effatus et in verbo vestigia torsit.

Respicit Aeneas, subito et sub rupe sinistra

520 *coris* a¹ *choreis* Schrad. Ribb. 528 *additus* PR^yhbⁿ Ribb.
 533 *an ante quae* deleri iub. Madv. 38¹. 534 *torpida* Gûthl. 1877,
 20. *lurida* A. Nauck, Mélanges grecs-romains 1869, 90. 547 *torsit*
pressit MR^y2a¹?

505 in om.
 505 in om.
 505 in om.

moenia lata videt triplici circumdata muro,
 quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis, 550
 Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
 porta adversa ingens solidoque adamante columnae,
 vis ut nulla virum, non ipsi excindere bello
 caelicolae valeant; stat ferrea turris ad auras,
 Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta 555
 vestibulum exsomnia servat noctesque diesque.
 hinc exaudiri gemitus et saeva sonare
 verbera; tum stridor ferri tractaeque catenae.
 constitit Aeneas strepituque exterritus haesit.
 'quae scelerum facies? o virgo, effare; quibusve 560
 urgentur poenis? quis tantus plangor ad auras?'

Tum vates sic orsa loqui: 'dux inclute Teucrum,
 nulli fas casto sceleratum insistere limen;
 sed me cum lucis Hecate praefecit Avernis,
 ipsa deum poenas docuit perque omnia duxit. 565
 Gnosius haec Rhadamanthus habet durissima regna

castigatque auditque dolos subigitque fateri,
 quae quis apud superos furto laetatus inani
 distulit in seram commissa piacula mortem.
 continuo sontis ultrix accincta flagello 570

Tisiphone quatit insultans torvosque sinistra
 intentans anguis vocat agmina saeva sororum.
 tum demum horrissono stridentes cardine sacrae
 panduntur portae. + cernis, custodia qualis
 vestibulo sedeat? facies quae limina servet? 575

quingenta atris immanis hiatibus hydra
 saevior intus habet sedem. tum Tartarus ipse
 bis patet in praeceps tantum tenditque sub umbras,
 quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum.
 hic genus antiquum Terrae, Titania pubes, 580
 fulmine deiecti fundo volvuntur in imo.

hic et Aloidas geminos immania vidi
 corpora, qui manibus magnum rescindere caelum
 aggressi superisque Iovem detrudere regnis.

553 bello] ferro $My^2a^2b^2cz$ 559 strepitumque FP^1Rybc Serv.
 Ribb. hausit F^2P^1ybc Serv. Ribb. 561 qui P^1Rb^1 clangor Py
 (cf. Serv. ad 554) Ribb. auris P Ribb. 567 vestigatque prop.
 KL. 573 tum . . portae 574 poetae, non Sibyllae tribuunt 'alii' ap.
 Serv.; itaque in parenth. Ribb. verba pon. 579 caeli] est oculis
 Gent 34. 579 Caeli et 580 terrae inter se mutandas cens. Hoekstra
 Mnem. 1887, 237.

vidi et crudeli
 dum flammis
 quattuor hic
 per Graium
 ibat ovans d
 demens! qui
 aere et cornip
 at pater omni
 contorsit, non
 lumina, praeci
 nec non et Ti
 cernere erat,
 porrigitur, ros
 immortale iecu
 viscera rimatu
 pectore, nec t
 quid memore
 quos super at
 imminet adsi
 aurea fulcra t
 regifico luxu
 accubat et
 exsurgitque
 hic, quib
 pulsatusve
 aut qui d
 nec parte
 quique ob
 impia nec
 inclusi po
 quam poe
 saxum inge
 districti pen
 infelix These
 admonet et
 "discite iusti
 586 ditto
 curru FM^2Ry
 ante statuens.
 esse suspic. G.
 ap. Burm.
 cf. 1879, 17.

vidi et crudelis dantem Salmonea poenas,
 dum flammās Iovis et sonitus imitatur Olympi.
 quattuor hic invectus equis et lampada quassans
 per Graium populos mediaeque per Elidis urbem
 ibat ovans divomque sibi poscebat honorem,
 demens! qui nimbos et non imitabile fulmen
 aere et cornipedum pulsu simularet equorum.
 at pater omnipotens densa inter nubila telum
 contorsit, non ille faces nec fumea taedis
 lumina, praecipitemque immani turbine adegit.
 nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum
 cernere erat, per tota novem cui iugera corpus
 porrigitur, rostroque immanis voltur obunco
 immortale iecur tondens fecundaque poenis
 viscera rimaturque epulis habitatque sub alto
 pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
 quid memorem Lapithas, Ixiona Pirithoumque?
 quos super atra silex iam iam lapsura cadentique
 imminet adsimilis; lucent genialibus altis
 aurea fulcra toris epulaeque ante ora paratae
 regifico luxu; furiarum maxima iuxta
 accubat et manibus prohibet contingere mensas
 exurgitque facem attollens atque intonat ore.
 hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
 pulsatusve parens et fraus innexa clienti,
 aut qui divitiis soli incubuere repertis
 nec partem posuere suis, quae maxima turba est,
 quique ob adulterium caesi quique arma secuti
 impia nec veriti dominorum fallere dextras —
 inclusi poenam expectant. ne quaere doceri,
 quam poenam aut quae forma viros fortunave mersit.
 saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum
 districti pendent; sedet aeternumque sedebit
 infelix Theseus, Phlegyasque miserrimus omnis
 admonet et magna testatur voce per umbras:
 "discite iustitiam moniti et non temnere divos."

586 dittogr. esse put. Ribb. *flammas* Py¹a¹ Ribb. 591 *pulsu*
cursu F²M²Ry²bcπ 601 damn. Ribb. 602 *quo* R Ribb. *lacunam*
 ante statuens. *cuique usque* Schap. ZGW. 1877, 92. 608/15 dittogr.
 esse suspic. G. Kettner ZGW. 1879, 653. 614 *expendunt* vir doct.
 ap. Burm. 614/5 delendos, 616/20 post 607 transponendos cens. Kl.;
 cf. 1879, 17. 615 *merset* duo cod. Heins.

vendidit hic auro patriam dominumque potentem
 imposuit; fixit leges pretio atque refixit;
 hic thalamum invasit natae velitosque hymenaeos;
 ausi omnes immane nefas ausoque potiti.
 non, mihi si linguae centum sint oraque centum, 625
 ferrea vox, omnis scelerum comprehendere formas,
 omnia poenarum percurrere nomina possim.

Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva sacerdos:
 'sed iam age, carpe viam et susceptum perforce munus;
 'adceleremus' ait; 'Cyclopum educta caminis 630
 moenia conspicio atque adverso fornice portas,
 haec ubi nos praecepta iubent deponere dona.'
 dixerat et pariter gressi per opaca viarum
 corripiunt spatium medium foribusque propinquant.
 occupat Aeneas aditum corpusque recenti 635
 spargit aqua ramumque adverso in limine figit.

His demum exactis, perfecto munere divae,
 devenere locos laetos et amoena vireta
 fortunatorum nemorum sedesque beatas. *Vir. IV 46.*
 largior hic campos aether/et lumine vestit 640
 purpureo solemque suum, sua sidera norunt.
 pars in gramineis exercent membra palaestris,
 contendunt ludo et sulva luctantur harena;
 pars pedibus plaudunt choreas et carmina dicunt.
 nec non Threicius longa cum veste sacerdos 645
 obloquitur numeris septem discrimina vocum
 iamque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.
 hic genus antiquum Teuceri, pulcherrima proles,
 magnanimi heroes, nati melioribus annis,
 Ilusque Assaracusque et Troiae Dardanus auctor. 650
 arma procul currusque virum miratur inanis;
 stant terra defixae hastae passimque soluti
 per campum pascuntur equi: quae gratia currum
 armorumque fuit vivis, quae cura nitentis
 pascere equos, eadem sequitur tellure repostos. 655

Conspicit, ecce, alios dextra laevaeque per herbam
 vescentis laetumque choro pacana canentis
 inter odoratum lauri nemus, unde superne
 plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
 hic manus ob patriam pugnando volnera passi, 660

647 eadem] fidem Markl. Stat. Silv. III 5, 64.

quique sacerdos
 quique pii vale
 inventas aut
 quique sui m
 omnibus his
 quos circumfus
 Museum ante
 hunc habet atq
 dicite, felices
 quae regio Ane
 venimus et mag
 atque huic resp
 nulli certa dom
 riparumque tor
 incolimus. sed
 hoc superate in
 dixit et ante t
 desuper ostent

At pater
 inclusas anima
 lustrabat studi
 forte recensel
 lataque fortun
 isque ubi ten
 Aenean, alac
 effusaeque ge
 'venisti tandem
 'vicit iter du
 nate, tra et
 sic equidem d
 tempora dinon
 quas ego te t
 accipio! quai
 quam metui,
 ille autem: 'tu
 saepius occur
 stant sale Tyr
 da, genitor, t
 sic memorans

664 aliquo
 Loc. II 561. III 6

quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
 quique pii vates et Phoebæ digna locuti,
 inventas aut qui vitam excoluere per artis,
 quique sui memores aliquos fecere merendo;
 625 omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
 quos circumfusus sic est adfata Sibylla,
 Musæum ante omnis (medium nam plurima turba
 hunc habet atque umeris exstantem suspicit altis):
 630 'dicite, felices animæ, tuque, optime vates,
 quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
 venimus et magnos Erebi tranavimus amnis.'
 atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 'nulli certa domus; lucis habitamus opacis
 635 riparumque toros et prata recentia rivis
 incolimus. sed vos, si fert ita corde voluntas,
 hoc superate iugum, et facili iam tramite sistam.'
 dixit et ante tulit gressum camposque nitentis
 desuper ostentat; dehinc summa cacumina linquunt.

At pater Anchises penitus convalle virenti
 640 inclusas animas superumque ad lumen ituras
 lustrabat studio recolens omnemque suorum
 forte recensebat numerum carosque nepotes
 fataque fortunæque virum moresque manusque.
 645 isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Aenean, alacris palmas utrasque tetendit,
 effusæque genis lacrimæ et vox excidit ore:
 'venisti tandem, tuque exspectata parenti
 vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
 nate, tua et notas audire et reddere voces?
 650 sic equidem ducebam animo rebarque futurum
 tempora dinumerans; nec me mea cura fefellit.
 quas ego te terras et quanta per æquora vectum
 accipio! quantis iactatum, nate, periclis!
 655 quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!' }
 ille autem: 'tua me, genitor, tua tristis imago
 sæpius occurrens hæc limina tendere adegit;
 stant sale Tyrrheno classes. da iungere dextram,
 da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.'
 sic memorans largo fletu simul ora rigabat.

664 aliquos] alios F²a²b²c²πχ grammat. Læd. ævos? cf. IX 447 et
 Lucr. II 561. III 605. 672 huic] hic (ex cod. Oudartii?) Ribb.

ter conatus ibi collo dare brachia circum,
ter frustra comprensa manus effugit imago
par levibus ventis volucrique simillima somno.

700

Interea videt Aeneas in valle reducta
seclusum nemus et virgulta sonantia silvae
Lethaeumque, domos placidas qui praenatat, amnem.
hunc circum innumerae gentes populique volabant;
ac veluti in pratis ubi apes aestate serena
floribus insidunt variis et candida circum
lilia funduntur, strepit omnis murmure campus. . .
horrescit visu subito causasque requirit
inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
quive viri tanto complerint agmine ripas.
tum pater Anchises: 'animae, quibus altera fato
corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
securus latices et longa oblivia potant.

705

710

715

has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
quo magis Italia mecum lactere reperta.'
'o pater, anne aliquas ad caelum hinc ire putandum est
sublimis animas iterumque ad tarda reverti
corpora? quae lucis miseris tam dira cupido?'
'dicam equidem nec te suspensum, nate, tenebo'
suscipit Anchises atque ordine singula pandit.

720

Principio caelum ac terras camposque liquentis
lucentemque globum lunae Titaniaque astra
spiritus intus alit totamque infusa per artus
mens agitat molem et magno se corpore miscet.
inde hominum pecudumque genus vitaeque volantum
et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.
igneus est ollis vigor et caelestis origo

725

730

seminibus, quantum non noxia corpora tardant
terrenique hebetant artus moribundaque membra.
hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, neque auras
dispicunt clausae tenebris et carcere caeco.
quin et supremo cum lumine vita reliquit,
non tamen omne malum miseris nec funditus omnes

735

702 om. P¹b¹, secl. Ribb. 716 damn. Ribb. 717 hanc] ac
prop. Heyne. 716/8 dittogr. v. 752/9 vid. esse. 724 terram
F¹PRyb¹ Prob. 13, 29; Ribb. 725 globum et lunae Maurer JJ. 1888,
639. Titanaque et astra Wak. 734 respiciunt a²bc²χ Serv. desp.
cet. libri praeter γ¹a¹π¹χ

corporeae ex
multa diu co
ergo exercen
supplicia e
suspensae ad
infectum elui
donec longa
concretam ex
aetherium se
quisque suos
mitimur Ely
has omnis, u
Lethaeum ad
scilicet immen
rursus et inc

Dixerat
conventus tra
et tumultum
adversos lege
nunc age, I
gloria, qui n
industriis anim
expediam dic
ille (vides),
proxima sor
aetherias Ita
Silvius, Alba
quem tibi lo
educet silvis
unde genus I
proximus ille
et Capys et N
Silvius Aene
egregius, si u
qui invenes!
atque umbrata

743 num
que secutus coll
tios habere, qu
745 notam soler
750 super ut M
damn. v. 750 pr
Vergilius.

corporeae excedunt pestes, penitusque necesse est
 multa diu concreta modis inolescere miris. p. VII 89. 354. 7522
 ergo exercentur poenis veterumque malorum
supplicia expendant: aliae panduntur inanis 740
 suspensae ad ventos, aliis sub gurgite vasto
 infectum eluitur scelus aut exuritur igni,
 donec longa dies perfecto temporis orbe 745
 concretam exemit labem purumque relinquit
 aetherium sensum atque aurai simplicis ignem.
 quisque suos patimur manis, ~~ex~~inde per amplum 743
 mittimur Elysium et pauci laeta arva tenemus; V, 734.
 has omnis, ubi mille rotam volvere per annos, 748
 Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno,
 scilicet immemores supera ut convexa revisant 750
 rursus et incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises natumque unaque Sibyllam 715
 conventus trahit in medios turbamque sonantem,
 et tumultum capit, unde omnis longo ordine posset
 adversos legere et venientum discere voltus. 755
 nunc age, Dardaniam prolem quae deinde sequatur
 gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
 illustres animas nostrumque in nomen ituras,
 expediam dictis et te tua fata docebo.
 ille (vides), pura iuvenis qui nititur hasta, 760
 proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
 aetherias Italo commixtus sanguine surget, 725
 Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles,
 quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx
 educet silvis regem regumque parentem, 765
 unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
 proximus ille Procas, Troianae gloria gentis,
 et Capys et Numitor et, qui te nomine reddet,
 Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis
 egregius, si umquam regnandam acceperit Albam. 770
 qui iuvenes! quantas ostentant (aspice) viris!
 atque umbrata gerunt civili tempora quercu. 735

743 *suum* .. *manes* Peerlk. 743/4 Ribb. edit. Parmensem aliosque secutus colloc. post 747; idem prop. Heyne, nisi praestet suppositicios habere, quod facit Gebh. verba *exinde* .. *tenemus* damn. Peerlk. 748 *notam solvere* spreta transpositione Ch. Wirth BG. 1898, 528. 750 *super ut* M¹ Ribb. *superant* P *supera aut* F¹ 751 *et* ut damn. v. 750 prop. Kl. 764/65 secl. Gebh. 772 *utque* prop. Ribb.

hi tibi Nomentum et Gabios urbemque Fidenam,
 hi Collatinas imponent montibus arces,
 Pometios Castrumque Inui Bolamque Coramque. 775
 haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae.
 quin et avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 educet. viden, ut geminae stant vertice cristae
 et pater ipse suo superum iam signat honore? 780
 en, huius, nate, auspiciis illa incluta Roma
 imperium terris, animos aequabit Olympo
 septemque una sibi muro circumdabit arces,
 felix prole virum, qualis Berecynthia mater 785
 invehitur curru Phrygias turrata per urbes,
 laeta deum partu, centum complexa nepotes,
 omnis caelicolas, omnis supera alta tenentis. —
 huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem
 Romanosque tuos. hic Caesar et omnis Iuli 790
 progenies magnum caeli ventura sub axem.
 hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius audis,
 Augustus Caesar, divi genus: aurea condet
 saecula qui rursus Latio regnata per arva
 Saturno quondam; super et Garamantas et Indos
 proferet imperium (iacet extra sidera tellus, 795
 extra anni solisque vias, ubi caelifer Atlas
 axem umero torquet stellis ardentibus aptum);
 huius in adventum iam nunc et Caspia regna
 responsis horrent divom et Maeotia tellus
 et septemgemini turbant trepida ostia Nili. 800
 nec vero Alcides tantum telluris obivit,
 fixerit acripedem cervam licet aut Erymanthi
 pacarit nemora et Lernam tremefecerit arcu;
 nec, qui pampineis victor iuga flectit habenis,
 Liber, agens celso Nysae de vertice tigris. 805
 et dubitamus adhuc virtutem extendere factis
 aut metus Ausonia prohibet consistere terra? —
 quis procul ille autem ramis insignis olivae

780 *superum*] *puerum* Peerlk. *honorem* a¹; idem coni. Plüßs 199.
 787 *super alta* M¹PRb¹ Ribb. *superata* γ 791 *vir* om. Bentr.
 802/3 secl. Peerlk. 806 *virtute extend. vires* PRa²cm Ribb. *virtutem* . . *vires* γ¹ Diomedes 417, 14. *virtute* . . *samam* Burm.; cf. X 468.
virtuti . . *vires* Hoffm. ZöG. 1853, 513. *virtutem intendere factis* prop. Kl. 808 *quis* . . *ferens* 809 Aeneae trib. Wagn.

sacra fer
 regis Ro
 fundabit
 missus
 otia qu
 Tullus in
 agmina.
 nunc quo
 vis et Tar
 ultoris Br
 consulis in
 accipiet na
 ad poenam
 infelix, ut
 vincet amo
 quin Decio
 aspice Tor
 illae autem
 concordēs
 heu quantu
 attigerint,
 aggeribus
 descendens
 ne, pueri,
 neu patriā
 tuque prior
 proice tela
 ille triumph
 victor aget
 eruet ille Ar
 psumque Aea
 ultus avos Tr
 quis te, mag
 quis Gracchi
 stripiadas, clad
 fabricium vel
 quo fessum rap

810 *primū*
 the fortis distin
 dei III 16, Jasp
 827 *preme*
 tan P¹ Ribb.

sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
 regis Romani, primam qui legibus urbem 810
 fundabit, Curibus parvis et paupere terra
 missus in imperium magnum. cui deinde subibit,
 otia qui rumpet patriae residesque movebit
 Tullus in arma viros et iam desueta triumphis
 agmina. quem iuxta sequitur iactantior Ancus 815
 nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
 vis et Tarquinius reges animamque superbam
 ultoris Bruti fascesque videre receptos?
 consulis imperium hic primus saevasque secures
 accipiet natosque pater nova bella moventis 820
 ad poenam pulchra pro libertate vocabit,
 infelix, utcumque ferent ea facta minores;
 vincet amor patriae laudumque immensa cupido.
 quin Decios Drusosque procul saevumque securi
 aspice Torquatum et referentem signa Camillum. — 825
 illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
 concordēs animae nunc et dum nocte premuntur,
 heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
 attigerint, quantas acies stragemque ciebunt,
 aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci 830
 descendens, gener adversis instructus Eois!
 ne, pueri, ne tanta animis adsuescite bella
 neu patriae validas in viscera vertite viris;
 tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo,
 proice tela manu, sanguis meus! — 835
 ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
 victor aget currum caesis insignis Achivis.
 eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenae
 ipsumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
 ultus avos Troiae templa et temerata Minervae. 840
 quis te, magne Cato, tacitum aut te, Cosse, relinquit?
 quis Gracchi genus aut geminos, duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Libyae, parvoque potentem
Fabricium vel te sulco, Serrane, serentem?
 quo fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es, 845

810 *primum* b 'Medic.' Pier. *primus* Goth. I. 822 post *in-*
felix fortius distingui solet, sed cf. Serv. Macr. IV 6, 18. Augustin. de
 civ. dei III 16. Jasper ZGW. 1879, 573. 826/35 Ribb. transpos. post
 807. 827 *prementur* P¹Rb² 840 *Troiae* Troas Schröt. 1885, 10.
 845 *tun* P¹ Ribb.

unus qui nobis cunctando restituis rem.
 excudent alii spirantia mollius aera,
 credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
 orabunt causas melius caelique meatus
 describent radio et surgentia sidera dicent: 850
 tu regere imperio populos, Romane, memento
 (hae tibi erunt artes) pacisque imponere morem,
 parcere subiectis et debellare superbos.

Sic pater Anchises atque haec mirantibus addit:
 'aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855
 ingreditur victorque viros supereminet omnis!
 hic rem Romanam magno turbante tumultu
 sistet, eques sternet Poenos Gallumque rebellem
 tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.'
 atque hic Aeneas (una namque ire videbat 860
 egregium forma iuvenem et fulgentibus armis,
 sed frons laeta parum et deiecto lumina voltu):
 'quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
 filius ane aliquis magna de stirpe nepotum?
 quis strepitus circa comitum! quantum instar in ipso! 865
 sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.'
 tum pater Anchises lacrimis ingressus obortis:
 'o gnate, ingentem luctum ne quaere tuorum;
 ostendent terris hunc tantum fata neque ultra
 esse sinent. nimium vobis Romana propago 870
 visa potens, superi, propria haec si dona fuissent.
 quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
 campus aget gemitus! vel quae, Tiberine, videbis
 funera, cum tumulum praeterlabere recentem!
 nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos 875
 in tantum spe tollet avos, nec Romula quondam
 ullo se tantum tellus iactabit alumno.
 heu pietas, heu prisca fides invictaque bello
 dextera! non illi se quisquam impune tulisset
 obviis armato, seu cum pedes iret in hostem 880
 seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
 heu, miserande puer, si qua fata aspera rumpas!
 tu Marcellus eris. manibus (date) lilia plenis,

846 *restitutes* Rb¹c¹ 847/53 post 892 poni vult Maurer J.J. 1888.
 644. 848 *cedo* P¹y² Rbb. 852 *haec* P¹ Ribb. *pacisque* Mentel. II
 π²χ Serv. *pacique* boni l. Ribb. 862 *lumina* nubila Bentl. 865
 qui F¹P¹y¹bc Ribb. 882 post *rumpas* comma pos. Ribb. 883 *date*

purpureos spargam flores animamque nepotis
 his saltem adcumulem donis et fungar inani 885
munere. sic tota passim regione vagantur
 aëris in campis latis atque omnia lustrant. *cf. Word. p. 23.*
 quae postquam Anchises natum per singula duxit
 incenditque animum famae venientis amore,
 exin bella viro memorat quae deinde gerenda 890
 Laurentisque docet populos urbemque Latini
 et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.

Sunt geminae Somni portae, quarum altera fertur
 cornea, qua veris facilis datur exitus umbris,
 altera candenti perfecta nitens elephanto, 895
 sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes.
 his ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
 prosequitur dictis portaeque emittit eburna,
 ille viam secat ad navis sociosque revisit,
 tum se ad Caietae recto fert litore portum. *f. VII, 57* 900
 ancora de prora iacitur; stant litore puppes.

sine parenth. Ribb. 886 sic .. lustrant 887 damn. Kl. 1872, 10.
 897 his ibi libri (*hibi* P¹) praeter Mb²c¹; Ribb. hic, ubi Peerlk.
 898 eburna] averna v. 893/6 damn. A. Nauck M¹l. gr.-r. 81. 900
 litore] limite x 900/1 damn. Peerlk. 901 (= III 277) secl. Ribb.,
 quod solum in ultima libri pagina exhibent MPR

VII.

Aeneas Caieta relicta Circeios praetervectus Tiberim intrat.	— 36	
Musa invocata exponitur regis Latini origo domus, sors spes.	106	fax aridae,
Troiani portentis laeti novam patriam fato promissam agnoscunt.	147	
postridie Latinus legatis in regia Laurenti comiter acceptis	211	
Aeneae et domicilium concedit et filiae matrimonium offert.	285	
Hanc pacem ut perturbet, Iunonis dolis evocata Allecto furia	340	impendet bellum
Amatam reginam iniecto furore deducit de sententia mariti,	405	
Turnum Laviniae antea sponsum ad studium bellandi excitat,	474	
Iulo venanti cervum Silviae obicit, ut res ad manus veniat.	539	
Iuno ipsa iustum bellum conflare constituit dimissa Allectone	571	
efficitque, ut refragante Latino arma parentur studiosissime.	640	
Et suscipiunt bellum permulti cum regibus potentissimis populi:		undique motum.
ut a septentrione Agyllini Sabelli Tiburtini Praenestini Etrusci Sabini	722	
ita a meridie adversus Troianos profecti Aurunci et Campani	743	
itemque ab oriente sole et procul exorti Aequi atque Marsi	760	
et ex ipsis Rutulorum finibus Virbius Turnus Camilla.		

Tu quoque litoribus nostris, Aeneia nutrix,
aeternam moriens famam, Caieta, dedisti
et nunc servat honos sedem tuus ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signant.
at pius exsequiis Aeneas rite solutis,
aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
aequora, tendit iter velis portumque relinquit.
adspirant aurae in noctem nec candida cursus
luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus.
proxima Circaeae raduntur litora terrae,
dives inaccessos ubi Solis filia lucos
adsiduo resonat cantu tectisque superbis

signat

3 *signat* et 4 *servant* pro *servat* et *signant* coni. Schap.⁶ Anhang;
cf. VI 234 s. 4 *signant* MPγ¹π, def. Schröt. 1885, 10. *signat* cet.
libri. 7 *portusque* Py

urit odo
arguto t
hinc ex
vincla
saetigeru
saevire a
quos hon
induerat
quae ne
delati in
*Neptunus
. atque fug
Iamq
Aurora in
cum vent
datus et
atque hic
prospicit.
verticibus
in mare
adsuetae
aethera n
flectere i
imperat
Nun
quis Lati
cum prim
expediam
tu vatem,
dicam acie
Tyrrhenan
Hesperiam
maius op
iam senior
hunc Fau
accipimus
te, Saturn

26 ro
125 et Sch
Wakel. Luc

urit odoratam nocturna in lumina cedrum / *Od.*
 arguto tenuis percurrens pectine telas.
 hinc exaudiri gemitus iraeque leonum *Mar. III, 297.* 15 v. *Himer*
 vincla recusantum et sera sub nocte rudentum,
 saetigerique sues atque in praesepibus ursi
 saevire ac formae magnorum ululare luporum,
 quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis
 induerat Circe in voltus ac terga ferarum. 20
 quae ne monstra pii paterentur talia Troes
 delati in portus neu litora dira subirent,
 Neptunus ventis implevit vela secundis
 atque fugam dedit et praeter vada fervida vexit.

Iamque rubescebat radiis mare et aethere ab alto 25
 Aurora in roseis fulgebat lutea bigis,
 cum venti posuere omnisque repente resedit
 flatus et in lento luctantur marmore tonsae.
 atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum
 prospicit. hunc inter fluvio Tiberinus amoeno 30
 verticibus rapidis et multa flavus harena
 in mare prorumpit. variae circumque supraque
aduetae ripis volucres et fluminis alveo
 aethera mulcebant cantu lucoque volabant.
 flectere iter sociis terraeque advertere proras 35
 imperat et laetus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora rerum,
 quis Latia antiquo fuerit status, advena classem
 cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
 expediam et primae revocabo exordia pugnae; 40
 tu vatem, tu, diva, mone. dicam horrida bella,
 dicam acies actosque animis in funera reges
 Tyrrhenamque manum totamque sub arma coactam
 Hesperiam. maior rerum mihi nascitur ordo,
 maius opus moveo.

Rex arva Latinus et urbes 45
 iam senior longa placidas in pace regebat.
 hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
 accipimus; Fauno Picus pater, isque parentem
 te, Saturne, refert, tu sanguinis ultimus auctor.

26 *roseis*] *vaseis* c¹, inde *variis* Ribb. *croceis* Benth. Lucan. IV
 125 et Schrad. Mus. 289. 34 *aequora* Servii cod. Lips. IV 524. *aëra*
 Wakef. Lucr. II 146; cf. Petron. 127.

filius huic fato divom prolesque virilis
 nulla fuit primaque oriens erepta iuventa est. *Wagner. Ceraul. 50*
 sola domum et tantas servabat filia sedes,
 iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
 multi illam magno e Latio totaque petebant
 Ausonia, petit ante alios pulcherrimus omnis *55*
 Turnus, avis atavisque potens; quem regia coniunx
 adiungi generum miro properabat amore.
 sed variis portenta deum terroribus obstant.
 laurus erat tecti medio in penetralibus altis
 sacra comam multosque metu servata per annos, *60*
 quam pater inventam, primas cum conderet arces,
 ipse ferebatur Phoebo sacrasse Latinus
 Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis;
 huius apes summum densae (mirabile dictu)
 stridore ingenti liquidum trans aethera vectae *65*
 obsedere apicem et pedibus per mutua nexis
 examen subitum ramo frondente pependit.
 continuo vates 'externum cernimus' inquit
 'adventare virum et partis petere agmen eandem
 partibus ex isdem et summa dominarier arce.' *70*
 praeterea, castis adolet dum altaria taedis
 et iuxta genitorem adstat Lavinia virgo,
 visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem
 atque omnem ornatum flamma crepitante cremari
 regalisque accensa comas, accensa coronam *75*
 insignem gemmis, tum fumida lumine fulvo
 involvi ac totis Vulcanum spargere tectis.
 id vero horrendum ac visu mirabile ferri.
 namque fore inlustrem fama fatisque caneant
 ipsam, sed populo magnum portendere bellum. *80*
 At rex sollicitus monstris oracula Fauni,
 fatidici genitoris, adit lucosque sub alta
 consulit Albunea, nemorum quae maxima sacro
 fonte sonat saevamque exhalat opaca mephitis.
 hinc Italiae gentes omnisque Oenotria tellus *85*
 in dubiis responsa petunt, huc dona sacerdos
 cum tulit et caesarum ovium sub nocte silenti
 pellibus incubuit stratis somnosque petivit,
 multa modis simulacra videt volitantia miris

72 *el* ut *c'x*

74 ut dittogr. secl. Rbb.

VI. 738
et varias audi
consequi alio
hic et tum pa
centum lan
alque harum
velletibus; sub
ne pete consu
o mea progeni
exteri venient
nomen in astr
omnia sub ped
aspicit Oceanu
haec responsa
nocte datos no
sed circum lat
Ausoniae tuler
gramineo ripae
Aeneas p
corpora sub
insituuntque
subiciunt epul
et Cereale so
consumptis h
exiguam in
et violare m
fatalis crust
heus, etiam
neq. plura ad
prima tulit fi
eripuit pater
continuo 'salv
osque' ait,
hic domus,
(tunc repeto)
'cum te, nate
ecesis cogit
tum sperare
prima locare
haec erat illa
92 hinc
85 rubito M
104 sed) et Pe

et varias audit voces fruiturque deorum 90
conloquio atque imis Acheronta adfatur Avernis.
hic et tum pater ipse petens responsa Latinus
centum lanigeras mactabat rite bidentis
atque harum effultus tergo stratisque iacebat
velleribus; subita ex alto vox reddita luco est: 95
ne pete conubis natam sociare Latinis,
o mea progenies, thalamis neu crede paratis:
externi venient generi, qui sanguine nostrum
nomen in astra ferant quorumque ab stirpe ex potes
omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens 100
aspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
haec responsa patris Fauni monitusque silenti
nocte datos non ipse suo premit ore Latinus,
sed circum late volitans iam Fama per urbes
Ausonias tulerat, cum Laomedontia pubes 105
gramineo ripae religavit ab aggere classem.

Aeneas primique duces et pulcher Iulus
corpora sub ramis deponunt arboris altae
instituuntque dapes et adorea liba per herbam
subiciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat) 110
et Cereale solum pomis agrestibus augent.
consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus
exiguum in Cererem penuria adegit edendi
et violare manu malisque audacibus orbem
fatalis crusti patulis nec parcere quadris: 115
'heus, etiam mensas consumimus!' inquit Iulus,
nec plura adludens. ea vox audita laborum
prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
eripuit pater ac stupefactus numine pressit.
continuo 'salve, fatis mihi debita tellus, 120
vosque' ait, 'o fidi Troiae salvet penates:
hic domus, haec patria est. genitor mihi talia namque
(nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
"cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
accisis coget dapibus consumere mensas, 125
tum sperare domos defessus ibique memento
prima locare manu molirique aggere tecta."
haec erat illa fames, haec nos suprema manebat

92 hinc Bentl. 93 mactarat b Goth. II. mactavit γ² Rottend.
95 subito M 97 cede Kl. 1879, 19. 98 veniunt a²c²χ 'melius' Serv.
104 sed] et Perlk. 110 ille M²πχ Serv. 125 ambesis Ra¹

exitiis positura modum.
 quare agite et primo laeti cum lumine solis, 130
 quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis,
 vestigemus et a portu diversa petamus.
 h. p.
 nunc pateras libate Iovi precibusque vocate
 Anchisen genitorem et vina reponite mensis.
 sic deinde effatus frondenti tempora ramo 135
 implicat et geniumque loci primamque deorum
 Tellurem nymphasque et adhuc ignota precatur
 flumina, tum ctoctem Noctisque orientia signa
 Idaeumque Iovem Phrygiamque ex ordine matrem
 invocat et duplicis caeloque Ereboque parentes. 140
 hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto
 intonuit radiisque ardentem lucis et auro
 ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.
 diditur hic subito Troiana per agmina rumor
 advenisse diem, quo debita moenia condant. 145
 certatim instaurant epulas atque omine magno
 crateras laeti statuunt et vina coronant.

Postera cum prima lustrabat lampade terras
 orta dies, urbem et finis et litora gentis
 diversi explorant: haec fontis stagna Numici, 150
 hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos.
 tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
 centum oratores augusta ad moenia regis
 ire iubet, ramis velatos Palladis omnis,
 donaque ferre viro pacemque exposcere Teucris. 155
 haud mora, festinant iussi rapidisque feruntur
 passibus; ipse humili designat moenia fossa
 moliturque locum primasque in litore sedes
 castrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
 iamque iter emensi turris ac tecta Latinorum 160
 ardua cernebant iuvenes muroque subibant:
 ante urbem pueri et primaevae flore iuventus
 exercentur equis domitantque in pulvere currus
 aut acris tendunt arcus aut lenta lacertis
 spicula contorquent cursuque ictuque lacescunt, 165
 cum praevectus equo longaevis regis ad auris
 nuntius ingentis ignota in veste reportat

129 *exiliis* unus ex Gothanis, Ribb. 134 *et . . mensis* secl.
 Ribb., itemque 146/7. 160 *Latini* M² *Latinum* fuisse potest in a^b

advenisse vir
 imperat et so
 Tectum
 urbe fuit s
 horrendum
 hic scepra ac
 regibus omen
 hae sacris sed
 perpetuis soli
 quin etiam ve
 antiqua e celo
 ristator curva
 Saturnusque
 vestibulo adsta
 Maria qui ob
 mullaque pra
 captivi pende
 et cristae cap
 spiculaque cli
 ipse Quirin
 succinctus tr
 Iheus, equ
 aurea percus
 fecit avem
 tali intus te
 sede sedens
 atque haec
 'Dicite,
 et genus, au
 quid petitis?
 litus ad Aus
 sine errore v
 qualia multa
 fluminis intra
 ne fugite hos
 Saturni gent
 sponte sua v
 atque equide

179 s. S
 servana Gent
 LV. 82. tota
 retrahi vult H

advenisse viros. ille intra tecta vocari
imperat et solio medius consedit avito.

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis
urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
horrendum silvis et religione parentum.

hic sceptrum accipere et primos attollere fasces
regibus omen erat, hoc illis curia templum,
hae sacris sedes epulis, hic ariete caeso
perpetuis soliti patres considerare mensis.

quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
antiqua e cedro, Italusque paterque Sabinus
vitisator curvam servans sub imagine falcem

Saturnusque senex Ianique bifrontis imago
vestibulo adstabant alique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando volnera passi.

multaque praeterea sacris in postibus arma,
captivi pendunt currus curvaeque secures
et cristae capitum et portarum ingentia claustra
spiculaque clipeique ereptaque rostra carinis.

ipse Quirinali lituo parvaeque sedebat
succinctus trabea laevaue ancile gerebat

Picus, equum domitor, quem capta cupidine coniunx
aurea percutsum virga versumque venenis

fecit avem Circe sparsitque coloribus alas.
tali intus templo divom patriaue Latinus
sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit
atque haec ingressis placido prior edidit ore:

‘Dicite, Dardanidae (neque enim nescimus et urbem
et genus, auditique advertitis aequore cursum),
quid petitis? quae causa rates aut cuius egentis
litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?

sive errore viae seu tempestatibus acti,
qualia multa mari nautae patiuntur in alto,
fluminis intrastis ripas portuque sedetis,
ne fugite hospitium neve ignorete Latinos
Saturni gentem haud vincolo nec legibus aequam,
sponte sua veterisque dei se more tenentem.

atque equidem memini (fama est obscurior annis)

179 s. *Saturnusque senex curvam sub tegmine falcem vitisator servans* Gent 37. 182 *Martiaque* F²PRyb¹ Ribb. Lad.; def. Wagn. LV. 82. totum v. (≈ VI 660) in susp. voc. Heyne. 187/91 ad 182 retrahi vult Heyne.

Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
 Dardanus Idaeas Phrygiae penetrarit ad urbes
 Threiciamque Samon, quae nunc Samothracia fertur.
 hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum
 aurea nunc solio stellantis regia caeli 210
 accipit, et numerum divorum altaribus auget.

Dixerat, et dicta Ilioneus sic voce secutus:
 'rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
 atra subegit hiems vestris succedere terris
 nec sidus regione viae litusve fefellit: 215
 consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
 adferimur pulsi regnis, quae maxima quondam
 extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
 ab Iove principium generis, Iove Dardana pubes
 gaudet avo, rex ipse Iovis de gente suprema: 220
 Troius Aeneas tua nos ad limina misit.
 quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis
 tempestas ierit campos, quibus actus uterque
 Europae atque Asiae fatis concurrerit orbis,
 audiit et si quem tellus extrema refuso 225
 submovet Oceano, et si quem extenta plagarum
 quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
 diluvio ex illo tot vasta per aequora vecti
 dis sedem exigua patriis litusque rogamus
 innocuum et cunctis undamque auramque patentem. 230
 non erimus regno indecores nec vestra feretur
 fama levis tantique abolescet gratia facti
 nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 fata per Aeneae iuro dextramque potentem,
 sive fide seu quis bello est expertus et armis: 235
 multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro
 praeferimus manibus vittas ac verba precantia)
 et petiere sibi et voluere adiungere gentes;
 sed nos fata deum vestras exquirere terras
 imperiis egere suis: hinc Dardanus ortus, 240
 huc repetit iussisque ingentibus urget Apollo
 Tyrrhenum ad Thybrim et fontis vada sacra Numici.
 dat tibi praeterea fortunae parva prioris

207 *penetravit* libri pr. R   211 *numero* P²γ¹ *numen* .. addit
 Jasper ZGW. 1879, 568. *addit* γ¹bc Lad.   220 *post suprema* fort.
 dist. Kl. 1869, 8.   232 *tantive* Rc   ante 243 lac. stat. Ribb.

munera, rel
 hoc pater A
 hoc Priami
 more dare
 Iliadumque
 Talibus
 obtutu tenet
 intentos vol
 picta movet
 quantum in
 et veteris F
 hunc illum
 portendi gen
 auspiciis, hu
 egregiam et
 tandem laet
 auguriumque
 munera nec
 divitis uber
 ipse modo
 si iungi hos
 adveniat
 pars mihi
 ros contra
 est mihi n
 non patrio
 monstra si
 hoc Latio
 nomen in
 et reor et,
 haec effatus
 stabant ter
 omnibus ex
 instratos os
 (aurea pect
 teci auro
 absenti Aen
 semine ab
 illorum de
 supposita d

munera, reliquias Troia ex ardente receptas:
 hoc pater Anchises auro libabat ad aras, 215
 hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis
 more daret populis, sceptrumque sacerque tiasas
 Iliadumque labor vestes.

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
 obtutu tenet ora soloque immobilis haeret 250
 intentos volvens oculos. nec purpura regem
 picta movet nec sceptrum movent Priameia tantum,
 quantum in conubio natae thalamoque moratur
 et veteris Fauni volvit sub pectore sortem:
 hunc illum fatis externa ab sede profectum 255
 portendi generum paribusque in regna vocari
 auspiciis, huic progeniem virtute futuram
 egregiam et totum quae viribus occupet orbem.
 tandem laetus ait: 'di nostra incepta secudent
 auguriumque suum! dabitur, Troiane, quod optas; 260
 munera nec sperno. non vobis rege Latino
 divitis uber agri Troiaeve opulentia derit.
 ipse modo Aeneas, nostri si tanta cupido est,
 si iungi hospitio properat sociusque vocari,
 adveniat voltus neve exhorrescat amicos; 265
 pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
 vos contra regi mea nunc mandata referte.
 est mihi nata, viro gentis quam iungere nostrae
 non patrio ex adyto sortes, non plurima caelo
 monstra sinunt; generos externis adfore ab oris, 270
 hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
 nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata
 et reor et, si quid veri mens augurat, opto.' 275
 haec effatus equos numero pater eligit omni;
 stabant ter centum nitidi in praeseptibus altis.
 omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
 instratos ostro alipedes pictisque tapetis
 (aurea pectoribus demissa monilia pendent,
 tecti auro fulvum mandunt sub dentibus aurum),
 absenti Aeneae currum geminosque iugalis 280
 semine ab aethereo, spirantis naribus ignem,
 illorum de gente, patri quos daedala Circe
 supposita de matre nothos furata creavit.

262 Troiaeq̃ P²γβπ¹264 sociusve FRVa²bcπ

talibus Aeneadae donis dictisque Latini
sublimes in equis redeunt pacemque reportant. 285

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
saeva Iovis coniunx aurasque invecta tenebat,
et laetum Aenean classemque ex aethere longe
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
moliri iam tecta videt, iam fidere terrae, 290
deservisse rates: stetit acri fixa dolore.

tum quassans caput haec effundit pectore dicta:
'heu stirpem invisam et fatis contraria nostris
fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
num capti potuere capi? num incensa cremavit 295
Troia viros? medias acies mediosque per ignis
invenere viam. at, credo, mea numina tandem
fessa iacent, odiis aut exsaturata quievi.

quin etiam patria excussos infesta per undas
ausa sequi et profugis toto me opponere ponto!
absumptae in Teucros vires caelique marisque. 300

quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
profruit? optato conduntur Thybridis alveo
securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
immanem Lapithum valuit, concessit in iras 305

ipse deum antiquam genitor Calydonae Dianae
(quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?):
ast ego, magna Iovis coniunx, nil linquere inausum
quae potui infelix, quae memet in omnia verti,
vincor ab Aenea. quod si mea numina non sunt 310
magna satis, dubitem haud equidem implorare, quod usquam est:

flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis
atque immota manet fatis Lavinia coniunx;
at trahere atque moras tantis licet addere rebus, 315
at licet amborum populos excindere regum.

hac gener atque socer coeant mercede suorum!
sanguine Troiano et Rutulo dotabere, virgo,
et Bellona manet te pronuba. nec face tantum
Cisseis praegnans ignis enixa iugalis, 320
quin idem Veneri partus suus et Paris alter
funestaeque iterum recidiva in Pergama taedae?

288 longo M 298 aut] haud My¹a¹c 307 Lapithas M²
Calydo F¹c¹ Calydonae F²M²y^b merentes M¹ merentem FM²y¹bc¹
310 vincar M¹

Haec ubi
locificam Al
infernisque
iraeque insi
olit et ipse
Tartareae mon
tam saevae fac
quam luno his
hunc mihi da
hanc operam,
fama loco neu
Aeneadae poss
in potes unan
atque odiis ve
funereasque in
mille nocendi
disce compos
arma velit po
Exin Go
principio Lat
celsa petit ta
quam super
femineae ar
huic dea ca
conicit inqu
quo furibun
ille inter ve
voluitur attat
vipeream ins
aurum ingen
innectitque
ac dum prin
pertemptat
necum anim
mollius et so
multa super
exsilibusne
o genitor, n
nec matris
perfidus alta

Haec ubi dicta dedit, terras horrenda petivit;
 luctificam Allecto dirarum ab sede dearum
 infernisque ciet tenebris, cui tristia bella
 iraeque insidiaeque et crimina noxia cordi.
 odit et ipse pater Pluton, odere sorores
 Tartareae monstrum: tot sese vertit in ora,
 tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.
 quam luno his acuit verbis ac talia fatur:
 'hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
 hanc operam, ne noster honos infractave cedat
 fama loco neu conubis ambire Latinum
 Aeneadae possint Italosve obsidere finis.
 tu potes unanimos armare in proelia fratres
 atque odiis versare domos, tu verbera tectis
 funereasque inferre faces, tibi nomina mille,
 mille nocendi artes: fecundum concute pectus,
 disice compositam pacem, sere crimina belli;
 arma velit poscatque simul rapiatque iuventus.'

Exin Gorgoneis Allecto infecta venenis
 principio Latium et Laurentis tecta tyranni
 celsa petit tacitumque obsedit limen Amatae,
 quam super adventu Teucrum Turnique hymenaeis
 femineae ardentem curaeque iraeque coquebant.
 huic dea caeruleis unum de crinibus anguem
 conicit inque sinum praecordia ad intima subdit,
 quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
 ille inter vestes et levia pectora lapsus
 volvitur attactu nullo fallitque furem
 vipeream inspirans animam: fit tortile collo
 aurum ingens coluber, fit longae taenia vittae
 innectitque comas et membris lubricus errat.
 ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 pertemptat sensus atque ossibus implicat ignem
 necdum animus toto percepit pectore flammam,
 mollius et solito matrum de more locuta est
 multa super natae lacrimans Phrygiisque hymenaeis:
 'exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
 o genitor, nec te miseret gnataeque tuique?
 nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet
 perfidus alta petens abducta virgine praedo?

an non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor
 Ledaamque Helenam Troianas vexit ad urbes?
 quid tua sancta fides? quid cura antiqua tuorum 365
 et consanguineo totiens data dextera Turno?
 si gener externa petitur de gente Latinis
 idque sedet Faunisque premunt te iussa parentis,
 omnem equidem sceptris terram quae libera nostris
 dissidet externam reor et sic dicere divos. 370
 et Turno, si prima domus repetatur origo,
 Inachus Acrisiusque patres mediaeque Mycenae. . .

His ubi nequiquam dictis experta Latinum
 contra stare videt penitusque in viscera lapsum
 serpentis furiale malum totamque pererrat, 375
 tum vero infelix ingentibus excita monstribus
 immensam sine more furit lymphata per urbem.
 ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 intenti ludo exercent (ille actus habena 380
 curvatis fertur spatii; stupet inscia supra
 impubesque manus mirata volubile buxum;
 dant animos plagae): non cursu segnior illo
 per medias urbes agitur populosque ferocis.
 quin etiam in silvas simulato numine Bacchi 385
 maius adorta nefas maioremque orsa furorem
 evolat et natam frondosis montibus abdit,
 quo thalamum eripiat Tencris taedasque moretur,
 'euhoe Bacche' fremens, solum te virgine dignum
 vociferans; etenim mollis tibi sumere thyrsos, 390
 te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
 fama volat, furiisque accensas pectora matres
 idem omnis simul ardor agit nova quaerere tecta.
 deseruere domos, ventis dant colla comasque;
 ast aliae tremulis ululatibus aethera complent 395
 pampineasque gerunt incinctae pellibus hastas.
 ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 sustinet ac natae Turnique canit hymenaeos

363 *at non libri praeter M*; cf. Serv. 370 *dicere*] *poscere* M'y²a²
 377 *incensam* Burm. *immensum* ex Heynii coni. Ribb. *et mediam*
 quidam PhA. 1882, 248; *immensum* . . *orbem* Jasper ZGW. 1879, 568.
 totum v. damn. Peerlk. 383 *illa* prop. Kl. 386 'otiosus' Ribb.
 Prol. 82. 391 *pandere*? 392 *pectora* b²c¹z, def. Schröt. 1888, 3.
pectore cet. libri. 396 Peerlkampum secutus ante 395 pos. Ribb.

sanguineam torqu
 clamat: 'io matre
 si qua piis animi
 grata, si iuris
 solvite criminal
 talem inter silvas
 regnam Allecto

Postquam vi
 consiliumque
 protinus hinc fus
 ludicis Rutuli ad
 Acrisiois Danae
 praecipiti delata
 ductus avis; et m
 sed fortuna fuit)
 iam mediam nig
 Allecto torvam f
 erant, in voltus
 et frontem obsc
 cum vitta crinis
 de Calybe lunon
 et iuveni aut
 Turne, tot iu
 et tua Dardan
 na tibi coniug
 abnegat exterr
 i nunc, ingrat
 Tyrrhenas, i,
 haec adeo tibi
 ipsa palam fari
 quare age et a
 laetus in arma
 consedere, d
 caelestum vis n
 n dare coniug
 sentiat et tand
 Hic iuveni
 ore refert: 'cla

412 *manet*
 Ribb. in ed. mai
 sed d. X 242.
 Vergilius.

sanguineam torquens aciem torvumque repente
 clamat: 'io matres, audite, ubi quaeque, Latinae! 400
 si qua piis animis manet infelicis Amatae
 gratia, si iuris materni cura remordet,
 solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.
 talem inter silvas, inter deserta ferarum
 reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi. 405

Postquam visa satis primos acuisse furores
 consiliumque omnemque domum vertisse Latini,
 protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
 audacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem
 Acrisioneis Danae fundasse colonis 410
 praecipiti delata Noto (locus Ardea quondam
 dictus avis; et nunc magnum manet Ardea nomen,
 sed fortuna fuit); tectis hic Turnus in altis
 iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
 Allecto torvam faciem et furialia membra 415

exiit, in voltus sese transformat anilis
 et frontem obscenam rugis arat, induit albos
 cum vitta crinis, tum ramum innectit olivae;
 fit Calybe Iunonis anus templique sacerdos
 et iuveni ante oculos his se cum vocibus offert: 420

'Turne, tot incassum fusos patiere labores
 et tua Dardaniis transcribi sceptrā colonis?
 rex tibi coniugium et quaesitas sanguine dotes
 abnegat externusque in regnum quaeritur heres.

i nunc, ingratis offer te, inrise, periclis; 425
 Tyrrhenas, i, sterne acies; tege pace Latinos.

haec adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
 ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.

quare age et armari pubem portisque moveri
 laetus in arma iube et Phrygios, qui flumine pulchro 430

consedere, duces pictasque exure carinas:
 caelestum vis magna iubet. rex ipse Latinus,
 ni dare coniugium et dicto parere fatetur,
 sentiat et tandem Turnum experiatur in armis.'

Hic iuvenis vatem inridens sic orsa vicissim 435
 ore refert: 'classis invectas Thybridis undam

412 manet] tenet M²R Serv. 416 voltus] cultus Arusian. 513, 18;
 Ribb. in ed. mai. 427 iacerem prop. Kl. 430 arva Peerlk. Ribb.;
 sed cf. X 242. iube M et Servii cod. Cass. I 35. para cet. libri.

non, ut rere, meas effugit nuntius auris;
ne tantos mihi finge metus. nec regia luno
immemor est nostri.

sed te victa situ verique effeta senectus,
o mater, curis nequiquam exercet et arma
regum inter falsa vatem formidine ludit.
cura tibi divom effigies et templa tueri;
bella viri pacemque gerent, quis bella gerenda.

Talibus Allecto dictis exarsit in iras.

at iuveni oranti subitus tremor occupat artus,
deriguere oculi: tot Erinys sibilat hydrys
tantaque se facies aperit; tum flammea torquens
lumina cunctantem et quaerentem dicere plura
reppulit et geminos erexit crinibus anguis
verberaque insonuit rabidoque haec addidit ore:

‘en ego victa situ, quam veri effeta senectus
arma inter regum falsa formidine ludit!
respice ad haec: adsum dirarum ab sede sororum,
bella manu letumque gero.’

sic effata facem iuveni coniecit et atro
lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
ōlli somnum ingens rumpit pavor, ossaque et artus
perfudit toto proruptus corpore sudor.

arma amens fremit, arma toro tectisque requirit;
saevit amor ferri et scelerata insania belli,
ira super, magno veluti cum flamma sonore
virgea suggeritur costis undantis aëni
exsultantque aestu latices; furit intus aquai
fumidus atque alte spumis exuberat amnis,
nec iam se capit unda, volat vapor ater ad auras.

ergo iter ad regem polluta pace Latinum
indicit primis iuvenum et iubet arma parari,
tutari Italiam, detrudere finibus hostem;
se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
haec ubi dicta dedit divosque in vota vocavit,
certatim sese Rutuli exhortantur in arma:
hunc decus egregium formae movet atque iuventae,
hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.

437 parenth. esse vult Hoffm. ZöG. 1853, 515. 444 gerant M
et schol. Ver. 81, 12. quis . . gerenda damn. cum Heumanno Burm.
459 perfundit libri pr. Ma¹; Ribb. 464 aquae vis FRy²a¹c²m²
Macr. V 11, 23. aquae amnis comm. Serv., sed cf. Ribb. Prol. 94.

I, 650.

440
Or. m. v.

445

450

455

460

465

470

Dum Tur
Allecto in Te
arte nova spec
insidius curs
hic subitam
obicit et noto
ut ceruum ard
causa fuit bell
ceruus erat fo
Tyrthidae poe
nutribant Tyr
argumenta et lat
adsuetum imp
mollibus intex
pectebatque fe
ille manum p
errabat silvis
ipse domum s
hunc procul
commovere ca
deluere ripa
ipse etiam
Iscauius cur
tec dextrae
perque uter
sincius at qu
successitque
atque implora
Silvia prima
auxilium voca
ōlli (pestis en
improvisi adu
sūpit hic gra
rimanti, telum
quadrifidam q
scindebat, rap
At saeva
ardua tecta p
pastorale can
Tartaream int
481 malor
By Ribb.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet, 475
 Allecto in Teucros Stygiis se concitat alis.
 arte nova speculata locum, quo litore pulcher
 insidiis cursuque feras agitabat Iulus,
 hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 obicit et noto naris contingit odore, 480
 ut cervum ardentes agerent; quae prima laborum
 causa fuit belloque animos accendit agrestis.
 cervus erat forma praestanti et cornibus ingens,
 Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
 nutribant Tyrrhusque pater, cui regia parent 485
 armenta et late custodia credita campi;
 aduetum imperiis soror omni Silvia cura
 mollibus intexens ornabat cornua sertis
 pectebatque ferum puroque in fonte lavabat.
 ille manum patiens mensaeque aduetus erili 490
 errabat silvis rursusque ad limina nota
 ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
 hunc procul errantem rabidae venantis Iuli
 commovere canes, fluvio cum forte secundo
 deflueret ripaque aestus viridante levaret. 495
 ipse etiam eximiae laudis succensus amore
 Ascanius curvo direxit spicula cornu
 nec dextrae erranti deus afuit actaque multo
 perque uterum sonitu perque ilia venit arundo.
 saucius at quadrupes nota intra tecta refugit 500
 successitque gemens stabulis questuque cruentus
 atque imploranti similis tectum omne replebat.
 Silvia prima soror palmis percussa lacertos
 auxilium vocat et duos conclamat agrestis.
 olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis) 505
 improvisi adsunt, hic torre armatus obusto,
 stipitis hic gravidis nodis; quod cuique repertum
 rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
 quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
 scindebat, rapta spirans immane securi. 510

At saeva e speculis tempus dea nacta nocendi
 ardua tecta petit stabuli et de culmine summo
 pastorale canit signum cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem, qua protinus omne

481 *malorum* M²π 486 *lati* FM¹RVγ²π 497 *derexit* F¹
 Ry¹ Ribb. 498 *dextra* M 514 *incendit* M¹R²χ Lad.

contremuit nemus et silvae insonuere profundae; 515
 audiit et Triviae longe lacus, audiit amnis
 sulphurea Nar albus aqua fontesque Velini,
 et trepidae matres pressere ad pectora natos.
 tum vero ad vocem celeres, qua bucina signum
 dira dedit, raptis concurrunt undique telis 520
 indomiti agricolae; nec non et Troia pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.
 direxere acies: non iam certamine agresti
 stipitibus duris agitur sudibusve praeustis,
 sed ferro ancipiti decernunt atraque late 525
 horrescit strictis seges ensibus aeraque fulgent
 sole lacessita et lucem sub nubila iactant,
 fluctus uti primo coepit cum albescere vento,
 paulatim sese tollit mare et altius undas
 erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo. 530
 hic iuvenis primam ante aciem stridente sagitta,
 natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo,
 sternitur; haesit enim sub gutture volnus et udae
vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
corpora multa virum circa seniorque Galaesus, 535
 dum paci medium se offert, iustissimus unus
 qui fuit Ausoniisque olim ditissimus arvis;
 quinque greges illi balantum, quina redibant
 armenta et terram centum vertebat aratris.
 Atque ea per campos aequo dum Marte geruntur, 540
 promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
 imbuat et primae commisit funera pugnae,
 deserit Hesperiam et caelo convecta per auras
 Iunonem victrix adfatur voce superba:
 'en perfecta tibi bello discordia tristi;
 sic in amicitiam coeant et foedera iungant!
 quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros,
 hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas:
 finitimas in bella feram rumoribus urbes
 accendamque animos insani Martis amore, 550

522 *se effundit* Mähly ZöG. 1887, 418. 528 *vento* ponto MR²
 Macr. V 13, 20 ut G. III 237. 528/30 post 522 pos. Bros. 535
 verbum aegre desid. Rbb. Pr. 82. 543 *caelo* Schap. *caeli* libri.
convecta Firmianus ap. Serv. pl. *convexa* libri praeter M¹; Ribb. lac.
 in fine v. statuens. *caeli convexa peragrans* Canter. Nov. lect. VII 18.
 546 *sic* O. Treuber KW. 1880, 132 et H. Tiedke Herm. 1886, 634. *dic*
 libri, Lad. Ribb.

515 undique ut auxilio veniant; spargam arma per agros.
 tum contra Iuno: 'terrorum et fraudis abunde est;
 stant belli causae, pugnatur comminus armis;
 quae fors prima dedit, sanguis novus imbuat arma.
 talia coniugia et talis celebrent hymenaeos 555
 520 egregium Veneris genus et rex ipse Latinus!
 te super aetherias errare licentius auras
 haud pater ille velit, summi regnator Olympi;
 cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,
 ipsa regam.' talis dederat Saturnia voces, 560
 525 illa autem attollit stridentis anguibus alas
 Cocytique petit sedem supera ardua linquens.
 est locus Italiae medio sub montibus altis,
 nobilis et fama multis memoratus in oris,
 Ampsancti valles; densis hunc frondibus atrum 565
 530 urget utrimque latus nemoris medioque fragosus
 dat sonitum saxis et torto vertice torrens:
 hic specus horrendum et saevi spiracula Ditis
 monstrantur ruptoque ingens Acheronte vorago
 pestiferas aperit fauces, quis condita Erinys, 570
 535 invisum numen, terras caelumque levabat.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
 imponit regina manum. ruit omnis in urbem
 pastorum ex acie numerus caesosque reportant
 Almonem puerum foedatique ora Galaesi 575
 implorantque deos obtestanturque Latinum.
 Turnus adest medioque in crimine caedis et igni
 terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
 stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
 tum, quorum attonitae Baccho nemora avia matres 580
 insultant thiasis (neque enim leve nomen Amatae),
 undique collecti coeunt Martemque fatigant.
 ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
 contra fata deum perverso numine poscunt.
 certatim regis circumstant tecta Latini; 585
 ille velut pelagi rupes immota resistit,
 ut pelagi rupes magno veniente fragore,
 quae sese multis circum latrantibus undis
 mole tenet; scopuli nequiquam et spumea circum
 saxa fremunt laterique inlisa refunditur alga. 590

562 *super* MRb¹ Ribb. 571 *levavit* R 575 'otiosus' Rbb. Pr. 82.
 577 *caedis iniquae* Burm. c. et *ipse* Peerlk. 587 *damn.* Heins.

eruntur, 540
 4. IV. 451
 1. 167
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 vento ponto MRb¹
 pos. Bros. 535
 ap. caeli libri.
 meter M¹; Ribb. lac.
 er. Nov. lect. VII 18
 rm. 1886, 634. dit

εναρδιδωδες N. 180

verum ubi nulla datur caecum exsuperare potestas
 consilium et saevae nutu Iunonis eunt res,
 multa deos aurasque pater testatus inanis
 'frangimur heu fati' inquit 'ferimurque procella!
 ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas,
 o miseri. te, Turne, nefas, te triste manebit
 supplicium votisque deos venerabere seris.
 nam mihi parta quies, omnisque in limine portus . . .
 funere felici spoliis.' nec plura locutus
 saepsit se tectis rerumque reliquit habenas.

595

600

Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in proelia Martem,
 sive Getis inferre manu lacrimabile bellum
 Hyrcanisve Arabisve parant seu tendere ad Indos
 Auroramque sequi Parthosque reposcere signa.
 sunt geminae Belli portae (sic nomine dicunt)
 religione sacrae et saevi formidine Martis;
 centum aerei claudunt vectes aeternaque ferri
 robora nec custos absistit limine Ianus.

605

610

has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,
 ipse Quirinali trabea cinctuque Gabino
 insignis reserat stridentia limina consul,
 ipse vocat pugnas, sequitur tum cetera pubes
 aereaque adsensu conspirant cornua rauco.
 hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
 more iubebatur tristisque recludere portas:
 abstinuit tactu pater aversusque refugit
 foeda ministeria et caecis se condidit umbris.
 tum regina deum caelo delapsa morantis
 impulit ipsa manu portas et cardine verso
 Belli ferratos rumpit Saturnia postis.

615

620

ardet inexcitata Ausonia atque immobilis ante;
 pars pedes ire parat campis, pars arduis altis
 pulverulentus equis furit; omnes arma requirunt.
 pars levis clipeos et spicula lucida tergent
 arvina pingui subiguntque in cote secures;
 hic galeam tectis trepidus rapit, ille frementis

625

627

638

598 nam] non m², idem con. Lad. nec Gebh. GPr. Meseritz
 1879, 19. iam Hoffm. ZG. 1853, 516. omnis qui prop. Kl.
 622 rupit FRb²π 624/5 secludi vult Kl. 623/8 damn. GÜthl.
 1886, 6. 624/7 Ribb. ante 638 colloc. et ut dittogr. secl.

ad ioga cogit eg
 horicam induitur
 signaque ferre
 quinque adeo
 tela novant, At
 Ardea Crustumer
 tegmina tuta cav
 umbonum cratis
 ant levis ocreas
 vomeris huc et
 cessit amor; rec
 classica iamque

Pandite nunc
 qui bello acciti
 complerint camp
 thorerit terra a
 et meministis e
 ad nos vix ten

Primus ini
 contemtor div
 filius huic iux
 non fuit excep
 Lausus, equu
 lucit Agyllina
 mille viros di
 imperiis et cu

Post hos
 victoresque ost
 pulcher Aveni
 centum anguis
 collis Aventini
 furivum part
 mixta deo mul
 Geryone existi
 Tyrrhenoque h
 pla manu saev
 et tereti pugna
 ipse pedes tegu

642 exili
 644. manus . . . Sa
 1875, 655. legi
 Gebh. GPr. Meser

ad iuga cogit equos clipeumque auroque trilicem
 loricam induitur fidoque accingitur ense; 640
 signaque ferre iuvat sonitusque audire tubarum. 628
 595 quinque adeo magnae positae incudibus urbes
 tela novant, Atina potens Tiburque superbum, 630
 Ardea Crustumerique et turrigeræ/Antemnae.
 tegmina tuta cavant capitum flectuntque salignas
 umbonum cratis; alii thoracas aënos
 600 aut levis ocreas lento ducunt argento;
 vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri 635
 cessit amor; recoquunt patrios fornacibus enses.
 classica iamque sonant, it bello tessera signum.

Pandite nunc Helicon, deae, cantusque movete, 641
 605 qui bello acciti reges, quae quemque secutae
 complerint campos acies, quibus Italia iam tum
 floruerit terra alma viris, quibus arserit armis;
 et meministis enim, divae, et memorare potestis, 645
 ad nos vix tenuis famae perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
 610 contemptor divom Mezentius agminaque armat.
 filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
 non fuit excepto Laurentis corpore Turni, 650
 Lausus, equum domitor debellatorque ferarum,
 615 ducit Agyllina nequiquam ex urbe secutos
 mille viros dignus, patriis qui laetior esset
 imperiis et cui pater haud Mezentius esset.

Post hos insignem palma per gramina curram 655
 victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro
 pulcher Aventinus clipeoque insigne patrum
 620 centum anguis cinctamque gerit serpentibus hydram;
 collis Aventini silva quem Rhea sacerdos
 furtivum partu sub luminis edidit oras, 660
 mixta deo mulier, postquam Laurentia victor
 Geryone extincto Tirynthius attigit arva
 Tyrrhenoque boves in flumine lavit Hiberas.
 625 pila manu saevosque gerunt in bella dolones
 et tereti pugnant mucrone veruque Sabello. 665
 638 ipse pedes tegumen torquens immane leonis

642 *exciti* libri praeter M; Ribb. post 663 lac. stat. Ribb.
 664s. *manus*.. Sabellae Peerlk. 666 *tergum torquens* Bentfeld ZGW.
 1875, 655. *tegimen tergusque* Schap. *pedes torquens tegumenque*
 Gebh. GPr. Meseritz 1879, 4.

terribili impexum saeta, cum dentibus albis
indutus capiti — sic regia tecta subibat
horridus Herculeoqueumeros innexus amictu.

Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt, 670
fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus,
et primam ante aciem densa inter tela feruntur,
ceu duo nubigenae cum vertice montis ab alto
descendunt Centauri Homolen Othrymque nivalem 675
linquentes cursu rapido; dat euntibus ingens
silva locum et magno cedunt virgulta fragore.

Nec Praenestinae fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem
inventumque focus omnis quem credidit actas, 680
Caeculus. hunc late legio comitatur agrestis:
quique altum Praeneste viri quique arva Gabinae
Iunonis gelidumque Anienem et roscida rivis
Hernica saxa colunt, quos dives Anagnia pascit,
quos, Amasene pater. non illis omnibus arma 685
nec clipei currusve sonant: pars maxima glandes
liventis plumbi spargit, pars spicula gestat
bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
tegmen habent capiti, vestigia nuda sinistri
instituere pedis, crudus tegit altera pero. 690

At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
iam pridem resides populos desuetaque bello
agmina in arma vocat subito ferrumque retractat.
hi Fescenninas acies Aequosque Faliscos, 695
hi Soractis habent arces Flaviniaque arva
et Cimini cum monte lacum lucosque Capenos.
ibant aequati numero regemque canebant,
ceu quondam nivei liquida inter nubila cygni
cum sese e pastu referunt et longa canoros 700
dant per colla modos; sonat amnis et Asia longe
pulsas palus.

nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto

668 *indutum* prop. Heyne. 669 ante 667 pos. Ribb. et hic os
add. post *impexum*. 681 *legio late* libri praeter M. 684 *pascit*
'nonnulli' Pier. 695 *hi is* Lad. versu post 692 collocato. *acies*
arces Gebh. sedes con. Kl. *Fescenninos colles aequorque Faliscum*
Peerlk. Ribb. post hunc v. lac. stat. 699 *nubila* *flumina* Py¹ Ribb.
703 *examine* Hamb. II et Leid.; def. Mähly ZöG. 1887, 417.

misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
urgeri volucrum raucarum ad litora nubem. 705

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
agmen agens Clausus magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
una ingens Amiterna cohors priscique Quirites, 710
Ereti manus omnis oliviferaeque Mutuscae;
qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,
qui Tetricae horrentis rupes montemque Severum
Casperiamque colunt Forulosque et flumen Himellae;
qui Tiberim Fabarimque bibunt, quos frigida misit 715
Nursia, et Ortinae classes populique Latini
quosque secans infaustum interluit Allia nomen —
quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
saevus ubi Orion hibernis conditur undis,
vel cum sole novo densae torrentur aristae 720
aut Hermi campo aut Lyciae flaventibus arvis.
scuta sonant pulsuque pedum conterrita tellus.

Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
curru iungit Halaeus equos Turnoque ferocis
mille rapit populos, vertunt felicia Baccho 725
Massica qui rastris, et quos de collibus altis
Aurunci misere patres Sidicinaque iuxta
aequora, quique Cales linquunt amnisque vadosi
accola Volturni pariterque Saticulus asper
Oscorumque manus. teretes sunt aclydes illis 730
tela, sed haec lento mos est aptare flagello;
laevas cetra tegit, falcati comminus enses.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Oebale, quem generasse Telon Sebethide nympha
fertur, Teleboun Capreas cum regna teneret, 735
iam senior; patriis sed non et filius arvis
contentus late iam tum dicione tenebat
Sarrastis populos et quae rigat aequora Sarnus
quique Rufas Batulumque tenent atque arva Celemnæ
et quos maliferae despectant moenia Abellae. 740

703/5 post 697 transpos. Ribb., dittogr. esse stat. Hertz. 712
Rosa M Rosca P¹h¹ Roscia P²γ rosida c¹?χ roscida b²c² Rosia
Ribb. 716 Hort. M²Rπ Lad. pop. Lat. addub. Ribb. 718 Li-
byci .. murmure prop. Gebh. 721 Libyae Schrad. 728 omnis-
que Benth. 737 premebat Ry² Ribb. 740 Abellae cod. Vindob. s,

Teutonico ritu soliti torquere cateias;
tegmina quis capitum raptus de subere cortex
aerataeque micant peltae, micat aereus ensis.

Et te montosae misere in proelia Nersae,
Ufens, insignem fama et felicibus armis;
horrida praecipue cui gens adsuetaque multo
venatu nemorum, duris Aequicula glaebis.
armati terram exercent semperque recentis
convectare iuvat praedas et vivere raptō.

Quin et Marruvia venit de gente sacerdos
fronde super galeam et felici comptus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro,
vipereo generi et graviter spirantibus hydrys
spargere qui somnos cantuque manuque solebat
mulcebatque iras et morsus arte levabat.
sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum
evaluit neque eum iuvere in vulnere cantus
somniferi et Marsis quaesitae montibus herbae.
tē nemus Angitiae, vitrea te Fucinus unda,
te liquidi flevēre lacus.

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius, insignem quem mater Aricia misit
eductum Egeriae lucis umentia circum
litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
namque serunt fama Hippolytum, postquam arte novercae
occiderit patriasque explerit sanguine poenas
turbatis distractus equis, ad sidera rursus
aetheria et superas caeli venisse sub auras
Paeonis revocatum herbis et amore Dianae.
tum pater omnipotens aliquem indignatus ab umbris
mortalem infernis ad lumina surgere vitae
ipse repertorem medicinae talis et artis
fulmine Phoebigenam Stygias detrusit ad undas.
at Trivia Hippolytum secretis alma recondit
sedibus et nymphae Egeriae nemorique relegat,
solus ubi in silvis Italis ignobilis aevum
exigeret versoque ubi nomine Virbius esset.
unde etiam templo Triviae lucisque sacratīs

comm. Serv. *Bellae* libri cet. Ribb. 750 *Marrula* R, inde *Marruvia*
L. Müller 252. 757 *vulnera* M²Pybc² Ribb. 769 *Paeoniis* libri
pr. M¹ 773 *Poenigenam* libri pr. P et Probūm ap. Serv.

cornipedes arce
et juvenem mon
flus ardentis h
exercebat equo
Ipsē inter
vertitur arma te
cui triplici crin
sustinet Aetnae
tam magis illa f
quam magis effu
et levem clipeum
auro insignibat
argumentum in
caelataque amne
insequitur nimbi
agmina denses
aruncaeque m
et Sacrae ac
qui saltus, Tib
flus arant Rut
Circaeumque in
praesidet et in
qua Saturae v
quaerit iter v
Hos sup
agmen agens
bellatrix, non
femineas adsu
dura pati cursu
illa vel intacta
gramina nec te
vel mare per r
ferret iter ce
illam omnis tec
turbaque mirat
attonitis inbian
vellet honos lev
auro internectat
et pastorem p

798 *Rutula*
prop. Kl. 1882, 2

cornipedes arcentur equi, quod litore currum
et iuvenem monstros pavidus effudere marinis.
filius ardentis haud setius aequore campi
exercebat equos curruque in bella ruebat.

780

Ipse inter primos praestanti corpore Turnus
vertitur arma tenens et toto vertice supra est.
cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
sustinet Aetnaeos efflantem faucibus ignis,
tam magis illa fremens et tristibus effera flammis,
quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
at levem clipeum sublatis cornibus Io
auro insignibat, iam saetis obsita, iam bos,
(argumentum ingens) et custos virginis Argus
caelataque amnem fundens pater Inachus urna.
insequitur nimbus peditum clipeataque totis
agmina densentur campis Argivaeque pubes
Auruncaeque manus, Rutuli veteresque Sicani
et Sacrae acies et picti scuta Labici;
qui saltus, Tiberine, tuos sacrumque Numici
litus arant Rutulosque exercent vomere collis
Circaeumque iugum, quis Iuppiter Anxurus arvis
praesidet et viridi gaudens Feronia luco;
qua Saturae iacet atra palus gelidusque per imas
quaerit iter valles atque in mare conditur Ufens.

785

790

795

800

Hos super advenit Volscia de gente Camilla
agmen agens equitum et florentis aere catervas,
bellatrix, non illa colo calathisque Minervae
femineas adsueta manus, sed proelia virgo
dura pati cursuque pedum praevertere ventos.
illa vel intactae segetis per summa volaret
gramina nec teneras cursu laessisset aristas,
vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
ferret iter celeris nec tingeret aequora plantas.
illam omnis tectis agrisque effusa iuventus
turbaque miratur matrum et prospectat euntem
attonitis inhians animis, ut regius ostro
velet honos levis umeros, ut fibula crinem
auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram
et pastorem praefixa cuspide myrtum.

805

815

798 Rutulosque] duosque Peerlk.
prop. Kl. 1882, 26.

811 ferret iter] ferretur

VIII.

Dum hostes cogunt copias, Aeneas de paucitate suorum sollicitus — 35
 Tiberini vaticinatione praeceptisque levatur, grato animo precatur, 80
 mactata, quam forte invenit, sue ad Euandrum flumine subvehitur. 101
 is Aeneam a Pallante honorifice appellatum libenter accipit 183
 cenatumque de sacris, quibus tum operatus erat, edocet:
 Herculis beneficio cives suos Caci atrocitate liberatos esse; 279
 perfectis sacris rediens loca monstrat Romae nomen habitura. 368

Insequenti nocte Venus obsecrat Volcanum, ut armet Aeneam, 406
 eiusque precibus obsecutus ille multo mane ad officinam descendit 423
 et cum Cyclopibus sociis nova arma fabricari properat. 453

Aeneas experrectus Euandri alloquio ad Etruscos vicinos delegatur,
 quippe qui bello vexati a Mezentio ducis idonei indigeant. 519
 prodigio confirmatus plerosque socios remittit, retinet delectos, 553
 quos Pallas a patre multis cum lacrimis dimissus Caere deducit. 607
 eo postquam venit, Aeneas cum aliis armis Volcaniis instruitur 625
 tum clipeo, in quo efficta admiratur rerum Romanarum fastigia.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
 extulit et raucō strepuerunt cornua cantu
 utque acris concussit equos utque impulit arma,
 extemplo turbati animi, simul omne tumultu
 coniurat trepido Latium saevitque iuventus 5
effera. ductores primi Messapus et Ufens
 contemptorque deum Mezentius undique cogunt
 auxilia et latos vastant cultoribus agros.
 mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
 qui petat auxilium et Latio consistere Teucros, 10
 advectum Aenean classi victosque penatis
 inferre et fatis regem se dicere posci
 edoceat multasque viro se adiungere gentis
 Dardanio et late Latio increbrescere nomen;
 quid struat his coeptis, quem, si fortuna sequatur, 15
 eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi

3 secl. Rbb. 13 multasque . . nomen 14 damn. Peerlk. Ribb.

Aeneas Euandro supplicat, viro Venus: dantur praesidia.

P. V. E.
 quam Turno re
 Talia per l
 cometa videns
 alque animu
 in partisq
 sicut aquae tre
 sole repercusso
 omnia pervolita
 erigitur summig
 nox erat et ter
 alitum pecudu
 cum pater in r
 Aeneas tristi tu
 proceubuit seran
 hinc deus ipse
 populeas inter
 visus (eum ten
 carbasus et cri
 tum sic adfari
 'O sate g
 qui revehis no
 expectate sol
 hic tibi certa
 neu belli ter
 concessere de
 iamque tibi,
 lioreis ingens
 triginta capit
 alba, solo rec
 hic locus urbis
 ex quo ter de
 Ascanius clari
 haud incerta
 expedias victor
 Arcades his op
 qui regem Eu
 delegere locum
 23 repercu
 P. V. E. V. 2. c. 2. lacu
 42 .. cano 49
 Heyne, secl. Ribb
 hic pro is ex v.

quam Turno regi aut regi apparere Latino.

Talia per Latium, quae Laomedontius heros
cuncta videns magno curarum fluctuat aestu
atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc
in partisque rapit varias perque omnia versat,
sicut aquae tremulum labris ubi lumen aënis
sole percusso aut radiantis imagine lunae
omnia pervolat late loca iamque sub auras
erigitur summique ferit laquearia tecti.

FX, 680²⁰ N², 487.

nox erat et terras animalia fessa per omnis
alituum pecudumque genus sopor altus habebat,
cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe
Aeneas tristi turbatus pectora bello

procubuit seramque dedit per membra quietem.

huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno
populeas inter senior se attollere frondes
visus (eum tenuis glauco velabat amictu
carbasus et crinīs umbrosa tegebat arundo),
tum sic adfari et curas his demere dictis:

‘O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
qui revehis nobis aeternaque Pergama servas,
expectate solo Laurenti arvisque Latinis,
hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates,
(neu belli terrere minis): tumor omnis et irae
concessere deum.

iamque tibi, ne vana putes haec fingere somnum,
litoreis ingens inventa sub ilicibus sus
triginta capitum fetus enixa iacebit,
alba, solo recubans, albi circum ubera nati.

hic locus urbis erit, requies ea certa laborum.

ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.

haud incerta cano. nunc qua ratione, quod instat,
expedias victor, paucis (adverte) docebo.

Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,
delegere locum et posuere in montibus urbem

23 *percusso* Hoffm. 15. *percussum* libri. 25 *laquaria* M²
P²R²Vγ²c² *lacuar-* schol. Ver. 99, 25. *lacuaria* ‘multi’ ap. Serv. Ribb.
42 .. *cano* 49 a Tucca forte ex schedis poetae insertos esse suspicatur
Heyne, secl. Ribb., def. Albr. 414. 43/5 = III 390/2; 46 (≈ III 393;
hic pro *is* ex v. 39 videtur irrepsisse) om. MPγ¹a¹; ad 47/8 cf. I 267 s.

Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
 hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina,
 hos castris adhibe socios et foedera iunge.
 ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
 adversum remis superes subvectus ut amnem.
 surge age, nate dea, primisque cadentibus astris
 Iunoni fer rite preces iramque minasque
 supplicibus supera votis. mihi victor honorem
 persolves. ego sum, pleno quem flumine cernis
 stringentem ripas et pingua culta secantem,
 caeruleus Thybris, caelo gratissimus amnis.
 hic mihi magna domus, celsis caput urbibus exit.²

Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto
 ima petens, nox Aenean somnusque reliquit.
 surgit et aetherii spectans orientia solis
 lumina rite cavis undam de flumine palmis
 sustinet ac talis effundit ad aethera voces:
 'nymphae, Laurentes nymphae, genus amnibus unde est,
 tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine sancto,
 accipite Aenean et tandem arcete periclis.
 quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
 fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis,
 semper honore meo, semper celebrabere donis,
 corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
 adsis o tantum et propius tua numina firmes.'
 sic memorat geminasque legit de classe biremis
 remigioque aptat, socios simul instruit armis.

Ecce autem subitum atque oculis mirabile monstrum!
 candida per silvam cum fetu concolor albo
 procubuit viridique in litore conspicitur sus;
 quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Iuno,
 mactat sacra ferens et cum grege sistit ad aram.
 Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
 leniit et tacita refluens ita substitit unda,
 mitis ut in morem stagni placidaeque paludis
 sterneret aequor aquis, remo ut luctamen abesset.
 ergo iter inceptum celerant rumore secundo.

56 foedere Pyb; comm. Serv. 57 rivis retracto Gent 45. et
 certo Peerlk. adstricto Schap. 65 escit (= erit) post Tan. Fabrum
 O. Müller Herm. 1877, 300. 74 qui te c. locus Madv. 39. 75
 tenent FR 80 post celerant fort. dist. cum Heynio Gofsr. Rumone
 M¹z; cf. Serv. (Rumon = Tiberis).

ad v. 829. l. l. v. 145. per ripas laesi ornatum

labitur uncta
 miratur nemus
 scuta virum
 illi remigio
 et longos super
 arboribus viri
 sol medium ca
 cum muros ar
 tecta vident,
 aequavit, tum
 ocus advertun

Forte die
 Amphitryoniad
 ante urbem in
 ma omnes iu
 tura dabant te
 ut celsas vider
 allabi nemus
 terrentur visu
 consurgunt m
 sacra vetat rap
 et procul e
 ignotas tempta
 qui genus? u
 tum pater Ae
 pacileraeque
 Troiugenas a
 quos illi bello
 Euandrum pel
 Bardaniae ven
 obstipuit tanto
 egredere o,
 alloquere ac
 excepitque ma
 progressi sub
 Tum reg
 optime Graiu
 et vitta comp
 non equidem

98 ac] p
 1886, 4.

35 labitur uncta vadis abies; mirantur et undae,
 miratur nemus insuetum fulgentia longe
 40 scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
 45 ōlli remigio noctemque diemque fatigant
 et longos superant flexus variisque teguntur 95
 arboribus viridisque secant placido aequore silvas.
 60 sol medium caeli conscenderat igneus orbem,
 cum muros arcemque procul ac rara domorum
 65 tecta vident, quae nunc Romana potentia caelo
aequavit, tum res inopes Euandrus habebat. 100
 ocius advertunt proras ubique propinquant.

70 Forte die sollemnem illo rex Arcas honorem
 Amphitryoniadae magno divisque ferebat
 ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
 una omnes iuvenum primi pauperque senatus 105
 tura dabant tepidusque cruor fumabat ad aras.
 75 ut celsas videre rates atque inter opacum
 adlabi nemus et tacitos incumbere remis,
 terrentur visu subito cunctique relictis
 consurgunt mensis. audax quos rumpere Pallas 110
 sacra vetat raptoque volat telo obuius ipse
 et procul e tumulo: 'iuvenes, quae causa subegit
 80 ignotas temptare vias? quo tenditis?' inquit,
 'qui genus? unde domo? pacemne huc fertis an arma?'
 tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta 115
 paciferaeque manu ramum praetendit olivae:
 'Troiu genas ac tela vides inimica Latinis,
 quos illi bello profugos egere superbo.
 Euandrum petimus. ferte haec et dicite lectos
 Dardaniae venisse duces socia arma rogantes.' 120
 obstipuit tanto percussus nomine Pallas:
 'egredere o, quicumque es,' ait 'coramque parentem
 adloquere ac nostris succede penatibus hospes'
 excepitque manu dextramque amplexus inhaesit.
 progressi subeunt luco fluviumque relinquunt. 125

Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis:
 'optime Graiugenum, cui me Fortuna precari
 et vitta comptos voluit praetendere ramos,
 non equidem extimui, Danaum quod ductor et Arcas

98 ac] per Schap. 105 pariterque Lindner GPr. Hirschberg
 1886, 4. 108 tacitis γ²c² Serv. Ribb.

quodque ab stirpe fores geminis coniunctus Atridis; 130
 sed mea me virtus et sancta oracula divom
 cognatique patres, tua terris didita fama,
 coniungere tibi et fatis egere volentem.
 Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor,
 Electra, ut Grai perhibent, Atlantide cretus, 135
 advehitur Teucros; Electram maximus Atlas
 edidit, aetherios umero qui sustinet orbis.
 vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
 Cyllenae gelido conceptum vertice fudit;
 at Maiam, auditis si quicquam credimus, Atlas, 140
 idem Atlas generat, caeli qui sidera tollit.
 sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 his fretus non legatos neque prima per artem
 temptamenta tui pepigi; me, me ipse meumque
 obieci caput et supplex ad limina veni. 145
 gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello
 insequitur; nos si pellant, nihil afore credunt,
 quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant
 et mare, quod supra, teneant, quodque adluit infra.
 accipe daque fidem. sunt nobis fortia bello 150
 pectora, sunt animi et rebus spectata iuventus.
 Dixerat Aeneas. ille os oculosque loquentis
 iamdudum et totum lustrabat lumine corpus;
 tum sic pauca refert: 'ut te, fortissime Teucrum,
 accipio adgnoscoque libens! ut verba parentis 155
 et vocem Anchisae magni voltumque recorder!
 nam memini Hesionae visentem regna sororis
 Laomedontiaden Priamum Salamina petentem
 protinus Arcadiae gelidos invisere finis.
 tum mihi prima genas vestibat flore iuventas; 160
 mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
 Laomedontiaden, sed cunctis altior ibat
 Anchises. mihi mens iuvenali ardebat amore
 compellare virum et dextrae coniungere dextram;
 accessi et cupidus Phenei sub moenia duxi. 165
 ille mihi insignem pharetram Lyciasque sagittas
 discedens chlamydemque auro dedit intertextam

131 tua me virtus, tua l. d. f. cogn. p. et s. or. d. Jort. 481.

133 votis prop. Kl. 1869, 10. 149 (G. II 158) damn. Peerlk. et Ribb.

167 intertexto P¹R; cf. Serv.

frenaque bin
 ergo et, qua
 et, lux cum
 auxilio laet
 interea sacra
 annua, quae
 nobiscum et

Haec ul

pocula gram
 praecipuumq
 accipit Aene
 tum lecti iuv
 viscera tosta
 dona laborat
 vescitur Aen
 perpetui ter

Postqu

rex Euandru
 has ex mor
 vana supers
 imposuit: si
 servati facit
 iam primu
 disiectae p
 stat domus
 hic spelunc

semihomin
 solis inacce
 caede tepeb
 ora virum t
 huic monstr
 ore vomens
 attulit et
 auxilium adv
 tergemini n
 Alcides ader
 ingentis, val
 at furis Cac
 aut intractat

197 aqua
 Henry JJ. 186
 Peerlk.

Vergilius.

frenaque bina, meus quae nunc habet aurea Pallas.
 ergo et, quam petitis, iuncta est mihi foedere dextra
 et, lux cum primum terris se crastina reddet, 170
 auxilio laetos dimittam opibusque iuvabo.
 interea sacra haec, quando huc venistis amici,
 annua, quae differre nefas, celebrate faventes
 nobiscum et iam nunc sociorum adsuescite mensis.

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi 175
 pocula gramineoque viros locat ipse sedili
 praecipuumque toro et villosi pelle leonis
 accipit Aenean solioque invitat acerno.
 tum lecti iuvenes certatim araeque sacerdos
 viscera tosta ferunt taurorum onerantque canistris *cf. I, 195. 180*
 dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant. *Stat. Theb. I, 513*
 vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus
 perpetui tergo bovis et lustralibus extis. 185

Postquam exempta fames et amor compressus edendi,
 rex Euandrus ait: 'non haec sollemnia nobis,
 has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
 vana superstitio veterumque ignara deorum — *cf. I, 185*
 imposuit: saevis, hospes Troiane, periclis *Norden 389.*
 servati facimus meritosque novamus honores. *Stat. Theb. I, 554.*
 iam primum saxis suspensam hanc aspice rupem, 190
 disiectae procul ut moles desertaque montis
 stat domus et scopuli ingentem traxere ruinam.
 hic spelunca fuit vasto submota recessu,
 semihominis Caci facies quam dira tenebat,
 solis inaccessam radiis; semperque recenti 195
caede tepebat humus foribusque adfixa superbis
 ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 huic monstro Volcanus erat pater: illius atros
 ore vomens ignis magna se mole ferebat.
 attulit et nobis aliquando optantibus aetas 200
 auxilium adventumque dei. nam maximus ultor,
 tergemini nece Geryonae spoliisque superbus,
 Alcides aderat taurosque hac victor agebat
 ingentis, vallemque boves amnemque tenebant.
 at furis Caci mens effera, ne quid inausum 205
 aut intractatum scelerisve dolive fuisset,

197 *squallida* M¹? Rbb. 200 *et] en?* cf. IX 7. 205 *furis* M
 (Henry JJ. 1867, 725 et Aen. I, XXVII) *γ²b²cα* Serv. *furis* C. manus
 Peerlk.

quattuor a stabulis praestanti corpore tauros
avertit, totidem forma superante iuvenas;
atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
cauda in speluncam tractos versisque viarum
indiciis raptos saxo occultabat opaco.

210

quaerenti nulla ad speluncam signa ferebant. —
interea, cum iam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta abitumque pararet,
discessu mugire boves atque omne querellis
impleri nemus et colles clamore relinqui.
reddidit una boum vocem vastoque sub antro
mugiit et Caci spem custodita fefellit.

215

hic vero Alcidae furiis exarserat atro
felle dolor, rapit arma manu nodisque gravatum
robur et aëri cursu petit ardua montis.

cf. V 492 f.
[X, 575] 220
Val. Fl. II 52

tum primum nostri Cacum videre timentem
turbatumque oculi; fugit ilicet ocior Euro
speluncamque petit: pedibus timor addidit alas.

225

ut sese inclusit ruptisque immane catenis
deiecit saxum, ferro quod et arte paterna
pendebat, fultosque emuniit obice postis,
ecce, furens animis aderat Tirynthius omnemque
accessum lustrans huc ora ferebat et illuc
dentibus infrendens: ter totum fervidus ira

230

lustrat Aventini montem, ter saxea temptat
limina nequiquam, ter fessus valle resedit. —
stabat acuta silex, praecisis undique saxis
speluncae dorso insurgens, altissima visu,
dirarum nidis domus opportuna volucrum.

235

hanc, ut prona iugo laevum incumbibat ad amnem,
dexter in adversum nitens concussit et imis
avolsam solvit radicibus, inde repente

impulit, impulsu quo maximus intonat aether,
dissultant ripae refluitque exterritus amnis.

240

at specus et Caci detecta apparuit ingens
regia et umbrosae penitus patuere cavernae,
non secus ac si qua penitus vi terra dehiscens
infernās reseret sedes et regna recludat

211 raptor Wak. Ribb. 212 quaerentis b. quaerentes Ry^{a2c2}
218 s. Alcides (furtis ex. a. f. d.) r. Speijer 24. 223 oculi x; cf. Serv.
oculos γ¹ oculis cet. libri, Ribb. 236 ad] in auct. Iulio² Rufiniano
255 Rbb. 244 reseret M²PRy^{a1c1}

pallida, dis
cernatur, t
ergo insper
inclusumq
desuper Al
advocat et
ille autem
faucibus ing
evomit invol
prospectum
fumiferam n
non tulit Al
praecipiti ie
fumus agit
hic Cacum
corripit in
elisos oculos
panditur ex
abstractaequ
caelo ostend
protrahitur.
terribilis oc
pectora sen
ex illo cele
servavere o
et domus l
hanc aram
dicetur nob
quare agite
cingite fron
communemq
dixerat, Her
velavitque
et sacer imp
in mensam l
Devexo
iamque sacer
pellibus in m
246 trep
Ribb. 257
prop. Kl.
I 7, 11. 27

pallida, dis invisa, superque immane barathrum
 cernatur, trepidant immisso lumine manes. 245
f. 5v. m. II, 260
et V, 357.
 ergo insperata deprensus in luce repente
 inclusumque cavo saxo atque insueta rudentem
 desuper Alcides telis premit omniaque arma
 advocat et ramis vastisque molaribus instat. 250
 ille autem (neque enim fuga iam super ulla pericli)
 faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 evomit involvitque domum caligine caeca
 prospectum eripiens oculis glomeratque sub antro
 fumiferam noctem commixtis igne tenebris. 255
 non tulit Alcides animis seque ipse per ignem
 praecipiti iecit saltu, qua plurimus undam
 fumus agit nebulaque ingens specus aestuat atra.
 hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 corripit in nodum complexus et angit inhaerens 260
 elisos oculos et siccum sanguine guttur.
 panditur extemplo foribus domus atra revolsis
 abstractaeque boves abiurataeque rapinae
 caelo ostenduntur pedibusque informe cadaver
 protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo 265
 terribilis oculos, voltum villosaque saetis
 pectora semiferi atque extinctos faucibus ignis. —
 ex illo celebratus honos laetique minores
 servavere diem primusque Potitius auctor
 et domus Herculei custos Pinaria sacri. 270
 hanc aram luco statuit, quae maxima semper
 dicetur nobis et erit quae maxima semper.
 quare agite, o iuvenes, tantarum in munere laudum
 cingite fronde comas et pocula porgite dextris
 communemque vocate deum et date vina volentes. 275
 dixerat, Herculea bicolor cum populus umbra
 velavitque comas folisque innexa pendedit
 et sacer implevit dextram scyphus. ocus omnes
 in mensam laeti libant divosque precantur.
 Devexo interea propior fit Vesper Olympo. 280
 iamque sacerdotes primusque Potitius ibant
 pellibus in morem cincti flammisque ferebant.

246 *trepidantque* R *trepidentque* Wagn. 247 in om. M¹Py¹
 Ribb. 257 *iniecit* Pya²cz 261 *elidens* multi ap. Serv. *eliditque*
 prop. Kl. 271 *statui* Pomponius Laetus; de re cf. Weissenborn Liv.
 I 7, 11. 271/2 *damn.* Heyne. 277 *innexa* immissa Probus 46, 18.

instaurant epulas et mensae grata secundae
 dona ferunt cumulantque oneratis lancibus aras.
 tum Salii ad cantus incensa altaria circum 285
 populeis adsunt evincti tempora ramis,
 hic iuvenum chorus, ille senum; qui carmine laudes
 Herculeas et facta ferunt, ut prima novercae
 monstra manu geminosque premens eliserit anguis,
 ut bello egregias idem disiecerit urbes, 290
 Troiamque Oechaliamque, ut duros mille labores
 rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquae
 pertulerit. 'tu nubigenas, invicte, bimembris,
 Hylaeumque Pholumque, manu, tu Cresia mactas
 prodigia et vastum Nemeae sub rupe leonem;
 te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci
 ossa super recubans antro semesa cruento,
 nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus
 arduus arma tenens; non te rationis egentem
 Lernaean turba capitum circumstetit anguis. 300
 salve, vera Iovis proles, decus addite divis,
 et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.
 talia carminibus celebrant, super omnia Caci
 speluncam adiciunt spirantemque ignibus ipsum.
 consonat omne nemus strepitu collesque resultant. 305
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 perfectis referunt. ibat rex obsitus aeo
 et comitem Aenean iuxta natumque tenebat
 ingrediens varioque viam sermone levabat.
 miratur facilisque oculos fert omnia circum 310
 Aeneas capiturque locis et singula laetus
 exquiratque auditque virum monumenta priorum.
 tum rex Euandrus Romanae conditor arcis:
 'haec memora indigenae fauni nymphaeque tenebant
 gensque virum truncis et duro robore nata,
 quis neque mos neque cultus erat; nec iungere tauros 315
 aut componere opes norant aut parcere parto,
 sed rami atque asper victu venatus alebat.
 primus ab aetherio venit Saturnus Olympo
 arma Iovis fugiens et regnis exsul adeptis. 320
 is genus indocile ac dispersum montibus altis

283/4 in margine ad 279 appositos fuisse cens. Heyne, secl. Ribb.
 297 *semiesa* Lad. *semessa* P² Ribb. 299/300 post 295 transponi iub.
 Kl. 1870, 8. 301 *deus* cod. Parrhas. et Benti.

composuit leg
 maluit, his q
 aurea quae
 saecula: sic
 deterior donec
 et belli rabies
 tum manus A
 saepius et no
 tum reges asp
 a quo post l
 diximus; amis
 me pulsum p
 fortuna omni
 his posuere l
 Carmentis ny

Vix ea c
 et Carmentale
 quam memor
 vatis fatidica
 Aeneadas ma
 hinc lucum
 rettulit, et
 Parrhasio d
 nec non et
 testaturque
 hinc ad Tar
 aurea nunc
 iam tum rel
 dira loci, ia
 hoc nemus
 (quis deus,
 credunt se
 aegida concu
 haec duo pr
 reliquias vete
 hanc Ianus p
 Ianiculum hu
 Talibus
 pauperis Eua

324 fuer
 QV. V. 344
 l. d. h. A. an

composuit legesque dedit Latiumque vocari
 maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 aurea quae perhibent, illo sub rege fuere
 saecula: sic placida populos in pace regebat, 325
 deterior donec paulatim ac decolor aetas
 et belli rabies et amor successit habendi.
 tum manus Ausonia et gentes venere Sicanae,
 saepius et nomen posuit Saturnia tellus;
 tum reges asperque immani corpore Thybris, 330
 a quo post Itali fluvium cognomine Thybrim
 diximus; amisit verum vetus Albula nomen.
 me pulsum patria pelagique extrema sequentem
 fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
 his posuere locis matrisque egere tremenda 335
 Carmentis nymphae monita et deus auctor Apollo.²

Vix ea dicta, dehinc progressus monstrat et aram
 et Carmentalem Romani nomine portam
 quam memorant, nymphae priscum Carmentis honorem,
 vatis fatidicae, cecinit quae prima futuros 340
 Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.
 hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asyllum
 rettulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
 Parrhasio dictum Panos de more Lycaci.
 nec non et sacri monstrat nemus Argileti 345
 testaturque locum et letum docet hospitii Argi.
 hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
 aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
 iam tum religio pavidos terrebat agrestis
 dira loci, iam tum silvam saxumque tremebant. 350
 'hoc nemus, hunc' inquit 'frondoso vertice collem
 (quis deus, incertum est) habitat deus; Arcades ipsum
 credunt se vidisse Iovem, cum saepe nigrantem
 aegida concuteret dextra nimbosque cieret.
 haec duo praeterea disiectis oppida muris, 355
 reliquias veterumque vides monumenta virorum:
 hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem;
 Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.³

Talibus inter se dictis ad tecta subibant
 pauperis Euandri passimque armenta videbant 360

324 fuerunt Pyc schol. Hor. IV 2, 22. Ribb. G. II 316; cf. Wagn.
 QV. V. 344 monte x Schrad.; cf. Ov. F. II 423. 346 testatumque loco
 l. d. h. A.? an taetratumque locum leto...? 357 arcem] urbem M²R

Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
 ut ventum ad sedes: 'haec' inquit 'limina victor
Alcides subiit, haec illum regia cepit.
 aude, hospes, contemnere opes et te quoque dignum
 finge deo rebusque veni non asper egenis.' 365
 dixit et angusti subter fastigia tecti
 ingentem Aenean duxit stratisque locavit
 effultum foliis et pelle Libystidis ursae. 366
 Nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis.
 at Venus haud animo nequiquam exterrita mater 370
 Laurentumque minis et duro mota tumultu
 Vulcanum adloquitur thalamoque haec coniugis aureo
 incipit et dictis divinum adspirat amorem:
 'dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 debita casurasque inimicis ignibus arces, 375
 non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 artis opisque tuae nec te, carissime coniunx,
 incassumve tuos volui exercere labores,
 quamvis et Priami deberem plurima natis
 et durum Aeneae flevissem saepe laborem. 380
 nunc Iovis imperiis Rutulorum constitit oris.
 ergo eadem supplex venio et sanctum mihi numen
 arma rogo genetrix nato: te filia Nerei,
 te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.
 aspice, qui coeant populi, quae moenia clausis 385
 ferrum acuunt portis in me excidiumque meorum.'
 dixerat et niveis hinc atque hinc diva lacertis
 cunctantem amplexu molli sovet. ille repente
 accepit solitam flammam, notusque medullas
 intravit calor et labefacta per ossa cucurrit, 390
 non secus atque olim, tonitru cum rupta corusco
 ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
 sensit laeta dolis et formae conscia coniunx.
 Tum pater aeterno fatur devinctus amore:
 'quid causas petis ex alto? fiducia cessit 395
 quo tibi, diva, mei? similis si cura fuisset,
 tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset;
 nec pater omnipotens Troiam nec fata vetabant

361 *latis* M 364 s. *dignam finge domum* P. Cauer RhM. 1883,
 470. *deo* *decus*? 374 *verabant* prop. Güthl. 1886, 7. 382 *nomen*
 P'y Leid.; Ribb., ut s. m. n. sit parenthesis. Prol. 322 idem prop. *sanc-*
tum tibi numen. 391 *non* *haut* M

stare decemqu
 et nunc, si b
 quidquid in a
 quod fieri fo
 quantum igne
 viribus indubi
 optatos dedit
 coniugis infus
 Inde ubi
 curriculo exp
 cui tolerare co
 impositum, ci
 noctem adden
 exercet penso
 coniugis et p
 haud secus la
 mollibus e st
 insula Sican
 erigitur Lipa
 quam subter
 antra Aetnae
 auditi referu
 stricturae Cl
 Volcani dom
 hoc tunc li
 Ferrun
 Brontesque
 his informat
 fulmen erat
 deicit in ter
 tris imbris t
 addiderant,
 fulgores nu
 miscebant op
 parte alia M
 instabant, q
 aegidaque ho
 certatim squ
 conexosque

406 in/su
 Peetlk. 411

stare decemque alios Priamum superesse per annos.
 et nunc, si bellare paras atque haec tibi mens est, 400
 quidquid in arte mea possum promittere curae,
 quod fieri ferro liquidove potest electro,
 quantum ignes animaeque valent — absiste precando
 viribus indubitare tuis. ea verba locutus
 optatos dedit amplexus placidumque petivit
 coniugis infusus gremio per membra soporem. 405

Inde ubi prima quies medio iam noctis abactae 410
 curriculo expulerat somnum, cum femina primum,
 cui tolerare colo vitam tenuique Minerva
 impositum, cinerem et sopitos suscitât ignis 415
 noctem addens operi famulasque ad lumina longo
 exercet penso, castum ut servare cubile
 coniugis et possit parvos educere natos —
 haud secus Ignipotens nec tempore segnior illo
 mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit. 420
 insula Sicanium iuxta latus Aeoliamque
 erigitur Liparen fumantibus ardua saxis,
 quam subter specus et Cyclopum exesa caminis
 antra Aetnaea tonant validique incudibus ictus
 auditi referunt gemitus striduntque cavernis 425
 stricturae Chalybum et fornacibus ignis anhelat,
 Volcani domus et Volcania nomine tellus.
 hoc tunc Ignipotens caelo descendit ab alto.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
 Brontesque Steropesque et nudus membra Pyracmon. 430
 his informatum manibus iam parte polita
 fulmen erat, toto genitor quae plurima caelo
 deicit in terras, pars imperfecta manebat:
 tris imbris torti radios, tris nubis aquosae
 addiderant, rutili tris ignis et alitis austri; 435
 fulgores nunc terrificos sonitumque metumque
 miscebant operi flammisque sequacibus iras.
 parte alia Marti currumque rotasque volucris
 instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes;
 aegidaque horrifera, turbatae Palladis arma, 440
 certatim squamis serpentum auroque polibant
 conexasque anguis ipsamque in pectore divae

406 infusum P¹R²; cf. Serv. 407 abactae] opacae a; idem coni.
 Peerlk. 412 exercens M 420 gemitum Rbc¹π 423 huc Pγ¹π²

406. infusum cf. Serv. 264. 940.

Gorgona desecto vertentem lumina collo.
 'tollite cuncta' inquit 'coeptosque auferte labores,
 Aetnaei Cyclopes, et huc advertite mentem:
 arma acri facienda viro. nunc viribus usus,
 nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
 praecipitate moras.' nec plura effatus, at illi
 ocuis incubuere omnes pariterque laborem
 sortiti. fluit aes rivis aurique metallum
 volnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
 ingentem clipeum informant, unum omnia contra
 tela Latinorum, septenosque orbibus orbis
 impediunt. alii ventosis follibus auras
 accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
 aera lacu. gemit impositis incudibus antrum.
 illi inter sese multa vi brachia tollunt
 in numerum versantque tenaci forcipe massam.

Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius oris,
 Euandrum ex humili tecto lux suscitât alma
 et matutini volucrum sub culmine cantus.
 consurgit senior tunicaque inducitur artus
 et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis,
 tum lateri atque umeris Tegeaeum subligat ensem
 demissa ab laeva pantherae terga retorquens.
 nec non et gemini custodes limine ab alto
 praecedunt gressumque carnes comitantur erilem.
 hospitis Aeneae sedem et secreta petebat
 sermonum memor et promissi muneris heros.
 nec minus Aeneas se matutinus agebat.
 filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
 congressi iungunt dextras mediisque residunt
 aedibus et licito tandem sermone fruuntur.

Rex prior haec:
 'maxime Teucrorum ductor, quo sospite numquam
 res equidem Troiae victas aut regna fatebor,
 nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
 exiguae vires: hinc Tusco claudimur amni,
 hinc Rutulus premit et murum circumsonat armis.
 sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis
 iungere castra paro, quam fors inopina salutem

455 lecto prop. auct. Wak. Lindner GPr. Hirschberg 1886, 5.
 460 panthera Py Rbb. 461 limine ab arto Markl. Stat. S. I 1, 46.
 l. aperto Peerlk. 475 regni vel regi Kl. ZöG. 1881, 594.

ostentat; fati
 haud procul h
 urbis Agyllina
 gens, bello
 hanc multos
 imperio et sae
 quid memorem
 effera? di capi
 mortua quin e
 componens ma
 tormenti genus
 complexu in m
 at fessi tandem
 armati circum
 obtruncant soc
 ille inter caed
 confugere et
 ergo omnis fu
 regem ad sup
 his ego te, A
 toto namque
 signaque fere
 fata canens:
 flos veterum
 fert dolor et
 nulli fas Ital
 externos opt
 hoc acies ca
 ipse oratores
 cum sceptro
 succedam cas
 sed mihi taro
 invidet imper
 natum exhort
 hinc partem
 et generi fata
 ingredere, o
 hunc tibi pra
 Pallanta adiu

492 caede
 indulget br Se

ostentat; fatis huc te poscentibus adfers.
 haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
 440 urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam
 gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis.
 hanc multos florentem annos rex deinde superbo
 445 imperio et saevis tenuit Mezentius armis.
 quid memorem infandas caedes, quid facta tyranni
 effera? di capiti ipsius generique reservent!
 mortua quin etiam iungebat corpora vivis
 componens manibusque manus atque oribus ora,
 450 tormenti genus, et sanie taboque fluentis
 complexu in misero longa sic morte necabat.
 at fessi tandem cives infanda furentem
 armati circumsistunt ipsumque domumque,
 obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
 455 ille inter caedem Rutulorum elapsus in agros
 confugere et Turni defendier hospitibus armis.
 ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis,
 regem ad supplicium praesenti Marte repossunt.
 his ego te, Aenea, ductorem milibus addam.
 460 toto namque fremunt condensae litore puppes
 signaque ferre iubent, retinet longaevus haruspex
 fata canens: "o Maeoniae delecta iuventus,
 flos veterum virtusque virum, quos iustus in hostem
 fert dolor et merita accendit Mezentius ira,
 465 nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
 externos optate duces." tum Etrusca resedit
 hoc acies campo monitis exterrita divom.
 ipse oratores ad me regnique coronam
 cum sceptro misit mandatque insignia Tarchon,
 succedam castris Tyrrhenaque regna capessam.
 470 sed mihi tarda gelu saeculisque effeta senectus
 invidet imperium seraeque ad fortia vires.
 natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
 hinc partem patriae traheret. tu, cuius et annis
 et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
 475 ingredi, o Teucrum atque Italum fortissime ductor! —
 hunc tibi praeterea, spes et solacia nostri,
 Pallanta adiungam; sub te tolerare magistro

492 caedes M²Pbεπ caedems γ 512 fatum P¹Rγ¹bπ Serv. pl.
 indulget bπ Serv. pl. indulges P¹ indulgeet R

militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
adsuescat primis et te miretur ab annis.

Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
lecta, dabo totidemque suo tibi nomine Pallas.

— Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant *cf. T. 1.* 520

Aeneas Anchisiades et fidus Achates,
multaque dura suo tristi cum corde putabant,
ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.
namque improvise vibratus ab aethere fulgor
cum sonitu venit et ruere omnia visa repente
Tyrrenusque tubae mugire per aethera clangor. 525

suspiciunt, iterum atque iterum fragor increpat ingens:
arma inter nubem caeli in regione serena
per sudum rutilare vident et pulsa tonare.

obstipuerunt animis alii, sed Troius heros 530
adgnovit sonitum et divae promissa parentis.

tum memorat: 'ne vero, hospes, ne quaere profecto,

quem casum portenta ferant, ego poscor Olympo:

hoc signum cecinit missuram diva creatrix, 535

si bellum ingrueret, Volcaniaque arma per auras
laturam auxilio.

heu quantae miseris caedes Laurentibus instant!

quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas

scuta virum galeasque et fortia corpora volves, *cf. I, 101.*

Thybrim pater! poscant acies et foedera rumpant! 540

Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto

et primum Herculeis sopitas ignibus aras *cf. v. 410.*

excitat hesternumque larem parvosque penatis

laetus adit; mactat lectas de more bidentis,

Euandrus pariter, pariter Troiana iuventus. 545

Luc. V. 70

post hinc ad navis graditur sociosque revisit,

quorum de numero, qui sese in bella sequantur,

praestantis virtute legit; pars cetera prona

fertur aqua segnisque secundo defluit amni,

nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque. 550

519 tuo M¹ sibi M¹P² Ribb. munere PRyb Ribb. suo tibi
munere def. Schröt. 1888, 5. 528 in om. M¹ Non. 31, 15. Ribb.

529 sudum Rb² Ribb. 532 quaere, profecto quem Lad. 533

poscor: Olympo hoc Peerlk. Lad.; cf. Serv. 538 unda Rb²; cf. I 100.

543 suscitavit Rm² esternumque Ma² ext. Ra¹, comm. Serv.

544 mactant Mx (= IV 57) Lad. et Ribb. commate in fine v. non pos.;
cf. V 72 s.

dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva;
ducunt exsortem Aeneae, quem fulva leonis
pellis obit totum praefulgens unguibus aureis.

Fama volat parvam subito volgata per urbem
ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis. 555

vota metu duplicant matres, propiusque periclo
it timor et maior Martis iam apparet imago.

tum pater Euandrus dextram complexus euntis
haeret inexpectus lacrimans ac talia fatur: 525

‘o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos, 560

qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
stravi scutorumque incendi victor acervos

et regem hac Erulum dextra sub Tartara misi,
nascenti cui tris animas Feronia mater 590

(horrendum dictu) dederat, terna arma movenda; 565

ter Leto sternendus erat; cui tum tamen omnis
abstulit haec animas dextra et totidem exiit armis —:

non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
nate, tuo, neque finitimo Mezentius umquam 535

huic capiti insultans tot ferro saeva dedisset
funera, tam multis viduasset civibus urbem. 570

at vos, o superi, et divom tu maxime rector
Iuppiter, Arcadii, quaeso, miserescite regis

et patrias audite preces. si numina vestra
incolumem Pallanta mihi, si fata reservant, 575

si visurus eum vivo et venturus in unum,
vitam oro, patior quemvis durare laborem;

sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris,
nunc, nunc o liceat crudelem abrumpere vitam, 545

dum curae ambiguae, dum spes incerta futuri, 580

dum te, care puer, mea sola et sera voluptas,
complexu teneo, gravior neu nuntius auris

volneret. haec genitor digressu dicta supremo
fundebat, famuli conlapsum in tecta ferebant. 550

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis, 585

Aeneas inter primos et fidus Achates,

inde alii Troiae proceres, ipse agmine Pallas

555 *limina* P^γcx 559 *inexpectum* P¹ac²π; cf. Serv. *lacrimis*
M^γ² ‘alii’ ap. Serv. 565 *terna* . . *armis* 567 Ribb. in parenth. pon.,
566/7 Kl.; cf. Serv. 569 *finitimos* P¹ Ribb. *finitimus* Rottend. P.
579 *nunc*, o *nunc* R¹ Ment. I, Ribb. 581 *sera et sola* Pb Serv.
IX 480 pr. cod. Flor. et Regin.; Ribb. 582 *complexus* M²Rb²

κ. in medio chlamyde et pictis conspectus in armis,
 qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
 quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
 extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit.
 stant pavidæ in muris matres oculisque sequuntur
 pulveream nubem et fulgentis aere catervas.
 olli per dumos, qua proxima meta viarum,
 armati tendunt; it clamor et agmine facto
 quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
 est ingens gelidum lucus prope Caeritis amnem,
 religione patrum late sacer; undique colles
 includere cavi et nigra nemus abiete cingunt;
 Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
 arborum pecorisque deo, lucumque diemque,
 qui primi finis aliquando habuere Latinos:
 haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
 castra locis, celsoque omnis de colle videri
 iam poterat legio et latis tendebat in arvis.
 huc pater Aeneas et bello lecta iuventus
 succedunt fessique et equos et corpora curant.

At Venus aetherios inter dea candida nimbos
 dona ferens aderat natumque in valle reducta
 ut procul egelido secretum flumine vidit,
 talibus adfata est dictis seque obtulit ultro:
 'en perfecta mei promissa coniugis arte
 munera, ne mox aut Laurentis, nate, superbos
 aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.
 dixit et amplexus nati Cytherea petivit,
 arma sub adversa posuit radiantia quercu.
 ille deae donis et tanto laetus honore
 expleri nequit atque oculos per singula volvit
 miraturque interque manus et brachia versat
 terribilem cristis galeam flammisque vomentem
 fatiferumque ense, lorica ex aere rigentem,
 sanguineam, ingentem, qualis cum caerula nubes
 solis inardescit radiis longèque refulget;
 tum levis ocreas electro auroque recocto
 hastamque et clipei non enarrabile textum.

Illic res Italas Romanorumque triumphos,
 haud vatū ignarus venturique inscius ævi,

610 et gelido M²PRy^b¹

620 minantem P^y¹ Ribb.

627 fatum

leceat Ignipot
 stirpis ab Asca
 leceat et viridi
 procubuisse l
 ludere pender
 impavidos, illa
 mulcere alterno
 nec procul hinc
 consessu cavea
 addiderat subit
 Romulidis Tatio
 post idem inter
 armati lovis an
 stabant et caes
 haud procul in
 distulerant (at
 raptabatque vir
 per silvam et

Nec non
 accipere ingen
 Aeneadae in f
 illum indignu
 aspiceres, po
 ut fluvium vi
 in summo c
 stabat pro te
 Romuleoque
 atque hic au
 porticibus Ga
 Galli per dum
 defensi teneb
 aurea caesaris
 virgatis luec
 auro innectu
 gaesa manu
 hic exsultanti
 lanigerosque

vel sati x
 prop. Wagn.
 642 medium M
 romnis Peerik.
 post 638 Hertk.

fecerat Ignipotens, illic genus omne futurae
stirpis ab Ascanio pugnataque in ordine bella.
 fecerat et viridi fetam Mavortis in antro 630
 procubuisse lupam, geminos huic ubera circum
 ludere pendentis pueros et lambere matrem
 impavidos, illam tereti cervice reflexam
 mulcere alternos et corpora fingere lingua. —
 nec procul hinc Romam et raptas sine more Sabinas 635
 consessu caveae magnis circensibus actis
 addiderat subitoque novum consurgere bellum
 Romulidis Tatioque seni Curibusque severis.
 post idem inter se posito certamine reges
 armati Iovis ante aram paterasque tenentes 640
 stabant et caesa iungebant foedera porca. —
 haud procul inde citae Mettum in diversa quadrigae
 distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!)
 raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 per silvam et sparsi rorabant sanguine vepres. 645

Nec non Tarquinius eiectum Porsenna iubebat
 accipere ingentique urbem obsidione premebat;
 Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.
 illum indignanti similem similemque minanti
 aspiceres, pontem auderet quia vellere Cocles 650
 et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis. —
 in summo custos Tarpeiae Manlius arcis
 stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat,
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 atque hic auratis volitans argenteus anser 655
 porticibus Gallos in limine adesse canebat;
 Galli per dumos aderant arcemque tenebant
 defensi tenebris et dono noctis opacae:
 aurea caesaries ollis atque aurea vestis,
 virgatis lucent sagulis, tum lactea colla 660
 auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant
 gaesa manu scutis protecti corpora longis.
 hic exsultantis Salios nudosque Lupercos
 lanigerosque apices et lapsa ancilia caelo

vel *fati* x 'quidam ap. Serv. pl. v. damnant. 629 *pugnandaque*
 prop. Wagn. 630 *et* en mavult Ribb. 633 *reflexa* M²PRya^b Ribb.
 642 *medium* M¹ *Metium* M²? *Mettum* M³ cet. libri, Serv. 652 *in-*
somnis Peerlk. 654 post 641 sec. ed. Parm. pos. Peerlk. Lad. Ribb.;
 post 638 Hertz.

extuderat, castae ducebant sacra per urbem
 pilentis matres in mollibus. — hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis,
 et scelerum poenas et te, Catilina, minaci
 pendentem scopulo furiarumque ora trementem
 secretosque pios, his dantem iura Catonem. 665

Haec inter tumidi late maris ibat imago
 aurea, sed fluctu spumabant caerulea cano,
 et circum argento clari delphines in orbem
 aequora verrebant caudis aestumque secabant.
 in medio classis aeratas, Actia bella, 670
 cernere erat, totumque instructo Marte videres
 fervere Leucaten auroque effulgere fluctus.
 hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
 cum patribus populoque, penatibus et magnis dis,
 stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammās 680
 laeta vomunt patriumque aperitur vertice sidus;
 parte alia ventis et dis Agrippa secundis
 arduus agmen agens, cui, belli insigne superbum,
 tempora navali fulgent rostrata corona.
 hinc ope barbarica variisque Antonius armis, 685
 victor ab Aurorae populis et litore rubro,
 Aegyptum virisque Orientis et ultima secum
 Bactra vehit, sequiturque (nefas!) Aegyptia coniunx. —
 una omnes ruere ac totum spumare reductis
 convolsū remis rostrisque tridentibus aequor. 690
 alta petunt; pelago credas innare revolsas
 Cycladas aut montis concurrere montibus altos:
 tanta mole viri turritis puppibus instant.
 stuppea flamma manu telisque volatile ferrum
 spargitur, arva nova Neptunia caede rubescunt. 695
 regina in mediis patrio vocat agmina sistro
 necdum etiam geminos a tergo respicit anguis;
 omnigenumque deum monstra et latrator Anubis
 contra Neptunum et Venerem contraque Minervam
 tela tenent. saevit medio in certamine Mavors 700
 caelatus ferro tristesque ex aethere Dirae,
 et scissa gaudens vadit Discordia palla,

666 *hinc* . . *Catonem* 670 cum Peerlk. secl. Gofsr. 670 *hic* Lad.
 685 *Phariisque* Heins. 694 *telique* R? Lad. *tellisue* M 698 *nige-*
numque M¹ inde *Niligenumque* Lachm. Lucr. 292. *amnigenumque*
 Hoffm. ZöG. 1853, 887.

quam cum sangu
 Actius haec cer
 desper: omnis
 omnis Arabs,
 ipsa videbatur
 vela dare et lax
 illum inter caede
 fecerat Ignipot
 contra autem ma
 pendenteque si
 ceruleum in gro
 at Caesar triplici
 moenia dis Italia
 maxima ter cent
 laetitia ludisque
 omnibus in tem
 ante aras terrar
 ipse sedens niv
 dona recognosc
 posibus; inced
 quam variae li
 hic Nomadum
 hic Lelegas C
 inxerat, Eup
 extremique h
 indomitique I
 Talia per
 miratur rerum
 attollens umer

704 *tende*
 Peerlk. 724
 lojum v. nota

quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
 Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
 desuper: omnis eo terrore Aegyptus et Indi,
 omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.
 ipsa videbatur ventis regina vocatis
 vela dare et laxos iam iamque immittere funis:
 illam inter caedes pallentem morte futura
 fecerat Ignipotens undis et lapyge ferri,
 contra autem magno maerentem corpore Nilum
 pandentemque sinus et tota veste vocantem
 caeruleum in gremium latebrosaue flumina victos. —
 at Caesar triplici invectus Romana triumpho
 moenia dis Italis votum immortale sacrabat,
 maxima ter centum totam delubra per urbem.
 laetitia ludisque viae plausuque fremebant;
 omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae;
 ante aras terram caesi stravere iuveni.
 ipse sedens niveo candentis limine Phoebi
 dona recognoscit populorum aptatque superbis
postibus; incedunt victae longo ordine gentes
 quam variae linguis habitu tam vestis et armis:
 hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,
 hic Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos
 finxerat, Euphrates ibat iam mollior undis,
 extremique hominum Morini Rhenusque bicornis,
 indomitique Dahae et pontem indignatus Araxes.
 Talia per clipeum Volcani, dona parentis,
 miratur rerumque ignarus imagine gaudet
 attollens umero famamque et fata nepotum.

704 *tendebat* Py Rbb. 719 *ante aras*] *ardentes* postpos. dist.
 Peerlk. 724 *hinc* Pyb 725 *hinc* Pybc 721 *facta* α²επ Serv. pl.
 totum v. notant 'critici' ap. Serv. pl., secl. Bros.

IX.

Turnus absentis Aeneae copias aggredi Iunonis iussu parans, — 24
quod Troiani castris navalibus se continent, naves exurere conatur, 76
quae tamen ad voluntatem Cybelae in nymphas conversae aufugiunt. 122
portento non fractus ille omnes aditus firmis occupat praesidiis. 175

Noctu Nisus cum Euryalo rationem communicat rei bene gerendae; 223
quam ubi statione relicta ad consilium principum rettulerunt, 245
laudibus solaciis praemiis affecti ad quaerendum Aeneam abeunt. 313
per castra Rutulorum multos hostes occidunt vino somnoque gravatos, 366
sed cum spoliis profecti subito equitibus hostium obviam fiunt: 394
Euryalus fuga interclusa perfoditur itemque Nisus amici mortem ultus. 449
caedem suorum mane queruntur Rutuli summa ira exacerbat, 472
suorum Troiani praecipueque Euryali filii unici mater vidua. 502

Iam in ipsa castra fit impetus testudine scala, ferro ignique; 524
maxime nocet Turnus et incendio turris et occidione adversariorum. 589
contra superbientis maledictis Numani nece excellit Ascanius tiro, 637
cuius virtutem ab Apolline laudatam admirati socii confirmantur. 671
Pandarus et Bitias aperta castrorum porta hostes lacessunt: 690
ingrediens Turnus hunc necat, ingressus inclususque illum ac multos, 777
dum multitudini hostium a ducibus confirmatorum cedere cogitur: 800
in armis gravibus Tiberi se committit incolumisque ad suos pervenit.

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Irim de caelo misit Saturnia Iuno
audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.
ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
"Turne, quod optanti divom promittere nemo
auderet, volvenda dies, en, attulit ultro.
Aeneas urbe et sociis et classe relicta
scepra Palatini sedemque petit Euandri;
nec satis, extremas Corythi penetravit ad urbes
Lydorumque manum, collectos armat agrestis.

9 petivit R²b²cmπ 11 manus P(γ¹?)χ et collectos γ¹a²cχ
collectosque cod. Parrhas. et Lad.

castra obsidentur, nunti militum frustra: opugnatio fit acerrima.

quid dubitas
 rumpe moras
 dixit et in ca
 ingentemque
 adgnovit iuve
 sustulit ac ta
 'tri, decus ca
 detulit in ter
 tempestas? n
 palantisque p
 quisquis in a
 processit sum
 multa deos o
 lamque
 dives equum
 Messapus pri
 Tyrrhidae iu
 vertitur arme
 cea septem
 per tacitum
 cum rediit
 hic subitam
 prospiciunt
 primus ab
 quis globus
 ferte citi fe
 hostis adest
 condunt se
 namque ita
 Aeneas: si
 neu struere
 castra modo
 ergo etsi co
 obiciunt por
 armatique ca
 Turnus
 viginti lectis
 improvisus a
 13 et tu
 21 sequar M
 ap. Kl. Ribb.
 dist. 48 c
 Vergilius.

quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus.
rumpe moras omnis et turbata arripe castra.

dixit et in caelum paribus se sustulit alis
ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.

adgnovit iuvenis duplicisque ad sidera palmas
sustulit ac tali fugientem est voce secutus:

'Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
detulit in terras? unde haec tam clara repente

tempestas? medium video discedere caelum

palantisque polo stellas. sequor omina tanta,
quisquis in arma vocas.' et sic effatus ad undam

processit summoque hausit de gurgite lymphas
multa deos orans oneravitque aethera votis.

lamque omnis campis exercitus ibat apertis,
dives equum, dives pictae vestis et auri;

Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidae iuvenes; medio dux agmine Turnus;

vertitur arma tenens et toto vertice supra est.

ceu septem surgens sedatis annibus altus

per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus,

cum refluit campis et iam se condidit alveo.

hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
prospiciunt Teucri ac tenebras insurgere campis.

primus ab adversa conclamat mole Caicus:

'quis globus, o cives, caligine volvitur atra!

ferte citi ferrum, date tela, ascendite muros,

hostis adest, heia!' ingenti clamore per omnis

condunt se Teucri portas et moenia complent.

namque ita discedens praeceperat optimus armis

Aeneas: si qua interea fortuna fuisset,

neu struere auderent aciem neu credere campo;

castra modo et tutos servarent aggere muros.

ergo etsi conferre manum pudor iraque monstrat,

obiiciunt portas tamen et praecepta facessunt

armatique cavis exspectant turribus hostem.

Turnus, ut ante volans tardum praecesserat agmen

viginti lectis equitum comitatus et urbi

improvisus adest, maculis quem Thracius albis

13 et turbata] atque orbata Gent 49.

17 ac] et MR_z Lad.

21 sequar M 29 (= VII 784) om. libri praeter χ 47 ut] at Schenkl

ap. Kl. Ribb. ut adverb. ad volans pertinere arbitratus post v. 50 puncto

dist. 48 comitantibus urbi Peerlk.

Vergilius.

portat equus cristaque tegit galea aurea rubra: 50
 'ecquis erit, mecum, iuvenes, qui primus in hostem —?
 en' ait et iaculum attorquens emittit in auras,
 principium pugnae, et campo sese arduus infert.
 clamorem excipiunt socii fremituque sequuntur
 horrissono; Teucrum mirantur inertia corda: 55
 non aequo dare se campo, non obvia ferre
 arma viros, sed castra fovere. huc turbidus atque huc
 lustrat equo muros aditumque per avia quaerit.
 ac veluti pleno lupus insidiatus ovili
 cum fremit ad caulas ventos perpressus et imbris 60
 nocte super media; tuti sub matribus agni
 balatum exercent, ille asper et improbus ira
 saevit in absentis, collecta fatigat edendi
 ex longo rabies et siccae sanguine fauces:
 haud aliter Rutulo muros et castra tuenti 65
 ignescunt irae; duris dolor ossibus ardet.
 qua temptet ratione aditus, et quae via clausos
 excutiat Teucros vallo atque effundat in aequum?
 classem, quae lateri castrorum adiuncta latebat,
 aggeribus saeptam circum et fluvialibus undis, 70
 invadit sociosque incendia poscit ovantis
 atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 tum vero incumbunt, urget praesentia Turni,
 atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 diripuerunt focos: piceum fert fumida lumen 75
 taeda et commixtam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis deus, o Musae, tam saeva incendia Teucris
 avertit? tantos ratibus quis depulit ignis?
 dicite. prisca fides factio, sed fama perennis.
 Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida 80
 Aeneas classem et pelagi petere alta parabat,
 ipsa deum fertur genetrix Berecynthia magnum
 vocibus his adfata Iovem: 'da, nate, petenti,
 quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
 pinea silva mihi multos dilecta per annos; 85
 lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,

52 intorqu. M 54 -more F clamore Ry² (cf. Serv.) Lad.
 66 durus Py post ardet comma poni sol. mut. Peerlk. 67 et]
 aut coni. Wagn. qua via libri praeter P¹R qua vice Withof Krit.
 Anmerk. IV 31. qua vi Ribb. 68 aequor P¹bc Ribb. 79 factost
 et fama Weidn. 39¹). 85 ut dittogr. v. 86/7 secl. Ribb.

nigranti pice
 has ego Dard
 laeta dedi; n
 solve metu
 neu cursu
 vincantur; pr
 filius huic co
 'o genetrix,
 mortaliu man
 fas habeant?
 Aeneas? cui
 immo, ubi de
 Ausonios olim
 Dardaniumque
 mortalem erip
 aequoris esse
 et Galatea se
 dixerat idque
 per pice torn
 adnuit et tot
 Ergo ad
 debita comp
 admonuit ra
 hic primum
 visus ab Au
 Idaeique ch
 excidit et T
 'ne trepidat
 neve armato
 quam sacra
 ite deae pel
 continuo p
 delphinum
 ima petunt.
 quot prius
 reddunt se
 Obstip

91 neu
 Pier. et mul
 boni libri; h
 MPy¹a¹b¹ Ser
 sed cf. VIII

50 nigranti picea trabibusque obscurus acernis:
 has ego Dardanio iuveni, cum classis egeret,
 laeta dedi; nunc sollicitam timor anxius angit.
 solve metus atque hoc precibus sine posse parentem, 90
 neu cursu quassatae ullo neu turbine venti
 55 vincantur; prosit nostris in montibus ortas.²
 filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
 'o genetrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
 mortaline manu factae immortale carinae 95
 fas habeant? certusque incerta pericula lustret
 60 Aeneas? cui tanta deo permissa potestas?
 immo, ubi defunctae finem portusque tenebunt
 Ausonios olim, quaecumque evaserit undis
 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva, 100
 mortalem eripiam formam magnique iubebo
 65 aequoris esse deas, qualis Nereia Doto
 et Galatea secant spumantem pectore pontum.'
 dixerat idque ratum Stygii per flumina fratris,
 per pice torrentis atraque voragine ripas
 adnuat et totum nutu tremefecit Olympum.

70 Ergo aderat promissa dies et tempora Parcae
 debita complerant, cum Turni iniuria Matrem
 admonuit ratibus sacris depellere taedas.
 hic primum nova lux oculis offulsit et ingens 110
 visus ab Aurora caelum transcurrere nimbus
 75 Idaeique chori; tum vox horrenda per auras
 excidit et Troum Rutulorumque agmina complet:
 'ne trepitate meas, Teucrici, defendere navis
 neve armate manus; maria ante exurere Turno 115
 quam sacras dabitur pinus. vos ite solutae,
 ite deae pelagi; genetrix iubet.' et sua quaeque
 continuo puppes abrumpunt vincula ripis
 delphinumque modo demersis aequora rostris
 ima petunt. hinc virgineae (mirabile monstrum) 120
 quot prius aeratae steterant ad litora prorae
 85 reddunt se totidem facies pontoque feruntur.

Obstipuerunt animis Rutuli, contreritus ipse

91 neu prius] ne Py^{1c} Rbb. nec π 102 quales 'aliquot ant.
 Pier. et 'multi' Burm. 109 sacras Diom. 437. 121 (= X 223) om
 boni libri; habent a²π post 122, alii χ alio loco. 123 animi Rutulis
 MP^γa¹b¹ Serv. pl. Lad. animi Rutuli Kern GPr. Schweinfurt 1881, 7;
 sed cf. VIII 530.

turbatis Messapus equis, cunctatur et amnis
 rauca sonans revocatque pedem Tiberinus ab alto.
 at non audaci Turno fiducia cessit,
 ultro animos tollit dictis atque increpat ultro:
 'Troianos haec monstra petunt, his Iuppiter ipse
 auxilium solitum eripuit non tela neque ignis
 exspectans Rutulos. ergo maria invia Teucris
 nec spes ulla fugae. rerum pars altera adempta est;
 terra autem in nostris manibus: tot milia gentes
 arma ferunt Italiae. nil me fatalia terrent,
 si qua Phryges prae se iactant, responsa deorum:
 sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva
 fertilis Ausoniae Troes. sunt et mea contra
 fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem
 coniuge praerepta, nec solos tangit Atridas
 iste dolor solisque licet capere arma Mycenis.
 "sed periisse semel satis est." peccare fuisset
 ante satis penitus, modo nunc genus omne perosos
 femineum! quibus haec medii fiducia valli
 fossarumque morae, leti discrimina parva,
 dant animos. at non viderunt moenia Troiae
 Neptuni fabricata manu considerare in ignis? —
 sed vos, o lecti, ferro quis scindere vallum
 apparat et mecum invadit trepidantia castra?
 non armis mihi Volcani, non mille carinis
 est opus in Teucros. addant se protinus omnes
 Etrusci socios. tenebras et inertia furta
 [Palladii caesis summae custodibus arcis] *f. 71, 166.*
 ne timeant, nec equi caeca condemur in alvo;
 luce palam certum est igni circumdare muros.
 haud sibi cum Danaïs rem (faxo) et pube Pelasga
 esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
 nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
 quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
 procurate, viri, et pugnam sperate parari?
 Interea vigilum excubiis obsidere portas

130 *exspectant* libri praeter M¹; Lad. 132 *gentis* MRb¹c
 140 *sed* si $\gamma^2\chi$ 141 *nunc* cod. Ven., idem con. Markl. Stat. Silv.
 V 3, 35. *nec* aliquot antiquiss. Pier. non cet. libri, sed R ante modo;
 def. Wagn. LV. 48 et Madv. 31¹). *perosus* F²M² γ^1 *perosum* γ^2a^1
 146/7 Lad. cum Ribb. post 72 pos. ita, ut *sed* mutaret in *sic* et reti-
 neret *qui*, quam librorum scripturam Wagn. correxit in *quis*. 151
 ~ Il 166) secl. Bryant. 155 *putent*] *ferant* FP γ^1a^2 Ribb.

125

130

135

140

145

150

155

cura datur Messa
 his septem Rutu
 delecti; ast illos
 purpurei cristis
 discurrent variis
 indulgent vino e
 confluent ignes
 insomnem Indo.

Haec super
 alta tenent, nec
 explorant pontis
 tela gerunt: insi
 quos pater Aene
 rectores juvenum
 omnis per muro
 excubat exercet

Nisus erat
 Hyrtacides, con
 venatrix, iaculo

et iuxta comes
 non fuit Aene

ora puer prim
 his amor unu
 tum quoque

Nisus ait: 'd
 Euryale, an

aut pugnam
 mens agitat m

cernis, quae
 lumina rara m

procubere, si
 quid dubitem

Aenean acciri
 exposcunt, mi
 si, tibi quae

fama sat est)
 posse viam ad
 Obstipuit
 Euryalus, simi

161 Rutul
 Serv. 179

125 cura datur Messapo et moenia cingere flammis. 160
 bis septem Rutuli muros qui milite servant,
 delecti; ast illos centeni quemque sequuntur
 purpurei cristis iuvenes auroque corusci.
 130 discurrunt variantque vices fusique per herbam
 indulgent vino et vertunt crateras aënos. 165
 conlucent ignes, noctem custodia ducit
 insomnem ludo.

Haec super e vallo prospectant Troes et armis
 alta tenent, nec non trepidi formidine portas
 135 explorant pontisque et propugnacula iungunt. 170
 tela gerunt: instant Mnestheus acerque Serestus,
 quos pater Aeneas, si quando adversa vocarent,
 rectores iuvenum et rerum dedit esse magistros.
 omnis per muros legio sortita periculum
 140 excubat exercetque vices, quod cuique tuendum est. 175

Nisus erat portae custos, acerrimus armis,
 Hyrtacides, comitem Aeneae quem miserat Ida
venatrix, iaculo celerem levibusque sagittis,
 145 et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
 non fuit Aeneadam Troiana neque induit arma, 180
 ora puer prima signans intonsa iuventa.
 his amor unus erat pariterque in bella ruebant;
 tum quoque communi portam statione tenebant.
 Nisus ait: 'dine hunc ardorem mentibus addunt,
 150 Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido? 185
 aut pugnam aut aliquid iamdudum invadere magnum
 mens agitat mihi nec placida contenta quiete est.
 cernis, quae Rutulos habeat fiducia rerum:
 lumina rara micant, somno vinoque soluti
 155 procubuerunt, silent late loca. percipe porro, 190
 quid dubitem et quae nunc animo sententia surgat.
 Aenean acciri omnes, populusque patresque,
 exposcunt, mittique viros, qui certa reportent.
 si, tibi quae posco, promittunt (nam mihi facti
fama sat est), tumultu videor reperire sub illo 195
 posse viam ad muros et moenia Pallantea.'

Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus, simul his ardentem adfatur amicum:

161 *Rutulo M* 171 *instat Pybc Ribb.* 173 *iuveni comm.*
 Serv. 179 *et] it Moret. I Ribb.* 189 *sepulti a⁴m^x Serv.*

'mene igitur socium summis adiungere rebus,
 Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200
 non ita me genitor, bellis adsuetus Opheltes,
 Argolicum terrorem inter Troiaeque labores
 sublatum erudiit, nec tecum talia gessi
 magnanimum Aenean et fata extrema secutus:
 est hic, est animus lucis contemptor et istum 205
 qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.'
 Nisus ad haec: 'equidem de te nil tale verebar
 nec fas, non, ita me referat tibi magnus ovantem
 Iuppiter aut quicumque oculis haec aspicit aequis.
 sed si quis (quae multa vides discrimine tali), 210
 si quis in adversum rapiat casusve deusve,
 te superesse velim: tua vita dignior aetas;
 sit, qui me raptum pugna pretiove redemptum
 mandet humo, solita aut si qua id Fortuna vetabit,
 absenti ferat inferias decoretque sepulcro; 215
 neu matri miserae tanti sim causa doloris,
 quae te sola, puer, multis e matribus ausa
 persequitur magni nec moenia curat Acestae.'
 ille autem: 'causas nequiquam nectis inanis
 nec mea iam mutata loco sententia cedit; 220
 adceleremus' ait. vigiles simul excitat: illi
 succedunt servantque vices; statione relicta
 ipse comes Niso graditur regemque requirunt.
 Cetera per terras omnis animalia somno
 laxabant curas et corda oblita laborum: 225
 ductores Teucrum primi et delecta iuventus
 consilium summis regni de rebus habebant,
 quid facerent quisve Aeneae iam nuntius esset.
 stant longis adnixa hastis et scuta tenentes
 castrorum et campi medio. tum Nisus et una 230
 Euryalus confestim alacres admittier orant:
 rem magnam, pretiumque morae fore. primus Iulus
 accepit trepidos ac Nisum dicere iussit.
 tum sic Hyrtacides: 'audite o mentibus aequis,
 Aeneadae, neve haec nostris spectentur ab annis, 235
 quae ferimus! Rutuli somno vinoque soluti

214 saltem aut Henry JJ. 1867, 727. aut saltem Peerlk. id
 om. Hoffm. 16. 226 et om. libri; exhib. ed. ante Pier. 229 encut.
 atq. entes P¹ in scuta tuentes Ribb. 236 sepulti b²mz Serv. pl.

contigere; loci
 qui patet in bi
 interrupti ignes
 erigitur. si f
 quæsitum Aene
 mox hic cum sp
 ardore cernitis.
 vidimus obscuri
 venatu adsiduo
 Hic annis
 'di patrii, quor
 non tamen omni
 cum talis animo
 pectora.' sic m
 amborum et vol
 quæ vobis, qu
 præmia posse
 di moresque da
 actutum pius A
 Ascanius, meri
 immo ego vos
 excipit Ascani
 Assaracique la
 obtestor, quæ
 in vestris pon
 reddite consp
 bina dabo arg
 pocula, devict
 et tripodas gen
 cratera antiqu
 si vero capere
 contigerit victo
 vidisti, quo I
 aureus; ipsum
 excipiam sorti
 præterea bis s
 corpora captiv
 insuper his, c
 te vero, mea

237 procul
 272/3 damn. Pee
 Lacr. 262; cf. V

conticuere; locum insidiis conspeximus ipsi,
 qui patet in bivio portae, quae proxima ponto:
 interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
 erigitur. si fortuna permittitis uti 240
 quaesitum Aenean et moenia Pallantea, Hic. Th. V, 235.
 mox hic cum spoliis ingenti caede peracta
 adfore cernetis. nec nos via fallet euntis:
 vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 venatu adsiduo et totum cognovimus amnem. 245

Hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
 'di patrii, quorum semper sub numine Troia est,
 non tamen omnino Teucros delere paratis,
 cum talis animos iuvenum et tam certa tulistis
 pectora.' sic memoransumeros dextrasque tenebat 250
 amborum et voltum lacrimis atque ora rigabat.

'quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus istis
 praemia posse rear solvi? pulcherrima primum
 di moresque dabunt vestri, tum cetera reddet
 actutum pius Aeneas atque integer aevi 255
Enn. Leon. 414 des. abri. integ.

'immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,'
 excipit Ascanius 'per magnos, Nise, penatis
 Assaracique larem et canae penetralia Vestae
 obtestor, quaecumque mihi fortuna fidesque est, 260
 in vestris pono gremiis: revocate parentem,
 reddite conspectum; nihil illo triste recepto.

bina dabo argento perfecta atque aspera signis
 pocula, devicta genitor quae cepit Arisba,
 et tripodas geminos, auri duo magna talenta, 265
 cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.

si vero capere Italiam sceptrisque potiri
 contigerit victori et praedae dicere sortem:
 vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
 aureus; ipsum illum, clipeum cristasque rubentis 270
 excipiam sorti, iam nunc tua praemia, Nise.

praeterea bis sex genitor lectissima matrum
 corpora captivosque dabit suaeque omnibus arma;
 insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
 te vero, mea quem spatiis propioribus aetas 275

237 *procubere* Py¹a²c 243 *fallit* libri praeter M; Ribb.
 272/3 *damn.* Peerlk. 274 *quin super* Schap. *his* is M Lachm.
 Lucr. 262; cf. Wagn. LV. 85. *campis* R *quod* quos MP²ya¹c²

insequitur, venerande puer, iam pectore toto
 accipio et comitem casus complector in omnis.
 nulla meis sine te quaeretur gloria rebus;
 seu pacem seu bella geram, tibi maxima rerum
 verborumque fides.' contra quem talia fatur 280
 Euryalus: 'me nulla dies tam fortibus ausis
 dissimilem arguerit, tantum fortuna secunda
 haud adversa cadat! sed te super omnia dona
 unum oro. genetrix Priami de gente vetusta
 est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus 285
 mecum excedentem, non moenia regis Aestae:
 hanc ego nunc ignaram huius quodcumque pericli est
 inque salutatam linquo, (nox et tua testis
 dextera) quod nequeam lacrimas perferre parentis;
 at tu, oro, solare inopem et succurre relictæ! 290
 hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
 in casus omnis.' percussa mente dedere
 Dardanidae lacrimas, ante omnis pulcher Iulus,
 atque animum patriae strinxit pietatis imago.
 tum sic effatur: 295
 'sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis!
 namque erit ista mihi genetrix nomenque Creusae
 solum defuerit, nec partum gratia talem
 parva manet. casus factum quicumque sequentur,
 per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat: 300
 quae tibi polliceor reduci rebusque secundis,
 haec eadem matrique tuae generique manebunt.
 sic ait inlacrimans, umero simul exiit ensem,
 auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
 Gnosius atque habilem vagina aptarat eburna. 305
 dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
 exuvias; galeam fidus permutat Aletes.
 protinus armati incedunt, quos omnis euntis
 primorum manus ad portas, iuvenumque senumque,
 prosequitur votis. nec non et pulcher Iulus 310
 ante annos animumque gerens curamque virilem
 multa patri mandata dabat portanda; sed aurae
 omnia discerpunt et nubibus inrita donant.

282 post *tantum* fortiter dist. Ribb. 283 aut $\gamma^2 a^2 bc$ (cf. Serv.)
 Ribb. aut... cadet Madv. 39. 287 est om. PRb¹ 292 dederunt
 PRybcx; cf. ad VIII 324. 294 ($\sim X$ 824) secl. Peerlk. et Albr. 424;
 cf. JB. 1885, 241. 296 spondeo a'cmx

*argum. cum fenu ad
 elegia cum cf. Prop.*

Egress
 castra inim
 exilio. pas
 corpora
 inter lora
 vina simul.
 'Euryale, a
 hac iter est
 a tergo pos
 haec ego v
 sic memora
 Rhamnetem
 exstructus
 rex idem et
 sed non au
 tris iuxta fa
 armigerumq
 nactus equi
 tum capit
 sanguine si
 terra toriqu
 et iuvenem
 luserat, ins
 membra de
 aequasset
 impastus co
 (suadet eni
 molle pecus
 Nec m
 perfurit ac
 Padumque
 ignaros, Rh
 sed magnu
 pectore in a
 condidit ad
 purpuream
 vina refert

315 petu
 multia H. J. H
 Peerlk. 33
 J. 1886, 199
 345 a morte H

Egressi superant fossas noctisque per umbram
 castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
 exitio. passim somno vinoque per herbam 315
 corpora fusa vident, arrectos litore currus,
 inter lora rotasque viros, simul arma iacere,
 vina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
 'Euryale, audendum dextra; nunc ipsa vocat res. 320
 hac iter est. tu, ne qua manus se attollere nobis
 a tergo possit, custodi et consule longe;
 haec ego vasta dabo et lato te limite ducam.'
 sic memorat vocemque premit, simul ense superbum
Rhamnetem adgreditur, qui forte tapetibus altis 325
 exstructus toto proflabat pectore somnum,
 rex idem et regi Turno gratissimus augur;
 sed non augurio potuit depellere pestem.
 tris iuxta famulos temere inter tela iacentis
 armigerumque Remi premit aurigamque sub ipsis 330
 nactus equis ferroque secat pendentia colla;
 tum caput ipsi aufert domino truncumque relinquit
 sanguine singultantem, atro tepefacta cruore
 terra torique madent. nec non Lamyrumque Lamumque 335
 et iuvenem Serranum, illa qui plurima nocte
 luserat, insignis facie, multoque iacebat
 membra deo victus; felix, si protinus illum
 aequasset nocti ludum in lucemque tulisset.
 impastus ceu plena leo per ovilia turbans
 (suadet enim vesana fames) manditque trahitque 340
 molle pecus mutumque metu, fremit ore cruento. . .
 Nec minor Euryali caedes: incensus et ipse
 perfurit ac multam in medio sine nomine plebem,
 Fadumque Herbesumque subit Rhoetumque Abarimque,
 ignaros, Rhoetum vigilantem et cuncta videntem, 345
 sed magnum metuens se post cratera tegebat.
 pectore in adverso totum cui comminus ensem
 condidit adsurgenti et multa morte recepit.
 purpuream vomit ille animam et cum sanguine mixta
vina refert moriens, hic furto servidus instat. 350

315 *petunt*, (unde illi non redituri iam castra ad sua erant,) multis H. J. Heller Phil. 1886, 686. 315 *multis* . . *passim* 316 *damn.* Peerlk. 330 *Remum* cod. Dorvill.² Schrad. pro *Remi* Th. Maurer JJ. 1886, 199 iterari vult *premit*. 334 *Numamque* prop. Ribb. ad 454. 348 *a morte* Kv. 1881, 402. 349 *purpureum* puncto transpos. Serv.

iamque ad Messapi socios tendebat; ibi ignem
 deficere extremum et religatos rite videbat
 carpere gramen equos, breviter cum talia Nisus
 (sensit enim nimia caede atque cupidine ferri):
 'absistamus' ait; 'nam lux inimica propinquat.' 355
 poenarum exhaustum satis est, via facta per hostis.
 multa virum solido argento perfecta relinquunt
 armaque craterasque simul pulchrosque tapetas.
 Euryalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis
 cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim 360
 quae mittit dona hospitio, cum iungeret absens,
 Caedicus; ille suo moriens dat habere nepoti;
 [post mortem bello Rutuli pugnaque potiti]
 haec rapit atque umeris nequiquam fortibus aptat.
 tum galeam Messapi habilem cristisque decoram 365
 induit. excedunt castris et tuta capessunt.

Interea praemissi equites ex urbe Latina,
 cetera dum legio campis instructa moratur,
 ibant et Turno regi responsa ferebant,
 ter centum, scutati omnes, Volcente magistro. 370
 iamque propinquabant castris muroque subibant,
 cum procul hos laevo flectentis limite cernunt
 et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
 prodidit immemorem radiisque adversa refulsit.
 haud temere est visum. conclamat ab agmine Volcens: 375
 'state, viri; quae causa viae? quive estis in armis?
 quove tenetis iter?' nihil illi tendere contra,
 sed celerare fugam in silvas et fidere nocti.
 obiciunt equites sese ad divortia nota
 hinc atque hinc omnemque abitum custode coronant. 380
 silva fuit late dumis atque ilice nigra
 horrida, quam densi complerant undique sentes;
 rara per occultos lucebat semita calles.
 Euryalum tenebrae ramorum onerosaque praeda
 impediunt fallitque timor regione viarum, 385
 Nisus abit; iamque imprudens evaserat hostis
 ac lucos, qui post Albae de nomine dicti

363 damn. Ribb. sec. Wagn., qui tamen LV. 50 dubitare coepit.
 pugnamque Mx praedaque Rx 369 regis 'omnes boni' test. Serv.
 pl.; cf. schol. Veron. 101, 4 de loco Probi et Sulpicii sententia alieno
 VII 600. 370 Volcente M² Serv. Vulc. P¹b¹c¹ Vulsc. c²π 371
 murosque P¹y¹b¹c¹ Serv. pl. Ribb. 378 silvis Py 380 aditum libri
 pr. M¹a²b²c 382 complebant M 387 ac lucos m? Lad. atque

Albani (tum rex
 et stetit et frustra
 Euryale infelix
 quare sequar
 fallacis silvae?
 observata legit du
 audit equos, audi
 Nec longum
 pervenit ac videt
 fraude loci et nos
 oppressum rapit
 quid faciat? qua
 eripere? an sese
 inferat et pulchra
 armis adducto tor
 suspiciens altam
 tu, dea, tu pra
 astrorum decus
 i qua tuis umq
 dona tulit, si qu
 suspendive tholo
 tunc sine me
 iterat et toto
 micit. hasta
 venit aversi
 tangitur ac fiss
 nitur ille von
 rigidus et longi
 diversi circumspe
 ate! aliud sum
 lum trepidant, i
 tridens traictoc
 Saevit atrox
 auctorem nec qu
 boni rex atque la
 reat velot 388 Hoff
 quare a¹ qu
 altam ad Luna
 Ribb. alta
 altam et, quod ut
 Phil. 1861, 540); s
 cepit, en! altam
 cf. Serv. 418

Albani (tum rex stabula alta Latinus habebat),
ut stetit et frustra absentem respexit amicum:

‘Euryale infelix, qua te regione reliqui?’

390

quave sequar rursus perplexum iter omne revolvens

fallacis silvae? simul et vestigia retro

observata legit dumisque silentibus errat.

audit equos, audit strepitus et signa sequentum.

Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures

395

pervenit ac videt Euryalum, quem iam manus omnis

fraude loci et noctis subito turbante tumultu

oppressum rapit et conantem plurima frustra.

quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis

eripere? an sese medios moriturus in hostes

400

inferat et pulchram properet per volnera mortem?

ocius adducto torquens hastile lacerto

suspiciens altam Lunam sic voce precatur:

‘tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,

astrorum decus et nemorum Latonia custos!

405

si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris

donata tulit, si qua ipse meis venatibus auxi

suspendive tholo aut sacra ad fastigia fixi,

hunc sine me turbare globum et rege tela per auras!’

dixerat et toto conixus corpore ferrum

410

conicit. hasta volans noctis diverberat umbras

et venit aversi in tergum Sulmonis ibique

frangitur ac fissō transit praecordia ligno.

volvitur ille vomens calidum de pectore flumen

frigidus et longis singultibus ilia pulsat.

415

diversi circumspiciunt. hoc acrior idem,

ecce! aliud summa telum librabat ab aure.

dum trepidant, it hasta Tago per tempus utrumque

stridens traiectoque haesit tepefacta cerebro.

Saevit atrox Volcens nec teli conspicit usquam

420

auctorem nec quo se ardens immittere possit.

lucos a²cx atque locos cet. cod. Ribb.; is tamen v. 387/8 in suspicionem

vocat velut 388 Hoffm. 17. *atque locis* .. ut stetit Geertz ap. Madv. 34.

391 *quove* a¹ *qu.ve* V¹ *resolves* M¹ 400 *in enses* P Serv. pl. Ribb.

403 *altam ad Lunam* R *altum, Lunam* Berg klnd. aest. Hal. 1860, 8,

Ribb. *alta* .. *voce* Häberlin PhA. 1887, 601. post *Lunam* libri

addunt *et*, quod ut tueatur, v. 402 *torquetque* prop. Wagn. LV. 51 (cf.

Phil. 1861, 540); similiter Ribb. scribi posse putat *torquet*. an 403

suspicit, en! *altam lunam et s. v. pr.?* 412 *adversi* libri pr. Rottend.

II; cf. Serv. 416 *acrius* M²P²,¹ 418 *it* Py

dubitare coepit.
boni test. Serv.
sententia alieno
dic. c²π 371
380 aditum libri
m? Lad. atque

'tu tamen interea calido mihi sanguine poenas
 persolves amborum' inquit; simul ense recluso
 ibat in Euryalum. tum vero exterritus amens
 conclamat Nisus, nec se celare tenebris
 amplius aut tantum potuit perferre dolorem:
 'me, me! adsum, qui feci; in me convertite ferrum,
 o Rutuli! mea fraus omnis, nihil iste nec ausus
 nec potuit; caelum hoc et conscia sidera testor;
 tantum infelicem nimium dilexit amicum.'
 talia dicta dabat, sed viribus ensis adactus
 transiit costas et candida pectora rumpit.
 volvitur Euryalus leto pulchrosque per artus
 it cruor inque umeros cervix conlapsa recumbit,
 purpureus veluti cum flos succis aratro
 languescit moriens lassove papavera collo
 demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
 at Nisus ruit in medios solumque per omnis
 Volcentem petit, in solo Volcente moratur.
 quem circum glomerati hostes hinc comminus atque hinc
 proturbant. instat non setius ac rotat ensem
 fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
 condidit adverso et moriens animam abstulit hosti.
 tum super exanimum sese proiecit amicum
 confossus placidaque ibi demum morte quievit.

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
 nulla dies umquam memori vos eximet aevo,
 dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
 accolet imperiumque pater Romanus habebit.

Victores praeda Rutuli spoliisque potiti
 Volcentem exanimum flentes in castra ferebant.
 nec minor in castris luctus Rhamneta reperto
 exsanguis et primis una tot caede peremptis
 Serranoque Numaque. ingens concursus ad ipsa
 corpora seminecisque viros tepidaque recentem
 caede locum et plenos spumanti sanguine rivos.
 agnoscunt spolia inter se galeamque nitentem
 Messapi et multo phaleras sudore receptas.

Et iam prima novo spargebat lumine terras

432 *transadibit* M¹ *transadigit* M²Py *transadiit* bc 449 *pater*
patens Gent 51. *patrum* Kv. 1881, 448. 454 *Lamoque* Schrad.; cf. 334.
 455 *tepidam* M¹ *tepidum* M²PRy¹a¹ *recenti* PRy¹; cf. Serv. 456 *pleno*
 MP²b¹ *spumantis* MPRb¹ Serv. 459/60 (= IV 584/5) secl. Bros.

Tiboni croceum
 im sole infuso
 Turnus in arma
 suscit, aeratas
 quisque suas, var
 quin ipsa arrectis
 praefigunt capita
 Euryali et Nisi.
 Aeneadae duri mu
 opposuere aciem
 ingentisque tenen
 stant maesti; sim
 nota nimis miseri
 Interea pavido
 montia Fama ruit
 Euryali. at subit
 exossi manibus
 evolat infelix et
 scissa comam mu
 prima petit, non
 bellorumque mem
 hunc ego te, t
 vera meae requi
 rudelis? nec t
 affari extremum
 deu, terra igno
 ditibusque iace
 produxi pressive
 veste tegens, til
 urgebam et tela
 quo sequar? au
 et funus lacerum
 aale, refers? ne
 agite me, si qu
 conicite, o Rutu
 nat tu, magne p
 rivum hoc detu

464 *suos* libri
 Peetk. om. v. 467
 188, 7. 484 a
 IV. 85. 486 to
 Serv. Ribb. 49

Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
iam sole infuso, iam rebus luce reiectis
Turnus in arma viros armis circumdatus ipse
suscitat, aeratasque acies in proelia cogit
quisque suas, variisque acuunt rumoribus iras.
quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
praefigunt capita et multo clamore sequuntur
Euryali et Nisi.

Aeneadae duri murorum in parte sinistra
opposuere aciem (nam dextera cingitur amni)
ingentisque tenent fossas et turribus altis
stant maesti; simul ora virum praefixa movebant
nota nimis miseris atroque fluentia tabo.

Interea pavidam volitans pinnata per urbem
nuntia Fama ruit matrisque adlabitur auris
Euryali. at subitus miserae calor ossa reliquit,
excussi manibus radii revolutaque pensa.
evolat infelix et femineo ululatu

scissa comam muros amens atque agmina cursu
prima petit, non illa virum, non illa pericli
telorumque memor; caelum dehinc questibus implet:
hunc ego te, Euryale, aspicio? tune ille senectae
sera meae requies, potuisti linquere solam
crudelis? nec te sub tanta pericula missum
adfari extremum miserae data copia matri?
heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
alitibusque iaces! nec te tua funere mater
produxi pressive oculos aut volnera lavi
veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
urgebam et tela curas solabar anilis.
quo sequar? aut quae nunc artus avolsaque membra
et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
nate, refers? hoc sum terraque marique secuta?
figite me, si qua est pietas, in me omnia tela
conicite, o Rutuli, me primam absumite ferro!
aut tu, magne pater divom, miserere tuoque
invisum hoc detrude caput sub Tartara telo,

464 suos libri pr. M 465 om. P arrectis visu] Euryali et Nisi
Peerlk. om. v. 467. 471 videbant Pya²c¹ 474 ad labitur Schröt.
1888, 7. 484 extremis MP¹ 485 date Mentel. II. x, def. Wagn.
LV. 85. 486 te tua] fletu Peerlk. funere P. Bembus. funera libri
Serv. Ribb. 487 Lad. transp. post 489, ut iungeret funera tegens.

quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam!
 hoc fletu concussi animi maestusque per omnis
 it gemitus, torpent infractae ad proelia vires.
 illam incendentem luctus Idaeus et Actor
 Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli
 corripiunt interque manus sub tecta reponunt.

At tuba terribilem sonitum procul aere canoro
 increpuit, sequitur clamor caelumque remugit.
 adcelerant acta pariter testudine Volsci
 et fossas implere parant ac vellere vallum.
 quaerunt pars aditum et scalis ascendere muros,
 qua rara est acies interlucetque corona
 non tam spissa viris. telorum effundere contra
 omne genus Teucris ac duris detrudere contis
 adsueti longo muros defendere bello.

saxa quoque infestoolvebant pondere, si quae
 possent tectam aciem perrumpere, cum tamen omnis
 ferre iuvat subter densa testudine casus.
 nec iam sufficiunt. nam quae globus imminet ingens,
 immanem Teucris molem volvuntque ruuntque,
 quae stravit Rutulos late armorumque resolvit
 tegmina. nec curant caeco contendere Marte
 amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
 missilibus certant.

parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
pinum et fumiferos infert Mezentius ignis;
 at Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 rescindit vallum et scalas in moenia poscit.

Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti,
 quas ibi tum ferro strages, quae funera Turnus
 ediderit, quem quisque virum demiserit Orco,
 et mecum ingentis oras evolvite belli!
 et meministis enim, divae, et memorare potestis.

Turris erat vasto suspectu et pontibus altis,
 opportuna loco, summis quam viribus omnes
 expugnare Itali summaque evertere opum vi
 certabant, Troes contra defendere saxis
 perque cavas densi tela intorquere fenestras.

505 *pariter*] *partim*? 513 *cum*] *num* Ribb. *quam* Schrad. *quos*
 Schap. *cui* Bros., ut pendeat ex *libet*, quod verbum 514 exhib. M²Ra¹bm^π.
 ceterum hab. *lubat* M¹. -at F¹ *iubat* P²yc *iubet* P¹ grammat. 517
*Rut.] Volsco*s Peerlk. 524 *in*] *ad* P¹yc 529 (= VII 645) inserunt x

princeps ardentem
 et flammam aditum
 corripuit tabulas
 turbati trepidam
 velle fugam. dū
 in partem, quae
 procubuit subito
 semineces ad ter
 confisque suis te
 transossi ligno v
 et Lycus elapsi.
 Maenon regi quae
 sustulerat velit
 case levis nudo
 isque ubi se Tur
 hinc acies atque
 ut fera, quae de
 contra tela furit
 micet et saltu su
 laud aliter iuve
 iuruit et qua te
 ut pedibus long
 inter et arma
 prendere tecta
 quem Turnus
 increpat his vi
 sperasti te poss
 pendentem et m
 qualis ubi aut
 sustulit alta pet
 quaesitum aut m
 Martius a stabul
 collitur, invadun
 ardentis taedas
 Ilioneus sa
 Lucetium portae
 Emathiona Lige
 hic iaculo bonu
 Ortygium Caene
 Turnus Ilym Cl
 556 interea

princeps ardentem coniecit lampada Turnus 535
 et flammam adfixit lateri, quae plurima vento
 corripuit tabulas et postibus haesit adesis.
 turbati trepidare intus frustra 540
 velle fugam. dum se glomerant retroque residunt
 in partem, quae peste caret, tum pondere turris 540
 procubuit subito et caelum tonat omne fragore.
 semineces ad terram immani mole secuta
 confixique suis telis et pectora duro
 transfossi ligno veniunt. vix unus Helenor
 et Lycus elapsi. quorum primaevus Helenor, 545
 Maenion regi quem serva Licymnia furtim
 sustulerat vetitisque ad Troiam miserat armis,
 ense levis nudo parmaque inglorius alba.
 isque ubi se Turni media inter milia vidit,
 hinc acies atque hinc acies adstare Latinas, 550
 ut fera, quae densa venantum saepta corona
 contra tela furit seseque haud nescia morti
 inicit et saltu supra venabula fertur —
 haud aliter juvenis medios moriturus in hostis
 inruit et qua tela videt densissima tendit. 555
 at pedibus longe melior Lycus inter et hostis
 inter et arma fuga muros tenet altaque, certat
 prendere tecta manu sociumque attingere dextras.
 quem Turnus pariter cursu teloque secutus
 increpat his victor: 'nostrasne evadere, demens, 560
 sperasti te posse manus?' simul arripit ipsum
 pendentem et magna muri cum parte revellit,
 qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cycnum
 sustulit alta petens pedibus Iovis armiger uncis,
 quaesitum aut matri multis balatibus agnum 565
 Martius a stabulis rapuit lupo. undique clamor
 tollitur, invadunt et fossas aggere complent,
 ardentis taedas alii ad fastigia iactant.

Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
 Lucetium portae subeuntem ignisque ferentem, 570
 Emathiona Liger, Corynaeum sternit Asilas,
 hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta;
 Ortygium Caeneus, victorem Caene Turnus,
 Turnus Itym Cloniumque, Dioxippum Promolumque

et Sagarim et summis stantem pro turribus Idan, 575
 Privernum Capys. hunc primo levis hasta Themillae
 strinxerat: ille manum proiecto tegmine demens
 ad vulnus tulit; ergo alis adlapsa sagitta,
 et laevo infixā est lateri manus, abditaque intus
 spiramenta animae letali vulnere rupit. 580
 stabat in egregiis Arcentis filius armis
 pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Hibera,
 insignis facie, genitor quem miserat Arcens
 eductum Matris luco Symaethia circum
 flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici: 585
 stridentem fundam positus Mezentius hastis
 ipse ter adducta circum caput egit habena
 et media adversi liquefacto tempora plumbo
 diffidit ac multa porrectum extendit harena.

Tum primum bello celerem intendisse sagittam 590
 dicitur, ante feras solitus terrere fugacis
 Ascanius fortemque manu fudisse Numanum,
 cui Remulo cognomen erat Turnique minorem
germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 is primam ante aciem digna atque indigna relatu 595
 vociferans tumidusque novo praecordia regno
 ibat et ingentem sese clamore ferebat:
 'non pudet obsidione iterum valloque teneri,
 bis capti Phryges, et morti praetendere muros?
 en, qui nostra sibi bello conubia poscunt! 600
 quis deus Italiam, quae vos dementia adegit?
 non hic Atridae nec fandi fictor Ulixes.
 durum a stirpe genus natos ad flumina primum
 deferimus saevoque gelu duramus et undis;
 venatu invigilant pueri silvasque fatigant, 605
 flectere ludus equos et spicula tendere cornu;
 at patiens operum parvoque adsueta iuventus
 aut rastris terram domat aut quatit oppida bello;
 omne aevum ferro teritur, versaque iuvencum
terga fatigamus hasta nec tarda senectus 610
 debilitat viris animi mutatque vigorem:
 canitiem galea premimus semperque recentis
 comportare iuvat praedas et vivere rapto.

579 *adfixa* Py Serv. 584 *metis* c¹ *Martis* cet. l. pr. γ: cf.
 Macr. Sat. V 19, 15. *matris* Wagn. LV. 109. 585 *Palicis* Peerlk.
 599 *Marti* 'aliquot ant.' Pier. γ 607 *at]* et π

robis picta cro
 desidia cordi,
 et tunicae man
 o vere Phrygia
 Pindyma, ubi
 tympana vos bl
 Idaee, sinite
 Talia iacta
 non tolit Ascar
 contendit telum
 constitit, ante
 'Ioppiter omni
 ipse tibi ad tu
 et statuam ante
 candentem pari
 iam cornu pet
 audiri et caeli
 intonuit laevum
 effugit horrend
 perque caput
 trahit. 'i, ver
 bis capti Phry
 hoc tantum A
 betitiaeque fre
 Aetheria
 desuper Auso
 nube sedens
 macte nova v
 dis genite et
 gente sub Ass
 nec te Troia
 aethere se mit
 Ascaniumque
 antiquum in
 armiger ante
 tum comitem
 omnia longaev
 et crinis albos

623 *intend*
 et fugit Phry
 γ¹ a b c m trans
 M Phry a b c m
 Vergilius.

vobis picta croco et fulgenti murice vestis,
 desidiaē cordi, iuvat indulgere choreis, 615
 et tunicae manicas et habent redimicula mitrae.
 o vere Phrygiae (neque enim Phryges), ite per alta
 Dindyma, ubi adsuetis biforem dat tibia cantum:
 tympana vos buxusque vocat Berecynthia Matris
 Idaeae, sinite arma viris et cedite ferro. 620

Talia iactantem dictis ac dira canentem
 non tulit Ascanius nervoque obversus equino
 contendit telum diversaue brachia ducens
 constitit, ante Iovem supplex per vota precatus:
 'Iuppiter omnipotens, audacibus adnue coeptis! 625
 ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona
 et statuam ante aras aurata fronte iuvenum,
 candentem pariterque caput cum matre ferentem,
 iam cornu petat et pedibus qui spargat harenam.
 K. audiit et caeli genitor de parte serena 630
 intonuit laevum, sonat una fatifer arcus.
 effugit horrendum stridens adducta sagitta
 perque caput Remuli venit et cava tempora ferro
 traicit. 'i, verbis virtutem include superbis!
 635 bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt.'
 hoc tantum Ascanius, Teucri clamore sequuntur
 laetitiaque fremunt animosque ad sidera tollunt.

Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
 desuper Ausonias acies urbemque videbat
 nube sedens atque his victorem adfatur Iulum: 640
 'macte nova virtute, puer; sic itur ad astra,
 dis genite et geniture deos. iure omnia bella
 gente sub Assaraci fato ventura resident,
 nec te Troia capit.' simul haec effatus ab alto
 645 aethere se mittit, spirantis dimovet auras
 Ascaniumque petit. forma tum vertitur oris
 antiquum in Buten (hic Dardanio Anchisae
 armiger ante fuit fidusque ad limina custos,
 tum comitem Ascanio pater addidit: ibat Apollo
 650 omnia longaevo similis, vocemque coloremque
 et crinis albos et saeva sonoribus arma)

623 *intendit* Py^ac Ribb. 631 *letifer* Py^aa²cm^π 632 *ecfugit* b¹
et fugit PRy²c; comm. Serv. *adlapsa* Py *el.* a²cm^π 634 *traiecit*
 γ²a²b²cm *transigit* P¹ Ribb. *transiit* P²γ¹? *transadigit* R *i om.*
 M¹Ry²a²b²m 645 *mittit* R *misit* Py¹c² Ribb. 646 *formam* M¹γ

atque his ardentem dictis adfatur Iulum:
 'sit satis, Aenide, telis impune Numanum
 oppetiisse tuis! primam hanc tibi magnus Apollo
 concedit laudem et paribus non invidet armis;
 cetera parce, puer, bello.' sic orsus Apollo
 mortalis medio aspectus sermone reliquit
 et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

Adgnovere deum proceres divinaque tela
 Dardanidae pharetramque fuga sensere sonantem.
 ergo avidum pugnae dictis ac numine Phoebi
 Ascanium prohibent, ipsi in certamina rursus
 succedunt animasque in aperta pericula mittunt.
 it clamor totis per propugnacula muris,
 intendunt acris arcus amentaque torquent.
 sternitur omne solum telis, tum scuta cavaeque
 dant sonitum slictu galeae, pugna aspera surgit,
 quantus ab occasu veniens pluvialibus Haedis
 verberat imber humum, quam multa grandine nimbi
 in vada praecipitant, cum Iuppiter horridus austris
 torquet aquosam hiemem et caelo cava nubila rumpit.

Pandarus et Bitias, Idaeo Alcanore creti,
 quos Iovis eduxit luco silvestris Iaera
 abietibus iuvenes patriis et montibus aequos,
 portam, quae ducis imperio commissa, recludunt
 freti armis ultroque invitant moenibus hostem.
 ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant
 armati ferro et cristis capita alta corusci,
 quales aëriae liquentia flumina circum
 sive Padi ripis Athesim seu propter amoenum
 consurgunt geminae quercus intonsaque caelo
 attollunt capita et sublimi vertice nutant.
 inrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis.
 continuo Quercens et pulcher Aquiculus armis
 et praeceps animi Tmarus et Mavortius Haemon
 agminibus totis aut versi terga dedere
 aut ipso portae posuere in limine vitam.

661 ac] et M 667 fluctu γ¹ atflictu M adflictu Ra¹; cf. Serv.
 ad slictum Pald. 674 et] in Bryant. 676 animis Bentr. Peerlk.
 Ribb. 678 coruscant M 685 Marus Mb²πχ Marius b¹ 686
 totis: at Ribb., qui post v. 683 commate distinxit; simil. Gofsr., sed
 serv. aut aut versi] aversi P¹a¹χ ut aversi γ¹ . . versi R¹ adv.
 cod. Parrh.

tum magis in
 et iam collect
 et conferre m
 Ductori
 turbantique
 fervere caede
 deserit incept
 Dardanium ru
 et primum A
 Thebana de
 coniecto sterr
 aera per tene
 nectus abit,
 spumantem,
 tum Meropen
 tum Bitian a
 non iaculo (u
 sed magnum
 fulminis acta
 nec duplici s
 sustinuit: co
 dat tellus gen
 talis in Eube
 saxea pila c
 constructam
 prona trahit
 miscent se m
 tum sonitu I
 Iarime Iovis
 Hic Mar
 addidit et sti
 immisitque F
 undique con
 bellatorque a
 Pandarus, ut
 et quo sit fo
 portam vi ma
 obnixus latis
 moenibus exc

719 Furo
 vidit Pyb^c

tum magis increscunt animis discordibus irae
et iam collecti Troes glomerantur eodem
et conferre manum et procurrere longius audent. 690

Ductori Turno diversa in parte furenti
turbantique viros perfertur nuntius hostem
fervere caede nova et portas praeberere patentis.
deserit inceptum atque immani concitus ira
Dardanium ruit ad portam fratresque superbos. 695

et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti
coniecto sternit iaculo: volat Itala cornus
aëra per tenerum stomachoque infixā sub altum
pectus abit, reddit specus atri vulneris undam 700

spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.
tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit Aphidnum;
tum Bitian ardentem oculis animisque frementem,
non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dedisset),
sed magnum stridens contorta phalarica venit 705
fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga
nec duplici squama lorica fidelis et auro
sustinuit: conlapsa ruunt immania membra.
dat tellus gemitum et clipeum super intonat ingens. 710

talīs in Euboico Baiarum litore quondam
saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
constructam ponto iaciunt, sic illa ruinam
prona trahit penitusque vadis inlisa recumbit;
miscent se maria et nigrae attolluntur harenae,
tum sonitu Prochyta alta tremit durumque cubile 715
Inarime Iovis imperiis imposta Typhoeo.

Hic Mars armipotens animum virisque Latinis
addidit et stimulos acris sub pectore vertit
immisitque Fugam Teucris atrumque Timorem.
undique conveniunt, quoniam data copia pugnae, 720
bellatorque animo deus incidit.

Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit,
et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
portam vi magna converso cardine torquet
obnixus latis umeris multosque suorum 725
moenibus exclusos duro in certamine linquit,

719 *Furorem* P¹ 721 *animos* M¹c¹ *animis* Goth. III. 722
vidit Pyb²c 723 *quis* PRy¹a¹b² 724 *magna*] *multa* libri pr. M

ast alios secum includit recipitque ruentis,
demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
viderit inrumpentem ultroque incluserit urbi,
immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
continuo nova lux oculis effulsit et arma
horrendum sonuere, tremunt in vertice cristae
sanguineae clipeoque micantia fulmina mittit.

Adgnoscent faciem invisam atque immania membra
turbati subito Aeneadae. tum Pandarus ingens
emicat et mortis fraternae fervidus ira
effatur: 'non haec dotalis regia Amatae,
nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
castra inimica vides, nulla hinc exire potestas.'
olli subridens sedato pectore Turnus:

'incipi, si qua animo virtus, et consere dextram!
hic etiam inventum Priamo narrabis Achillen.'
dixerat. ille rudem nodis et cortice crudo
intorquet summis adnexus viribus hastam;
excepere aurae, volnus Saturnia Iuno
detorsit veniens, portaeque infigitur hasta.
'at non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
effugies; neque enim is teli nec volneris auctor!'
sic ait et sublatum alte consurgit in ensem
et mediam ferro gemina inter tempora frontem
dividit impubisque immani volnere malas.
fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus;
conlapsos artus atque arma cruenta cerebro
sternit humi moriens, atque illi partibus aequis
huc caput atque illuc umero ex utroque pependit.

Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
et, si continuo victorem ea cura subisset,
rumpere claustra manu sociosque immittere portis,
ultimus ille dies bello gentique fuisset.
sed furor ardentem caedisque insana cupido
egit in adversos.
principio Phalerim et succiso poplite Gygen
excipit, hinc raptas fugientibus ingerit hastas
in tergum: Iuno viris animumque ministrat.
addit Halym comitem et confixa Phegea parma,

733 clipeique Py¹ mittit M¹ mittunt PRy¹ Macr. Sat. V 13, 35.
747 librat Pya^{2c} 748 es Pyb², inde es leti Schröt. 1888, 7. 761
aversos Bentl. 764 tergus P¹R Serv. pl. I 211. Ribb.

790

735

740

745

750

755

760

765

ignaros deinde
Alcandrumque
Lynea tendens
vibranti gladi
occupat: hunc
cum galea lon
rastatorem Am
ungere tela m
et Clytium Aeo
Crethea Musar
et citharae cor
semper equos

Tandem
convenient Te
palantisque vid
et Mnesteus:
'quos alios mu
unus homo et
aggeribus tant
adiderit? iuve
non infelicis
et magni Aene
talibus accen
consistunt.
et fluvium p
acrius hoc T
et glomerare
cum telis pre
asper, acerba
ira dare aut
ille quidem h
hand aliter re
improperata r
quin etiam bi
bis confusa fu
Sed man
nec contra vi
sufficere; aeri

770 desec
266. spargere
782 quaeve ult
et. X 441.

ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque.

Lyncea tendentem contra sociosque vocantem

vibranti gladio conixus ab aggere dexter

occupat: huic uno deiectum comminus ictu

cum galea longe iacuit caput; inde serarum

vastatorem Amycum, quo non felicior alter

ungere tela manu ferrumque armare veneno,

et Clytium Aeoliden et amicum Crethea Musis,

Crethea Musarum comitem, cui carmina semper

et citharae cordi numerosque intendere nervis,

semper equos atque arma virum pugnascue canebat.

Tandem ductores audita caede suorum

conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus,

palantisque vident socios hostemque receptum.

et Mnestheus: 'quo deinde fugam, quo tenditis?' inquit.

'quos alios muros, quae iam ultra moenia habetis?

unus homo et vestris, o cives, undique saeptus

aggeribus tantas strages impune per urbem

adiderit? iuvenum primos tot miserit Orco?

non infelicitis patriae veterumque deorum

et magni Aeneae, segnes, miseretque pudetque?'

talibus accensi firmanantur et agmine denso

consistunt. Turnus paulatim excedere pugna

et fluvium petere ac partem, quae cingitur unda.

acrius hoc Teucri clamore incumbere magno

et glomerare manum, ceu saevum turba leonem

cum telis premit infensis; at territus ille,

asper, acerba tuens, retro redit et neque terga

ira dare aut virtus patitur nec tendere contra

ille quidem hoc cupiens potis est per tela virosque;

haud aliter retro dubius vestigia Turnus

improperata refert et mens exaestuat ira.

quin etiam bis tum medios invaserat hostis,

bis confusa fuga per muros agmina vertit.

Sed manus e castris propere coit omnis in unum

nec contra viris audet Saturnia Iuno

sufficere; aëriam caelo nam Iuppiter Irim

770 *deseetum* γ¹ Ribb. *d-ctum* R 773 *tingere* Benth. Luc. III
266. *spargere* Peerlk. 777 Heynio auct. secl. Ribb. 781 *fuga* P¹
782 *quaeve ultra* Py¹a²c *quaeve altera* Moret. II. 789 *pugnae* PR;
cf. X 441. 793 *at]* ac MR

demisit germanae haud mollia iussa ferentem,
 ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
 ergo nec clipeo iuvenis subsistere tantum
 nec dextra valet: iniectis sic undique telis
 obruitur. strepit adsiduo cava tempora circum
 tinnitu galea et saxis solida aera fatiscunt
 discussaeque iubae capiti nec sufficit umbo
 ictibus; ingeminant hastis et Troes et ipse
 fulmineus Mnesteus. tum toto corpore sudor
 liquitur et piceum (nec respirare potestas)
 flumen agit, fessos quatit aeger anhelitus artus.
 tum demum praeceps saltu sese omnibus armis
 in fluvium dedit. ille suo cum gurgite flavo
 accepit venientem ac mollibus extulit undis
 et laetum sociis abluta caede remisit.

804 *dimittit* Serv. V 606. 814 *acer* 'quidam' ap. Serv. pl.
 816 *vasto* Py¹c 817 *fugientem* m 'antiqui plerique' Pier. x

805

810

815

Iuppiter dis conv

Venus et Iuno de
seguat utrorumqueAeneas foedere cum
praemisso eq
a nymphis ma
cum magna su
quod facere frPallas quamvis eq
tamen iniquo
id ubi compert, A
sed hoc tantum
Turnum ut pericu
vana spe Aen
Nezentius postea
ab Aenea vulne
ad quem ulciscen

Panditur
 conciliumque v
 sideream in sec
 castragae Darda
 considunt tectis
 'caelicolae magn
 versa retro tact
 abnueram bello
 quae contra vet
 aut hos arma si
 adveniet iustum
 cum fera Karth
 exitum magnu
 tum certare odi
 nunc sistite et p

4 spectat ps

X.

Iuppiter dis convocatis bellum inter Troianos et Italos, quamquam fieri vetuerat, tamen suscitatum indignatur; — 15
 Venus et Iuno de causa calamitatis Troianorum inter se rixantur. 95
 aequatis utrorumque sortibus Troiani vim Rutulorum sustinent. 145

Aeneas foedere cum Tarchone icto triginta navibus devehit socios: 165
 praemisso equitatu adsunt Etrusci Ligures Mantuani; 214
 a nymphis marinis de periculo suorum doctus expedit arma, 275
 cum magna suorum laetitia, hostium miratione milites exponit, 307
 quod facere frustra prohibitus cum Turno acie dimicat. 361

Pallas quamvis equitibus suis ex fuga retractis bene rem gerat, 425
 tamen iniquo proelio cum Turno congressus mortem occumbit. 509
 id ubi comperit, Aeneas Turnum ferro petit per acies Rutulorum, 542
 sed hoc tantum efficit caedibus, ut castra obsidione liberentur: 605
 Turnum ut periculo mortis eripiat, Iuno potestate ab Iove facta 635
 vana spe Aeneae ferendi in navem elicit et domum abducit. 688
 Mezentius posteaquam cum Etruscis ancipiti diu Marte certavit, 754
 ab Aenea vulneratur, Lausus filius patrem protegens necatur; 832
 ad quem ulciscendum equo ille concitato redit mortemque minitans obit.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi
 conciliumque vocat divom pater atque hominum rex
 sideream in sedem, terras unde arduus omnis
 castraque Dardanidum aspectat populosque Latinos.
 considunt tectis bipatentibus, incipit ipse: 5
 'caelicolae magni, quianam sententia vobis
 versa retro tantumque animis certatis iniquis?
 abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
 quae contra vetitum discordia? quis metus aut hos
 aut hos arma sequi ferrumque lacessere suasit? 10
 adveniet iustum pugnae (ne arcessite) tempus,
 cum fera Karthago Romanis arcibus olim
 exitium magnum atque Alpes immittet apertas:
 tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
 nunc sinite et placitum laeti componite foedus.' 15

4 spectat P²y 7 certatur Menag. II inde tantumne a. c. Peerlk.

Iuppiter haec paucis, at non Venus aurea contra
pauca refert:

o pater, o hominum rerumque aeterna potestas
(namque aliud quid sit, quod iam implorare queamus?),
cernis, ut insultent Rutuli Turnusque feratur
per medios insignis equis tumidusque secundo
Marte ruat? non clausa tegunt iam moenia Teucros,
quin intra portas atque ipsis proelia miscent
aggeribus murorum et inundant sanguine fossae.

Aeneas ignarus abest. numquamne levare
obsidione sines? muris iterum imminet hostis
nascentis Troiae nec non exercitus alter,
atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab Arpis
Tydides. equidem credo, mea volnera restant
et tua progenies mortalia demoror arma!

si sine pace tua atque invito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata neque illos
iueris auxilio; sin tot responsa secuti,
quae superi manesque dabant, cur nunc tua quisquam
vertere iussa potest aut cur nova condere fata?

quid repetam exustas Erycino in litore classis,
quid tempestatum regem ventosque furentis
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?

nunc etiam manis (haec intemptata manebat
sors rerum) movet, et superis immissa repente
Allecto medias Italum bacchata per urbes.

nil super imperio moveor: speravimus ista,
dum fortuna fuit; vincant, quos vincere mavis.

si nulla est regio, Teucris quam det tua coniunx
dura, per eversae, genitor, fumantia Troiae

excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem:

Aeneas sane ignotis iactetur in undis
et, quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur;

hunc tegere et dirae valeam subducere pugnae.
est Amathus, est celsa mihi Paphus atque Cythera

20/1 feratur . . tumidusque om. M¹ (aberravit a nomine Turnusque
ad tumidusque), secl. Ribb. 22 claustra M¹ inde non claustra l.,
non m. T. Wak. 24 merorum c² moerorum P¹b² Serv. Ribb.; cf.
144 et XI 382. fossas, PRVyb Serv. Ribb. 27 nec . . alter damn.
Ribb. 28 surget Myb Lad. 49 quacunque P 51 mihi om. x
Serv. atque alta Cythera P²Ry¹a¹, unde c. P. a. a. C. Wagn. et Lad.

Idaliaeque dom
exigat hic aev
Karthago pr
obstabit Tyr
iuvit et Argol
totque maris
dom Latium
non satius cin
atque solum,
redde, oro, m
da, pater, lli
acta furore gr
rumpere et ob
Aeneas homin
bella sequi av
Italiam petit
Cassandrea in
hortati sumus
num puero s
Tyrthenamqu
quis deus in
egit? ubi hi
indignum es
nascentem
cui Pilumn
quid face T
arva aliena
quid soceros
pacem orare
tu potes Aen
proque viro
et potes in
nos aliquid R
"Aeneas ignar
est Paphus Id
quid gravidam
nosne tibi flux
conamur? nos

67 satis p
Lachm. Lucr. 208
Lad. Ribb.
1877, 303.

Idaliaeque domus: positis inglorius armis
 exigit hic aevum. magna dicione, iubeto,
 Karthago premat Ausoniam; nihil urbibus inde
 obstat Tyriis. quid pestem evadere belli 55
 iuvit et Argolicos medium fugisse per ignis
 totque maris vastaeque exhausta pericula terrae,
 dum Latium Teucris recidivae Pergama quaerunt?
 non satius cineres patriae insedissee supremos
 atque solum, quo Troia fuit? Xanthum et Simoenta 60
 redde, oro, miseris iterumque revolvere casus
 da, pater, Iliacos Teucris. — tum regia Iuno
 acta furore gravi: 'quid me alta silentia cogis
 rumpere et obductum verbis volgare dolorem?
 Aenean hominum quisquam divomque subegit 65
 bella sequi aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam petiit fatis auctoribus, esto,
 Cassandrae impulsus furiis: num linquere castra
 hortati sumus aut vitam committere ventis?
num puero summam belli, num credere muros? 70
 Tyrrenamque fidem aut gentis agitare quietas?
 quis deus in fraudem, quae dura potentia nostri
 egit? ubi hic Iuno demissave nubibus Iris?
 indignum est Italos Troiam circumdare flammis
 nascentem et patria Turpnum consistere terra, 75
 cui Pylumnus avus, cui diva Venilia mater:
 quid face Troianos atra vim ferre Latinis,
 arva aliena iugo premere atque avertere praedas?
 quid soceros legere et gremiis abducere pactas,
 pacem orare manu, praefigere puppibus arma? 80
 tu potes Aenean manibus subducere Graium
 proque viro nebulam et ventos obtendere inanis
 et potes in totidem classem convertere nymphas:
 nos aliquid Rutulos contra iuvisse nefandum est?
 "Aeneas ignarus abest." ignarus et absit! 85
 est Paphus Idaliūque tibi, sunt alta Cythera:
 quid gravidam bellis urbem et corda aspera temptas?
 nosne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
 conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis

67 *fatis petiit* 'nonnulli admodum vetusti' Pierii, Haupt auct.
 Lachm. Lucr. 208. 72 *nostri* M¹; cf. IV 237. VIII 514. *nostra* cet. l.
 Lad. Ribb. 79 *socios* Hoffm. 20. *gremiis* generis O. Müller Herm.
 1877, 303. 83 *et] tu* Markl. Stat. S. III 2, 81; Ribb.

obiecit? quae causa fuit consurgere in arma 90
 Europamque Asiamque et foedera solvere furto?
 me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter
 aut ego tela dedi fovive Cupidine bella?
 tum decuit metuisse tuis, nunc sera querellis
 haud iustis adsurgis et inrita iurgia iactas. 95

Talibus orabat luno cunctique fremebant
 caelicolae adsensu vario, ceu flamina prima
 cum deprensa fremunt silvis et caeca volutant
 murmura venturos nautis prodentia ventos. 100
 tum pater omnipotens, rerum cui prima potestas,
 infit (eo dicente deum domus alta silescit
 et tremefacta solo tellus, silet arduus aether;
 tum Zephyri posuere, premit placida aequora pontus):
 'accipite ergo animis atque haec mea figite dicta. 105
 quandoquidem Ausonios coniungi foedere Teucris
 haud licitum nec vestra capit discordia finem,
 quae cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem,
 Tros Rutulusne fuat, nullo discrimine habebō,
 seu fatis Italum castra obsidione tenentur
 sive errore malo Troiae monitisque sinistris. 110
 nec Rutulos solvo. sua cuique exorsa laborem
 fortunamque ferent. rex Iuppiter omnibus idem.
 fata viam invenient.' Stygii per flumina fratris,
 per pice torrentis atraque voragine ripas
 adnuit et totum nutu tremefecit Olympum. 115
 hic finis fandī. solio tum Iuppiter aureo
 surgit, caelicolae medium quem ad limina ducunt.

Interea Rutuli portis circum omnibus instant
 sternere caede viros et moenia cingere flammis. 120
 at legio Aeneadum vallis obsessa tenetur
 nec spes ulla fugae. miseri stant turribus altis
 nequiquam et rara muros cinxere corona:
 Asius Imbrasides Hicetaoniusque Thymoetes
 Assaracique duo et senior cum Castore Thymbris
 prima acies; hos germani Sarpedonis ambo, 125
 et Clarus et Thaemon, Lycia comitantur ab alta.

94 tunc PRyc 96 luno] dictis Py¹ 100 prima] summa l. pr.
 M'Ry² 102 solo] silet Peerlk. 108 Rutulusve ya²b²cm 109/12
 damn. Peerlk., 109/10 Ribb. 110 monitisve Py¹b¹ 111 nec populos
 Nonius 390, 33; Ribb. 124 Thybris l. pr. Ra¹b¹x 126 Theron vel
 Chaeron Kōstlin Phil. 1881, 179.

fert ingens tot
 haud partem e
 nec Clytio gen
 hi iaculis, il
 molirique igne
 ipse inter med
 Dardanius cap
 qualis gemma
 aut collo decur
 inclusum buxo
 lucet ebur; su
 accipit et moll
 te quoque mag
 vulnera diriger
 Maeonia gener
 exercentque vi
 adfuit et Mnes
 aggere moeror
 et Capys: hin
 Ili inter
 contulerant:
 namque, ut
 regem adit e
 quidve petat
 quae sibi co
 edocet, hum
 admonet imm
 iungit opes t
 classem cons
 externo com
 prima tenet
 imminet Ida
 hic magnus
 eventus belli
 adfixus lateri
 noctis iter, i
 Pandite
 quae manus
 Aenean arm
 138 sub
 ram Pi mur
 154 fatis Serv

fert ingens toto conixus corpore saxum,
 haud partem exiguum montis, Lyrnesius Acmon
 nec Clytio genitore minor nec fratre Menestheo.
 hi iaculis, illi certant defendere saxis 190
 molirique ignem nervoque aptare sagittas.
 ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
 Dardanius caput, ecce! puer detectus honestum,
 qualis gemma micat, fulvum quae dividit aurum,
 aut collo decus aut capiti, vel quale per artem 195
 inclusum buxo aut Oricia terebintho
 lucet ebur; fusos cervix cui lactea crinis
 accipit et molli subnectit circulus auro. *subnectens*
 te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
 volnera dirigere et calamos armare veneno, 140
 Maeonia generose domo, ubi pingua culta
 exercentque viri Pactolusque inrigat auro.
 adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
 aggere moerorum sublimem gloria tollit,
 et Capys: hinc nomen Campanae ducitur urbi. 145
 Illi inter sese duri certamina belli
 contulerant: media Aeneas freta nocte secabat.
 namque, ut ab Euandro castris ingressus Etruscis
 regem adit et regi memorat nomenque genusque,
 quidve petat quidve ipse ferat, Mezentius arma 150
 quae sibi conciliet, violentaque pectora Turni
 edocet, humanis quae sit fiducia rebus,
 admonet immiscetque preces, haud fit mora, Tarchon
 iungit opes foedusque ferit; tum libera fati
 classem conscendit iussis gens Lydia divom, 155
 externo commissa duci. Aeneia puppis
 prima tenet rostro Phrygios subiuncta leones;
 imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
 hic magnus sedet Aeneas secumque volutat
 eventus belli varios, Pallasque sinistro 160
 adfixus lateri iam quaerit sidera, opacae
 noctis iter, iam quae passus terraque marique.
 Pandite nunc Helicon, deae, cantusque movete,
 quae manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Aenean armetque rates pelagoque vehatur. 165

138 *subnectens* libri pr. M; Ribb. 141 *ubi* cui m 144 *meo-*
rum P¹ *murorum* P²Ry¹b¹cm 150 *quidque* 'multi' ap. Serv. pl.
 154 *fatis* Serv. pr. cod. Flor. 163 *monete* P¹ (ut VII 641 F²,²)

Massicus aerata princeps secat aequora tigrī,
 sub quo mille manus iuvenum, qui moenia Clusi
 quique urbem liquere Cosas; quis tela sagittae
 gorytique leves umeris et letifer arcus.
 una torvus Abas; huic totum insignibus armis 170
 agmen et aurato fulgebat Apolline puppis:
 sexcentos illi dederat Populonia mater
 expertos belli iuvenes, ast Ilva trecentos
 insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.
 tertius ille hominum divomque interpret Asilas, 175
 cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent
 et linguae volucrum et praesagi fulminis ignes;
 mille rapit densos acie atque horrentibus hastis:
 hos parere iubent Alpheae ab origine Pisae,
 urbs Etrusca solo. sequitur pulcherrimus Astyr, 180
 Astyr equo fidens et versicoloribus armis;
 ter centum adiciunt (mens omnibus una sequendi),
 qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis,
 et Pyrgi veteres intempestaeque Graviscae.
 Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, 185
 transierim, Cinyre et paucis comitate Cupavo,
 cuius olorinae surgunt de vertice pinnae
 (crimen amor vestrum) formaeque insigne paternae.
 namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
 populeas inter frondes umbramque sororum 190
 dum canit et maestum Musa solatur amorem,
 canentem molli pluma duxisse senectam
 linquentem terras et sidera voce sequentem.
 filius aequalis comitatus classe catervas
 ingentem remis Centaurum promovet: ille 195
 instat aquae, saxumque undis immane minatur,
 arduus et longa sulcat maria alta carina.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 fatidicae Mantus et Tusci filius amnis,

178 armis Py¹a²c 179 Alpheae My²π Alpheae origine Lachm.
 Lucr. 160, Ribb. 186 Cinyre b² Mentel. I. Cinyrae M. Cynire a²π
 Cinire Vy²b¹c² Cinera P Cinyra Heyne. Cumarre R Cunare Serv.
 pl.; cf. Wagn. LV. 52. Cyene Tib. Donatus. vocabulo et deletō Cyenide
 Jasper ZGW. 1879, 568; Cycnei Schröt. 1888, 9; Cycni Pötter apud
 Schap., ignarus Schap., sine re Madv. 40, cydaris Hertzbl.; tacitum
 (tacite Goth. III) yel camaris coni. Kl., Ricina o Maurer JJ. 1887, 558.
 188 versum in susp. voc. Heyn. crimen, Amor, v. f. i. p. Sprengel, Neue
 Kritik der klass. röm. Dichter 139, Ribb. paternus? 194 aequali M¹

qui muros ma
 Mantua, dives
 gens illi triple
 ipsa caput p
 hinc quoque
 quos patre Be
 Mincius infesta
 it gravis Aules
 verberat adsur
 hunc velit im
 exterrens freta
 frons hominen
 spumea semife
 Tot lecti
 subsidio Troia
 Iamque d
 noctivago Pho
 Aeneas (neque
 ipse sedens cl
 atque illi me
 occurrit comi
 numen habu
 iusserat, inu
 quot prius a
 agnoscunt
 quarum qua
 pone sequen
 eminet ac la
 tum sic ignan
 Aenea? vigil
 nos sumus, l
 nunc pelagi
 praecipitis f
 rupimus inv
 quaeimus.
 et dedit esse
 at puer Asca
 tela inter me
 iam loca iuss

qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen, 200
Mantua, dives avis; sed non genus omnibus unum:

gens illi triplex, populi sub gente quaterni,
ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires.

hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
quos patre Benaco velatus arundine glauca 205

Mincius infesta ducebat in aequora pinu.

it gravis Aulestes centenaque arbore fluctum
verberat adsurgens, spumant vada marmore verso.

hunc vehit immanis Triton et caerula concha 210
exterrens freta, cui laterum tenuis hispida nanti

frons hominem praefert, in pristim desinit alvus,
spumea semifero sub pectore murmurat unda.

Tot lecti procures ter denis navibus ibant
subsidio Troiae et campos salis aere secabant.

Iamque dies caelo concesserat almaque curru 215
noctivago Phoebe medium pulsabat Olympum:

Aeneas (neque enim membris dat cura quietem)

ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.

atque illi medio in spatio chorus, ecce! suarum
occurrit comitum: nymphae, quas alma Cybebe 220

numen habere maris nymphasque e navibus esse

iusserat, innabant pariter fluctusque secabant,

quot prius aeratae steterant ad litora prorae.

agnoscunt longe regem lustrantque choreis.

quarum quae fandi doctissima Cymodocea 225

pone sequens dextra puppim tenet ipsaque dorso

eminet ac laeva tacitis subremigat undis.

tum sic ignarum adloquitur: 'vigilasne, deum gens,

Aenea? vigila et velis immitte rudentis.

nos sumus, Idaeae sacro de vertice pinus, 230

nunc pelagi nymphae, classis tua. perfidus ut nos

praecipitis ferro Rutulus flammaque premebat,

rupimus invitae tua vincula teque per aequor

quaerimus. hanc genetrix faciem miserata refecit

et dedit esse deas aevumque agitare sub undis. 235

at puer Ascanius muro fossisque tenetur

tela inter media atque ardentis Marte Latinos.

iam loca iussa tenet forti permixtus Etrusco

211 *pristin* Py 221 *nomen* Py¹ 222 *adnabant* Prob. ars
min. 185. 237 *horrentis* libri pr. Py¹ — V 238 *tenent* MV? Serv.
(praeter cod. Flor. et Mon.) Ribb.

Arcas eques; medias illis opponere turmas,
ne castris iungant, certa est sententia Turno. 240
surge age et Aurora socios veniente vocari
primus in arma iube et clipeum cape, quem dedit ipse
invictum Ignipotens atque oras ambiit auro.
crastina lux, mea si non inrita dicta putaris,
ingentis Rutulae spectabit caedis acervos. 245

Dixerat et dextra discedens impulit altam
haud ignara modi puppim: fugit illa per undas
ocior et iaculo et ventos aequante sagitta;
inde aliae celerant cursus. stupet inscius ipse
Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit. 250
tum breviter supera aspectans convexa precatur:
'alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi
turrigeraeque urbes biugique ad frena leones,
tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite propinques
augurium Phrygibusque adsis pede, diva, secundo!' 255
tantum effatus. et interea revoluta ruebat
matura iam luce dies noctemque fugarat:
principio sociis edicit, signa sequantur
atque animos aptent armis pugnaeque parent se.

Iamque in conspectu Teucros habet et sua castra. 260
stans celsa in puppi clipeum cum deinde sinistra
extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
Dardanidae e muris, (spes addita suscitatur iras,
tela manu iaciunt) quales sub nubibus atris
Strymoniae dant signa grues atque aethera tranant 265
cum sonitu fugiuntque Notos clamore secundo.
at Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis, donec versas ad litora puppis
respiciunt totumque adlabi classibus aequor.
ardet apex capiti cristisque a vertice flamma 270
funditur et vastos umbo vomit aureus ignis,
non secus ac liquida si quando nocte cometae
sanguinei lugubre rubent aut Sirius ardor,
ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris,
nascitur et laevo contristat lumine caelum. 275

Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
litora praecipere et venientis pellere terra.

245 *spectabis* MPγ¹ Longus ap. Serv. pl. 251 *super* M'PVγ¹
Ribb. 256 *ruebant* M *ruebat* P²γ¹ Ribb. 263 *spes . . iaciunt*
264 *damn.* Peerlk. 270/5 'non suo loco inserti' Ribb. Pr. 84.

ultra animos
'quod votis op
in manibus M
quisque sua
facta, patrum
dum trepidi,
audentis Fortu
haec ait et se
vel quibus ob
Interea A
pontibus expo
languentis pel
per remos ali
qua vada non
sed mare inol
advertit subito
'nunc, o lect
tollite, ferte
hanc terram
frangere nec
arrepta tellur
effatus Tarch
spumantisque
donec rostra
omnes innoc
namque infla
anceps susten
solvitur atque
fragmina rem
impediunt retr
Nec Turn
totam aciem in
signa canunt
278 (= IX
Häberlin PhA. 11
libri pr. Bag; Rib
vel ite in paren
Madv. 42. 28
Gent 54. 28
290 post alii col
291 spirant Mb
prora R prora
P¹ Probus ap. Se
307 pedes libri p

ultra animos tollit dictis atque increpat ultra:

‘quod votis optastis, adest, perfringere dextra —
in manibus Mars ipse, viri. nunc coniugis esto
quisque suae tectique memor, nunc magna referto
facta, patrum laudes. ultra occurramus ad undam,
dum trepidi, egressisque labant vestigia prima.
audentis Fortuna iuvat.’

haec ait et secum versat, quos ducere contra,
vel quibus obsessos possit concedere muros.

Interea Aeneas socios de puppibus altis
pontibus exponit. multi servare recursus
languentis pelagi et brevibus se credere saltu,
per remos alii: speculatus litora Tarchon,
qua vada non spirant nec fracta remurmurat unda,
sed mare inoffensum crescenti adlabitur aestu,
advertit subito proram sociosque precatur:
‘nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
tollite, ferte rates; inimicam findite rostris
hanc terram sulcumque sibi premat ipsa carina.
frangere nec tali puppim statione recuso
arrepta tellure semel.’ quae talia postquam
effatus Tarchon, socii consurgere tonsis
spumantisque rates arvis inferre Latinis,
donec rostra tenent siccum et sedere carinae
omnes innocuae. sed non puppis tua, Tarchon.
namque inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo
anceps sustentata diu fluctusque fatigat,
solvitur atque viros mediis exponit in undis;
fragmina remorum quos et fluitantia transtra
impediunt retrahitque pedem simul unda relabens.

Nec Turnum segnis retinet mora, sed rapit acer
totam aciem in Teucros et contra in litore sistit.
signa canunt. primus turmas invasit agrestis

278 (= IX 127) om. MP^{ym} 279 *perfringere: dexter . . Mars*
Häberlin PhA. 1887, 601; sed cf. Maurer JJ. 1888, 142. 280 *viris*
libri pr. Rax; Ribb. *viros* prop. Kl. 1879, 23, ut verba in man. M. ipse
vel iste in parenthesi ponantur. ipse, viri, nunc . . quisque coniung.
Madv. 42. 281 *referte* P¹γ¹ Ribb. 282 *f. patrum. audentes ultra*
Gent 54. 283 *egressisque* M¹P¹ *egressique* cet. libri, Serv. pl.
290 post alii colon pro puncto ponendum doc. Maurer JJ. 1888, 143.
291 *spirant* Mb¹π Serv. G. I 327. *sperat* cet. l. Ribb. 293 *proram* M²
prora R *proras* cet. l. 297 *puppis* γ²c² *puppis* PR 303 *vadi*
P¹ Probus ap. Serv. pl.; Lad. Ribb. 304 *fatigans* Kl. ZöG. 1881, 595.
307 *pedes* libri pr. M²b² Menag. I x

Aeneas, omen pugnae, stravitque Latinos
 occiso Therone, virum qui maximus ultro
 Aenean petit: huic gladio perque aerea suta,
 per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.
 inde Lichan ferit exsectum iam matre perempta
 et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferri
 quod licuit parvo. nec longe, Cissea durum
 immanemque Gyan sternentis agmina clava
 deiecit Leto; nihil illos Herculis arma
 nec validae iuvare manus genitorque Melampus,
 Alcidae comes, usque gravis dum terra labores
 prae-buit. ecce! Pharo, voces dum iactat inertis,
 intorquens iaculum clamanti sistit in ore.

Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
 dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
 Bardania stratus dextra, securus amorum,
 qui juvenum tibi semper erant, miserande iaceres,
 ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
progenies, septem numero, septenaque tela
 coniciunt: partim galea clipeoque resultant
 inrita, deflexit partim stringentia corpus
 alma Venus. fidum Aeneas adfatur Achaten:
 'suggere tela mihi (non ullum dextera frustra
 torserit in Rutulos!), steterunt quae in corpore Graium
 Iliacis campis.' tum magnam corripit hastam
 et iacit; illa volans clipei transverberat aera
 Maeonis et thoraca simul cum pectore rumpit.
 huic frater subit Alcanor fratremque ruentem
 sustentat dextra; traiecto missa lacerto
 protinus hasta fugit servatque cruenta tenorem
 dexteraque ex umero nervis moribunda pependit.
 tum Numitor iaculo fratris de corpore raptō
 Aenean petiit, sed non et figere contra
 est licitum magnique femur perstrinxit Achatae.

Hic Curibus fidens primaevo corpore Clausus
 advenit et rigida Dryopem ferit eminus hasta
 sub mentum graviter pressa pariterque loquentis

317 quod] cui Rc²; cf. Serv. quo P²γ¹ inde quo (= quorsum)..
 parvo? Markl. Stat. Silv. I 2, 88; Ribb. 321 cum M¹ 323 cla-
 mantis MPyc¹ 334 steterint M¹ steterant γ²c¹m que M²Rybm;
 cf. Serv. pl. 339 traiecto] at reiecto coni. Ribb. Peerlkampi suspi-
 cionem secutus. 345 Clausus M² Laurus M¹ Lausus cet. l.

vocem animam
 fronte ferit ter-
 tris quoque Th-
 et tris, quos
 per varios ster-
 Auruncaeque n-
 insignis Messap-
 nunc hi, nunc
 Ausoniae. ma-
 proelia ceu tol-
 non ipsi inter-
 anceps pugna
 haud aliter Tr-
 concurrunt, h-

At parte
 impulerat torr-
 Arcadas insue-
 ut vidit Pallas
 aspera quis
 suavit equo
 nunc prece,
 'quo fugitistis
 per ducis Eu-
 spemque me-
 bidite ne per-
 est via. qu-
 hac vos et l-
 numina null-
 mortales; tol-
 ecce! maris
 deest iam ter-
 haec ait et r-

Obvius
 fit Lagus; h-
 intorto figit
 per medium

349 [feri
 355 hic... il-
 362 quo Haup-
 366 quis] aqu-
 Peerlk. v. 367
 qu. r. restab-
 pelamus M²R-
 Vergilius.

vocem animamque rapit traiecto gutture, at ille
 fronte ferit terram et crassum vomit ore cruorem.
 tris quoque Threicios Boreae de gente suprema 350
 et tris, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
 per varios sternit casus. accurrit Halaesus
 Auruncaque manus, subit et Neptunia proles,
 insignis Messapus equis. expellere tendunt
 nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipso 355
Ausoniae. magno discordes aethere venti
 proelia ceu tollunt animis et viribus aequis;
 non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit;
 anceps pugna diu, stant obnixa omnia contra:
 haud aliter Troianae acies aciesque Latinae 360
 concurrunt, haeret pede pes densusque viro vir.

At parte ex alia, qua saxa rotantia late
 impulerat torrens arbustaque diruta ripis,
 Arcadas insuetos acies inferre pedestris
 ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci, 365

aspera quis natura loci dimittere quando
 suasit equos, unum quod rebus restat egenis,
 nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
 'quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,
 per ducis Euandri nomen devictaque bella 370
 spemque meam, patriae quae nunc subit aemula laudi,
 fidite ne pedibus! ferro rumpenda per hostis
 est via. qua globus ille virum densissimus urget,
 hac vos et Pallanta ducem patria alta reposcit.
 numina nulla premunt, mortali urgemur ab hoste 375
 mortales; totidem nobis animaeque manusque.
 ecce! maris magna claudit nos obice pontus,
 deest iam terra fugae: pelagus Troiamne petemus?'
 haec ait et medius densos prorumpit in hostis.

Obvius huic primum fatis adductus iniquis 380
 fit Lagus; hunc, magno vellit dum pondere saxum,
 intorto figit telo, discrimina costis
 per medium qua spina dabat, hastamque receptat

349 *ferit* premit Py¹ 350 *tres* Py¹b Gell. XIII 21, 10. Ribb.
 355 *hic . . illic* Kl. 1879, 24. 356 *Ausonio* My 358 *cedunt* M¹
 362 *quo* Haupt. 365 ante 364 coll. Kl. 1883, 25; ante 368 Peerlk.
 366 *quis* aquis Madv. 42. quos Py¹ equos Peerlk. quando suasit
 Peerlk. v. 367 damn. 366/7 (asp. equos n. l. d. qu. suaserat) unum
 qu. r. restabat eg. Kl. 369 *et* ego Peerlk. 378 *dest* P¹ Ribb.
 petamus M²Ry¹ 381 *vellit* magno l. pr. M 383 *dedit* Ry²b²cmz

ossibus haerentem. quem non superoccupat Hisbo,
 ille quidem hoc sperans; nam Pallas ante ruentem, 385
 dum furit, incautum crudeli morte sodalis
 excipit atque ensem tumido in pulmone recondit.
 hinc Sthenium petit et Rhoeti de gente vetusta
 Anchemolum thalamos ausum incestare novercae.
 vos etiam, gemini, Rutulis cecidistis in arvis, 390
 Daucia, Laride Thymerque, simillima proles,
 indiscreta suis gratusque parentibus error;
 at nunc dura dedit vobis discrimina Pallas.
 nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;
 te decisa suum, Laride, dextera quaerit 395
 semianimesque micant digiti ferrumque retractant.
 Arcadas accensos monitu et praeclara tuentis
 facta viri mixtus dolor et pudor armat in hostis.
 Tum Pallas biugis fugientem Rhoetea praeter
 traicit. hoc spatium tantumque morae fuit illo; 400
 illo namque procul validam direxerat hastam,
 quam medius Rhoeteus intercepti, optime Teuthra,
 te fugiens fratremque Tyren; curruque volutus
 caedit semianimis Rutulorum calcibus arva.
 ac velut optato ventis aestate coortis 405
 dispersa immittit silvis incendia pastor,
 correptis subito mediis extenditur una
 horrida per latos acies Volcania campos;
 ille sedens victor flammam despectat ovantis:
 non aliter socium virtus coit omnis in unum 410
 teque iuvat, Palla. sed bellis acer Halaesus
 tendit in adversos seque in sua colligit arma.
 hic mactat Ladona Pheretaque Demodocumque,
 Strymonio dextram fulgenti deripit ense
 elatam in iugulum, saxo ferit ora Thoantis 415
 ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
 fata cavens silvis genitor celarat Halaesum;
 ut senior leto canentia lumina solvit,
 iniecere manum Parcae telisque sacrarunt
 Euandri. quem sic Pallas petit ante precatus: 420
 'da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,

386 d. f. *incautus* cr. m. s., exc. Benth. 390 *agris* Py¹ Ribb.
 394/5 post 404 coll. Kl. 1872, 17. 401 *dereax*. M¹R Ribb. 417
cavens Hamb. I, 'nonnulli' Pier.; cf. Serv. *canens* cet. libri, nisi quod
 Py¹ habent *canent*

fortunam atq
 haec arma ex
 audiit illa de
 Arcadio inf

At no
 pars ingens
 oppositum in
 sternitur Arc
 et vos, o Gr
 agmina concu
 extremi adden
 tela manusqu
 hinc contra
 egregii forma
 in patriam re
 haud tamen i
 mox illos sua

Interea
 Turnum, qui
 ut vidit socie
 solus ego in
 debetur; cup
 haec ait et s
 at Rutulum
 miratus stup
 lumina volvi
 talibus et di
 'aut spoliis
 aut leto insig
 tolle minas.
 frigidus Arca
 desiluit Turn
 comminus;
 stare procul
 advolat, haud
 Hunc ut
 ire prior Pall
 viribus impari
 per patris ho

432 adden
 441 pugna Re
 458 adiuvet, au

fortunam atque viam duri per pectus Halaesi!
haec arma exuviasque viri tua quercus habebit.
auduit illa deus; dum textit Imaona Halaesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425

At non caede viri tanta perterrita Lausus,
pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
oppositum interimit, pugnae nodumque moramque.
sternitur Arcadiae proles, sternuntur Etrusci
et vos, o Grais imperdita corpora, Teucrici. 430
agmina concurrunt ducibusque et viribus aequis.
extremi addensant acies nec turba moveri
tela manusque sinit. hinc Pallas instat et urget,
hinc contra Lausus (nec multum discrepat aetas)
egregii forma, sed quis Fortuna negarat 435
in patriam reditus. ipsos concurrere passus
haud tamen inter se magni regnator Olympi;
mox illos sua fata manent maiore sub hoste.

Interea soror alma monet succedere Lauso
Turnum, qui volucris cursu medium secat agmen. 440
ut vidit socios: 'tempus desistere pugnae;
solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
debetur; cuperem, ipse parens spectator adesset.'
haec ait et socii cesserunt aequore iusso.
at Rutulum abscessu iuvenis tum iussa superba 445
miratus stupet in Turno corpusque per ingens
lumina volvit obitque truci procul omnia visu
talibus et dictis it contra dicta tyranni:
'aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis
aut leto insigni; sorti pater aequus utrique est. 450
tolle minas.' fatus medium procedit in aequor;
frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.
desiluit Turnus biiugis, pedes apparat ire
comminus; utque leo, specula cum vidit ab alta
stare procul campis meditantem in proelia taurum, 455
advolat, haud alia est Turni venientis imago.

Hunc ubi contiguum missae fore credidit hastae,
ire prior Pallas, si qua fors adiuvet ausum
viribus imparibus, magnumque ita ad aethera fatur:
'per patris hospitium et mensas, quas advena adisti, 460

432 *addensant* P¹z Serv. (pr. cod. Hamb. et Flor.), Lad. Ribb.

441 *pugna* Rc 446 *miratur* Ry^c Serv. XI 15. 455 *in* om. Pybc

458 *adiuvet, ausus* Madv. 43.

te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis.
cernat semineci sibi me rapere arma cruenta
victoremque ferant morientia lumina Turni.
audiit Alcides iuvenem magnumque sub imo
corde premit gemitum lacrimasque effundit inanis. . . 465
tum genitor natum dictis adfatur amicis:

'stat sua cuique dies, breve et inreparabile tempus
omnibus est vitae; sed famam extendere factis,
hoc virtutis opus. Troiae sub moenibus altis
tot gnati cecidere deum, quin occidit una 470
Sarpedon, mea progenies. etiam sua Turnum
fata vocant metasque dati pervenit ad aevi.'
sic ait atque oculos Rutulorum reicit arvis.

At Pallas magnis emittit viribus hastam
vaginaque cava fulgentem diripit ensem. 475
illa volans, umeri surgunt qua tegmina summa,
incidit atque viam clipei molita per oras
tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
hic Turnus ferro praefixum robur acuto
in Pallanta diu librans iacit atque ita fatur: 480
'aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.'
dixerat, at clipeum, tot ferri terga, tot aeris,
quem pellis totiens obeat circumdata tauri,
vibranti cuspis medium transverberat ictu
loricaeque moras et pectus perforat ingens. 485
ille rapit calidum frustra de volnere telum:
una eademque via sanguis animusque sequuntur.
corrui in volnus (sonitum super arma dedere)
et terram hostilem moriens petit ore cruento.

quem Turnus super adstans: 490
'Arcades, haec' inquit 'memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est,
largior. haud illi stabunt Aeneia parvo
hospitia.' et laevo pressit pede talia fatus 495
exanimem rapiens immania pondera baltei
impressumque nefas: una sub nocte iugali
caesa manus iuvenum foede thalamique cruenti,

475 secl. Rbb. deripit R Ribb. 477 est molita M 478 tinxit
se Madv. 43. 483 quom. 'nonnulli' Pier. cum Rbce Serv. pl.
485 ante ingens dist. M; cf. Serv. 486 pectore Rb¹ corpore y¹
Ribb. 490 sic ore profatur explet v. R

quae Clonus En
quo nunc Turno

Nescia men
et servare mo
Turno tempus
intactum Pallan
oderit. at soci
impositum scuto
o dolor atque de
haec te prima di
cum tamen inge

Nec iam fam

advolat Aeneae:

esse suos, tempo

proxima quaeque

ardens limitem

caede nova quae

omnia sunt ocul

tunc adiit, dext

quattuor hic iug

viventis rapit,

captiveque roga

Inde Mago

ille astu subit,

et genua ample

per patrios ma

te precor, hanc

est domus alta,

caelati argenti,

infectique mihi.

vertitur aut anim

dixerat. Aeneae

argenti atque

gnatis parce tuis

susulit ista prior

hoc patris Anch

sic fatus galeam

cervice orantis c

507/9 vocis t

521 infestam Phyl

(= VI 504) y²x

perempto damo. P

quae Clonus Eurytides multo caelaverat auro;
quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus. 500

Nescia mens hominum fati sortisque futurae
et servare modum rebus sublata secundis!
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
intactum Pallanta et cum spolia ista diemque
oderit. at socii multo gemitu lacrimisque 505
impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
o dolor atque decus magnum rediture parenti!
haec te prima dies bello dedit, haec eadem aufert,
cum tamen ingentis Rutulorum linquis acervos.

Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor 510
advolat Aeneae: tenui discrimine leti
esse suos, tempus versis succurrere Teucris.
proxima quaeque metit gladio latumque per agmen
ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
caede nova quaerens. Pallas, Euander, in ipsis 515
omnia sunt oculis, mensae, quas advena primas
tunc adiit, dextraeque datae. Sulmone creatos
quattuor hic iuvenes, totidem, quos educat Ufens,
viventes rapit, inferias quos immolet umbris
captivoque rogi perfundat sanguine flammās. 520

Inde Mago procul infensam contenderat hastam.
ille astu subit, at tremibunda supervolat hasta,
et genua amplectens effiatur talia supplex:
'per patrios manis et spes surgentis Iuli
te precor, hanc animam serves gnatoque patrique. 525
est domus alta, iacent penitus defossa talenta
caelati argenti, sunt auri pondera facti
infectique mihi. non hic victoria Teucrum
vertitur aut anima una dabit discrimina tanta.'
dixerat. Aeneas contra cui talia reddit: 530
'argenti atque auri memoras quae multa talenta,
gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
sustulit ista prior iam tum Pallante perempto,
hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.'
sic fatus galeam laeva tenet atque reflexa 535
cervice orantis capulo tenus applicat ensem.

507/9 sociis trib. 'alii' ap. Serv. 512 *versis tempus* Py Ribb.
521 *infestam* PR^γ 522 *at]* ac M³γ²b Ribb. en M¹ 524 *et]* per
(= VI 364) γ² 526 *deposta* Kl. 1879, 25. 533 *illa* M iam ...
perempto damn. Peerlk. 536 *oranti* P^b Ribb.

nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque sacerdos,
 infula cui sacra redimibat tempora vitta,
 totus conlucens veste atque insignibus albis.
 quem congressus agit campo lapsumque superstans 540
 immolat ingentique umbra tegit, arma Serestus
 lecta refert umeris, tibi, rex Gradive, tropaeum.

Instaurant acies Volcani stirpe creatus
 Caeculus et veniens Marsorum montibus Umbro.
 Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram 545
 et totum clipei ferro deiecerat orbem
 (dixerat ille aliquid magnum vimque adfore verbo
 crediderat caeloque animum fortasse ferebat
 canitiemque sibi et longos promiserat annos):
 Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis, 550
 silvicolae Fauno Dryope quem nympha crearat,
 obviu ardentem sese obtulit. ille reducta
 loricam clipeique ingens onus impedit hasta;
 tum caput orantis nequiquam et multa parantis
 dicere deturbat terrae truncumque tepentem 555
 provolvens super haec inimico pectore fatur:
 'istic nunc, metuende, iace! non te optima mater
 condet humi patrioque onerabit membra sepulcro:
 alitibus linquere feris aut gurgite mersum
 unda feret piscesque impasti volnera lambent.' cf. *Schol. Verg.* 560

Protinus Antaeum et Lucam, prima agmina Turni,
 persequitur fortemque Numam fulvumque Camertem,
 magnanimo Volcente satum, ditissimus agri
 qui fuit Ausonidum et tacitis regnavit Amyclis.
 Aegaeon qualis, centum cui brachia dicunt 565
 centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
 pectoribusque arsisse, Iovis cum fulmina contra
 tot paribus streperet clipeis, tot stringeret enses,
 sic toto Aeneas desaevit in aequore victor,
 ut semel intepuit mucro. quin ecce Niphaei 570
 quadriiugis in equos adversaque pectora tendit.
 atque illi longe gradientem et dira frementem
 ut videre, metu versi retroque ruentes

539 *albis* Probus ap. Serv. a . . . s P¹ armis P² ut cet. libri.
 543 *instaurat* M¹ 545 *ecce* M. Axl. 546 *tortum* Wgn. *ferro*
terrae Kl. 1869, 12 et Jasper ZGW. 1879, 564. 557 *isti* c¹ Ribb.
 558 *humo* M² *patriove* l. pr. M 559 *ferisque* post C. F. Heinrich
 coni. Linker ap. Güthl. 1886, 12. 564 *Latis* Kl. 1879, 26.

effunduntque
 Interea h
 in medios frat
 flectit equos
 haud tulit A
 inruit advers
 cui Liger:

'non Diomed
 aut Phrygiae
 his dabitur te
 dicta volant I
 dicta parat co
 Lucagus ut p
 admonuit biu
 aptat se pug
 fulgentis clipe
 excussus cur
 quem pius A
 'Lucage, nul
 prodidit aut
 ipse rotis sal
 arripuit biu
 infelix palma
 'per te, per
 vir Troiane
 pluribus ora
 dicta dabas.
 tum, latebra

Talia pe
 Dardanius to
 more iurens:
 Ascanius pue
 Iunone
 'o germana m
 ut rebare, V
 Troianas sust
 dextra viris a
 cui luno sub
 sollicitas aegr

575 *bigi*
 hater P² c¹ h
 601 *pectus* per

effunduntque ducem rapiuntque ad litora currus.

Interea biiugis infert se Lucagus albis 575
in medios fraterque Liger; sed frater habenis
flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.
haud tulit Aeneas tanto fervore furentis;
inruit adversaque ingens apparuit hasta.
cui Liger: 580

'non Diomedis equos nec currum cernis Achilli
aut Phrygiae campos; nunc belli finis et aevi
his dabitur terris.' vesano talia late
dicta volant Ligeri. sed non et Troius heros
dicta parat contra; iaculum nam torquet in hostem. 585

Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
admonuit biiugos, proiecto dum pede laevo
aptat se pugnae, subit oras hasta per imas
fulgentis clipei, tum laevum perforat inguen;
excussus curru moribundus volvitur arvis. 590

quem pius Aeneas dictis adfatur amaris:
'Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
prodidit aut vanae vertere ex hostibus umbrae;
ipse rotis saliens iuga deseris.' haec ita fatus
arripuit biiugos. frater tendebat inertis 595
infelix palmas curru delapsus eodem:

'per te, per qui te talem genuere parentes,
vir Troiane, sine hanc animam et miserere precantis!
pluribus oranti Aeneas: 'haud talia dudum
dicta dabas. morere et fratrem ne desere frater.'
tum, latebras animae, pectus mucrone recludit. 600

Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius torrentis aquae vel turbinis atri
more furens: tandem erumpunt et castra relinquunt
Ascanius puer et nequiquam obsessa iuventus. 605

Iunonem interea compellat Iuppiter ultro:
'o germana mihi atque eadem gratissima coniunx,
ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes, non vivida bello
dextra viris animusque ferox patiensque pericli.' 610
cui Iuno submissa: 'quid, o pulcherrime coniunx,
sollicitas aegram et tua tristia iussa timentem?

575 *bigis* Py¹ 585 *contra* ... *hostem* suspecta Wagnero.
hostes P²yc *hostis* P¹Rπ¹ 588 *aptet* Py¹ Ribb. 595 *inermis* P¹γ²
601 *pectus* *penitus* J. Fr. Jacob Lucil. Aetn. 139. 612 *dicta* l. pr. M

si mihi, quae quondam fuerat quamque esse decebat,
 vis in amore foret, non hoc mihi namque negares
 omnipotens, quin et pugnae subducere Turnum 615
 et Dauno possem incolumem servare parenti.
 nunc pereat Teucrisque pio det sanguine poenas.
 ille tamen nostra deducit origine nomen
 Pilumnusque illi quartus pater, et tua larga
 saepe manu multisque oneravit limina donis. 620
 cui rex aetherii breviter sic fatur Olympi:
 'si mora praesentis leti tempusque caduco
 oratur iuveni meque hoc ita ponere sentis,
 tolle fuga Turnum atque instantibus eripe fatis.
 hactenus indulsisse vacat. sin altior istis 625
 sub precibus venia ulla latet totumque moveri
 mutarive putas bellum, spes pascis inanis.'
 et Iuno adlacrims: 'quid, si, quae voce gravaris,
 mente dares atque haec Turno rata vita maneret?
 nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri 630
 vana feror. quod ut o potius formidine falsa
 ludar et in melius tua, qui potes, orsa reflectas!'
 Haec ubi dicta dedit, caelo se protinus alto
 misit agens hiemem nimbo succincta per auras
 Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit. 635
 tum dea nube cava tenuem sine viribus umbram
 in faciem Aeneae (visu mirabile monstrum)
 Dardaniis ornat telis clipeumque iubasque
 divini adsimulat capitis, dat inania verba,
 dat sine mente sonum gressusque effingit euntis, 640
 morte obita qualis fama est volitare figuras
 aut quae sopitos deludunt somnia sensus.
 at primas laeta ante acies exsultat imago
 irritatque virum telis et voce lacessit.
 instat cui Turnus stridentemque eminus hastam 645
 conicit, illa dato vertit vestigia tergo.
 tum vero Aenean aversum ut cedere Turnus
 creditur atque animo spem turbidus hausit inanem:
 'quo fugis, Aenea? thalamos ne desere pactos!
 hac dabitur dextra tellus quaesita per undas. 650
 talia vociferans sequitur strictumque coruscat

620 *ornavit* Schrad. Em. 151.   621 *fatus* M²Ry²a²bπ Lad.
 636 *dea*] de Kern Pr. Schweinfurt 1881, 39.   640 *gressumque* M

mucronem ne
 Forte ra
 expositis stab
 qua rex Cl
 huc sese trep
 conicit in lat
 exsuperatque
 vix proram a
 avolsamque r
 tum levis hau
 sed sublime v
 illum autem
 obvia multa
 cum Turnum
 Respicit
 et duplicis cu
 'omnipotens
 duxisti et tali
 quo feror?
 Laurentisne
 quid manus
 quosne (neta
 et nunc pal
 accipio? qu
 terra mihi?
 in rupes, in
 ferre ratem
 quo neque n
 haec memora
 an sese mucr
 induat et cru
 fluctibus an i
 curva petat
 ter conatus u
 continuit iuve
 labitur alta se
 et patris antiq

661 ille PH
 transpos. Brunck
 M¹ 673 quon
 cel. l. 674 pui
 del. Schröt. 1888.

mucronem nec ferre videt sua gaudia ventos.

Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
expositis stabat scalis et ponte parato,
qua rex Clusinis advectus Osinius oris. 655
huc sese trepida Aeneae fugientis imago
conicit in latebras, nec Turnus segnior instat
exsuperatque moras et pontis transilit altos.
vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem
avolsamque rapit revoluta per aequora navem. 660
tum levis haud ultra latebras iam quaerit imago,
sed sublime volans nubi se immiscuit atrae. 663
illum autem Aeneas absentem in proelia poscit, 661
obvia multa virum demittit corpora morti, 662
cum Turnum medio interea fert aequore turbo. 665

Respicit ignarus rerum ingratusque salutis
et duplicis cum voce manus ad sidera tendit:
'omnipotens genitor, tanton me crimine dignum
duxisti et talis voluisti expendere poenas?
quo feror? unde abii? quae me fuga quemve reducit? 670
Laurentisne iterum muros aut castra videbo?
quid manus illa virum, qui me meaque arma secuti?
quosne (nefas) omnis infanda in morte reliqui
et nunc palantis video gemitumque cadentum
accipio? quid ago? aut quae iam satis ima dehiscat 675
terra mihi? vos o potius miserescite, venti;
in rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
ferre ratem saevisque vadis immittite syrtis,
quo neque me Rutuli nec conscia fama sequatur!'
haec memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc, 680
an sese mucrone ob tantum dedecus amens
induat et crudum per costas exigat ensem,
fluctibus an iaciat mediis et litora nando
curva petat Teucrumque iterum se reddat in arma.
ter conatus utramque viam, ter maxima Iuno 685
continuit iuvenemque animi miserata repressit.
labitur alta secans fluctuque aestuque secundo
et patris antiquam Dauni deferitur ad urbem.

661 ille P^{Ry} Aenean P^R; cf. Urbanus ap. Serv. 661/2
transpos. Brunck; sic cod. Par. 2 et 3. 668 tanto P^{yn} 670 quove
M¹ 673 quosne b Leiden. Asper ap. Serv. pl. quosque M^R quosve
cet. l. 674 pallentes M¹ 675 aut] et M¹ 681 mucroni P^R;
def. Schröt. 1888, 10.

At Iovis interea monitis Mezentius ardens
 succedit pugnae Teucrosque invadit ovantis. 690
 concurrunt Tyrrhenae acies atque omnibus uni,
 uni odiisque viro telisque frequentibus instant:
 ille velut rupes, vastum quae prodit in aequor,
 obvia ventorum furiis expostaque ponto,
 vim cunctam atque minas perfert caelique marisque, 695
 ipsa immota manens — prolem Dolichaonis Hebrum
 sternit humi, cum quo Latagum Palmumque fugacem,
 sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
 occupat os faciemque adversam, poplite Palmum
 succiso volvi segnem sinit armaque Lauso 700
 donat habere umeris et vertice figere cristas.
 nec non Euanthen Phrygium Paridisque Mimanta
 aequalem comitemque, una quem nocte Theano
 in lucem genitori Amyco dedit et face praegnans
 Cisseis regina Parin; Paris urbe paterna 705
 occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 ac velut ille canum morsu de montibus altis
 actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
 defendit multosque palus Laurentia, silva
 pastus arundinea, postquam inter retia ventum est, 710
 substitit infremuitque ferox et inhorruit armos,
 nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus,
 sed iaculis tutisque procul clamoribus instant —
 haud aliter, iustae quibus est Mezentius irae,
 non ulli est animus stricto concurrere ferro, 715
 missilibus longe et vasto clamore lacesunt;
 ille autem impavidus partis cunctatur in omnis
 dentibus infrendens et tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
 Graius homo, infectos linquens profugus hymenaeos. 720
 hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
 purpureum pinnis et pactae coniugis ostro,
 impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans
 (suadet enim vesana fames), si forte fugacem
 conspexit capream aut surgentem in cornua cervum, 725

696 manent M¹ manet M²a¹π 704 genitore Bentl. Hor. Ep.
 5, 28. 705 Parim b²z Lad. Paris Bentl. ib. creat libri crepat M¹
 709 multosve P Ribb. silqua Jasper ZGW. 1879, 572. 710 pascit
 vel pavit Bentl. 712 propiusque Py Ribb. Lad. 717/18 transp.
 post 713 Scal. (prael. Manil.) Ribb. Lad., sed cf. Weidn. 458.

gaudet hians
 visceribus su
 ora cruor,
 sic ruit in
 sternitur in
 tundit humu
 atque idem f
 sternere nec
 obrius advers
 contulit, hau
 tum super ab
 pars belli ha
 conclamant s
 ille autem ex
 victor, nec lo
 prospectant
 ad quae sub
 nunc morere
 viderit. hoc
 olli dura qui
 somnus, in
 Caedicu
 Parthenium
 Messapus C
 illum infren
 hunc pedit
 quem tamen
 deicit; at Th
 insignis iacu
 lam gra
 funera, caed
 victores victi
 di Iovis in
 amborum et
 hinc Venus,
 pallida Tisiph
 at vero inger
 turbidus ingr
 738 laet
 742 ad quae x
 quem Rb
 754 insidias l.

gaudet hians immane comasque arrexit et haeret
visceribus super incumbens, lavit improba taeter

ora cruor,

sic ruit in densos alacer Mezentius hostis.

sternitur infelix Acron et calcibus atram

tundit humum exspirans infractaque tela cruentat.

atque idem fugientem haud est dignatus Oroden

sternere nec iacta caecum dare cuspidē volnus:

obvius adversoque occurrit seque viro vir

contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.

tum super abiectum posito pede nixus et hasta:

'pars belli haud temnenda, viri, iacet altus Orodes.'

conclamant socii laetum paeana secuti.

ille autem exspirans: 'non me, quicumque es, inulto,

victor, nec longum laetabere: te quoque fata

prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.'

ad quae subridens mixta Mezentius ira:

'nunc morere. ast de me divom pater atque hominum rex

viderit.' hoc dicens eduxit corpore telum;

olli dura quies oculos et ferreus urget

somnus, in aeternam clauduntur lumina noctem.

Caedicus Alcaethoum obtruncat, Sacrator Hydaspen,

Partheniumque Rapo et praedurum viribus Orsen,

Messapus Croniumque Lycaoniumque Ericeten,

illum infrenis equi lapsu tellure iacentem,

hunc peditem. pedes et Lycius processerat Agis,

quem tamen haud expers Valerus virtutis avitae

deicit; at Thronium Salius Saliumque Nealces

insignis iaculo et longe fallente sagitta.

Iam gravis aequabat luctus et mutua Mavors

funera, caedebant pariter pariterque ruebant

victores victique, neque his fuga nota neque illis.

di Iovis in tectis iram miserantur inanem

amborum et tantos mortalibus esse labores;

hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno.

pallida Tisiphone media inter milia saevit.

at vero ingentem quatiens Mezentius hastam

turbidus ingreditur campo. quam magnus Orion,

738 *laetum* (= laete) *paeane* Heins. *laeto paeane* Peerlk.

742 *ad quae* χ *atquae* $\vee$ *atquaec* P^1 *atque*^m *Ma* *atquem* *c* *ad*

quem *Rb* 751 *post pedes* *dist. Lad.*; *mut. Peerlk. auct. Ribb.*

754 *insidiis* *l. pr. M¹a² π* ; *Ribb.* 763 *campum* *M*

cum pedes incedit medii per maxima Nerei
stagna viam scindens, umero supereminet undas 765
 aut summis referens annosam montibus ornum
 ingrediturque solo et caput inter nubila condit,
 talis se vastis infert Mezentius armis.

Huic contra Aeneas speculatus in agmine longo
 obuius ire parat. manet imperterritus ille 770
 hostem magnanimum opperiens et mole sua stat
 atque oculis spatium emensus, quantum satis hastae:
 'dextra mihi deus et telum, quod missile libro,
 nunc adsint! voveo praedonis corpore raptis
 indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum 775
 Aeneae' dixit stridentemque eminus hastam
 iecit. at illa volans clipeo est excussa proculque
 egregium Antoren latus inter et ilia figit,
 Herculis Antoren comitem, qui missus ab Argis
 haeserat Euandro atque Italia consederat urbe. 780
 sternitur infelix alieno vulnere caelumque
 aspicit et dulcis moriens reminiscitur Argos.
 tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem
 aere cavum triplici, per linea terga tribusque
 transit intextum tauris opus imaque sedit 785
 inguine, sed viris haud pertulit. ocius ensem
 Aeneas viso Tyrrheni sanguine laetus
 eripit a femine et trepidanti fervidus instat.
 ingemuit cari graviter genitoris amore,
 ut vidit, Lausus lacrimaeque per ora volutae. 790

Hic mortis durae casum tuaque optima facta,
 si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
 non equidem nec te, iuvenis memorande, silebo.

Ille pedem referens et inutilis inque ligatus
 cedebat clipeoque inimicum hastile trahebat: 795
 proripuit iuvenis seseque immiscuit armis *K.*
 iamque adsurgentis dextra plagamque ferentis
 Aeneae subiit mucronem ipsumque morando
 sustinuit; socii magno clamore sequuntur,
 dum genitor nati parma protectus abiret, 800

769 huc P¹ hunc MP^{2a2} longe m, def. Madv. 44. long. R¹
 773 d. mihi et deus Peerlk. dexter mi deus Häberlin PhA. 1887, 601.
 777 incit γ at om. M¹ya¹ 785 transit M¹ transiit cet. libri:
 cf. II 497. transiit coni. Rbb. Pr. 367; cf. 817. 791 optima M¹
 optime M²Rb¹; cf. Serv. 796 proripuit PR Ribb.

telaque coniciunt
 missilibus. fur
 ac velut effusa
 praecipitant,
 omnis et agricola
 aut amnis ripis
 dum pluit in t
 exercere diem
 Aeneas nubem
 sustinet et La
 quo moriture
 fallit te incau
 exsultat demer
 Dardanio surg
 Parcae fila le
 per medium
 transit et par
 et tunicam, i
 implevitque s
 concessit mae

At vero
 ora modis
 ingemuit mis
 et mentem
 'quid tibi n
 quid pius A
 arma, quibu
 manibus et
 hoc tamen in
 Aeneae magn
 cunctantis so
 sanguine turp
 Interea
 volnera sicca
 arboris adclin
 dependet gale

804/5 ver
 Floriac, Serv. i
 P fallet y
 transiit MP^{2a}
 y²h²n 824
 tati's Ribb.

telaque coniciunt proturbantque eminus hostem
missilibus. furit Aeneas tectusque tenet se.
ac velut effusa si quando grandine nimbi
praecipitant, omnis campis diffugit arator,
omnis et agricola et tuta latet arce viator
aut amnis ripis aut alti fornice saxi,
dum pluit in terris, ut possint sole reducto
exercere diem, sic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli, dum detonet omnis,
sustinet et Lausum increpatat Lausoque minatur:
'quo moriture ruis maioraque viribus audes?
fallit te incautum pietas tua.' nec minus ille
exultat demens, saevae iamque altius irae
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
Parcae fila legunt; validum namque exigit ensem
per medium Aeneas iuvenem totumque recondit.
transit et parmam mucro, leviam arma minacis,
et tunicam, molli mater quam neverat auro,
implevitque sinum sanguis; tum vita per auras
concessit maesta ad manis corpusque reliquit.

At vero ut voltum vidit morientis et ora,
ora modis Anchisiades pallentia miris,
ingemuit miserans graviter dextramque tetendit
et mentem patriae subiit pietatis imago.
'quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
arma, quibus laetatus, habe tua; teque parentum
manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.
hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
Aeneae magni dextra cadis.' increpat ultro
cunctantis socios et terra sublevat ipsum
sanguine turpantem comptos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
vulnera siccat lymphis corpusque levabat
arboris adclinis trunco. procul aerea ramis
dependet galea et prato gravia arma quiescunt.

804/5 verba campis... agricola et secl. Rbb. 805 arce Moret. Ix
Floriac. Serv. in lemmate. arte cet. libri, Serv. pl. 812 fallet te
P fallette γ^1 fallite R 815 lina Py^2 817 transit R; cf. 785.
transiit $\text{MP}\gamma\alpha^1\text{b}$ transiit $\alpha^2\text{cm}\chi$ Ribb. transiit π 819 sinus M^1
 $\gamma^2\text{b}^3\pi$ 824 subit Rc^1 strinxit $\text{M}\chi$ Lad.; cf. IX 294. 827 lae-
tatu's Ribb. 834 levabat γbc Serv. lavabat cet. l., Serv. Flor.

stant lecti circum iuvenes; ipse aeger anhelans
 colla fovet susus propexam in pectore barbam;
 multa super Lauso rogitat multumque remittit,
 qui revocent maestique ferant mandata parentis.
 at Lausum socii exanimem super arma ferebant
 flentes, ingentem atque ingenti vulnere victum.
 agnovit longe gemitum praesaga mali mens.
 canitiem multo deformat pulvere et ambas
 ad caelum tendit palmas et corpore inhaeret.

'Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
 ut pro me hostili paterer succedere dextrae,
 quem genui? tuane haec genitor per volnera servor
 morte tua vivens? heu, nunc misero mihi demum
 exitium infelix! nunc alte vulnus adactum!

idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen
 pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
 debueram patriae poenas odiisque meorum:

omnis per mortis animam sontem ipse dedissem!
 nunc vivo neque adhuc homines lucemque relinquo.
 sed linguam.' simul hoc dicens attollit in aegrum

se femur et, quamquam vis alto vulnere tarda est,
 haud deiectus equum duci iubet. hoc decus illi,
 hoc solamen erat, bellis hoc victor abibat

omnibus. adloquitur maerentem et talibus infit:
 'Rhaebe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
 viximus. aut hodie victor spolia illa cruenta
 et caput Aeneae referes Lausique dolorum

ultor eris mecum aut, aperit si nulla viam vis,
 occumbes pariter; neque enim, fortissime, credo,
 iussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.'

dixit et exceptus tergo consueta locavit
 membra manusque ambas iaculis oneravit acutis
 aere caput fulgens cristaque hirsutus equina.

Sic cursum in medios rapidus dedit. aestuat ingens
 uno in corde pudor mixtoque insania luctu.

et furiis agitatus amor et conscia virtus.
 atque hic Aenean magna ter voce vocavit.

838 *pectora* Madv. 44. *corpore* Py 850 *exilium* $\gamma^1 a^1 c^2$ Serv.
 857 *quamvis* P² inde *quamvis* dolor a. v. *tardet* Peerlk. Ribb. *tarda*
est Schap.⁸ et Schröt. 1888, 10. *tardat* P¹ *ardat* M¹ inde *alti vul-*
neris ardet Hoffm. ZöG. 1853, 518. *tardet* cet. libri 862 *cruenti* P¹
 (cf. Serv. pl.) Ribb. 872 (= XII 668) soli habent $\gamma^2 a^2 c\chi$

Aeneas agnovi
 'sic pater ille d
 incipias conferr
 tantum effatu
 ille autem: 'q
 terres? haec vi
 nec mortem ho
 desine, nam ve
 dona prius.' d
 inde aliud sup
 ingenti gyro, s
 ter circum adst
 tela manu iacie
 immanem aera
 Inde ubi
 vellere et urge
 multa movens
 bellatoris equi
 tollit se arrect
 verberat effusu
 implicat eiecto
 clamore incen
 advolat Aeneas
 et super haec
 effera vis ani
 suspiciens ha
 'hostis amare,
 nullum in cae
 nec tecum me
 unum hoc per
 corpus humo
 circumstare od
 et me consor
 haec loquitur
 undantique an

874 adgn.
 884 *aereus* MPm
 Menag. I Ribb.

Aeneas adgnovit enim laetusque precatur:
 'sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo!
 incipias conferre manum.'

875

840 tantum effatus et infesta subit obvius hasta.
 ille autem: 'quid me erepto, saevissime, nato
 terres? haec via sola fuit, qua perdere posses.
 nec mortem horremus nec divom parcimus ulli.
 845 desine, nam venio moriturus et haec tibi porto
 dona prius.' dixit telumque intorsit in hostem;
 inde aliud super atque aliud figitque volatque
 ingenti gyro, sed sustinet aureus umbo.

880

850 ter circum adstantem laevos equitavit in orbis
 tela manu iaciens, ter secum Troius heros
 immanem aerato circumfert tegmine silvam.

885

Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula taedet
 vellere et urgetur pugna congressus iniqua,
 multa movens animo iam tandem erumpit et inter
 bellatoris equi cava tempora conicit hastam.

890

855 tollit se arrectum quadrupes et calcibus auras
 verberat effusumque equitem super ipse secutus
 implicat eiectoque incumbit cernuus armo.

clamore incendunt caelum Troesque Latinique.
 advolat Aeneas vaginaque eripit ensem

895

890 et super haec: 'ubi nunc Mezentius acer et illa
 effera vis animi?' contra Tyrrhenus, ut auras
 suspiciens hausit caelum mentemque recepit:

'hostis amare, quid increpitas mortemque minaris?

900

865 nullum in caede nefas: nec sic ad proelia veni,
 nec tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus.

unum hoc per, si qua est victis venia hostibus, oro:
 corpus humo patiari tegi. scio acerba meorum

circumstare odia: hunc, oro, defende furorem

905

et me consortem nati concede sepulcro.

haec loquitur iuguloque haud inscius accipit ensem

undantique animam diffundit in arma cruore.

874 *adgn. eum* Hertz. et Gebh. WkIPh. 1887, 784. 881 iam *γχ*
 884 *aereus* MPm 879 *erupit γ* 899 *caeli* Peerlk. 908 *arva*
 Menag. 1 Rbb.

XI.

Aeneas victoriae tropaeo posito funus mortuis faciendum indicit, — 28
 maxime Pallantem deflet honorificisque exsequiis patri remittit, 99
 legatis Latinorum ad funebria dat duodecim dierum indutias. 138
 Euander filium amissum simul et lamentatur et laudibus ornat; 181
 ceteris, qui obierunt mortem, iusta faciunt hic Aeneae, illic Turni
 socii. 224

Dum Turni consilia et facta partim improbantur partim defenduntur,
 legati Arpis reversi Diomedem pacem suadere Latinis nuntiant. 295
 consilio convocato rex de foedere ad Troianos mittendum censet; 335
 idem suadet Drances in Turnum vehementissime invectus ut
 luctus publici auctorem, 375
 dissuadet Turnus Drancis ignavia offensus et spe victoriae elatus. 444

Allato nuntio adesse hostes consilium distrahitur, paratur bellum: 485
 equitibus Tarchonis obsistit Camilla, peditibus Aeneae Turnus. 531
 Camillae viraginis de iuventute fortuna ultione Opim edocet Diana. 596
 Etruscis per campos urbi appropinquantibus cum alii se obiciunt, 647
 tum Camilla omnium, quos petit, caede tantum terrorem incutit, 724
 ut aegre Tarchon exemplo virtutis edito proelium redintegret. 759
 tum demum Arruns insidiis Camillam adoritur hastaque perfodit; 835
 mortem eius vindicans Opis Arruntem sagittae ictu interimit. 867
 Latinos amissa duce fugientes Etrusci usque in moenia agunt, 895
 Turnum ex silvis revocatum Aeneas subsequitur urbemque circumsedet.

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
 Aeneas, quamquam et sociis dare tempus humandis
 praecipitant curae turbataque funere mens est,
 vota deum primo victor solvebat Eoo.
 ingentem quercum decisis undique ramis
 constituit tumulo fulgentiaque induit arma,
 Mezenti ducis exuvias, tibi, magne, tropaeum,
 bellipotens; aptat rorantis sanguine cristas
 telaque trunca viri et bis sex thoraca petitum

2 et om. Parrhas.

2/3 damn. Peerlk.

Officii exsequiarum, consilium Latini: ad Laurentium fit pugna equestris.

5

perlossumque loc
 subligat atque en
 tum socios (nam
 turba ducum)
 maxima res efle
 quod superest; l
 primitiae manib
 nunc iter ad reg
 arma parate ani
 ne qua mora igr
 aluerint super
 impedit segnis
 interea socios in
 mandemus, qui
 te ait, egregi
 hanc patriam p
 muneribus, ma
 mittatur Pallas,
 abstulit atra di
 Sic ait in
 corpus ubi exa
 servabat senio
 armiger ante
 tum comes a
 circum omnis
 et maestum I
 ut vero Aene
 ingentem gem
 pectoribus ma
 ipse caput niv
 ut vidit leviq
 caspidis Auson
 'tene inquit,
 invidit Fortun
 nostra neque
 non haec Eua
 discedens dede
 mitteret in ma

12 s. nam
 omnia dist. Kl.
 om. PR 24
 Vergilius.

perfossumque locis clipeumque ex aere sinistrae 10
 subligat atque ensem collo suspendit eburnum.
 tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
 turba ducum) sic incipiens hortatur ovariantis:
 'maxima res effecta, viri; timor omnis abesto,
 quod superest; haec sunt spolia et de rege superbo 15
 primitiae manibusque meis Mezentius hic est.
 nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
 arma parate animis et spe praesumite bellum,
 ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
 adnuerint superi pubemque educere castris, 20
 impediat segnisve metu sententia tardet.
 interea socios inhumataque corpora terrae
 mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo est.
 ite' ait, 'egregias animas, quae sanguine nobis
 hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25
muneribus, maestamque Euandri primus ad urbem
 mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
 abstulit atra dies et funere mersit acerbo.'

Sic ait inlacrimans recipitque ad limina gressum,
 corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes 30
 servabat senior, qui Parrhasio Euandro
 armiger ante fuit, sed non felicibus aequē
 tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
 circum omnis famulumque manus Troianaque turba
 et maestum Iliades crinem de more solutae. 35
 ut vero Aeneas foribus sese intulit altis,
 ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 pectoribus maestoque immugit regia luctu.
 ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
 ut vidit levique patens in pectore volnus 40
 cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis:
 'tene' inquit, 'miserande puer, cum laeta veniret,
 invidit Fortuna mihi, ne regna videres
 nostra neque ad sedes victor veherere paternas?
 non haec Euandro de te promissa parenti 45
 discedens dederam, cum me complexus euntem
 mitteret in magnum imperium metuensque moneret

12 s. namque . . ducum in susp. voc. Kl. 1882, 27. 18 ante
 animis dist. Kl. 1882, 18; cf. Serv. 21 ve] que libri pr. M¹ 23 est
 om. PR 24 ait] agite Peerlk.; cf. Serv. pl. 38 mistoque Peerlk.

acris esse viros, cum dura proelia gente.
 et nunc ille quidem spe multum captus inani
 fors et vota facit cumulatque altaria donis, *h. h. v. IV. 1236*
 nos iuvenem exanimum et nil iam caelestibus ullis
 debentem vano maesti comitamur honore.
 infelix, nati funus crudele videbis!
 hi nostri reditus expectatique triumphi?
 haec mea magna fides? at non, Euandre, pudendis 55
vulneribus pulsum aspicias nec sospite dirum
 optabis nato funus pater. ei mihi, quantum
praesidium, Ausonia, et quantum tu perdis, Iule!

Haec ubi deslevit, tolli miserabile corpus
 imperat et toto lectos ex agmine mittit 60
 mille viros, qui supremum comitentur honorem
 intersintque patris lacrimis, solacia luctus
exigua ingentis, misero sed debita patri.
 haud segnes alii cratis et molle feretrum
 arbuteis texunt virgis et vimine querno 65
 exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 hic iuvenem agresti sublimem stramine ponunt,
 qualem virgineo demessum pollice florem
 seu mollis violae seu languentis hyacinthi,
 cui neque fulgor adhuc nec dum sua forma recessit, 70
 non iam mater alit tellus virisque ministrat.
 tum geminas vestes auroque ostroque rigentis
 extulit Aeneas, quas illi laeta laborum
 ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 fecerat et tenui telas discreverat auro. 75
 harum unam iuveni supremum maestus honorem
 induit arsurasque comas obnubit amictu,
 multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
 aggerat et longo praedam iubet ordine duci.
 addit equos et tela, quibus spoliaverat hostem; 80
 vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 inferias, caeso sparsurus sanguine flammam
 indutosque iubet truncos hostilibus armis
 ipsos ferre duces inimicaque nomina figi.

Ducitur infelix aevo confectus Acoetes 85
 pectora nunc foedans pugnīs, nunc unguibus ora,

54 *exoptatique* R 80 *damn. Ribb.* 82 *sparsuros a²bez*
flamam Ry 86 post 87 pos. Güthl. 1877, 23.

sternitur et tot
 duent et Rut
 post bellator
 it lacrimans
 hastam alii ga
 victor habet.
 Tyrrhenique o
 postquam omni
 substitit Aeneas
 nos alias hinc
 fata vocant: sa
 aeternumque v
 tendebat muros
 lamque or
 relati ramis ol
 corpora, per c
 redderet ac tu
 nullum cum v
 parceret hosi
 quos bonus A
 prosequitur v
 quanam vo
 implicuit bell
 pacem me ex
 oratis? equi
 nec veni, ni
 nec bellum
 hospitia et T
 aequius huic
 si bellum fin
 apparat, his
 vixit, cui vit
 nunc ite et
 dixerat Aene
 conversique
 Tum ser
 infensus iuve
 orsa refert:
 vir Troiane,

post 87 R
 cesserat libri p

sternitur et toto proiectus corpore terrae.
 ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
 post bellator equus positus insignibus Aethon
 it lacrimans guttisque umectat grandibus ora. 90
 hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus
 victor habet. tum maesta phalanx Teucrique sequuntur
 Tyrrenique omnes et versis Arcades armis.

postquam omnis longe comitum processerat ordo,
 substitit Aeneas gemituque haec addidit alto: 95
 'nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
 fata vocant: salve aeternum mihi, maxime Palla,
 aeternumque vale.' nec plura effatus ad altos
 tendebat muros gressumque in castra ferebat. 100

Iamque oratores aderant ex urbe Latina
 velati ramis oleae veniamque rogantes:
 corpora, per campos ferro quae fusa iacebant,
 redderet ac tumultu sineret succedere terrae;
 65 nullum cum victis certamen et aethere cassis;
 parceret hospitibus quondam socerisque vocatis. 105
 quos bonus Aeneas haud aspernanda precantis
 prosequitur venia et verbis haec insuper addit:
 'quaenam vos tanto fortuna indigna, Latini,
 implicuit bello, qui nos fugiatis amicos? 70
 pacem me exanimis et Martis sorte peremptis
 oratis? equidem et vivis concedere vellem.
 nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent,
 nec bellum cum gente gero; rex nostra reliquit
 75 hospitia et Turni potius se credidit armis.
 aequius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115
 si bellum finire manu, si pellere Teucros
 apparat, his mecum decuit concurrere telis:
 vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
 80 nunc ite et miseris supponite civibus ignem.'

dixerat Aeneas. illi obstipuerunt silentes 120
 conversique oculos inter se atque ora tenebant.

Tum senior semperque odiis et crimine Drances
 infensus iuveni Turno sic ore vicissim
 orsa refert: 'o fama ingens, ingentior armis,
 85 vir Troiane, quibus caelo te laudibus aequem? 125

post 87 Ribb. lac. stat. 93 omnes] duces Rbm Serv. 94 prae-
 cesserat libri pr. γ²; Ribb. 103 redd. ut tum. ac coni. Kl. ZöG. 1881, 597.

iustitiaene prius mirer belline laborum?
 nos vero haec patriam grati referemus ad urbem
 et te, si qua viam dederit Fortuna, Latino
 iungemus regi. quaerat sibi foedera Turnus!
 quin et fatalis murorum attollere moles 130
 saxaque subvectare umeris Troiana iuvabit.
 dixerat haec unoque omnes eadem ore fremebant.
 his senos pepigere dies et pace sequestra
 per silvas Teucris mixtique impune Latini
 erravere iugis. ferro sonat alta bipenni 135
 fraxinus, evertunt actas ad sidera pinos,
 robora nec cuneis et olentem scindere cedrum
 nec plaustis cessant vectare gementibus ornos.

Et iam Fama volans, tanti praenuntia luctus,
 Euandrum Euandrique domos et moenia replet, 140
 quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruere, et de more vetusto
 funereas rapuere faces: lucet via longo
ordine flammaram et late discriminat agros. *cul. 102.*
 contra turba Phrygum veniens plangentia iungit 145
 agmina. quae postquam matres succedere tectis
 viderunt, maestam incendunt clamoribus urbem.
 at non Euandrum potis est vis ulla tenere,
 sed venit in medios. feretro Pallanta reposto
 procubuit super atque haeret, lacrimansque gemensque 150
 et via vix tandem voci laxata dolore est:

'Non haec, o Palla, dederas promissa parenti. *f. 145.*
 cautius ut saevo velles te credere Marti!
 haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis
 et praedulce decus primo certamine posset. 155
 primitiae iuvenis miserae bellique propinqui
 dura rudimenta et nulli exaudita deorum
 vota precesque meae! tuque, o sanctissima coniunx,
 felix morte tua neque in hunc servata dolorem!
 contra ego vivendo vici mea fata, superstes 160
 restarem ut genitor. Troum socia arma secutum

H.
ser. III, 940
g. II, 1295.

126 *iustitia* MR; cf. Serv. pl. *labore* a¹, nisi errat Thomas X
laborem P¹? Ry² 134 *silvam* M 136 *pinus* libri pr. M; Ribb.
 145 *iungunt* Mb Lad. 149 *Pallante* libri pr. M²; def. v. Boltenstern
 GPr. Dramburg 1880, 14. 151 *voces* M¹ *vocis* Pya¹ Heins. *dolori*
 Serv. XII 47, Heins. 152 post *parenti* Ribb. comma repos. *petenti*
 'alii' ap. Serv. pl.; def. Madv. 30.

obruerent F
 atque haec
 nec vos arg
 iunximus h
 debita erat
 mors gnatu
 ducentem i
 quin ego n
 quam pius
 Tyrrhenique
 magna trop
 tu quoque
 esset par ae
 Turne. sed
 vadite et ha
 quod vitam
 dextera caus
 quam deber
 fortunaequ
 nec fas, sed

Aurora
 extulerat lu
 iam pater A
 constituere
 more tulere
 conditur in
 ter circum
 decurrere ro
 lustrare in
 spargitur et
 it caelo clam
 hic alii spoli
 coniciunt ign
 frenaque serv
 ipsorum clipe
 multa boum
 saetigerosque
 in flammam
 ardentis spec

168 iuven
 et quam m. Ph
 equitumque ca

obruerent Rutuli telis; animam ipse dedissem
atque haec pompa domum me, non Pallanta, referret.
nec vos arguerim, Teucris, nec foedera nec quas
iunximus hospitio dexteras; sors ista senectae

debita erat nostrae. quod si immatura manebat
mors gnatum, caesis Volscorum milibus ante
ducentem in Latium Teucros cecidisse iuvabit.

quin ego non alio digner te funere, Palla,
quam pius Aeneas et quam magni Phryges et quam
Tyrrenique duces, Tyrrenum exercitus omnis.

magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera Leto;
tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
esset par aetas et idem si robur ab annis,

Turne. sed infelix Teucros quid demoror armis?
vadite et haec memores regi mandata referte:

quod vitam moror invisam Pallante perempto,
dextera causa tua est, Turnum gnatoque patrique
quam debere vides. meritis vacat hic tibi solus

fortunaque locus. non vitae gaudia quaero,
nec fas, sed gnato manis perferre sub imos.

Aurora interea miseris mortalibus almam
extulerat lucem referens opera atque labores:

iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarchon
constituere pyras. huc corpora quisque suorum

more tulere patrum, subiectisque ignibus atris
conditur in tenebras altum caligine caelum.

ter circum accensos cincti fulgentibus armis
decurrere rogos, ter maestum funeris ignem

lustravere in equis ululatusque ore dedere.

spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma;
et caelo clamorque virum clangorque tubarum.

hic alii spolia occisis derepta Latinis
coniciunt igni, galeas ensesque decoros

frenaque ferventisque rotas; pars munera nota,
ipsorum clipeos et non felicia tela.

multa boum circa mactantur corpora Morti,
saetigerosque sues raptasque ex omnibus agris

in flammam iugulant pecudes. tum litore toto
ardentis spectant socios semiustaque servant

168 iuvaret My³c² iuvare R 169/71 damn. Kl. 1883, 27; verba
et quam m. Phr. cet. Rbb; verba et quam Tyrren. cet. Heyne. 171
equitumque ex. o. Bentl. 193 hic] hinc ed. vet.; def. Wagn. LV. 87.

Phryg. IX, 218.
f. II, 544. N. 688.

busta neque avelli possunt, nox umida donec
invertit caelum stellis ardentibus aptum.

Nec minus et miseri diversa in parte Latini
innumeras struxere pyras et corpora partim
multa virum terrae infodiunt avectaque partim 205
finitimos tollunt in agros ubique remittunt,
cetera confusaeque ingentem caedis acervum
nec numero nec honore cremant; tunc undique vasti
certatim crebris conlucent ignibus agri.
tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram: 210
maerentes altum cinerem et confusa ruebant
ossa focis tepidoque onerabant aggere terrae.
iam vero in tectis, praedivitis urbe Latini,
praecipuus fragor et longi pars maxima luctus.
hic matres miseraeque nurus, hic cara sororum 215
pectora maerentum puerique parentibus orbi
dirum exsecrantur bellum Turnique hymenaeos;
ipsum armis ipsumque iubent decernere ferro,
qui regnum Italiae et primos sibi poscat honores.
ingravat haec saevus Drances solumque vocari 220
testatur, solum posci in certamina Turnum.
multa simul contra variis sententia dictis
pro Turno, et magnum reginae nomen obumbrat,
multa virum meritis sustentat fama tropaeis.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu, 225
ecce! super maestis magna Diomedis ab urbe
legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
tantorum impensis operum, nil dona neque aurum
nec magnas valuisse preces; alia arma Latinis
quaerenda aut pacem Troiano ab rege petendum. 230
deficit ingenti-luctu rex ipse Latinus.
fatalem Aenean manifesto numine ferri
admonet ira deum tumulique ante ora recentes.
ergo concilium magnum primosque suorum
imperio accitos alta intra limina cogit. 235
olli convenere ruuntque ad regia plenis
tectis viis. sedet in mediis et maximus aevo
et primus sceptris haud laeta fronte Latinus.
atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,

205 om. Menag. I et Goth. III, damn. Kl. ZöG. 1881, 597.

220 haec] et Py¹ ec γ² 230 petendum M²bc Menag. I x Serv. aliiq[ue]
grammat. petendam M¹PRy 236 fluuntque libri pr. Mb¹; Serv. Ribb.

quae refera
ordine cun
et Venulus

Vidi

atque iter

contigimus

ille urbem

victor Garg

postquam i

munera pra

qui bellum

auditis ille

"o fortunat

antiqui Aus

sollicitat su

quicumque

(mitto ea,

quos Simoi

supplicia et

vel Priamo

sidus et E

militia ex

Atrides Pr

exsulat, A

regna Nec

Idomenei?

ipse Myce

coniugis in

oppetit: d

... invidis

coniugium

nunc etiam

et socii an

fluminibus

supplicia!)

241 tu

a¹b¹c Mentel

ne imperf. ve

247 arvis b¹

post 268 Rib

267 intra] i

γ¹b¹c Serv.

272 amissa

quae referant, fari iubet et responsa reposcit 240
ordine cuncta suo. tum facta silentia linguis,
et Venulus dicto parens ita farier infit:

'Vidimus, o cives, Diomedem Argivaeque castra
atque iter emensi casus superavimus omnis
contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus. 245
ille urbem Argyripam patriae cognomine gentis
victor Gargani condebat Iapygis agris.

postquam intogressi et coram data copia fandi,
munera praeferimus, nomen patriamque docemus,
qui bellum intulerint, quae causa attraxerit Arpos. 250
auditis ille haec placido sic reddidit ore:

"o fortunatae gentes, Saturnia regna,
antiqui Ausonii, quae vos fortuna quietos
sollicitat suadetque ignota lacescere bella?
quicumque Iliacos ferro violavimus agros 255

(mitto ea, quae muris bellando exhausta sub altis,
quos Simois premat ille viros), infanda per orbem
supplicia et scelерum poenas expendimus omnes,
vel Priamo miseranda manus; scit triste Minervae
sidus et Euboicae cautes ultorque Caphereus. 260

militia ex illa diversum ad litus abacti
Atrides Protei Menelaus adusque columnas
exsulat, Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes.
regna Neoptolemi referam versosque penatis
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros? 265

ipse Mycenaеus magnorum ductor Achivom
coniugis infandae prima intra limina dextra
oppetiit: devictam Asiam subsedit adulter.

... invidisse deos, patriis ut redditus aris
coniugium optatum et pulchram Calydona viderem! 270

nunc etiam horribili visu portenta sequuntur
et socii amissi petierunt aethera pinnis
fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
supplicia!) et scopulos lacrimosis vocibus implent. 275

241 tunc Py¹c 243 Diomedem x Lachm. Lucr. 50. Diomede
a²b²c Mentel. I. Rott. II. 'antiqui plerique' Pier. item Ribb., sed verens,
ne imperf. versum reliquerit poeta post Diomedem, quod boni l. exhibent.
247 arvis b² Mentel. I x Serv. 261 adacti M¹ 264/65 transpos.
post 268 Ribb. et Lad. 266 post magnorum excidisse ut stat. Wagn.
267 intra] inter Py¹c Macr. S. IV 4, 22; Ribb. 268 devicta Asia
y²b²c Serv., quod cum verbo oppetiit coniungit Gebh. WktPh. 1887, 781.
272 amissis P¹ admissis 'nonnulli' test. Serv.

Dr. m. XI, 474.

haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt 275
 tempore, cum ferro caelestia corpora demens
 appetii et Veneris violavi vulnere dextram.
 ne vero, ne me ad talis impellite pugnās.
 nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergama nec veterum memini laetorve malorum. 280

munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
 vertite ad Aenean. stetimus tela aspera contra
 contulimusque manus; experto credite, quantus
 in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam.
 si duo praeterea talis Idaea tulisset 285

terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
 Dardanus et versis lugeret Graecia fatis.

quidquid apud durae cessatum est moenia Troiae,
 Hectoris Aeneaeque manu victoria Graium
 A. haesit et in decimum vestigia rettulit annum. 290
 ambo animis, ambo insignes praestantibus armis;
 hic pietate prior. coeant in foedera dextrae,
 qua datur; ast armis concurrant arma, cavete.”
 et responsa simul quae sint, rex optime, regis
 audisti et quae sit magno sententia bello. 295

Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor, ceu saxa morantur
 cum rapidos amnis, fit clauso gurgite murmur
 vicinaeque fremunt ripae crepitantibus undis.
 ut primum placati animi et trepida ora quierunt, 300
 praefatus divos solio rex infit ab alto:

‘Ante equidem summa de re statuisset, Latini,
 et vellem et fuerat melius, non tempore tali
 cogere concilium, cum muros adsidet hostis.
 bellum importunum, cives, cum gente deorum 305
 invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 proelia nec victi possunt absistere ferro.

spem si quam adscitis Aetolum habuistis in armis,
 ponite. spes sibi quisque; sed haec quam angusta, videtis.
 cetera qua rerum iaceant perculsa ruina, 310
 ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
 nec quemquam incuso: potuit quae plurima virtus
 esse, fuit; toto certatum est corpore regni. —

295 quae de magno s. b. Madv. 44. magni s. belli prop. Lad.;
 cf. Sil. It. VII 223. 304 obsidet Mbc²mπ

nunc adeo, quae
 expedit et pauci
 est antiquus ager
 longus in occasu
 Aurunci Rutulique
 caerent collis
 haec omnis regio
 cedat amicitiae
 dicamus leges
 considant, si tan
 sin alios finis
 est animus possu
 his denas lito
 seu pluris compl
 materies; ipsi
 praecipiant; nos
 praeterea, qui d
 centum oratores
 ire placet pacis
 munera portant
 et sellam regni
 consule in
 Tum Dran
 obliqua invidi
 largus opum
 dextera, consi
 seditione pote
 nobilitas dabat
 surgit et his o
 rem nulli obs
 consulis, o bo
 quid fortuna fo
 det libertatem
 cuius ob auspi
 (dicam equidem
 lumina tot cec
 consedis urb
 castra fugae
 unum etiam de

275 nunc adeo, quae sit dubiae sententia menti,
 expediam et paucis (animos adhibete) docebo. 315
 est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,
 longus in occasum, finis super usque Sicanos;
 280 Aurunci Rutulique serunt et vomere duros
 exercent collis atque horum asperrima pascunt.
 haec omnis regio et celsi plaga pinea montis 320
 cedat amicitiae Teucrorum, et foederis aequas
 dicamus leges sociosque in regna vocemus;
 285 considant, si tantus amor, et moenia condant.
 sin alios finis aliamque capessere gentem
 est animus possuntque solo decedere nostro, 325
 bis denas Italo texamus robore navis,
 seu pluris complere valent; iacet omnis ad undam
 materies; ipsi numerumque modumque carinis
 290 praecipiant; nos aera, manus, navalia demus.
 praeterea, qui dicta ferant et foedera firment,
 centum oratores prima de gente Latinos 330
 ire placet pacisque manu praetendere ramos,
 munera portantis aurique eborisque talenta
 et sellam regni trabeamque insignia nostri.
 295 consulite in medium et rebus succurrite fessis. 335

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
 obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
 largus opum et lingua melior, sed frigida bello
 300 dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
 seditione potens (genus huic materna superbum 340
 nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
 surgit et his onerat dictis atque aggerat iras:
 'rem nulli obscuram nostrae nec vocis egentem
 305 consulis, o bone rex; cuncti se scire fatentur,
 quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant. 345
 det libertatem fandi flatusque remittat,
 cuius ob auspiciū infaustum moresque sinistros
 (dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 310 lumina tot cecidisse ducum totamque videmus
 consedisae urbem luctu, dum Troia temptat 350
 castra fugae fidens et caelum territāt armis.
 unum etiam donis istis, quae plurima mitti

319 atque h.] nemorumque Gent 58 et saxa Peerlk. tesquorum
 Madv. 45. 324 aliamve Pyb^c 345 ferat] petat M¹ y² cm^π

Dardanidis dicique iubes, unum, optime regum,
 adicias, nec te ullius violentia vincat,
 quin natam egregio genero dignisque hymenaeis 355
 des pater et pacem hanc aeterno foedere firmes.
 quod si tantus habet mentes et pectora terror,
 ipsum obtestemur veniamque oremus ab ipso:
 cedat, ius proprium regi patriaeque remittat.
 quid miseros totiens in aperta pericula civis 360
 proicis, o Latio caput horum et causa malorum?
 nulla salus bello; pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 primus ego, invisum quem tu tibi fingis (et esse
 nil moror), en! supplex venio. miserere tuorum, 365
 pone animos et pulsus abi: sat funera fusi
 vidimus ingentis et desolavimus agros.
 aut, si fama movet, si tantum pectore robur
 concipis et si adeo dotalis regia cordi est,
 aude atque adversum fidens fer pectus in hostem. 370
 scilicet, ut Turno contingat regia coniunx
 nos, animae viles, inhumata infletaque turba
 sternamur campis. etiam tu, si qua tibi vis,
 si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
 qui vocat. 375

Talibus exarsit dictis violentia Turni,
 dat gemitum rumpitque has imo pectore voces:
 'larga quidem, Drance, semper tibi copia fand
 tum, cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
 primus ades. sed non replenda est curia verbis, 380
 quae tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
 agger moerorum nec inundant sanguine fossae.
 proinde tona eloquio (solitum tibi) meque timoris
 argue tu, Drance, quando tot stragis acervos
 Teucrorum tua dextra dedit passimque tropaeis 385
 insignis agros. possit quid vivida virtus,
 experiri licet; nec longe scilicet hostes
 quaerendi nobis: circumstant undique muros.
 imus in adversos? — quid cessas? an tibi Mavors
 ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390

356 *pater* commatis saeps. Ribb. Lad.; sust. Kl. *firmes*] *iungas*
 M¹P Ribb. *pingas* π¹ (*pangas*?) 373 *et iam* Heins. 381 *desti-*
nat R *destinet* M¹ 382 *aggere* libri pr. γ²b Menag.; cf. X 144.
murorum P²Ry¹cz *nec*] *et* Py¹; cf. X 24.

semper erit?
 pulsus ego? at
 arguet, Iliaco
 sanguine et
 procubuisse
 haud ita me
 et quos mille
 inclusus muru
 „nulla salus h
 Dardanio rebu
 ne cessa turb
 gentis bis vict
 nunc et Myrr
 [nunc et Tyd
 amnis et Had
 vel cum se p
 artificis scelu
 numquam an
 amittes: hab
 nunc ad te
 si nullam n
 si tam dese
 funditus oc
 oremus pa
 quamquam
 ille mihi a
 egregiusque
 procubuit r
 sin et opes
 auxilioque
 sin et Troi
 sanguine (s
 tempestas),
 defecimus?
 multa dies
 rettulit in
 lusit et in

391 v.
 verba M²
 410 *magne*
 semul P. si
 425 *variusque*

semper erit?

pulsus ego? aut quisquam merito, foedissime, pulsum
arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thybrim
sanguine et Euandri totam cum stirpe videbit
procubuisse domum atque exutos Arcadas armis? 395

haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens
et quos mille die victor sub Tartara misi
inclusus muris hostilique aggere saeptus.

„nulla salus bello.“ capiti cane talia, demens,
Dardanio rebusque tuis. proinde omnia magno 400

ne cessa turbare metu atque extollere viris
gentis bis victae, contra premere arma Latini.

nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremescunt,
[nunc et Tydides et Larissaeus Achilles,]

amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas. 405

vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit
artificis scelus et formidine crimen acerbat!

numquam animam talem dextra hac (absiste moveri) 410

amittes: habitet tecum et sit pectore in isto. —

nunc ad te et tua magna, pater, consulta revertor. 410

si nullam nostris ultra spem ponis in armis,

si tam deserti sumus et semel agminē verso

funditus occidimus neque habet Fortuna regressum,

oremus pacem et dextras tendamus inertis.

quamquam o — si solitae quicquam virtutis adesset! 415

ille mihi ante alios fortunatusque laborum

egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,

procubuit moriens et humum semel ore momordit.

sin et opes nobis et adhuc intacta iuventus

auxilioque urbes Italiae populique supersunt, 420

sin et Troianis cum multo gloria venit

sanguine (sunt illis sua funera, parque per omnis

tempestas), cur indecores in limine primo

deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus? 425

multa dies variique labor mutabilis aevi

rettulit in melius, multos alterna revisens

ludit et in solido rursus Fortuna locavit.

391 v. explet M¹ *nequiquam armis terrebitus hostem*; damn.
verba M² 404 secl. Kl. 1879, 29 itemque Albr. 425; cf. II 197.

410 *magne* M¹ B¹; sed cf. 469. 412 *simul* P¹ 418 *simul* M¹

semul P¹ *simul* R¹ B¹. *memordit* P¹ 'antiqui aliquot' Pier., Ribb.

425 *variusque* M² P² γ¹ cm Macr. Sat. VI 2, 16. Ribb.

non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi:
 at Messapus erit felixque Tolumnius et quos
 tot populi misere duces, nec parva sequetur
 gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
 est et Volscorum egregia de gente Camilla
 agmen agens equitum et florentis aere catervas.
 quod si me solum Teucri in certamina poscunt
 idque placet tantumque bonis communibus obsto,
 non adeo has exosa manus Victoria fugit,
 ut tanta quicquam pro spe temptare recusem.
 ibo animis contra, vel magnum praestet Achillen
 factaque Volcani manibus paria induat arma
 ille licet. vobis animam hanc soceroque Latino
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 devovi. "solum Aeneas vocat." et vocet, oro;
 nec Drances potius, sive est haec ira deorum,
 morte luat, sive est virtus et gloria, tollat.
 Illi haec inter se dubiis de rebus agebant
 certas: castra Aeneas aciemque movebat.
 nuntius ingenti per regia tecta tumultu
 ecce ruit magnisque urbem terroribus implet:
 instructos acie Tiberino a flumine Teucros
 Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
 extemplo turbati animi concussaue volgi
 pectora et arrectae stimulis haud mollibus irae.
 arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuventus,
 flent maesti mussantque patres. hic undique clamor
 dissensu vario magnus se tollit ad auras,
 haud secus atque alto in luco cum forte catervae
 consedere avium piscosove amne Padusae
 dant sonitum rauci per stagna loquacia cyeni. *in. parig. Kn. 85.*
 'immo' ait 'o cives', arrepto tempore Turnus,
 'cogite concilium et pacem laudate sedentes;
 illi armis in regna ruunt.' nec plura locutus
 corripuit sese et tectis citus extulit altis.
 'tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis;
 duc' ait 'et Rutulos. equitem, Messapus, in armis,
 et cum fratre Coras, latis diffundite campis.
 pars aditus urbis firmet turrisque capessat;

433 (= VII 804) Heynio susp. 454 flent matres Gent 59.
 455 ad] in libri pr. M; Ribb. 461 ruant χ 463 maniplos Py¹ Ribb.
 464 equites l. pr. MP^b 466 firment M¹Rbc π capessant Rb π

cetera, qua ius
 illicet in muros
 concilium ip
 deserit ac
 multaque
 Dardanium
 praefodiunt ali
 subvectant. b
 bucina. tum
 matronae puer
 nec non ad te
 subvehitur mag
 dona ferens iu
 causa mali tan
 succedunt mat
 et maestas alto
 armipotens, p
 frange manu t
 pronum stern
 Cingitur
 iamque adeo
 horrebat squa
 tempora nud
 fulgebatque
 exsultatque
 qualis ubi al
 tandem liber
 aut ille in p
 aut adsuetus
 emicat arrect
 luxurians lud
 Obvia c
 occurrit pop
 desiluit, quan
 ad terram de
 Turne, sui
 audeo et Aen
 solaue Tyrr
 469 con
 fuisse susp. Ri
 et aciverit cot
 487 Rutulum li

cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.
ilicet in muros tota discurritur urbe.

430 concilium ipse pater et magna incepta Latinus
deserit ac tristi turbatus tempore differt 470
multaque se incusat, qui non acceperit ultro
Dardanium Aenean generumque adsciverit urbi.

435 praefodiunt alii portas aut saxa sudesque
subvectant. bello dat signum rauca cruentum
bucina. tum muros varia cinxere corona 475
matronae puerique, vocat labor ultimus omnis.

nec non ad templum summasque ad Palladis arces
subvehitur magna matrum regina caterva
440 dona ferens iuxtaque comes Lavinia virgo,
causa mali tanti, oculos deiecta decoros. 480

succedunt matres et templum ture vaporant
et maestas alto fundunt de limine voces:
'armipotens, praeses belli, Tritonia virgo,
445 frange manu telum Phrygii praedonis et ipsum
prorum sterne solo portisque effunde sub altis.' 485

Cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus.
iamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
horrebat squamis surasque incluserat auro,
450 tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem
fulgebatque alta decurrens aureus arce 490

exultatque animis et spe iam praecipit hostem:
qualis ubi abruptis fugit praesepia vinclis
tandem liber equus campoque potitus aperto
aut ille in pastus armentaque tendit equarum
455 aut adsuetus aquae perfundi flumine noto 495
emicat arrectisque fremit cervicibus alte
luxurians luduntque iubae per colla, per armos.

Obvia cui Volscorum acie comitante Camilla
occurrit portisque ab equo regina sub ipsis
460 desiluit, quam tota cohors imitata relictis 500
ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
'Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
audeo et Aeneadam promitto occurrere turmae
solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.

469 *consil.* M¹γ² Ribb. 469/72 post 476 fortasse inserendos
fuisse susp. Ribb. 471 *qui* quod P²γ² 471/2 verba *acceperit*
et *asciverit* commut. Ribb.; Peerlk. praeterea con. 472 *generum atque*
487 *Rutulum* libri pr. Rb¹ 495 *aqua* aptum ex verbo *perf.* Madv. 45.

me sine prima manu temptare pericula belli, 505
 tu pedes ad muros subsiste et moenia serva.
 Turnus ad haec oculos horrenda in virgine fixus:
 'o decus Italiae virgo, quas dicere grates
 quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
 iste animus supra, mecum partire laborem. 510
 Aeneas, ut fama fidem missique reportant
 exploratores, equitum levia improbus arma
 praemisit, quaterent campos; ipse ardua montis
 per deserta iugo superans adventat ad urbem.
 furta paro belli convexo in tramite silvae, 515
 ut bivias armato obsidam milite fauces.
 tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis;
 tecum acer Messapus erit turmaeque Latinae
 Tiburtique manus, ducis et tu concipe curam.
 sic ait et paribus Messapum in proelia dictis 520
 hortatur sociosque duces et pergit in hostem.

Est curvo anfractu valles, adcommoda fraudi
 armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
 urget utrimque latus, tenuis quo semita ducit
 angustaeque ferunt fauces aditusque maligni. 525
 hanc super in speculis summoque in vertice montis
 planities ignota iacet tutique receptus,
 seu dextra laevaue velis occurrere pugnae
 sive instare iugis et grandia volvere saxa.
 huc iuvenis nota fertur regione viarum 530
 arripuitque locum et silvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
 unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
 compellabat et has tristes Latonia voces
 ore dabat: 'graditur bellum ad crudele Camilla, 535
 o virgo, et nostris nequiquam cingitur armis,
 cara mihi ante alias. neque enim novus iste Dianae
 venit amor subitaque animum dulcedine movit.
 pulsus ob invidiam regno virisque superbas
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe, 540

507 *fixos γ fixis* M¹c¹ inde *oculis* . . *fixis* prop. Heins.

523 s. *quam* . . *latus* secl. Rbb.; cf. VII 565 s. 526 e *spec.* Py¹;

cf. 877. in prius om. Ra¹ 527 *recessus* M²R; cf. Serv.

534 *tristi* R verba *neque enim* 537 . . *colit* 584 Ribb. Heindrichi et
 Peerlkampi suspensiones amplexus ut secundis curis a poeta in schedas
 coniecta non Dianae tribuit, sed in parenthesi ponit.

infantem fugie
 sustulit exilio
 nomine Casm
 ipse sinu pr
 solorum nemo
 et circumfuso
 ecce! fugae m
 spumabat ripis
 ruperat. ille
 tardatur carquo
 versanti subito
 telum immane
 bellator, solidu
 hinc natam lib
 implicat atque
 quam dextra in
 alma, tibi ha
 ipse pater fami
 tela tenens sup
 diva tuam, qua
 dixit et adduct
 immittit: son
 infelix fugit in
 at Metabus ma
 dat sese fluvio
 gramineo, don
 non illum tect
 accepere, neq
 pastorum et s
 hic natam in
 armentalis equ
 nutribat teneris
 uique pedum p
 institerat, iacu
 spiculaque ex
 pro crinali aur
 tigris exuviae
 tela manu iam
 et fundam tere
 Strymoniamque

552 *ferbat*
 M. Axtium Peerlk.

505 infantem fugiens media inter proelia belli
 sustulit exsilio comitem matrisque vocavit
 nomine Casmillae mutata parte Camillam.
 ipse sinu prae se portans iuga longa petebat
 510 solorum nemorum: tela undique saeva premebant 545
 et circumfuso volitabant milite Volsci.
 ecce! fugae medio summis Amasenus abundans
 spumabat ripis: tantus se nubibus imber
 ruperat. ille innare parans infantis amore
 515 tardatur caroque oneri timet. omnia secum 550
 versanti subito vix haec sententia sedit:
 telum immane manu valida quod forte gerebat
 bellator, solidum nodis et robore cocto,
 huic natam libro et silvestri subere clausam
 520 implicat atque habilem mediae circumligat hastae; 555
 quam dextra ingenti librans ita ad aethera fatur:
 "alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
 tela tenens supplex hostem fugit. accipe, testor,
 525 diva tuam, quae nunc dubiis committitur auris." 560
 dixit et adducto contortum hastile lacerto
 immittit: sonuere undae, rapidum super amnem
 infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
 at Metabus magna propius iam urgente caterva
 530 dat sese fluvio atque hastam cum virgine victor 565
 gramineo, donum Triviae, de caespite vellit.
 non illum tectis ullae, non moenibus urbes
 acceperere, neque ipse manus feritate dedisset;
 pastorum et solis exegit montibus aevum.
 535 hic natam in dumis interque horrentia lustra 570
 armentalis equae mammis et lacte ferino
 nutribat teneris immulgens ubera labris.
 utque pedum primis infans vestigia plantis
 institerat, iaculo palmas armavit acuto
 540 spiculaque ex umero parvae suspendit et arcum; 575
 pro crinali auro, pro longae tegmine pallae
 tigridis exuviae per dorsum a vertice pendent.
 tela manu iam tum tenera puerilia torsit
 et fundam tereti circum caput egit habena
 Strymoniamque gruem aut album deiecit olorem. 580

552 *ferebat* M² Lad. 566 *tollit* Py¹ 567 *ullae*] *villae* post
 M. Axtium Peerlk. *ulli* Güthl. 1886, 8. 574 *oneravit* b Moret. I Serv.

multae illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 optavere nurum: sola contenta Diana
 aeternum telorum et virginitatis amorem
 intemerata colit.] vellem, haud correpta fuisset
 militia tali conata lacessere Teucros:
 cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
 verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
 labere, nympa, polo finisque invise Latinos,
 tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 haec cape et ultricem pharetra deprome sagittam:
 hac, quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas.
 post ego nube cava miserandae corpus et arma
 inspoliata feram tumultu patriaeque reponam.
 dixit, at illa levis caeli delapsa per auras
 insonuit nigro circumdata turbine corpus.

At manus interea muris Troiana propinquit
 Etruscique duces equitumque exercitus omnis,
 compositi numero in turmas. fremit aequore toto
 insultans sonipes et pressis pugnat habenis
 huc conversus et huc; tum late ferreus hastis
 horret ager campique armis sublimibus ardent.
 nec non Messapus contra celeresque Latini
 et cum fratre Coras et virginis ala Camillae
 adversi campo apparent hastasque reductis
 protendunt longe dextris et spicula vibrant,
 adventusque virum fremitusque ardescit equorum.
 iamque intra iactum teli progressus uterque
 substiterat: subito erumpunt clamore furentisque
 exhortantur equos; fundunt simul undique tela
 crebra nivis ritu, caelumque obtexitur umbra.
 continuo adversi Tyrrhenus et acer Aconteus
 conixi incurrunt hastis primique ruinam
 dant sonitu ingenti perfractaque quadrupedantum
 pectora pectoribus rumpunt; excussus Aconteus
 fulminis in morem aut tormento ponderis acti

592 *Italusve* c^x Serv. 593/4 *damn.* Güthl. 1886, 9. 606 *prae-*
tendunt M¹ 607 *adventusque v. fremitus crudescit e.* Hoffm. ZöG.
 1853, 518. *accrescit* Häberlin PhA. 1887, 601. *versum* *damn.* Ribb.,
 post 602 collocari mavult Kl. 609 *substituerant* R *constituerant* M¹
substituerat M² 612 *adversis* P¹ Serv. pl. 613 *ruina* P² Moret. II
 et IV, Ribb. 614 *sonitum* MP¹ duo Moret., Ribb. *ingentem* P¹

585

Ov. met. II, 416.

590

595

600

605

610

615

praecipitat le
 Extemp
 reiciunt par
 Troes agu
 iamque pr
 clamorem to
 hi fugiunt p
 qualis ubi a
 nunc ruit a
 spumeus ext
 nunc rapidu
 saxa fugit li
 bis Tusi R
 his reiecti a
 tertia sed p
 implicuere
 tum vero e
 armaque co
 semianimes
 Orsilochus
 hastam inte
 quo soni
 volneris im
 volvitur ille
 ingentemqu
 deicit Herr
 caesaries n
 tantus in a
 acta tremi
 funditur at
 certantes p
 At m
 unum ex
 et nunc le
 nunc valid
 aureus ex
 illa etiam,
 spicula co
 623 R
 ad 630.
 638 ferit M
 tergum, siq
 Vergilius.

praecipitat longe et vitam dispergit in auras.

Extemplo turbatae acies versique Latini
reiciunt parmas et equos ad moenia vertunt;
Troes agunt, princeps turmas inducit Asilas. 620

iamque propinquabant portis; rursusque Latini
clamorem tollunt et mollia colla reflectunt,
hi fugiunt penitusque datis referuntur habenis,
qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
nunc ruit ad terram scopulosque superiacit unda 625

spumeus extremamque sinu perfundit harenam,
nunc rapidus retro atque aestu revoluta resorbens
saxa fugit litusque vado labente relinquit.

bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos,
bis reiecti armis respectant terga tegentes. 630

tertia sed postquam congressi in proelia totas
implicuere inter se acies legitque virum vir,
tum vero et gemitus morientum et sanguine in alto
armaque corporaque et permixti caede virorum
semianimes voluntur equi: pugna aspera surgit. 635

Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
hastam intorsit equo ferrumque sub aure relinquit;
quo sonipes ictu furit arduus altaque iactat
volneris impatiens arrecto pectore crura:

volvitur ille excussus humi. Catillus Iollan 640

ingentemque animis, ingentem corpore et armis
deicit Herminium, nudo cui vertice fulva
caesaries nudique umeri, nec volnera terrent;
tantus in arma patet. latos huic hasta per armos
acta tremit duplicatque virum transfixa dolore. 645

funditur ater ubique cruor, dant funera ferro
certantes pulchramque petunt per volnera mortem.

At medias inter caedes exsultat Amazon
unum exserta latus pugnae, pharetrata Camilla,
et nunc lenta manu spargens hastilia densat, 650
nunc validam dextra rapit indefessa bipennem;
aureus ex umero sonat arcus et arma Dianae.
illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
spicula converso fugientia dirigit arcu.

623 Ribb. puncto post *haben*is posito sententiam continuat usque
ad 630. 625 *terras* M; cf. G. III 239. 635 *semineces* γ²
638 *ferit* M^r 650 *denset* M² b^x Serv. pl.; Ribb. Lad. 653 *in*
tergum, siquando b Ribb. 654 *derigit* libri pr. c^x; Ribb.

at circum lectae comites, Larinaque virgo 655
 Tullaque et aeratam quatiens Tarpeia securim,
 Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla
 delegit pacisque bonas bellique ministras,
 quales Threiciae cum flumina Thermodontis
 pulsant et pictis bellantur Amazones armis, 660
 seu circum Hippolyten seu cum se Martia curru
 Penthesilea refert magnoque ululante tumultu
 feminea exsultant lunatis agmina peltis.

Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
 deicis? aut quot humi morientia corpora fundis? 665

Euneum Clytio primum patre, cuius apertum
 adversi longa transverberat abiete pectus;
 sanguinis ille vomens rivos cadit atque cruentam
 mandit humum moriensque suo se in volnere versat.
 tum Lirim Pagasumque super; quorum alter habenas 670
 suffosso revolutus equo dum colligit, alter
 dum subit ac dextram labenti tendit inermem,
 praecipites pariterque ruunt. his addit Amastrum
 Hippotaden sequiturque incumbens eminus hasta
 Tereaque Harpalycumque et Demophoonta Chrominque, 675
 quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
 tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
ignotis et equo venator lapyge fertur,
 cui pellis latosumeros erepta iuvenco
pugnatori operit, caput ingens oris hiatus 680
 et malae texere lupi cum dentibus albis
 agrestisque manus armat sparus; ipse catervis
 vertitur in mediis et toto vertice supra est.
 hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
 traicit et super haec inimico pectore fatur:
 'silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
 advenit, qui vestra dies muliebribus armis
verba redarguerit. nomen tamen haud leve patrum
manibus hoc referes, telo cecidissee Camillae.
 protinus Orsilocho et Buten, duo maxima Teucrum 690
 corpora; sed Buten aversum cuspidē fixit
 loricae galeamque inter, qua colla sedentis

656 *securem* γ¹ Mentel. II Prisc. 350, 5. Ribb. 657 *dia* γ^{b2c2}
 Serv. Prisc. 466, 2. *dura* R *diuina* M¹ *diva* cet. l. 671 *suffosso*
 M¹ b¹ π; cf. Serv. *suffuso* cet. l., Ribb. 675 *Chrominque* b_x Lad.
 688 *redargueret* Rybc² π

lucent et lae
 Orsilocho
 eludit gyro in
 tum validam
 altior exsurge
 congemina:
 Incidit h
 Appenninico
 haud Ligurum
 isque, ubi se
 posse neque
 consilio vers
 incipit haec:
 fidis equo?
 mecum crede
 iam nosces,
 dixit, at illa
 tradit equum
 ense pedes
 at juvenis vi
 (haud mora)
 quadrupedu
 vane Ligus
 nequiquam
 nec fraus te
 haec fatur v
 transit equu
 congregitur
 quam facile
 consequitur
 comprensam
 tum cruor e
 At non
 observans oc
 Tyrrhenum
 suscitāt et s
 ergo inter c
 fertur equo
 nomine quer
 708 *laue*
 contra Heins.
 cutit Heins. B

655 lucent et laevo dependet parma lacerto;
 Orsilochum fugiens magnumque agitata per orbem
 eludit gyro interior sequiturque sequentem; 695
 tum validam perque arma viro perque ossa securim
 altior exurgens oranti et multa precanti
 660 congeminat: volnus calido rigat ora cerebro.

Incidit huic subitoque aspectu territus haesit
 Appenninicolae bellator filius Auni, 700
 haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 isque, ubi se nullo iam cursu evadere pugnae
 posse neque instantem reginam avertere cernit,
 consilio versare dolos ingressus et astu,
 incipit haec: 'quid tam egregium, si femina forti 705
 fidis equo? dimitte fugam et te comminus aequo
 mecum crede solo pugnaeque accinge pedestri:
 iam nosces, ventosa ferat cui gloria fraudem.'
 670 dixit, at illa furens acrique accensa dolore
 tradit equum comiti paribusque resistit in armis,
 ense pedes nudo puraue interrita parma.
 at iuvenis vicisse dolo ratus avolat ipse
 675 (haud mora) conversisque fugax aufertur habenis
 quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
 'vane Ligus frustraue animis elate superbis, 715
 nequiquam patrias temptasti lubricus artis,
 nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.'
 680 haec fatur virgo et pernicibus ignea plantis
 transit equum cursu frenisque adversa prehensis
 congregitur poenasque inimico ex sanguine sumit, 720
 quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 consequitur pinnis sublimem in nube columbam
 comprehensamque tenet pedibusque eviscerat uncis;
 685 tum cruor et volsae labuntur ab aethere plumae.

At non haec nullis hominum sator atque deorum 725
 observans oculis summo sedet altus Olympo:
 Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia saeva
 suscitāt et stimulis haud mollibus incit iras.
 ergo inter caedes cedentiaque agmina Tarchon
 fertur equo variisque instigat vocibus alas 730
 nomine quemque vocans reficitque in proelia pulsos:

708 laudem M²P²c¹π¹ (cf. Serv.) Wagn. idem in γ esse putat Ribb.,
 contra Heins. poenam ut in χ 728 incit Rer incitat MPyb in-
 cutit Heins. Ribb.

'quis metus, o numquam dolituri, o semper inertes
 Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
 femina palantis agit atque haec agmina vertit!
 quo ferrum quidve haec gerimus tela inrita dextris? 735
 at non in Venerem segnes nocturnaue bella
 aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
 exspectate dapes et plenae pocula mensae
 (hic amor, hoc studium), dum sacra secundus haruspex
 nuntiet ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740

Haec effatus equum in medios moriturus et ipse
 concitat et Venulo adversum se turbidus infert
 dereptumque ab equo dextra complectitur hostem
 et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 tollitur in caelum clamor cunctique Latini 745
 convertere oculos. volat igneus aequore Tarchon
 arma virumque ferens, tum summa ipsius ab hasta
 defringit ferrum et partis rimatur apertas,
 qua vulnus letale ferat; contra ille repugnans
 sustinet a iugulo dextram et vim viribus exit. 750
 utque volans alte raptum cum fulva draconem
 fert aquila implicitque pedes atque unguibus haesit,
 saucius at serpens sinuosa volumina versat
 arrectisque horret squamis et sibilat ore
 arduus insurgens, illa haud minus urget obunco 755
 luctantem rostro, simul aethera verberat alis,
 haud aliter praedam Tiburtum ex agmine Tarchon
 portat ovans. ducis exemplum eventumque secuti
 Maeonidae incurrunt. — tum fatis debitus Arruns
 velocem iaculo et multa prior arte Camillam 760
 circuit et, quae sit fortuna facillima, temptat.
 qua se cumque furens medio tulit agmine virgo,
 hac Arruns subit et tacitus vestigia lustrat;
 qua victrix redit illa pedemque ex hoste reportat,
 hac iuvenis furtim celeris detorquet habenas. 765
 hos aditus iamque hos aditus omnemque pererrat
 undique circuitum et certam quatit improbus hastam. 774

Forte sacer Cybelae Chloerus olimque sacerdos

734 *pallentis* Mentel. I χ post 737 puncto dist. Kl. 1879, 29;
 post 738 Pald. 738 *expectare* Goth. I et III, χ ; ed. vet., Wagn.
 742 *offert* Ry 766/7 fortasse post 763 coll. cens. Kl. 768 *sacer*
satus aliquot ant. Pierii *Cybelae* Macr. V 1, 12. *Cybele* $\gamma\pi$ *Cybelo*
 cet. libri Serv. Ribb. *Chioreus* π *Choreus* Ma¹ Macr. Ribb.

insignis longe
 spumantemque
 in plumam squ
 ipse peregrin
 spicula torquen

aureus ex une
 cassida; tum ei
 carbaseos fulvo
 pietus acu tuni
 hunc virgo, si

Troia captivo
 venatrix unum
 caeca sequebat
 femineo praeda
 telum ex insid

concitat et sup
 summe deum
 quem primi o
 pascitur et m
 cultores multa

da, pater, hoc
 omnipotens I
 virginis aut s
 facta Terent;
 pulsa cadat,

Audiit et
 mente dedit,
 sterneret ut s

adouit oranti;
 non dedit, in
 ergo, ubi mis

convertere ani
 cuncti ad regi
 nec sonitus m
 hasta sub exs

haesit virgine
 concurrunt tr
 suscipiunt. fu

774 *umer*
 H. Stephanus et
 primum χ H
 rucip. b² Ribb.

insignis longe Phrygiis fulgebat in armis
 spumantemque agitabat equum, quem pellis aënis 770
 in plumam squamis auro conserta tegebat.
 ipse peregrina ferrugine clarus et ostro
 spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
 K. aureus ex umeris erat arcus et aurea vati
 cassida; tum croceam chlamydemque sinusque crepantis 775
carbaseos fulvo in nodum collegerat auro
 pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
 hunc virgo, sive ut templis praefigeret arma
Troia captivo sive ut se ferret in auro,
 venatrix unum ex omni certamine pugnae 780
 caeca sequebatur totumque incauta per agmen
 femineo praedae et spoliolum ardebat amore,
 telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 concitat et superos Arruns sic voce precatur:
 'summe deum, sancti custos Soractis Apollo, 785
 quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 pascitur et medium freti pietate per ignem
 cultores multa premimus vestigia pruna,
 da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
 omnipotens! non exuvias pulsaeve tropaeum 790
 virginis aut spolia ulla peto, mihi cetera laudem
 facta ferent; haec dira meo dum vulnere pestis
 pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.'

Audiit et voti Phoebus succedere partem
 mente dedit, partem volucris dispersit in auras: 795
 sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
 adnuit oranti; reducem ut patria alta videret,
 non dedit, inque Notos vocem vertere procellae.
 ergo, ubi missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 convertere animos acris oculosque tulere 800
 cuncti ad reginam Volsci; nihil ipsa nec aurae
 nec sonitus memor aut venientis ab aethere teli,
 hasta sub exsertam donec perlata papillam
 haesit virgineumque alte bibit acta cruorem.
 concurrunt trepidae comites dominamque ruentem 805
 suscipiunt. fugit ante omnis exterritus Arruns

774 *umero* γγ. *erat*] *sonat* γα²επ Lad. (cf. 652). 780 dist.
 H. Stephanus et Ribb. post *venatrix*, non ante. 786 *primis* P¹
primum γ. *Hirpini* Peerlk. 799 *ubi* M ut cet. l., Ribb. 806
succip. b² Ribb.

laetitia mixtoque metu nec iam amplius hastae
credere nec telis occurrere virginis audet.
ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,
continuo in montis sese avius abdidit altos
occiso pastore Jupus magnove iuvenco
consciis audacis facti caudamque remulcens
subiecit pavitantem utero silvasque petivit,
haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns
contentusque fuga mediis se immiscuit armis.

Illa manu moriens telum trahit, ossa sed inter
ferreus ad costas alto stat volnere mucro.

labitur exsanguis, labuntur frigida leto
lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
tum sic expirans Accam, ex aequalibus unam,
adloquitur, fida ante alias quae sola Camillae,
quicum partiri curas, atque haec ita fatur:
'hactenus, Acca soror, potui; nunc volnus acerbum
conficit et tenebris nigrescunt omnia circum.
effuge et haec Turno mandata novissima perfer:
succedat pugnae Troianosque arceat urbe.
iamque vale.' simul his dictis linquebat habenas
ad terram non sponte fluens. tum frigida toto
paulatim exsolvit se corpore lentaque colla
et captum leto posuit caput arma relinquens
vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
sidera, deiecta crudescit pugna Camilla:
incurrunt densi simul omnis copia Teucrum
Tyrrhenique duces Euandrique Arcades alae.

At Triviae custos iamdudum in montibus Opis
alta sedet summis spectatque interrita pugnas;
utque procul medio iuvenum in clamore furentum
prospexit tristi multatam morte Camillam,
ingemuitque deditque has imo pectore voces:
'heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
supplicium Teucros conata lacescere bello!

- 818 *telo* 'alii' ap. Serv. 818/19 *damu*. Kv. 1878, 264.
819 *quoniam* Häberlin PhA. 1887, 601. *relinquit* cz 821 *fidam*
M²P¹b² Ribb. *fidem* b¹ 822 *structuram absolutam esse vix credit*
Ribb. Pr. 85. 830 *arma* .. *umbras* 831 *damu*. Peerlk. *reliquit* Ra¹
relinquunt Probus ap. Serv. pl., Ribb. 835 *Tyrrhenumque* M Lad.
838 *iuvenem* P¹γ²b¹ med. post iuv. Pγ *furentem* My²b¹ 839 *mul-*
catam libri pr. c¹π; Serv. pl. Ribb. 841 *subisti* π

f. 8. p. 85.

810

815

820

825

830

835

840

nec tibi deser
profuit aut n
non tamen in
extrema iam
per gentis ei
nam quicumq
morte luet m
regis Dercen
antiqui Laure
hic dea se pr
sisit et Arru
ut vidit fulge
'cur' inquit
huc periture
praemia. tum
dixit et aurat
deprompsit p
et duxit long
inter se capi
laeva aciem
extemplo tel
audiit una A
illum expira
obliti ignoto
Opis ad aeth
Prima
turbati fugi
disiectique d
tuta petunt
nec quisquam
sustentare vi
sed laxos rel
quadrupedit
volvitur ad
pulvis et e
femineum cl
qui cursu p

844 *sagi*
Pγa²b¹c
854 *fulgentem*
855 *derige* lib
malim ne t

nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
 profuit aut nostras umero gessisse sagittas.
 non tamen indecorem tua te regina reliquit 845
 extrema iam in morte, neque hoc sine nomine letum
 per gentis erit aut famam patieris inultae.
 nam quicumque tuum violavit volnere corpus,
 morte luet merita.' fuit ingens monte sub alto
 regis Dercenni terreno ex aggere bustum 850
 antiqui Laurentis opacaeque ilice tectum;
 hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
 sistit et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
 ut vidit fulgentem armis ac vana tumentem:
 'cur' inquit 'diversus abis? huc dirige gressum, 855
 huc periture veni, capias ut digna Camillae
 praemia. tune etiam telis moriere Dianae?'
 dixit et aurata volucrem Threissa sagittam
 deprompsit pharetra cornuque infensa tetendit
 et duxit longe, donec curvata coirent 860
 inter se capita et manibus iam tangeret aequis,
 laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
 extemplo teli stridorem aurasque sonantis
 audit una Arruns haesitque in corpore ferrum.
 illum expirantem socii atque extrema gementem 865
 obliti ignoto camporum in pulvere linquunt;
 Opis ad aetherium pinnis aufertur Olympum.
 Prima fugit domina amissa levis ala Camillae;
 turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas,
 disiectique duces desolatique manipuli 870
 tuta petunt et equis aversi ad moenia tendunt.
 nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis
 sustentare valet telis aut sistere contra,
 sed laxos referunt umeris languentibus arcus
 quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum. 875
 volvitur ad muros caligine turbidus atra
 pulvis et e speculis percussae pectora matres
 femineum clamorem ad caeli sidera tollunt.
 qui cursu portas primi inrupere patentis,

844 sagittas Mx pharetras cet. l. 845 relinquit b² relinquet
 Pya²b¹c 850 Percenni Bergk Phil. 1859, 389. 852 ea M¹
 854 fulgentem armis] laetantem animis M¹ surgentem animis Leid.
 855 derige libri pr. cæ²; Ribb. 857 tune] ne tu Kl. ZöG. 1881, 598.
 malim ne tu iam. 875 quadrupedoque F¹R

hos inimica super mixto premit agmine turba, 880
 nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
 moenibus in patriis atque intra tuta domorum
 confixi exspirant animas. pars claudere portas,
 nec sociis aperire viam nec moenibus audent
 accipere orantis, oriturque miserrima caedes 885
 defendentum armis aditus inque arma ruentum.

exclusi ante oculos lacrimantumque ora parentum
 pars in praecipites fossas urgente ruina
 volvitur, immissis pars caeca et concita frenis
 arietat in portas et duros obice postis. 890
 ipsae de muris summo certamine matres
 (monstrat amor verus patriae), ut videre Camillam,
 tela manu trepidae iaciunt ac robore duro
 stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
 praecipites primaeque mori pro moenibus ardent. 895

Interea Turnum in silvis saevissimus implet
 nuntius et iuveni ingentem fert Acca tumultum:
 deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
 ingruere infensos hostis et Marte secundo
 omnia corripuisse, metum iam ad moenia ferri. 900
 ille furens (et saeva Iovis sic numina poscunt)
 deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
 vix e conspectu exierat campumque tenebat,
 cum pater Aeneas saltus ingressus apertos
 exsuperatque iugum silvae evadit opaca. 905
 sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 agmine nec longis inter se passibus absunt,
 ac simul Aeneas fumantis pulvere campos
 prospexit longe Laurentiaque agmina vidit,
 et saevum Aenean agnovit Turnus in armis 910
 adventumque pedum flatusque audivit equorum.
 continuoque incant pugnas et proelia temptent,
 ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hiberno
 tinguat equos noctemque die labente reducat.
 considunt castris ante urbem et moenia vallant. 915

882 *inter libri* pr. MR; Ribb. 892 *versus* R *vires coni.* Thilo
versas Schröt. 1888, 12. *patriae, versam* Schap. continuata parenthesi
 usque ad *Camillam.* Peerlk. v. damn. 895 *audent* M²,²hc Serv.
 901 *pellunt* R Ribb. 903 *camposque* M¹ 911 *adventusque* M²
pedum] virum π 912 *ineunt* M¹b *temptant* γc

892 *ultum ire Camillam*
Haebertin Philolog. 50. p. 162.

Turnus, ut suo
 cum nec Lat
 Aeneam sing
 postridie dum
 quod de f
 Rutuli Iunonis
 ut Tolumnii or

Aeneas ad are
 Turnus reduct
 Aeneas contra
 unum petit
 sequitur, ut al
 tum Aeneas n
 qua re cognit
 Turnus repu

Commisso cer
 Aeneae hasta
 neque vero
 denique ubi
 proprium l
 lurnamque,
 Aeneas Tu
 eius m

Turnus
 defecisse vi
 se signari o
 attollitque a
 saucius ille
 tum demum
 excutiens c
 impidus f
 haud secus
 tum sic ad
 nulla mora

XII.

Turnus, ut suos liberet, ad extremam dimicationem promptus, — 17
 cum nec Latini consiliis nec lacrimis precibusque Amatae cedat, 80
 Aeneam singulari provocat certamine, quod statim paratur. 112
 postridie dum reges ingenti multitudine circumfusi sacris institutis, 174
 quod de foedere convenerat, ratum ac firmum fore iurant, 215
 Rutuli Iunonis iussu ab Iuturna Turni sorore adeo sollicitantur, 256
 ut Tolumnii oratione exemploque adducti denuo manus conserant. 310

Aeneas ad arcendos suos sine armis progressus sagitta vulneratur, 323
 Turnus reducto adversario magnas edit inter Troianos strages. 382
 Aeneas contra, ubi genu matris opera curato in aciem revertit, 440
 unum petit Turnum, qui tamen ductu sororis auferri solet: 499
 sequitur, ut alter alterius exercitui cladem afferat gravissimam. 553
 tum Aeneas nudae a militibus urbi ferro flammaque minitatur, 592
 qua re cognita in desperatione omnium Amata suspensio perit, 613
 Turnus repudiata cura sororis cum Aenea congredi statuit. 696

Commisso certamine Metisci, quo Turnus utitur, frangitur gladius, 745
 Aeneae hasta adversus Turnum coniecta figitur in radicibus oleae, 773
 neque vero deest illi sororis, huic matris auxilium. 790
 denique ubi Iuppiter ab Iunone impetravit, ut bello desisteret, 828
 proprium Latii nomen sermonem morem pollicitus servatum iri 842
 Iturnamque, ne fratri adesse pergeret, avi portentosa deterruit, 886
 Aeneas Turnum consequitur et, quamquam paulisper deprecatione
 eius moratur, tamen Pallantis memor duriter interfecti interficit.

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
 defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
 se signari oculis, ultro implacabilis ardet
 attollitque animos. Poenorum qualis in arvis
 saucius ille gravi venantum vulnere pectus
 tum demum movet arma leo gaudetque comantis
 excutiens cervice toros fixumque latronis
 impavidus frangit telum et fremit ore cruento,
 haud secus accenso gliscit violentia Turno.
 tum sic adfatur regem atque ita turbidus infit:
 'nulla mora in Turno; nihil est, quod dicta retractent

ignavi Aeneadae nec, quae pepigere, recusent:
 congregior. fer sacra, pater, et concipe foedus.
 aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
 desertorem Asiae (sedeant spectentque Latini)
 et solus ferro crimen commune refellam,
 aut habeat victos, cedat Lavinia coniunx.

15

Olli sedato respondit corde Latinus: *f. Euv. a. 33. Nora. p. 41.*

o praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci
virtute exsuperas, tanto me impensius aequum est
 consulere atque omnis metuentem expendere casus.

20

sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 multa manu, nec non aurumque animusque Latino est;
 sunt aliae innuptae Latio et Laurentibus arvis
 nec genus indecores. sine me haec haud mollia fatu

25

sublatis aperire dolis, simul hoc animo hauri
 me natam nulli veterum sociare procorum
 fas erat, idque omnes divique hominesque canebant.

victus amore tui, cognato sanguine victus,
 coniugis et maestae lacrimis vincla omnia rupi:
 promissam eripui genero, arma impia sumpsi.

30

ex illo qui me casus, quae, Turne, sequantur
 bella, vides, quantos primus patiare labores.
 bis magna victi pugna vix urbe tuemur

spes Italas, recalent nostro Thybrina fluenta
 sanguine adhuc campique ingentes ossibus albert.

35

quo referor totiens? quae mentem insania mutat?

si Turno exstincto socios sum adscire paratus,
 cur non incolumi potius certamina tollo?
 quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet

40

Italia, ad mortem si te (Fors dicta refutet!)

prodiderim natam et conubia nostra petentem?

respice res bello varias, miserere parentis
 longaevi, quem nunc maestum patria Ardea longe
 dividit. haudquaquam dictis violentia Turni

45

flectitur, exsuperat magis aegrescitque medendo.

ut primum fari potuit, sic institit ore:

quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
 deponas letumque sinas pro laude pacisci. *V. 230.*

et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra

50

24 *agris* libri pr. M 26 *simul* . . *hauri* damn. Peerlk. et Schap.
 35 *Thyberina* γ²a²bc *Tiberina* π Charis. 269, 26. Lad. 46 *ardescit*-
 que M¹ *tuendo* M (= 1730). 47 *incipit* My² Goth. I γ.

spargimus, et n
 longe illi dea m
 feminea tegat e
 At regin
 flebat et arden
 Turne, per ha
 tangit honos ar
 tu requies mis
 te penes, in to
 unum oro: des
 qui te cumque
 et me, Turne,
 lumina nec ger
 accepit vocem
 flagrantis perfu
 subiecit rubor
 Indum sangui
 si quis ebur
 alba rosa, tal
 illum turbat
 ardet in arm
 ne, quaesio,
 prosequere i
 o mater; n
 nuntius hae
 haud placitu
 Puniceis inv
 non Teucro
 et Rutuli; n
 illo quaeratu
 Haec ul
 poscit equos
 Pilumno qu
 qui candore
 circumstant
 pectora plau
 ipse dehinc
 circumdat lo
 ensemque cl
 53 ut So
 idem conl. Pe

spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.
longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
femineâ tegat et vanis sese occulat umbris.

At regina nova pugnae conterrita sorte
flebat et ardentem generum moritura tenebat: 55

Turne, per has ego te lacrimas, per si quis Amatae
tangit honos animum, (spes tu nunc una, senectae
tu requies miserae, decus imperiumque Latini
te penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
unum oro: desiste manum committere Teucris. 60

qui te cumque manent isto certamine casus,
et me, Turne, manent; simul haec invisa relinquam
lumina nec generum Aenean captiva videbo.

accepit vocem lacrimis Lavinia matris
flagrantis perfusa genas, cui plurimus ignem 65
subiecit rubor et calefacta per ora cucurrit;
Indum sanguineo veluti violaverit ostro
si quis ebur aut mixta rubent ubi lilia multa
alba rosa, talis virgo dabat ore colores. 70

illum turbat amor figitque in virgine voltus,
ardet in arma magis paucisque adfatur Amatam:
'ne, quaeso, ne me lacrimis neve omine tanto
prosequere in duri certamina Martis euntem,
o mater; neque enim Turno mora libera mortis. 75
nuntius haec, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno
haud placitura refer: cum primum crastina caelo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,

non Teucros agat in Rutulos; Teucrum arma quiescant
et Rutuli; nostro dirimamus sanguine bellum;
illo quaeratur coniunx Lavinia campo.' 80

Haec ubi dicta dedit rapidusque in tecta recessit,
poscit equos gaudetque tuens ante ora frementis,
Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
qui candore nives anteirent, cursibus auras.
circumstant properi aurigae manibusque lacescunt 85
pectora plausa cavis et colla comantia pectunt.
ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
circumdat loricam umeris, simul aptat habendo
ensemque clipeumque et rubrae cornua cristae,

53 ut Schrad.
idem conl. Peerlk.

55 monitura ex conl. Ribb.
79 Rutulum b²c²π Menag.

74 Martis Hamb. I;
85 propere Ry¹a^b1

ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti 90
 fecerat et Stygia candentem tinxerat unda.
 exin, quae mediis ingenti adnixa columnae
 aedibus adstabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū, quassatque trementem
 vociferans: 'nunc, o numquam frustrata vocatus' 95
hasta meos, nunc tempus adest; te maximus Actor,
 te Turni nunc dextra gerit; da sternere corpus
 loricaeque manu valida lacerare revolsam
 semiviri Phrygis et foedare in pulvere crinis
 vibratos calido ferro murraque madentis.' 100
 his agitur furiis totoque ardentis ab ore
 scintillae absistunt, oculis micat acribus ignis,
 mugitus veluti cum prima in proelia taurus
 terrificos ciet atque irasci in cornua temptat
 arboris obnixus trunco ventosque lacessit 105
 ictibus aut sparsa ad pugnam proludit harena.

Nec minus interea maternis saevus in armis
 Aeneas acuit Martem et se suscitāt ira
 oblato gaudens componi foedere bellum.
 tum socios maestique metum solatur Iuli 110
 fata docens regique iubet responsa Latino
 certa referre viros et pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montis
 orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
 Solis equi lucemque elatis naribus efflant: 115
 campum ad certamen magnae sub moenibus urbis
 dimensi Rutulique viri Teucrique parabant
 in medioque focos et dis communibus aras
gramineas. alii fontemque ignemque ferebant
 velati limo et verbena tempora victi. 120
 procedit legio Ausonidum pilataque plenis
 agmina se fundunt portis, hinc Troius omnis
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis,
 haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
 pugna vocet. nec non mediis in milibus ipsi 125
ductores auro volitant ostroque superbi,

92 *columna* yb¹ Arusianus 455, 19. Ribb. (sed parum constanter;
 cf. Prol. 208 et 336). 96 *nunc* (t.) *ades* Heins. *te* non prop. Ribb.
 102 *existunt* Ra¹ *absistunt* Hamb. II, Rbb. 104 *atque* aut PR
 120 *lino* libri pr. duos Paris.; cf. Caper et Hyginus ap. Serv.
 124 *ferro*] bello M 126 *superbi*] *decori* libri pr. M (cf. V 133).

et genus A
 et Messapu
 utque dato
 defigunt
 tum studio
 invalidique
 obsedere,

At lu
 (tum nequ
 prospiciens
 Laurentum
 extemplo T
 diva deam
 praesidet;
 Iuppiter ei
 'nympha,
 scis, ut te
 magnanim
 praetulerit
 discite tuu
 qua visa e
 cedere res
 nunc iuve
 Parcarum
 non pugn
 tu pro ge
 perge; de
 vix ea, cu
 terque qu
 'non lacrim
 'adcelera
 aut tu bel
 auctor ego
 incertam
 Inter
 quadriugo
 aurati bis

130 t
 134 ex P
 Ma^h
 post 158 K
 mole M¹

et genus Assaraci Mnestheus et fortis Asilas
 et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
 utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
 defigunt tellure hastas et scuta reclinant. 130
 tum studio effusae matres et volgus inermum
 invalidique senes turris et tecta domorum
 obsedere, alii portis sublimibus adstant.

At Iuno e summo, qui nunc Albanus habetur,
 (tum neque nomen erat neque honos aut gloria monti) 135
 prospiciens tumulo campum aspectabat et ambas
 Laurentum Troumque acies urbemque Latini.
 extemplo Turni sic est adfata sororem
 diva deam, stagnis quae fluminibusque sonoris
 praesidet; hunc illi rex aetheris altus honorem 140
 Iuppiter erepta pro virginitate sacravit:
 'nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
 scis, ut te cunctis unam, quaecumque Latinae
 magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,
 praetulerim caelique libens in parte locarim: 145
 disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolorem.
 qua visa est Fortuna pati Parcaeque sinebant
 cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi;
 nunc iuvenem imparibus video concurrere fati,
 Parcarumque dies et vis inimica propinquat. 150
 non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.
 tu pro germano si quid praesentius audes,
 perge; decet. forsan miseros meliora sequentur.'
 vix ea, cum lacrimas oculis Iuturna profudit
 terque quaterque manu pectus percussit honestum. 155
 'non lacrimis hoc tempus' ait Saturnia Iuno;
 'adcelera et fratrem, si quis modus, eripe morti,
 aut tu bella cie conceptumque excute foedus.
 auctor ego audendi.' sic exhortata reliquit
 incertam et tristi turbatam vulnere mentis. 160

Interea reges, ingenti mole Latinus
 quadriiugo vehitur curru (cui tempora circum
 aurati bis sex radii fulgentia cingunt,

130 telluri Rb²cπ Lad. Serv. 563. 132 ac PRyb¹ Ribb.

134 ex P¹Rbcπ 135 nec Mx Lad. Ribb. 142 carissima libri pr.
 Ma²b² 145 lubens γ Ribb. 155 terque utraque m. Gent 60.
 post 158 Kl. 1870, 12 versum excidisse stat. 161 rex ingenti de
 mole M¹ rex .. de more Peerlk.

parum constanter;
 e) non prop. Ribb.
 a atque) aut PR
 sp. Serv.
 M (cf. V 133).

Solis avi specimen), bigis it Turnus in albis
 bina manu lato crispans hastilia ferro. 165
 hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo,
 sidereo flagrans clipeo et caelestibus armis
 et iuxta Ascanius, magnae spes altera Romae,
 procedunt castris puraque in veste sacerdos
 saetigeri fetum suis intonsamque bidentem 170
 attulit admovitque pecus flagrantibus aris.
 illi ad surgentem conversi lumina solem
 dant fruges manibus salsas et tempora ferro
 summa notant pecudum paterisque altaria libant.

Tum pius Aeneas stricto sic ense precatur: 175
 'esto nunc sol testis et haec mihi terra vocanti
 quam propter tantos potui perferre labores,
 et pater omnipotens et tu Saturnia coniunx,
 (iam melior, iam, diva, precor), tuque inclute Mavors,
 cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques; 180
 fontisque fluviosque voco quaeque aetheris alti
 religio et quae caeruleo sunt numina ponto:
 cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
 convenit Euandri victos discedere ad urbem,
 cedet Iulus agris nec post arma ulla rebelles 185
 Aeneadae referent ferrove haec regna lacessent;
 sin nostrum adnuerit nobis Victoria Martem
 (ut potius reor et potius di numine firment),
 non ego nec Teucris Italos parere iubebo
 nec mihi regna peto; paribus se legibus ambae 190
 invictae gentes aeterna in foedera mittant.
 sacra deosque dabo; socer arma Latinus habeto,
 imperium sollemne socer; mihi moenia Teucri
 constituent urbique dabit Lavinia nomen.'

Sic prior Aeneas, sequitur sic deinde Latinus 195
 suspiciens caelum tenditque ad sidera dextram:
 'haec eadem, Aenea, terram mare sidera, iuro
 Latonaeque genus duplex lanumque bifrontem
 vimque deum infernam et duri sacraria Ditis;
 audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit. 200
 tango aras, medios ignis et numina testor:

170 saetigeræ Wgn. Lad.; cf. Serv. pl. 176 precanti My²b²cπ
 178 coniunx] Iuno M¹a²cmz Serv. 176. 179 diva] victa prop. Peerlk.,
 nostra Wagn. 184 decedere M¹ desc. M² 186 ferroque γ
 188 numina P²Ry 201 mediosque Fabricius ed. 1575.

nulla dies p
 quo res cum
 avertet, non
 diluvio mi
 ut sceptru
 'numquam
 cum seme
 matre car
 olim arbor
 inclusit pa
 talibus inter
 conspectu in
 in flammam
 eripiunt cum

At vero
 iamdudum el
 tum magis,
 adiuvat ince
 suppliciter v
 tabentesque
 quem simul
 sermonem
 in medias ac
 cui genus a
 nomen erat
 in medias d
 rumoresque
 'non pudet,
 obiectare an
 non sumus?
 fatalesque m
 vix hostem
 ille quidem
 succedet fam
 nos patria a
 cogemur, qu
 Talibus

202 rum
 Peerlk. ima
 230. lac. sta
 r. satis otiosa
 232 fatalisque

165 nulla dies pacem hanc Italis nec foedera rumpet,
quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem
avertet, non, si tellurem effundat in undas
diluvio miscens caelumque in Tartara solvat! 205

ut sceptrum hoc' (dextra sceptrum nam forte gerebat)
170 'numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
cum semel in silvis imo de stirpe recisum
matre caret posuitque comas et brachia ferro;
olim arbos, nunc artificis manus aere decoro 210
inclusit patribusque dedit gestare Latinis.'

talibus inter se firmabant foedera dictis
175 conspectu in medio procerum. tum rite sacratas
in flammam iugulant pecudes et viscera vivis
eripiunt cumulantque oneratis lancibus aras. 215

At vero Rutulis impar ea pugna videri
iamdudum et vario misceri pectora motu;
180 tum magis, ut propius cernunt non viribus aequis ...
adiuvat incessu tacito progressus et aram
suppliciter venerans demisso lumine Turnus 220

tabentesque genae et iuvenali in corpore pallor.
quem simul ac Iuturna soror crebrescere vidit
185 sermonem et volgi variare labantia corda,
in medias acies formam adsimulata Camerti,
cui genus a proavis ingens clarumque paternae 225
nomen erat virtutis et ipse acerrimus armis —

in medias dat sese acies haud nescia rerum
rumoresque serit varios ac talia fatur:
190 'non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
obiectare animam? numerone an viribus aequi 230

non sumus? en, omnes et Troes et Arcades hi sunt
fatalesque manus, infensa Etruria Turno:
195 vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
succedet fama vivusque per ora feretur; 235
nos patria amissa dominis parere superbis
cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.'

200 Talibus incensa est iuvenum sententia dictis

202 rumpat P²γ 203/5 secl. Rbb., verba nec me .. solvat
Peerlk. ima Haupt vivo cod. Daventr. 218 aequos Schrad.; cf.
230. lac. stat. Ribb. 221 pubentes libri pr. a²c² 227 haud n.
r. 'satis otiosa' post 222 s. Wagn.; secl. Rbb. 230 aequis P²γ
232 fatalisque P²γ Serv. Lad. 237 lentis γ¹ armis M¹γ¹

iam magis atque magis serpitque per agmina murmur;
 ipsi Laurentes mutati ipsique Latini.

240

qui sibi iam requiem pugnae rebusque salutem
 sperabant, nunc arma volunt foedusque precantur
 infectum et Turni sortem miserantur iniquam.

his aliud maius Iuturna adiungit et alto
 dat signum caelo, quo non praesentius ullum

245

turbavit mentes Italas monstroque fefellit.

namque volans rubra fulvus Iovis ales in aethra
 litoreas agitabat aves turbamque sonantem
 agminis aligeri, subito cum lapsus ad undas
 cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.

250

arrexere animos Itali: cunctaeque volucres
 convertunt clamore fugam (mirabile visu)

aetheraque obscurant pinnis hostemque per auras
 facta nube premunt, donec vi victus et ipso

pondere defecit praedamque ex unguibus ales
 proiecit fluvio penitusque in nubila fugit.

255

Tum vero augurium Rutuli clamore salutant
 expediuntque manus, primusque Tolumnius augur

'hoc erat, hoc, votis' inquit 'quod saepe petivi.

accipio adgnoscoque deos; me, me duce ferrum
 corripite, o miseri, quos improbus advena bello

260

territat invalidas ut aves et litora vestra
 vi populat. petet ille fugam penitusque profundo

vela dabit. vos unanimi densate catervas
 et regem vobis pugna defendite raptum.'

265

dixit et adversos telum contorsit in hostis

procurrrens, sonitum dat stridula cornus et auras
 certa secat. simul hoc, simul ingens clamor et omnes

turbati cunei calefactaque corda tumultu.

hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum

270

corpora constiterant contra, quos fida crearat

una tot Arcadio coniunx Tyrrhena Gylippo,

horum unum, ad mediam teritur qua subtilis alvum

balteus et laterum iuncturas fibula mordet,

egregium forma iuvenem et fulgentibus armis,

275

transadigit costas fulvaeque effundit harena.

244 hic al. m. Saturnia iungit Peerlk.

247 fulvus rubra M

264 unanimis Ma² unanimes c²z unanime Py¹ densete Rbc Serv.
 (cf. XI 650) Ribb. 273 medium l. pr. M¹π alvum πz, def. Schrö.

1888, 13. alveo P¹ alvo P²R Serv. Ribb. auro M

at fratres, an
 pars gladios
 corripunt cae
 procurrant
 Troes Agylli
 sic omnis am
 diripere aras
 tempestas telo
 craterasque fo
 pulsatos refer

Infrenant
 subiciunt in e
 Messapus reg
 Tyrrhenum A
 adverso prote
 et miser oppo
 in caput inqu
 Messapus telo
 desuper altus
 'hoc habet, h
 concurrunt It
 obvisus ambu
 corripit et ve
 occupat os f
 nidoremque
 caesariem la
 impressoque
 sic rigido lat
 pastorem prin
 ense sequens
 adversi fronte
 discit et spai
 olli dura qu
 somnus, in a
 At pius
 nudato capite
 'quo ruitis?
 o cohibete in

285 terun
 stant M² 29
 libri pr. M
 311 inertem M
 Vergilius.

at fratres, animosa phalanx accensaque luctu,
 pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
 corripunt caecique ruunt. quos agmina contra
 procurrunt Laurentum, hinc densi rursus inundant 280
 Troes Agyllinique et pictis Arcades armis.
 sic omnis amor unus habet decernere ferro.
 diripuerunt aras, it toto turbida caelo
 tempestas telorum ac ferreus ingruit imber,
 craterasque focosque ferunt. fugit ipse Latinus 285
 pulsatos referens infecto foedere divos.

Infrenant alii currus aut corpora saltu
 subiciunt in equos et strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem regisque insigne gerentem
 Tyrrhenum Aulesten avidus confundere foedus 290
 adverso proterret equo, ruit ille recedens
 et miser oppositis a tergo involvitur aris
 in caput inque umeros. at fervidus advolat hasta
 Messapus teloque orantem multa trabali
 desuper altus equo graviter ferit atque ita fatur: 295

‘hoc habet, haec melior magnis data victima divis.’
 concurrunt Itali spoliantque calentia membra.
 obvius ambustum torrem Corynaeus ab ara
 corripit et venienti Elyso plagamque ferenti
 occupat os flammis; olli ingens barba reluxit
 nidoremque ambusta dedit, super ipse secutus
 caesariem laeva turbati corripit hostis

impressoque genu nitens terrae applicat ipsum;
 sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 pastorem primaque acie per tela ruentem 300
 ense sequens nudo superimminet, ille securi
 adversi frontem mediam mentumque reducta
 disicit et sparso late rigat arma cruore.
 olli dura quies oculos et ferreus urget
 somnus, in aeternam clauduntur lumina noctem. 310

At pius Aeneas dextram tendebat inermem
 nudato capite atque suos clamore vocabat:
 ‘quo ruitis? quaeve ista repens discordia surgit?
 o cohibete iras! ictum iam foedus et omnes

285 *terunt* Hoffm. ZöG. 1854, 223. 287 *aut]* et M 288 *ad-*
stant M² 296 *habe et* M 299 *Ebuso* l. pr. MR; Ribb. 300 *illi*
 libri pr. M 310 *conduntur* P, duo Rottendorph., Ribb. (cf. G. IV 496).
 311 *inertem* M¹

compositae leges; mihi ius concurrere soli, 315
 me sinite atque auferte metus: ego foedera faxo
 firma manu, Turnum debent haec iam mihi sacra.
 has inter voces, media inter talia verba,
 ecce, viro stridens alis adlapsa sagitta est,
 incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta, 320
 quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne,
 attulerit; pressa est insignis gloria facti
 nec sese Aeneae iactavit vulnere quisquam.

Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine vidit 325
 turbatosque duces, subita spe fervidus ardet;
 poscit equos atque arma simul saltuque superbus
 emicat in currum et manibus molitur habenas.
 multa virum volitans dat fortia corpora Leto,
 seminecis volvit multos aut agmina curru
 proterit aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330
 qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebrī
 sanguineus Mavors clipeo intonat atque furentis
 bella movens immittit equos; illi aequore aperto
 ante Notos Zephyrumque volant (gemit ultima pulsu
 Thraca pedum) circumque atrae Formidinis ora 335
 Iraeque Insidiaequae, dei comitatus, aguntur,
 talis equos alacer media inter proelia Turnus
 fumantis sudore quatit miserabile caesis
hostibus insultans: spargit rapida ungula rores
sanguineos mixtaque cruor calcatur harena. 340
 iamque neci Sthenelumque dedit Thamyrumque Pholumque,
 hunc congressus et hunc, illum eminus; eminus ambo
Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasmus ipse
 nutrierat Lycia paribusque ornaverāt armis,
 vel conferre manum vel equo praevertere ventos. 345

Parte alia media Eumedes in proelia fertur,
 antiqui proles bello praeclara Dolonis,
 nomine avum referens, animo manibusque parentem,
 qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
 ausus Pelidae pretium sibi poscere currus; 350
 illum Tydides alio pro talibus ausis
 adfecit pretio nec equis adspirat Achillis.
 hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto

321 *casusve deusve* M 330 *aut]* et R Diomed. 418, 32.
 332 *inerepat* Pyb Serv. Ribb. 335 *Thraica* R *Thraeca* Ribb.
 343 *Embrasidas* PRc *Embrasus* PRyc¹; cf. X 123.

ante levi iac
 sistit equos
 semianimi la
 impresso
 fulgentem
 'en, agros e
 Hesperiam n
 ferro ansi te
 huic comitem
 Chloreaque S
 et sternacis
 Ac velu
 insonat Aega
 qua venti in
 sic Turno, c
 conversaeque
 et cristam ac
 non tulit ins
 obiecit sese
 ora citatorum
 dum trahitur
 lancea con
 loriam et s
 ille tamen o
 ibat et auxi
 cum rota p
 impulit efflu
 imam inter
 abstulit ense
 Atque e
 interea Aene
 Ascaniusque
 alternos long
 saevit et infr
 eripere auxili
 ense secent l
 rescindant pe
 iamque aderat
 lasides, acri
 356 *elapsu*
 Peetk. 371
 Ryb¹ca 389

ante levi iaculo longum per inane secutus
 sistit equos biugis et curru desilit atque 355
 semianimi lapsoque supervenit et pede collo
 impresso dextrae mucronem extorquet et alto
 fulgentem tinguit iugulo atque haec insuper addit:
 'en, agros et, quam bello, Troiane, petisti,
 Hesperiam metire iacens: haec praemia, qui me 360
 ferro ausi temptare, ferunt; sic moenia condunt.
 huic comitem Asbyten coniecta cuspide mittit
 Chloreaque Sybarimque Daretaque Thersilochumque
 et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.

Ac velut Edoni Boreae cum spiritus alto 365
 insonat Aegaeo sequiturque ad litora fluctus,
 qua venti incubuere, fugam dant nubila caelo,
 sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt
 conversaeque ruunt acies; fert impetus ipsum
 et cristam adverso curru quatit aura volentem. 370
 non tulit instantem Phegeus animisque frementem,
 obiecit sese ad currum et spumantia frenis
 ora citatorum dextra detorsit equorum.

dum trahitur pendetque iugis, hunc lata resectum
lancea consequitur rumpitque infixā bilicem 375
loricam et summum degustat vulnere corpus.
 ille tamen clipeo obiecto conversus in hostem
 ibat et auxilium ducto mucrone petebat,
 cum rota praecipitem et procursu concitus axis
 impulit effunditque solo Turnusque secutus 380
 imam inter galeam summi thoracis et oras
 abstulit ense caput truncumque reliquit harenae.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
 interea Aenean Mnestheus et fidus Achates
 Ascaniusque comes castris statuere cruentum 385
 alternos longa nitentem cuspide gressus.
 saevit et infracta luctatur harundine telum
 eripere auxilioque viam, quae proxima, poscit:
 ense secant lato vulnus telique latebras
 rescindant penitus seseque in bella remittant. 390
 iamque aderat Phoebus ante alios dilectus Iapex
 Isides, acri quondam cui captus amore

356 *elapsoque* P¹br² Serv. pl. 357 *dextra* Ry¹c 367 *secl.*
 Peerlk. 371 *furentem* Hamb. I. 380 *effudit* Bzc 382 *harena*
 Ryh¹cπ 389 *latebram* libri pr. M; Ribb. 391 (420. 425) *Iapis* x

ipse suas artis, sua munera, laetus Apollo
 augurium citharamque dabat celerisque sagittas;
 ille, ut depositi proferret fata parentis,
 scire potestates herbarum usumque medendi
 maluit et mutas agitare inglorius artis.
 stabat acerba fremens ingentem nixus in hastam
 Aeneas magno iuvenum et maerentis luli
 concursu, lacrimis immobilis. ille retorto
 Paonium in morem senior succinctus amictu
 multa manu medica Phoebique potentibus herbis
 nequiquam trepidat, nequiquam spicula dextra
 sollicitat prensatque tenaci forcipe ferrum.
 nulla viam Fortuna regit, nihil auctor Apollo
 subvenit, et saevus campis magis ac magis horror
 crebrescit propiusque malum est. iam pulvere caelum
 stare vident: subeunt equites et spicula castris
 densa cadunt mediis. it tristis ad aethera clamor
 bellantum iuvenum et duro sub Marte cadentum.

Eur. 608.
 v. Kahlen

Hic Venus indigno nati concussa dolore
 dictamnum genetrix Cretaea carpit ab Ida,
 puberibus caulem foliis et flore comantem
 purpureo; non illa feris incognita capris
 gramina, cum tergo volucres haesere sagittae.
 hoc Venus obscuro faciem circumdata nimbo
 detulit, hoc fusum labris splendentibus amnem
 inficit occulte medicans spargitque salubris
 Ambrosiae sucos et odoriferam panaceam.
 fovit ea vulnus lymphæ longaevis Iapex
 ignorans subitoque omnis de corpore fugit
 quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis.
 iamque secuta manum nullo cogente sagitta
 excidit atque novae rediere in pristina vires.
 'arma citi properate viro! quid statis?' Iapex
 conclamat primusque animos accendit in hostem;
 'non haec humanis opibus, non arte magistra
 proveniunt neque te, Aenea, mea dextera servat:
 maior agit deus atque opera ad maiora remittit.'
 ille avidus pugnae suras incluserat auro

394 dedit M; cf. Serv. dedi γ¹ 398 fixus M 401 Paeo-
 num P Paeonidum M 408 subeuntque Rc 417 plendentibus P¹
 pendentibus Ra¹, def. Schröt. 1888, 13. 422 imo in v. P²Ry²cπz
 423 manus P¹γ¹ manu M¹P²γ²

cf. Ovid. Heroid.

hinc atque h
 postquam ha
 Ascanium fu
 summaque
 'disce, puer
 fortunam ex
 defensum dal
 tu facito, mo
 sis memor el
 et pater Aen
 Haec ubi
 telum imman
 Antheusque M
 turba fluit ca
 miscetur puls
 vidit ab adver
 videre Auson
 ossa tremor,
 audit adgnos
 ille volat can
 qualis ubi ad
 it mare per
 horrescunt c
 arboribus st
 ante volant
 talis in adve
 agmen agit,
 adglomerant.
 Archetium M
 Utentemque
 primus in ad
 tollitur in ca
 pulverulenta
 ipse neque at
 nec pede con
 insequitur; s

432 habet
 aethere Peerlk.
 γ¹b¹ 457 coo
 Bergk JJ. 1861
 521; Rbb.
 longum Pieri

hinc atque hinc oditque moras hastamque coruscat.
 postquam habilis lateri clipeus loricaque tergo est,
 Ascanium fuis circum complectitur armis
 summaque per galeam delibans oscula fatur:
 'disce, puer, virtutem ex me verumque laborem, 435
 fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
 defensum dabit et magna inter praemia ducet;
 tu facito, mox cum matura adoleverit aetas,
 sis memor et te animo repetentem exempla tuorum
 et pater Aeneas et avunculus excitet Hector.' 440

Haec ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens
 telum immane manu quatiens, simul agmine denso
 Antheusque Mnestheusque ruunt omnis relictis
 turba fluit castris. tum caeco pulvere campus
 miscetur pulsuque pedum tremit excita tellus. 445
 vidit ab adverso venientis aggere Turnus,
 videre Ausonii gelidusque per ima cucurrit
 ossa tremor, prima ante omnis Iuturna Latinos
 audiit adgnovitque sonum et tremefacta refugit.
 ille volat campoque atrum rapit agmen aperto. 450
 qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 it mare per medium (miseris, heu, praescia longe
 horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
 arboribus stragemque satis, ruet omnia late),
 ante volant sonitumque ferunt ad litora venti, 455
 talis in adversos ductor Rhoeteius hostis
 agmen agit, densi cuneis se quisque coactis
 adglomerant. ferit ense gravem Thymbraeus Osirim,
 Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates
 Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur, 460
 primus in adversos telum qui torserat hostis.
 tollitur in caelum clamor versique vicissim
 pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
 ipse neque aversos dignatur sternere Morti
 nec pede congressos aequo nec tela ferentis 465
 insequitur; solum densa in caligine Turnum

432 *habilis*] *aptus* Peerlk. 444 *ruit* P 451 *abruptus ab*
aethere Peerlk. 454 *ruit* Mb¹ Diomed. 441, 24. 455 *volans* MP²
 γ¹b¹ 457 *coacti* M²; prob. Wagn. 458 s. *Osinim Tarchetiumque*
 Bergk JJ. 1861, 638 et Ind. aest. Halle 1864, VII = Opusc. I 311 et
 527; Rbb. 461 *improb.* Güthl. 464 *adversos* libri pr. R et Ob-
 longum Pierii -os V

vestigat lustrans, solum in certamina poscit.

Hoc concussa metu mentem Iuturna virago
aurigam Turni media inter lora Metiscum
excudit et longe lapsum temone relinquit, 470
ipsa subit manibusque undantis flectit habenas
cuncta gerens vocemque et corpus et arma Metisci.
nigra velut magnas domini cum divitis aedes
pervolat et pinnis alta atria lustrat hirundo
pabula parva legens nidisque loquacibus escas 475
et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
stagna sonat, similis medios Iuturna per hostis
fertur equis rapidoque volans obit omnia curru
iamque hic germanum iamque hic ostentat ovantem
nec conferre manum patitur, volat avia longe. 480
haud minus Aeneas tortos legit obviis orbis
vestigatque virum et disiecta per agmina magna
voce vocat. quotiens oculos coniecit in hostem
alipedumque fugam cursu temptavit equorum,
aversos totiens currus Iuturna retorsit. 485
heu, quid agat? vario nequiquam fluctuat aestu
diversaeque vocant animum in contraria curae.
huic Messapus, uti laeva duo forte gerebat
lenta levis cursu praefixa hastilia ferro,
horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
substitit Aeneas et se collegit in arma
poplite subsidens, apicem tamen incita summum
hasta tulit summasque excussit vertice cristas.
tum vero adsurgunt irae, insidiisque subactus,
diversos ubi sentit equos currumque referri, 495
multa Iovem et laesi testatus foederis aras
iam tandem invadit medios et Marte secundo
terribilis saevam nullo discrimine caedem
suscitat irarumque omnis effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine caedes 500
diversas obitumque ducum, quos aequore toto
inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
expediat? tanton placuit concurrere motu,
Iuppiter, aeterna gentis in pace futuras?

470 *relinquit* M²V *reliquit* cet. libri; Ribb. 479 *ostendit* M¹
bc¹π 482 *magna* longe Bendl. 485 *adversos* M²γπ; cf. 464.
490 *dirigit* γbcπ Serv. der. cet. l.; Ribb. 495 *sensit* libri pr. Mz;
Ribb. 496 *testatur* PR

Aeneas I
pugna loco st
excipit in lat
transadigit
Turnus equ
congressus pe
hunc mucron
suspendit cap
ille Talon Ta
tris uno cong
nomen Echio
hic fratres L
et juvenem e
Arcada, pisco
ars fuerat pa
limina condu
ac velut imm
arentem in s
aut ubi decu
dant sonitum
quisque suum
Aeneas Turn
fluctuat ira
pectora, nu
Murrane
nomina per
praecipitem
excudit effu
provolvere r
incita nec d
ille ruenti H
occurrit telu
olli per gal
dextera nec
eripuit Turn
Aenea venier
pectora nec

505 *fure*
514 *vastum* J
idem *adversat*
520 *limina* M
Pier. x 532

Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentis 505
 pugna loco statuit Teucros) haud multa morantem
 excipit in latus et, qua fata celerrima, crudum
 transadigit costas et cratis pectoris ensem.
 Turnus equo deiectum Amycum fratremque Diorem
 congressus pedes, hunc venientem cuspidē longa, 510
 hunc mucrone ferit curruque abscisa duorum
 suspendit capita et rorantia sanguine portat.
 ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum,
 tris uno congressu, et maestum mittit Oniten,
 nomen Echionium matrisque genus Peridiaē; 515
 hic fratres Lycia missos et Apollinis agris
 et iuvenem exosum nequiquam bella Menoeten
 Arcada, piscosae cui circum flumina Lernaē
 ars fuerat pauperque domus nec nota potentum
 limina conductaque pater tellure serebat. 520
 ac velut immissi diversis partibus ignes
 arentem in silvam et virgulta sonantia lauro,
 aut ubi decursu rapido de montibus altis
 dant sonitum spumosi amnes et in aequora currunt
 quisque suum populatus iter, non segnius ambo 525
 Aeneas Turnusque ruunt per proelia; nunc, nunc
 fluctuat ira intus, rumpuntur nescia yinci
pectora, nunc totis in volnera viribus itur.

Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
 nomina per regesque actum genus omne Latinos, 530
 praecipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
 excutit effunditque solo; hunc lora et iuga subter
 provolvere rotae, crebro super ungula pulsu
 incita nec domini memorum proculcat equorum.
 ille ruenti Hyllo animisque immane frementi 535
 occurrit telumque aurata ad tempora torquet:
 olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 dextera nec tua te, Graium fortissime Cretheu,
 eripuit Turno, nec di texere Cupencum
 Aenea veniente sui, dedit obvia ferro 540
 pectora nec misero clipei mora profuit aerei.

505 *furēntis* V 506 *moratum* Serv. pl. 511 *abscissa* MRb¹
 514 *vastum* Jasper ZGW. 1879, 570; sed cf. Köstlin Phil. 1881, 180.
 idem adversatur Ribbeckio, qui Peerlk. secutus v. 515 et 516 transpos.
 520 *limina* M *munera* cet. libri; Serv. Ribb. 526 *per] in* ant.
 Pier. x 532 *excipit* M 541 *aerei* ed. Aldina 1501. *aeris* libri.

te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
 oppetere et late terram consternere tergo:
 occidis, Argivae quem non potuere phalanges
 sternere nec Priami regnorum eversor Achilles; 545
 hic tibi mortis erant metae, domus alta sub Ida,
 Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
 totae adeo conversae acies omnesque Latini,
 omnes Dardanidae, Mnestheus acerque Serestus
 et Messapus equum domitor et fortis Asilas 550
 Tuscorumque phalanx Euandrique Arcades alae,
 pro se quisque viri summa nituntur opum vi;
 nec mora nec requies, vasto certamine tendunt.

Hic mentem Aeneae genetrix pulcherrima misit,
 iret ut ad muros urbique adverteret agmen 555
 ocius et subita turbaret clade Latinos.
 ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum
 huc atque huc acies circumtulit, aspicit urbem
 immunem tanti belli atque impune quietam.
 continuo pugnae accendit maioris imago. 560
 Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum
 ductores tumulumque capit, quo cetera Teucrum
 concurrat legio, nec scuta aut spicula densi
 deponunt. celso medius stans aggere fatur:
 'ne qua meis esto dictis mora; Iuppiter hac stat; 565
 neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 ni frenum accipere et victi parere fatentur,
 eruam et aequa solo fumantia culmina ponam.
 scilicet expectem, libeat dum proelia Turno 570
 nostra pati rursusque velit concurrere victus?
 hoc caput, o cives, haec belli summa nefandi.
 ferte faces propere foedusque repositae flammis.'

Dixerat atque animis pariter certantibus omnes
 dant cuneum densaque ad muros mole feruntur. 575
 scalae improviso subitusque apparuit ignis.
 discurrunt alii ad portas primosque trucidant,
 ferrum alii torquent et obumbrant aethera telis.
 ipse inter primos dextram sub moenia tendit
 Aeneas magnaue incusat voce Latinum 580
 testaturque deos iterum se ad proelia cogi,

550 *Atinas* (cf. 661) Lindner GPr. Hirschberg 1886, 5. 561 *Cloanthum* Parrhas.; cf. IV 288. 573 *properi* m Menag. I 'plerique' Pier.

bis iam Italos
 exoritur trepi
 urbem alii re
 Dardanidis
 arma ferunt
 inclusas ut c
 vestigavit ape
 illae intus tre
 discurrunt ma
 volvitur ater
 intus saxa so

Accidit l
 quae totam l
 regina ut tec
 incessi muros
 nusquam acie
 infelix pugna
 extinctum et
 se causam el
 multaque per
 purpureos m
 et nodum in
 quam clade
 filia prima m
 et roseas lar
 turba furit,
 hinc totam i
 demittunt m
 coniugis atto
 canitiem imm
 multaque se
 Dardanium A

Interea
 palantis sequ
 iam minus at
 attulit hunc
 commixtum e

582 iam
 596 incedi M
 Serv. pl. flav
 611 turpat id,
 Wagn. excurs.

bis iam Italos hostis, haec altera foedera rumpi.
 exoritur trepidos inter discordia civis:
 urbem alii reserare iubent et pandere portas
 Dardanidis ipsumque trahunt in moenia regem;
 arma ferunt alii et pergunt defendere muros,
 inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 vestigavit apes fumoque implevit amaro;
 illae intus trepidae rerum per cerea castra
 discurrunt magnisque acuunt stridoribus iras,
 volvitur ater odor tectis, tum murmure caeco
 intus saxa sonant, vacuas it fumus ad auras.

Accidit haec fessis etiam fortuna Latinis,
 quae totam luctu concussit funditus urbem.
 regina ut tectis venientem prospicit hostem,
 incessi muros, ignis ad tecta volare,
 nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni,
 infelix pugnae iuvenem in certamine credit
 extinctum et subito mentem turbata dolore
 se causam clamat crimenque caputque malorum
 multaque per maestum demens effata furorem
 purpureos moritura manu discindit amictus
 et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
 quam cladem miserae postquam accepere Latinae,
 filia prima manu flores Lavinia crinis
 et roseas laniata genas, tum cetera circum
 turba furit, resonant late plangoribus aedes.
 hinc totam infelix volgatur fama per urbem.
 demittunt mentes, it scissa veste Latinus
 coniugis attonitus fati urbisque ruina
 canitiem immundo perfusam pulvere turpans
 multaque se incusat, qui non acceperit ante
 Dardanium Aenean generumque adsciverit ultro.

Interea extremo bellator in aequore Turnus
 palantis sequitur paucos iam segnior atque
 iam minus atque minus successu laetus equorum.
 attulit hunc illi caecis terroribus aura
 commixtum clamorem arrectasque impulit auris

582 iam post haec repetit M² Lad. 587 ut cum] veluti M
 596 incedi M¹ incendi ya²c¹ incensi Ra¹ 605 flores Probus ap.
 Serv. pl. flavos libri 607 latae M¹Rc 609 it] et Peerlk.
 611 turpat id. 612/3 (= XI 471s.) libri non exhibent nisi a²c²; def.
 Wagn. excurs. 850. 617 huc Hamburg. I², Madv. 45.

confusae sonus urbis et inlaetabile murmur.
 'ei mihi quid tanto turbantur moenia luctu? 620
 quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?'
 sic ait adductisque amens subsistit habenis.
 atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
aurigae currumque et equos et lora regebat,
 talibus occurrit dictis: 'hac, Turne, sequamur 625
 Troiugenas, qua prima viam victoria pandit;
 sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
 ingruit Aeneas Italiam et proelia miscet,
 et nos saeva manu mittamus funera Teucris.
 nec numero inferior, pugnae nec honore recedes.' 630

Turnus ad haec:

'o soror, et dudum agnovi, cum prima per artem
 foedera turbasti teque haec in bella dedisti,
 et nunc nequiquam fallis dea. sed quis Olympo
 demissam tantos voluit te ferre labores? 635
 an fratris miseri letum ut crudele videres?
 nam quid ago? aut quae iam spondet Fortuna salutem?
 vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
 Murranum, quo non superat mihi carior alter,
 oppetere ingentem atque ingenti vulnere victum. 640
 occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 aspiceret; Teucris potiuntur corpore et armis.
 excindine domos (id rebus defuit unum)
 perpetiar, dextra nec Drancidis dicta refellam?
 terga dabo et Turnum fugientem haec terra videbit? 645
 usque adeone mori miserum est? vos o mihi, Manes,
 este boni, quoniam superis aversa voluntas.
 sancta ad vos anima atque istius nescia culpae
 descendam, magnorum haud umquam indignus avorum.'

Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hostis 650
 vectus equo spumante Saces adversa sagitta
 saucius ora ruitque implorans nomine Turnum:
 'Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
 fulminat Aeneas armis summasque minatur
 deiecturum arces Italum excidioque daturum, 655
 iamque faces ad tecta volant. in te ora Latini,
 in te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,

631 *humili respondet talia voce* add. Leid. 639 *fuerat* M¹mx
 641 *nostrum ne* P Ribb. 647 *adversa* Myb 648 *nescia* Menag. II,
 Goth. III. *inscia* boni libri; def. Wagn. LV. 60.

quos generos
 praeterea regis
 occidit ipsa su
 soli pro portu
 sustentant acie
 slant densae s
 ferrea: tu cur
 obliquit varia
 Turnus et obt
 uno in corde
 et furis agitat
 ut primum dis
 ardentis oculor
 turbidus eque

Ecce autem
 ad caelum un
 turrim compa
 subdideratque
 iam iam fata
 quo deus et
 stat conferre
 morte pati:
 amplius. hu
 dixit et e cu
 perque hosti
 deserit ac ra
 ac veluti mor
 cum ruit avo
 proluit aut a
 fertur in abru
 exsultatque s
 involvens sec
 sic urbis ruit
 sanguine terr
 significatque
 parcite iam,
 quaecumque
 pro vobis foe
 discessere om
 At pater

661 *Asila*

quos generos vocet aut quae sese ad foedera flectat.
 praeterea regina tui fidissima dextra
 occidit ipsa sua lucemque exterrita fugit. 660
 soli pro portis Messapus et acer Atinas
 sustentant acies; circum hos utrimque phalanges
 stant densae strictisque seges mucronibus horret
 ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
 obstipuit varia confusus imagine rerum 665
 Turnus et obtutu tacito stetit; aestuat ingens
 uno in corde pudor mixtoque insania luctu
 et furiis agitatus amor et conscia virtus.
 ut primum discussae umbrae et lux reddita menti
 ardentis oculorum orbis ad moenia torsit 670
 turbidus eque rotis magnam respexit ad urbem.

Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
 ad caelum undabat vertex turrimque tenebat,
 turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse
 subdideratque rotas pontisque instraverat altos. 675
 iam iam fata, soror, superant, absiste morari;
 quo deus et quo dura vocat Fortuna, sequamur.
 stat conferre manum Aeneae, stat, quidquid acerbi est,
 morte pati: neque me indecorem, germana, videbis
 amplius. hunc, oro, sine me furere ante furorem.
 dixit et e curru saltum dedit ocuis arvis
 perque hostis, per tela ruit maestamque sororem
 deserit ac rapido cursu media agmina rumpit.
 ac veluti montis saxum de vertice praeceps
 cum ruit avolsu vento, seu turbidus imber 685
 proluit aut annis solvit sublapsa vetustas,
 fertur in abruptum magno mons improbus actu
 exultatque solo silvas, armenta virosque
 involvens secum, disiecta per agmina Turnus
 sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
sanguine terra madet striduntque hastilibus aurae,
 significatque manu et magno simul incipit ore:
 'parcite iam, Rutuli, et vos tela inhibete, Latini;
 quaecumque est fortuna, mea est; me verius unum
 pro vobis foedus luere et decernere ferro.' 695
 discessere omnes medii spatiumque dedere.

At pater Aeneas audito nomine Turni

661 *Asilas* πχ; def. Kv. 1878, 265.

662 *aciem* PR Ribb.

cf. *schol. Veron.*
650

639 fuerat M
648 novicia Menz.

fama est praecipitem, cum prima in proelia iunctos 735
 conscendebat equos patrio mucrone relicto,
 dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci;
 idque diu, dum terga dabant palantia Teuceri,
 suffecit; postquam arma dei ad Volcania ventum est,
 mortalis mucro glacies ceu futilis ictu 740
 dissiluit; fulva resplendent fragmina harena.
 ergo amens diversa fuga petit aequora Turnus
 et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis;
 undique enim Teuceri densa includere corona
 atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt. 745
 Nec minus Aeneas, quamquam tardata sagitta
 interdum genua impediunt cursumque recusant,
 insequitur trepidique pedem pede fervidus urget,
 inclusum veluti si quando flumine nactus
 cervum aut puniceae saeptum formidine pinnae 750
 venator cursu canis et latratibus instat,
 ille autem insidiis et ripa territus alta
 mille fugit refugitque vias, at vividus UMBER
 haeret hians, iam iamque tenet similisque tenenti
 increpuit malis morsuque elusus inani est. 755
 tum vero exoritur clamor ripaeque lacusque
 responsant circa et caelum tonat omne tumultu;
 ille simul fugiens Rutulos simul increpat omnis
 nomine quemque vocans notumque efflagitat ensem.
 Aeneas mortem contra praesensque minatur 760
 exitium, si quisquam adeat, terretque trementis
 excisurum urbem minitans et saucius instat.
 quinque orbis explent cursu totidemque retexunt
 huc illuc; neque enim levia aut ludicra petuntur
 praemia, sed Turni de vita et sanguine certant. 765
 forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
 hic steterat, nautis olim venerabile lignum,
 servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti divo et votas suspendere vestes;
 sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum 770
 sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 hic hasta Aeneae stabat, huc impetus illam
 detulerat, fixam et lenta radice tenebat.

741 *resplendet . . fragmen* M²R 744 *densa Teuceri libri pr.*
 M; Ribb. 746 *tardante* M²c² 757 *tumultu* fragore ma²b²; cf.
 IX 541. 773 *et om.* M²a¹b¹ post *lenta* add. ab M²P, in χ

Incubuit voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides teloque sequi, quem prendere cursu
 non poterat. tum vero amens formidine Turnus:
 'Faune, precor, miserere' inquit 'tuque optima ferrum
 terra tene, colui vestros si semper honores,
 quos contra Aeneadae bello fecere profanos.
 dixit opemque dei non cassa in vota vocavit.
 namque diu luctans lentoque in stirpe moratus
 viribus haud ullis valuit discludere morsus
 roboris Aeneas. dum nititur acer et instat,
 rursus in aurigae faciem mutata Metisci
 procurrit fratrique ensem dea Daunia reddit.
 quod Venus audaci nymphae indignata licere
 accessit telumque alta ab radice revellit.
 olli sublimes armis animisque resecti,
 hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
 adsistunt contra certamina Martis anhel.

Lunonem interea rex omnipotentis Olympi
 adloquitur fulva pugnās de nube tuentem:
 'quae iam finis erit, coniunx? quid denique restat?
 Indigetem Aenean scis ipsa et scire fateris
 deberi caelo fatisque ad sidera tolli.
 quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus haeres?
 mortalin decuit violari vulnere divum?
 aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
 ereptum reddi Turno et vim crescere victis?
 desine iam tandem precibusque inflectere nostris!
 ne te tantus edat tacitam dolor et mihi curae
 saepe tuo dulci tristes ex ore recurrant:
 ventum ad supremum est. terris agitare vel undis
 Troianos potuisti, infandum accendere bellum,
 deformare domum et luctu miscere hymenaeos;
 ulterius temptare veto.' sic Iuppiter orsus;
 sic dea submisso contra Saturnia voltu:

'Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
 Iuppiter, et Turnum et terras invita reliqui;
 nec tu me aëria solam nunc sede videres

782 *discurrere* M¹γ³ .... *edere* γ¹ *discindere* Venet. *convellere*
 a¹c² 784 *mutata*] *conversa* M²P²γ² Lad. 790 *contra ad c.* Schenkl
 ap. Kl. *certamine* b²γ; cf. Serv. 799 *expertum r.* Gent 63. 801 *nec*
 a²bc Serv. Lad. *ni* P¹ Ribb. *edit* P¹γ¹ Diom. 362, 24; Ribb., qui v.
 801/2 post 832 coll. post 802 vulgo puncto dist. 809 *relinquo* P²

digna indigna p
 starem acie tral
 Iuturnam miser
 suasi et pro
 non ut tela tan
 adiuro Stygii c
 una superstitio
 et nunc cedo e
 illud te, nulla
 pro Latio obtes
 cum iam conub
 component, cu
 ne vetus indige
 nen Troas fieri
 aut vocem muta
 sit Latium, sin
 sit Romana po
 occidit occideri

Olli subri
 'es germana lo
 irarum tantos
 verum age et
 do, quod vis,
 sermonem Aus
 utque est, non
 subsident Teu
 adiciam faciam
 hinc genus Au
 supra homines
 nec gens ulla t
 adnuit his luno
 interea excedit

His actis
 Iuturnamque p
 dicuntur gemin
 quas et Tartare
 uno eodemque
 serpentum spiri
 hae Iovis ad so
 apparent acun

825 *vestes* l
 Menag. l Mentel.

digna indigna pati, sed flammis cincta sub ipsa
 starem acie traheremque inimica in proelia Teucros.
 Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri
 suasi et pro vita maiora audere probavi,
 non ut tela tamen, non ut contenderet arcum; 815
 adiuro Stygii caput implacabile fontis,
 una superstitio superis quae reddita divis.
 et nunc (cedo equidem pugnasque exosa relinquo.) P?
 illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum: 820
 cum iam conubis pacem felicibus (esto)
 component, cum iam leges et foedera iungent,
 ne vetus indigenas nomen mutare Latinos
 neu Troas fieri iubeas Teucrosque vocari
 aut vocem mutare viros aut vertere vestem. 825
 sit Latium, sint Albani per saecula reges,
 sit Romana potens Italia virtute propago;
 occidit occideritque (sinas) cum nomine Troia.'

Olli subridens hominum rerumque repertor:
 'es germana Iovis Saturnique altera proles: 830
 irarum tantos volvis sub pectore fluctus.
 verum age et inceptum frustra submitte furorem!
 do, quod vis, et me victusque volensque remitto.
 sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt,
 utque est, nomen erit; commixti corpore tantum 835
 subsident Teucri. morem ritusque sacrorum
 adiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
 hinc genus Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 supra homines, supra ire deos pietate videbis
 nec gens ulla tuos aequae celebrabit honores.' 840
 adnuis his Iuno et mentem laetata retorsit.
 interea excedit caelo nubemque relinquit.

His actis aliud genitor secum ipse volutat
 Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 dicuntur geminae pestes cognomine Dirae, 845
 quas et Tartaream Nox intempesta Megaeram
 uno eodemque tulit partu paribusque revinxit
 serpentum spiris ventosasque addidit alas.
 hae Iovis ad solium saevique in limine regis
 apparent acuuntque metum mortalibus aegris, 850

825 *vestes* Pyc 830 *et* Bentr. 835 *sanguine* R *tanto* R
 Menag. I Mentel. III Goth. III 837 *adicient* prop. Wagn.

si quando letum horrificum morbosque deum rex
molitur, meritas aut bello territat urbes.
harum unam celerem demisit ab aethere summo
Iuppiter inque omen Iuturnae occurrere iussit.
illa volat celerique ad terram turbine fertur;
non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
armatam saevi Parthus quam felle veneni,
Parthus sive Cydon, telum immedicabile, torsit,
stridens et celeris incognita transilit umbras,
talis se sata Nocte tulit terrasque petivit.

855

860

Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni
alitis in parvae subitam collecta figuram,
quae quondam in bustis aut culminibus desertis
nocte sedens serum canit importuna per umbras —
hanc versa in faciem Turni se pestis ob ora
fertque refertque sonans clipeumque everberat alis.
illi membra novus solvit formidine torpor
arrectaeque horrore comae et vox faucibus haesit.
at procul ut Dirae stridorem agnovit et alas,
infelix crinis scindit Iuturna solutos
unguibus ora soror foedans et pectora pugnīs:
‘quid nunc te tua, Turne, potest germana iuvare?
aut quid iam durae superat mihi? qua tibi lucem
arte morer? talin possum me opponere monstro?
iam iam linquo acies. ne me terrete timentem,
obscae volucres; alarum verbera nosco
letalemque sonum, nec fallunt iussa superba
magnanimi Iovis. haec pro virginitate reponit?
quo vitam dedit aeternam? cur mortis adempta est
condicio? possem tantos finire dolores
nunc certe et misero fratri comes ire per umbras.

865

870

875

880

immortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorum
te sine, frater, erit? o quae satis ima dehiscat
terra mihi manisque deam demittat ad imos!
tantum effata caput glauco contexit amictu
multa gemens et se fluvio dea condidit alto.

d. X. 675

885

860 *talem* π; def. Kv. 1878, 266, sed cf. X 768. 862 *subito* Py^{1b}
coniecta γ¹ *coniecto* P *conversa* M 865 *ob* *inod* M¹ *in* M² Goth. III
ad Pyc 867 *iolli* γ¹ *olli* b Paris. 7931 Ribb. 871 *damn.* Gūthl.
1876, 25. 873 *curae* prop. Thilo; cf. G. III 286. 882/4 ut dittogr.
v. 879/81 secl. Ribb. 883 *ima* *alta* cm complures cod. Pierii et
Heinsii. *dehiscet* P¹ Ribb. 884 *demittit* P¹ *demittit* Ribb.

Aeneas ins
ingens arboreum
quae nunc de
non cursu, si
verte omnis te
sire animis sive
astra sequi clau
ille caput quass
dieta, ferox; di
nec plura effatu
saxum antiquum
limes agro posi
vix illud lecti b
qualia nunc hor
ille manu raptu
altior insurgens
sed neque curr
tollentem ma
genna labant,
tum lapis ipse
nec spatium ev
Ac velut in
nocte quies, n
velle videtur
succidimus (no
sufficiunt vires
sic Turno, qua
successum dea
vertuntur varii,
cunctaturque m
nec, quo se eri
nec currus usq
cunctanti telum
sortitus fortunam
eminus intorquet
tormento sic sax

893 *clausum*
Prol. 86 dubitat, ut
an v. 890 post 893
eundem Peerlk.
Poc *saxum* lib
816 *letumque* P Rib
Vergilius.

Aeneas instat contra telumque coruscat
 ingens arboreum et saevo sic pectore fatur:
 'quae nunc deinde mora est? aut quid iam, Turne, retractas?
 non cursu, saevis certandum est comminus armis. 890
 verte omnis tete in facies et contrahe, quidquid
 sive animis sive arte vales; opta ardua pinnis
 astra sequi clausumque cava te condere terra ...?
 ille caput quassans: 'non me tua fervida terrent
 dicta, ferox; di me terrent et Iuppiter hostis.' 895
 nec plura effatus saxum circumspicit ingens,
 saxum antiquum ingens, campo quod forte iacebat,
 limes agro positus, litem ut discerneret arvis;
 vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 qualia nunc hominum producit corpora tellus; 900
 ille manu raptum trepida torquebat in hostem
 altior insurgens et cursu concitus heros.
 sed neque currentem se nec cognoscit euntem
 tollentemve manus saxumque immane moventem:
 genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
 tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus
 nec spatium evasit totum neque pertulit ictum.
 Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
 nocte quies, nequiquam avidos extendere cursus
 velle videmur et in mediis conatibus aegri 910
 succidimus (non lingua valet, non corpore notae
 sufficiunt vires nec vox aut verba sequuntur),
 sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
 successum dea dira negat. tum pectore sensus
 vertuntur varii, Rutulos aspectat et urbem 915
 cunctaturque metu telumque instare tremescit
 nec, quo se eripiat, nec, qua vi tendat in hostem,
 nec currus usquam videt aurigamve sororem.
 cunctanti telum Aeneas fatale coruscat
 sortitus fortunam oculis et corpore toto 920
 eminus intorquet; murali concita numquam
 tormento sic saxa fremunt nec fulmine tanti

893 *clausumve* P Menag. I Ribb. post hunc v. lac. stat. Ribb.;
 Prol. 86 dubitat, utrum exciderit clausula velut *numquam hodie effugies*
 an v. 890 post 893 collocandus sit. 899 *illum* Mb 903 *sese cogn.*
eundem Peerlk. 904 *tollentemque* My^c *manum* Moret. II. *manu*
 Pbc *saxumve* libri pr. *yc* 906 *l. i. ruit.* Gent 65. 913 *quame.* P¹
 916 *letumque* P Ribb. 918 *ve]* que Ryb

dissultant crepitus. volat atri turbinis instar
 exitium dirum hasta ferens orasque recludit
 loricae et clipei extremos septemplex orbis:
 per medium stridens transit femur. incidit ictus
ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 consurgunt gemitu Rutuli totusque remugit
 mons circum et vocem late nemora alta remittunt.

925

Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem 930
 protendens: 'equidem merui nec deprecor' inquit;
 'utere sorte tua. miseri te si qua parentis
 tangere cura potest, oro, (fuit et tibi talis
 Anchises genitor) Dauni miserere senectae
 et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
 redde meis. vicisti et victum tendere palmas
 Ausonii videre, tua est Lavinia coniunx;
 ulterius ne tende odiis.' stetit acer in armis
 Aeneas volvens oculos dextramque repressit.
 et iam iamque magis cunctantem flectere sermo 940
 coeperat, infelix umero cum apparuit alto
 balteus et notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri, victum quem volnere Turnus
 straverat atque umeris inimicum insigne gerebat.
 ille, oculis postquam saevi monumenta doloris 945
 exuviasque hausit, furiis accensus et ira
 terribilis: 'tunc hinc spoliis indute meorum
 eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas
 immolat et poenam scelerato ex sanguine sumit.'
 hoc dicens ferrum adverso sub pectore condit 950
 fervidus. ast illi solvuntur frigore membra
 vitaeque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

930 *supplex* om. *que* PR² Ribb.

gibi *videt*
 In nominibus
 sunt, nisi pro
 mensuram in q
 brevitate servi
 fluvius Graeco
 muntarium Ro

Abaris Rut. I
Abas 1. Troi.
 2. Graeco
 3. Etr.

Abella urbs Ca
Acamas Graeco
Acarnan V 299
Acca socia Car
Aeesta urbs Si
Egesta

Aestes rex Sic
 dus I 1

Achaemenides
Achaicus = Gr
Achates 'fidus' I

III 523.
 466. X
Acheron 1. flume
 2. regnu
Achilles fil. Pel
 V 804.

Achilleus adi. III
Achivi 'Achaioi' =
 gen. -om
Acidalia mater
 Acidali
 lavari

gibt nicht alle Stellen; besser Ribb. d. T. min.

INDEX NOMINUM.

In nominibus plus quam bisyllabis vocales syllabae paenultimae breves sunt, nisi productionis nota insigniuntur; praeterea pauca velut ultimae mensuram in quibusdam nominibus Graecis significare placuit. compendia brevitati serviunt haec: *adiectivum alibi anno Etruscus femina filius fluvius Graecus insula Latinus oppidum plur. tantum populus promunturium Romanus Rutulus saepius sequentibus versibus socius substantivum Troianus.*

Abaris Rut. IX 344.

Abas 1. Troi. I 121.

2. Graec. III 286.

3. Etr. X 170. 427.

Abella urbs Campaniae VII 740.

Acamas Graec. II 262.

Acarnan V 298; v. *Patron*.

Acca socia Camillae XI 820 s.

Acesta urbs Siciliae V 718: postea Egesta vel Segesta.

Acestes rex Siculorum Troia oriundus I 195. V 30 s. IX 218.

Achaemenides soc. Ulixis III 614 s.

Achaicus = Graecus II 462. V 623.

Achātes 'fidus' Aeneae soc. I 120 s. III 523. VI 34. 158. VIII 466. X 332 saep.

Acheron 1. flumen inferorum VI 107. 2. regnum infer. V 99 saep.

Achilles fil. Pelei I 458 s. II 278. V 804. X 581 saep. gen. I

Achillēus adi. III 326. [30 et II 476.

Achivi 'Αχαιοί = Graeci I 242 s.; gen. -om II 318.

Acidalia mater I 720: Venus in Acidalio Boeotiae fonte lavari solita.

Acmon Troi. X 128.

Acoteles armiger Euandri XI 30. 85.

Acontēus Lat. XI 612. 615.

Acragas Agrigentum urbs Siciliae III 703. [410.

Acrisionēi qui sunt ab Acrisio VII

Acrisius rex Argivorum VII 372.

Acron civis Corythius natione Graec., soc. Aeneae X 719.

Actius = Actiacus, quod nomen ducitur ab Actio Acarnaniae promunturio, in quo Apollini templum constituit Augustus: III 280. VIII 675. 704.

Actor 1. Troi. IX 498.

2. Auruncus XII 94. 96.

Adamastus Ithacensis III 614.

Adrastus rex Argivorum, unus ex septem VI 480.

Aeacides 1. Aeaci nepos Achilles I 99. VI 58.

2. Aeaci pronepos Pyrrhus III 296.

3. Perses ultimus rex Macedonum VI 839: ab Achille genus ducebant reges Macedonum.

Aeacus adi. ducitur ab Aea sive Aeaea Circes insula III 386.
Aegaeon Gigas X 565 = Briareus.
Aegaeum mare inter Graeciam et Asiam XII 366.
Aegaeus adi. III 74: qui esse solet in mari Aegaeo.
Aegyptius adi. VIII 688: Aeg. coniunx = Cleopatra.
Aegyptus gens Aegyptiorum VIII 687. 705.
Aeneadae quorum princeps est ^{ter} Aeneas.
 1. Troiani exules I 157 saep.
 2. cives Romani VIII 341 saep.
 3. incolae Aeni oppidi Thraciae III 18.
Aenēas Anchisae ex Venere filius, frater Cupidinis I 667 al. XII 794. acc. I 260 saep.
Aeneiūs adi. VII 1. X 156. 494.
Aenīdes Aeneae fil. IX 653.
Aeolia ins. ventorum I 52. X 38.
Aeolides 1. Aeoli Thessali nepos Ulixes VI 529.
 2. Aeoli Troiani fil. VI 164 et IX 774.
Aeolius adi. V 791. VIII 416. 454.
Aeolus 1. rex ventorum I 52 s.
 2. Troi. XII 542.
Aequi Falisci opp. Etruriae VII 695.
Aequicula gens Latii VII 747.
Aethiopes extremi Afri IV 481.
Aethon equus XI 89; cf. Hom. Θ 185.
Aetna mons Siciliae III 554 s.
Aetnaei adi. III 678. VII 786. VIII 419 s. XI 263.
Aetōla urbs = Arpi XI 239; cf. X 28.
Aetōlus Diomedes XI 428; cf. Hom.
Aetōli eius socii XI 308. [P 471.
Afri VIII 724. *Africa* IV 37.
Africus ventus I 86.

Agamemnonius adi. III 54 saep. qui est Agamemnonis filius Orestes IV 471.
 comes Halaesus VII 723.
Agathyrsi gens Scytharum IV 146.
Agēnor rex Phoenicum I 338.
Agis comes Aeneae X 751.
Agrippa M. Vipsanius A., amicus idemque gener Augusti VIII 682.
Agyllinus adi. VII 652 al.: Agylla est urbs Etruriae = Caere.
Aiax rex Locrorum I 41. II 414.
Alba Longa urbs Latina I 271 saep.
Albānus 1. adi. I 7 al.
 2. subst. VIII 643: Mettus Fufetius rex.
Albula = Tiberis VIII 332.
Albunea nympa luci Tiburtini VII
Alcander Troi. IX 767. [83.
Alcānor 1. Troi. IX 672.
 2. Rut. X 338.
Alcathous Troi. X 747.
Alcides Alcaei nepos Hercules V 414.
 VI 123 s. VIII 203 s. X 321 s.
Alētes Troi. I 121. IX 246. 307.
Allecto furia VII 341 s. X 41. acc. VII 324.
Allia flumen Latii clade Romanorum a. 390 notum VII 717.
Almo Lat. VII 532. 575.
Alotidae Otus et Ephialtes VI 582: pater est Alōeus.
Alpes = populi Alpibus inclusi X 13.
Alphēus flumen Elidis III 694.
 adi. = ab Alpheo profectus X 179; cf. *Pisae*.
Alpīnus adi. 1. qui est ab Alpibus IV 442.
 2. qui est in Alpibus VI 830. VIII 661.
Alsus Lat. XII 304.
Amasēnus fluv. Latii VII 685. XI 547.

Amastus Troi.
Amāta uxor Lat.
 XII 56 saep.
Amathus ^{Amathus}
 X 51
Amāzon virago
Amazonis = Am
 metri
Amazonius adi.
Amilernus adi. VI
 est op
Amor fil. Veneris
Amphitryoniades
 n
 2
Amphrysus = A
 ad A
 salus
 past
 ius
Ampsactus lac
 ratu
 VII
Amyclae opp. L
Amyeus 1. rex L
 caest
 2. tres
 iani:
 704.
Anagnia urbs La
Anchemolus dux
Anchises pater
 voc. III
Anchisēus adi. V
Anchisiades Anch
 V 40
Aeneas Marcus re
Androgeōs 1. fil. M
 2. Troi.
Andromache uxor
 III 2

- Amastus* Troi. XI 673.
Amata uxor Latini regis VII 343 s.
 XII 56 saep.; cf. XII 595 s.
Amathus Ἀμαθῶς, civitas Cypri
 X 51. [660.]
Amāzon virago bellicosa XI 648.
Amazonis = Amazon I 490 (gen.
 metri causa).
Amazonius adi. V 311.
Amilernus adi. VII 710: Amiternum
 est oppidum Sabinorum.
Amor fil. Veneris I 663. 689. IV 412.
Amphitryoniades = Hercules, cuius
 mater Amphitryoni
 nupserat VIII 103.
 214.
Amphrysus = Apollineus VI 398:
 ad Amphrysum Thes-
 saliae flumen (G. III 2)
 pastor erat Apollo, cu-
 ius vates est Sibylla.
Ampsactus lacus et specus sulfu-
 ratus in Hirpīnis situs
 VII 565.
Amyclae opp. Latinorum X 564.
Amycus 1. rex Bebrycum inventor
 caesti V 373.
 2. tres vel quattuor Tro-
 iani: I 221. IX 772. X
 704. XII 509.
Anagnia urbs Latii VII 684.
Anchemolus dux Rutulorum X 389.
Anchises pater Aeneae I 617 saep.
 voc. III 475.
Anchiseus adi. V 761.
Anchisiades Anchisae filius Aeneas
 V 407 saep. [815.]
Ancus Marcius rex Romanorum VI
Androgeōs 1. fil. Minōis VI 20 (gen.).
 2. Troi. II 371 s. gen. 392.
Andromache uxor Hectoris II 456.
 III 297 s.
Angilia Marsorum dea VII 759.
Anio flumen Latii VII 683.
Anius Delius III 80.
Anna soror Didonis IV 9 s. 446
Antaeus Rut. X 561.
Antandrus opp. Mysiae III 6.
Antemnae Sabinorum ad Anienem
 opp. VII 631.
Antenor Troi. I 242.
Antenoridae filii Antenoris VI 484.
Antheus Troi. XII 443 acc. I 181. 510.
Antiphates Troi. IX 696.
Antonius triumphv Augusti aemulus
 VIII 685.
Antōres soc. Euandri X 778.
Anūbis deus Aegyptiorum capite
 canino insignis VIII 698.
Anxur Rut. X 545.
Anxurus deus Volscorum, qui postea
 Iuppiter esse dicebatur VII 799.
Aornos VI 242; v. *Avernus*.
Aphidnus Troi. IX 702.
Apollo 1. deus II 121 saep. X 785.
 2. templum Actiacum III 275.
Appenninica XI 700.
Appenninus mons XII 703.
Aquiculus Rut. IX 684.
Arabs VII 706. *Arabus* adi. VII 605.
Araxes flumen Armeniae VIII 728.
Arcadēs 1. socii Euandri VIII 51 s.
 2. milites Pallantis X 364 s.
Arcadia 1. regio Peloponnesi VIII
 159.
 2. civitas Euandri X 429.
Arcas adi.: rex = Euander VIII 102.
Arcens Siculo Aeneam secutus
 IX 581.
Archetius Rut. XII 459.
Archippus rex Marruviorum Turni
 soc. VII 752.
Arctos = septentrio; plur. VI 16.
Arcturus stella I 744. III 516.

- Ardea* urbs Rutulorum VII 411 saep.
Arethūsa nymp̄ha fontis Syracusani III 696. [saep.
Argi 1. *Aḡyos* caput Argolidis I 24
 2. pro tota Graecia ponitur II 95 saep. [345.
Argiletum regio urbis Romae VIII
Argīvi Ἀργεῖοι = Graeci I 40. V
Argīvus adi. I 650 saep. [672.
Argolicus adi. II 55 saep. terror = bellum ab Argivis motum IX 202.
Argus 1. custos Ionis VII 791.
 2. hospes Euandri VIII 346.
Argyripa (Ἀργὸς ἱππύων?) = Arpi, quam urbem Diomedes in Apulia condidit: XI 246.
Aricia urbs Latii dicta a nymp̄ha cognomine VII 762.
Arisba opp. Troiae propinquum IX 264.
Arpi = Argyripa X 28. XI 250. 428.
Arquitenens = Apollo III 75.
Arruns Etr. XI 759 s.
Asbj̄tes Troi. XII 362.
Ascanius Aeneae ex Creusa filius I 267 s. deest (metri causa)
 gen. vicarium Iuli nomen est.
Asia pars orbis terrarum I 385. II 557 saep.
Āsia palus prope Ephesum sita VII 701.
Asilas 1. Italus IX 571. XII 550.
 2. Etr. X 175 s.
Asius Troi. X 123.
Assaracus 1. avus Anchisae VI 650. IX 259. XII 127 idemque auctor populi Romani I 284. VI 778.
 2. duo Troiani X 124.
Astyanax fil. Hectoris II 457. III
Astyr Etr. X 180. [489.
Athesis flumen Venetiae IX 680.
Athōs mons Macedoniae XII 701.
Atii gens Romanorum V 568.
Atīna opp. Volscorum VII 630.
Atīnas Rut. XI 869. XII 661.
Atlantis filia Atlantis VIII 135.
Atlas 1. deus in arcanis orbis terrarum rebus conscius I 741. VIII 136 s.
 2. mons Africae tamquam corpus eius IV 247. 481 VI 796.
Atrides Atrei filius XI 262; plur. I 650 et saep.: Agamemno et Menelaus.
Atys Troi. V 568.
Aufidus fluv. Apuliae XI 405.
Augustus imper. VI 792. VIII 678.
Aulestes Etr. X 207. XII 290.
Aulis opp. Boeotiae, unde Graeci Troiam petentes naves conscenderunt: IV 426.
Aunus Ligus soc. Troianorum XI 700.
Aurōra 1. dea quae fugat noctem III 521 saep.
 uxor Tithoni IV 585.
 mater Memnonis I 751.
 2. terra quae spectat ad orientem solem VII 606. VIII 686. IX 111.
Aurunci = Ausones, antiquissimi Italiae domini XI 318.
Auruncus adi. XII 94. VII 206 s. X 353.
Ausonia Ausonum terra = Italia III 477 saep.
Ausonidae = Ausones, Aurunci X 564. XI 297. XII 121 (gen. sol. metri causa).
Ausonius = Italus,
 1. adi. III 171 saep.
 2. subst. VII 233 saep.

Automedon auri
Aventinus 1. mons
 2. rex
Avernus (= *āō*)
 1. lacus
 quo desc
 VI 126. 2
 2. Campani
 3. adi. IV 5
Averna (loc)

Bacchus 1. deus
 2. pro
 I 2
 VI

Bactra urbs Per
 rum =

Baiae opp. Can

Barcae Barces

Cyrene

Barce Phoeniss

Batulum opp. C

Bebrycius pop.

Belides ortus a

Bellōna Martis

319. VI

Bellum I 294. V

Belus 1. Didoni

2. Didoni

Benācus lacus

(Gard)

Berecynthius adi.

qui erat popu

dicetur Cybele

eius celebraba

xeisque tibiis

Beroē anus Troi

Bitias 1. Tyrius

2. Troi. I

Bola opp. Latii

Boreas ventus X

humano

Automedon auriga Achillis II 477.

Aventinus 1. mons Romanus VIII 231.

2. rex ibi natus VII 657.

Aernus (= *ἀγρος*)

1. lacus in agro Cumano, a quo descenditur ad inferos VI 126. 201.

2. Campania V 813.

3. adi. IV 512. VI 118. 564.

Averna (loca) III 442 saep.

Bacchus 1. deus I 734 saep.

2. pro ipso vino dicitur

I 215. III 354. V 77.

VIII 181.

Bactra urbs Persarum sive Parthorum = Bactriani VIII 688.

Baiae opp. Campaniae IX 710.

Barcae Barces urbis vel regionis Cyrenensis incolae IV 43.

Barce Phoenixia IV 632.

Batulum opp. Campaniae VII 739.

Bebrycius pop. Bithyniae V 373.

Belides ortus a Belo II 82.

Bellōna Martis soror et comes VII 319. VIII 703.

Bellum I 294. VI 279. VII 622.

Belus 1. Didonis abavus I 729.

2. Didonis pater I 621.

Benūcus lacus Galliae cisalpiniae ('Gardasee') X 205.

Berecynthius adi.: a Berecynthibus, qui erat populus Phrygiae, mater dicitur Cybele VI 784. IX 82; sacra eius celebrabantur tympanis buxeisque tibiis IX 619.

Beroë anus Troiana V 620 s.

Bitias 1. Tyrius I 738.

2. Troi. IX 672 s. XI 396.

Bola opp. Latii VI 775.

Boreas ventus XII 365; pro rege humano habetur X 350.

Briarēus VI 287 = Aegaeon; cf. Hom. *A* 402.

Brontes Cyclops VIII 425.

Brutus L. Iunius Br. consul Rom. a. 509: VI 818.

Butes 1. Bebryx V 372.

2. senex Troi. IX 647.

3. miles Troi. XI 690 s.

Buthrōtum opp. Epiri III 293.

Byrsa arx Carthaginis I 367.

Cacus immanis Volcani filius VIII 194 s.

Caeculus Praenestinus, Volcani fil. VII 681. X 544.

Caedicus 1. Italus IX 362.

2. comes Mezentii X 747.

Caenēus 1. Troi. IX 573.

2. dux Lapitharum VI 448: apud inferos fit Caenis virgo, quae fuerat in pueritia, antequam a Neptuno in virum mutata est.

Caerēs adi. X 183: Caere opp. = Agylla;

Caerēs item: nomen fluvii Caeretanum VIII 597.

Caesar 1. C. Iulius C. VI 789.

2. Octavianus Augustus a Caesare adoptatus I 286 VI 792. VIII 678. 714.

Caicus Troi. I 183. IX 35.

Caiēta 1. opp. Latii VI 900.

2. nutrix Aeneae VII 2.

Calchas vates Graec. II 100 s.

Cales (pl.) opp. Campaniae VII 728.

Calliope musa poësis epicae IX 525.

Calybe Ardeatis VII 419. [270.]

Calydon urbs Aetoliae VII 306. XI

Camerīna urbs Siciliae III 701: eius incolae lacum propinquum exsiccare Apollinis oraculo *Μὴ κίρει Κανάριναν* fru-

- stra vetiti hostibus succubuerunt.
- Camers* Rut. X 562. XII 224.
- Camilla* Volsc. VII 803. XI 432 s.
- Camillus* M. Furius C. VI 825: a. 389 Romam Gallorum ob sessione liberavit.
- Campānus* adi.: urbs = Capua X 145.
- Capēnus* adi. VII 695: Capena est urbs Etruriae.
- Caphēreūs* promunt. Euboeae XI 260.
- Capitolium* mons Romae cum templo Iovis IX 448; plur. VI 836. VIII 347. 653.
- Capreae* ins. Campaniae VII 735.
- Capys* 1. Troi. I 183. II 35. X 145.
2. rex Albanorum VI 768.
- Carēs* populus Asiae VIII 725.
- Carīnae* regio urbis Romae VIII 361.
- Carmentālis* porta Romae VIII 338.
- Carmentis* vates, mater Euandri VIII 336.
- Carpathium* adi. (sc. mare) V 595: Carpathus est insula inter Cretam et Rhodum sita.
- Casmilla* antiqua forma nominis Camillae: V. sic nominat eius matrem XI 543.
- Casperia* opp. Sabinorum VII 714.
- Caspius* adi.: qui prope abest a mari Caspio VI 798.
- Cassandra* vates, filia Priami II 246. 343. III 183. V 636 saep.
- Castor* Troi. X 124.
- Catilina* L. Sergius C. VIII 668.
- Catillus* Argivus, conditor Tiburis VII 672. XI 640.
- Cato* M. Porcius C.
1. Censorius VI 841.
2. Uticensis VIII 670.
- Caucasus* mons IV 367.
- Caulon* opp. Bruttii III 553.
- Cecropidae* qui sunt a Cecrope = Athenienses VI 21.
- Celaeno* Harpyia III 211 s.
- Celezna* opp. Campaniae VII 739.
- Centaurus* 1. barbarus equester VI 286. VII 675.
2. navis V 122 s. X 195.
- Ceraunia* (ὄρη) montes Epiri III 506.
- Cerberus* canis inferorum custos VI 417.
- Cereālis* adi. = frumentarius VII 111. arma C. = mola I 177.
- Ceres* 1. dea agriculturae II 714. IV 58. VI 484 saep.
2. frumentum I 177. VIII 181 sive panis I 701. VII 113.
- Cethēgus* Rut. XII 513.
- Chalcidicus* adi. VI 17: Chalcis est urbs Euboeae, unde colonia deducta est Cumas.
- Chalybes* gens Ponti officinis ferrarii insignis VIII 421. X 174.
- Chaon* filius Priami ab Heleno venante per imprudentiam necatus: III 335.
- Chaonia* regio Epiri III 335.
- Chaonius* adi. III 293. 334.
- Chaos* numen inferorum IV 510. VI 265.
- Charon* nauta infer. VI 299. 326.
- Charybdis* gurgis freti Siculi III 420 s. VII 302.
- Chimaera* 1. monstrum VI 288. VII 785; cf. Hom. Z 181.
2. navis V 118. 223.
- Chlorēus* 1. Phryx XI 768.
2. Troi. XII 363.
- Chromis* Troi. XI 675.
- Ciminus* locus Etruriae VII 697.
- Cinyrus* dux Ligurum X 168.

Circeus adi. VII
bitabat
Latii p
Circe venefica
Cisseis filia Cisse
Cisseus 1. pater
2. Rut.
Cithaeron mons
in qu
braba
Clarius adi. III 3
loniae Apollini
Clarus Troi. X
Claudius adi. VI
a. 504
migrat
Clausus Sabinu
Cloanthus Troi
Cloelia virgo I
Clonius Troi.
Clonus caelato
Cluentius auct
Rom
Clustinus adi. X
Clusium opp. I
Clyti 1. tres T
2. Lat. I
Cocles Horatius
Cocytus adi. V
Cocytos flumen
VII 563
Coeus Koios Ti
Collatinus adi. I
opp.
Cora opp. Latii
Coras frater Cat
Corinthus urbs
Mum
Coroebus Phryx
Corybantius adi.
sunt
cymb

- Circaeus* adi. VII 10. 799: Circe habitabat Circeiis, quod est Latii promunt.
- Circe* venefica VII 20 s. [X 705.
- Cissēis* filia Cissei = Hecuba VII 320.
- Cisseus* 1. pater Hecubae V 537.
2. Rut. X 317.
- Cithaeron* mons Atticae et Boeotiae, in quo Bacchanalia celebrabantur: IV 303.
- Clarius* adi. III 360: Clarus est opp. Ioniae Apollinis oraculo clarum.
- Clarus* Troi. X 126.
- Claudius* adi. VII 708: gens Claudia a. 504 ex Sabinis Romam migrasse dicitur.
- Clausus* Sabinus VII 707. X 345.
- Cloanthus* Troi. I 222 s. V 122 s.
- Cloelia* virgo Romana VIII 651.
- Clonius* Troi. IX 574.
- Clonus* caelator X 499.
- Cluentius* auctor gentis Cluentiae Romanorum V 123.
- Clustnus* adi. X 655.
- Clusium* opp. Etruriae X 167.
- Clytiis* 1. tres Troiani IX 774. X 129.
2. Lat. X 325. [XI 666.
- Cocles* Horatius C. Romanus VIII 650.
- Cocytius* adi. VII 479: Allecto.
- Cocytos* flumen inferorum VI 132 s. VII 562.
- Coeus* Κοῖος Titan IV 179.
- Collatinus* adi. VI 774: Collatia est opp. Latii.
- Cora* opp. Latii VI 775.
- Coras* frater Catilli VII 672. XI 465 s.
- Corinthus* urbs Graeciae a. 146 a Mummio deleta VI 836.
- Coroebus* Phryx II 341 s.
- Corybantius* adi. III 111: Corybantes sunt Cybelae sacerdotes cymbalis aëneis instructi.
- Corynaeus* 1. Troi. VI 228. IX 571.
2. alius Troi. XII 298.
- Corythus* 1. urbs Etruriae III 170.
2. rex Tyrrhenorum, illius urbis conditor VII 209. IX 10. X 719.
- Cosae* opp. Etruriae X 168.
- Cossus* A. Cornelius Cossus VI 841: cos. 428 Larte Tolumnio Ventum rege occiso altera spolia opima retulit.
- Cres* incola Cretae IV 146.
- Cresius* adi. IV 70. VIII 294 (prodigia = taurus).
- Cressa* Cretae nata V 285.
- Creta* ins. III 104 s. V 588.
- Cretaeus* adi. III 117. XII 412.
- Cretheus* 1. Troi. IX 774 s.
2. Graec. XII 538.
- Creūsa* uxor Aeneae II 562 s. IX 297.
- Crinēsus* fluv. Siciliae V 38.
- Cronius* Troi. X 749.
- Crustumeri* Crustumerium Sabinorum opp. VII 631.
- Cumae* opp. Campaniae VI 2.
- Cumaeus* adi. III 441. VI 98.
- Cupāvo* dux Ligurum X 186.
- Cupencus* Rut. XII 539.
- Cupīdo* = Amor I 658. X 93.
- Curae* stimuli conscientiae VI 274.
- Cures* urbs Sabinorum, patria regis Numae VI 811. VIII 638. X 345.
- Curētes* Cretenses Iovis pueri custodes III 131.
- Cybebe* magna mater deum X 220.
- Cybele* 1. = Cybebe XI 768.
2. mons Phrygiae III 111.
- Cycladēs* ins. maris Aegaei III 127.
- Cyclopius* adi. I 201. [VIII 692.
- Cyclops* Polyphemus III 617; plur.
1. eius socii pastores Siciliae III 569 s. XI 263.

2. ministri Volcani VI 630. VIII
Cycnus rex Ligurum X 189. [418 s.
Cydon 1. Lat. X 325.
 2. = Cres XII 558: Cydonia
 erat clara Cretae urbs.
Cyllēne mons Arcadiae VIII 139.
Cyllenius adi. IV 258. subst. 252.
 276 = Mercurius in Cyl-
 lene monte natus.
Cymodoce nymp̄ha V 826.
Cymodocēa eadem X 225.
Cymothoē nymp̄ha I 144.
Cynthus mons Deli I 498. IV 147.
Cyprus ins. Asiae I 622.
Cythera (pl. t.) ins. Laconicae I 680.
 X 51. 86.
Cytherēa = Venus I 257 saep.: in
 insulam Cythera V. recens
 ex mari prodiisse dicitur.
- Daedalus* artifex Graecus VI 14 s.
Dahae gens Scythiae VIII 728.
Danaē filia Acrisii Argivi VII 410:
 in Italiam delata Ardeam ur-
 bem condidisse et Pilumno
 nupsisse fertur.
Danaī cives Danaī regis Argivorum
 = Graeci I 30 saep.
Danaus adi. III 602.
Dardania = Troia II 281 saep.:
 Dardanus urbem et regnum
 condidisse dicitur.
Dardanides qui est ex Dardani regno
 1. Aeneas X 545. XII 775.
 2. Troiani omnes I 560 saep.
Dardanis femina Troiana II 787.
Dardanius adi. = Troicus I 494 saep.
Dardanus 1. filius Corythi in Troa-
 dem profectus VIII 134.
 III 167. VII 207 s.
 2. adi. = Troicus II 618
 saep.
3. subst. = Tros XI 287.
 = Aeneas IV 662.
Dares Troi. V 369 s. XII 363. acc.
 V 456 contra 460 saep.
Daucius adi. = fil. Dauci X 391.
Daunius adi. VIII 146. XII 723. 785.
Daunus rex Rutulorum X 616 s. (pater)
 XII 22 s. (in Ardea 12, 44)
Decii P. D. Mures VI 824: pater
 a. 340 ad Vesuvium, filius 295
 ap. Sentinum, nepos 279 ap.
 Asculum pro patria occubuit.
Deiopēa nymp̄ha I 72.
Deiphobe Sibylla Cumana VI 36.
Deiphobus 1. fil. Priami VI 495 s.
 2. alius Troi. II 310.
Delius adi. VI 12. subst. III 162:
 Apollo Deli natus.
Delus ins. maris Aegaei IV 144.
Demodocus Troi. X 413.
Demoleōs Graec. V 260. 265.
Demophoon Troi. XI 675.
Dercennus rex Laurentium XI 850.
Diāna 1. dea venationis patrona VII
 306 s. XI 537 s. (i pro-
 ducta I 499.)
 2. confusa cum Hecate et Luna
 III 681. IV 511; cf. IX 405.
Dictaeus adi. = Cretensis III 171.
 IV 73: Dicle est mons Cretae.
Dido Beli Tyrii filia I 299 saep. voc.
 I 601 s. acc. IV 383. genetivi
 vice Verg. utitur nomine Elissae.
Didymāon artifex V 359.
Dindyma (pl. t.) mons Phrygiae
 IX 618. X 252.
Diomēdes rex Argivorum I 752 saep.
 acc. XI 243.
Dionaeus adi. III 19: D. mater =
 Venus Diōnes filia.
Diōres Troi. V 297 s. acc. XII 509.
Dioxippus Troi. IX 574.

Dira furia XII 8
Dis Pluto rex in
Discordia con-

VI

Dodonaeus adi.

quae era

erat lov

Dolichāon pat

Dolon Troi. X

Dolopes Thess

II 7. 2

Donīsa ins. m

Doricus adi. =

Doryelus Troi.

Doto nymp̄ha

Drances Lat. X

384.

Drepanum op

Drusi nobiles

gente I

uxor Au

Dryope nymp̄ha

Dryopes gens

Dryops Troi. X

Dulichium ins.

Dymas Troi. II

Ebysus Troi.

Echionius adi. =

Echion fu

Edōnus adi. XI

lebant

Egeria nymp̄ha

Egestas VI 276

Electra Atlanti

VIII 13

Elis regio Pelop

Elissa = Dido

(sol. gen.)

Elýtium heroun

micilium

cf. VI 63

Dira furia XII 869; plur. IV 473 saep.

Dis Pluto rex inferorum IV 702 saep.

Discordia comes Martis VI 280.
VIII 702.

Dodonaeus adi. III 466: Dodonae,
quae erat urbs Epiri, clarum
erat Iovis oraculum.

Dolichāon pater Hebrī X 696.

Dolon Troi. XII 347.

Dolopes Thessali, comites Pyrrhi
II 7. 29. 415. 785.

Donysa ins. maris Aegaei III 125.

Doricus adi. = Graecus II 27. VI 88.

Doryclus Troi. V 620. 647.

Doto nymp̄ha IX 102. ³³⁶

Drances Lat. XI 122 s. ^{voc.} XI 378.
384. gen. XII 644.

Drepanum opp. Siciliae III 707.

Drusi nobiles Romani VI 824: ex
gente Livia Drusorum erat
uxor Augusti.

Dryope nymp̄ha X 551.

Dryopes gens Graecorum IV 146.

Dryops Troi. X 346.

Dulichium ins. maris Ionii III 271.

Dymas Troi. II 340 s.

Ebysus Troi. XII 299.

Echionius adi. = Thebanus XII 515:
Echion fuit rex Thebanorum.

Edonus adi. XII 395: Edoni inco-
lebant Thraciam.

Egeria nymp̄ha VII 763. 775.

Egestas VI 276.

Electra Atlantis ex Pleione filia
VIII 135 s.

Elis regio Peloponn. III 694. VI 588.

Elissa = Dido IV 335. 610. V 3
(sol. gen.).

Elysium heroum apud inferos do-
micilium V 735. VI 542. 744;
cf. VI 637/76.

Emathion Troi. IX 571.

Enceladus Gigas III 578. IV 179.

Entellus Siculus V 387 s.

Ēōus adi. = qui est ab oriente Au-
rora I 489 (*e* producta). II 417.
subst. 1. comites Pompei VI 831.
2. Lucifer, stella diurna III
588. XI 4.

Epēos II 264: Ἐπειός exstruxit
equum Troianum.

Epirus regio Graeciae, in qua regnat
Helenus III 292. 503.

Epulo Rut. XII 459.

Epytides Epyti filius V 547. 579;
apud Hom. *P* 323 Periphas vo-

Epytus Troi. II 340. [atur Ep.

Erato musa VII 37: proprium eius
est carmen amatorium.

Erebus 1. deus inferorum, cuius pater
est Chaos, Nox soror IV 510.
2. sedes inferorum IV 26. VI
247. 404. 671; ibi habitat
Anchises VII 140.

Erētum opp. Sabinorum VII 711.

Ericētes Troi. X 749.

Eridanus fluv. Elysii VI 659.

Erīnys 1. furia II 337. VII 447. 570.

2. femina pestifera II 573.

Eriphyle fem. Argiva VI 445: quod
ubi lateret Amphiarus
maritus, Polynici bellum
Thebanum paranti osten-
derat, ab Alcmaeone filio
interitum patris ulciscente
occisa est.

Erulus rex Praenestinatorum VIII 563.

Erycinus adi. V 759. X 36; cf. *Eryx*.

Erymanthus mons Arcadiae V 448.

Erymas Troi. IX 702. [VI 802.

Eryx 1. mons Siciliae XII 701.

2. rex Siculorum I 570. V 24.
392 s. germanus Aeneae

- dicitur V 412, quod est Butae ex Venere filius.
- Etruria* regio et gens Italiae VIII 494. XII 232.
- Etruscus* 1. adi. VIII 480 saep.
2. subst. X 238. plur. IX 150. X 429.
- Euandrus* sive (X 515) *Euander* Mercurii et Carmentis nymphae filius, qui ex Arcadia in Italiam migravisse et Pallanteum opp. condidisse fertur. VIII 52. 100 s. IX 9. X 148 s. XI 26 s. XII 184. 551. voc. XI 55.
- Euandrius* adi. X 394: ensis est Pallantis filii Euandri.
- Euanthes* comes Aeneae X 702.
- Euboicus* adi. 1. de insula maris Aegaei dicitur XI 260.
2. de Campania VI 2. 42. IX 710; cf. *Chalcidicus*.
- Euhadne* uxor Capanei VI 447: in ardentem mariti ad Thebas interfecti rogam se ipsa praecipitavit.
- Eumēdes* Troi. XII 346.
- Eumēlus* Troi. V 665.
- Eumenides* furiae IV 469. VI 250 s.
- Eunēus* Troi. XI 666.
- Euphrātes* fluv. in finibus Parthorum VIII 726.
- Eurōpa* I 385. VII 224. X 91.
- Eurōtas* fluv. Laconicae I 498.
- Eurus* ventus qui est ab oriente I 85 s. II 418.
- Euryalus* Troi. V 294 s. IX 179 s.
- Eurypylos* Graec. II 114.
- Eurysthēus* (abl. trisyll.) rex Mycenarum VIII 292: duo-
- decim Herculi labores iniunxit.
- Eurytides* Euryti filius X 499.
- Eurytion* Troi. V 495 s.
- Fabaris* fluv. in Sabinis VII 715.
- Fabii* gens Romana VI 845: Q. F. Maximus a. 217 dictator.
- Fabricius* C. F. VI 844: cum a. 280 esset legatus, splendida Pyrrhi dona sprexit.
- Fadus* Rut. IX 344.
- Falisci* cf. *Aequi*.
- Fama* dea Terrae filia IV 173 s. VII 104. IX 474. XI 139.
- Fames* VI 276.
- Faunus* 1. antiquus rex Latinorum VII 47 s. 213. 254. 368.
2. deus = Pan X 551. XII 766. 777.
- Feronia* dea Italorum VII 800. VIII 564: Iovi Anxuro nupsisse dicitur.
- Fescenninus* adi. VII 695: Fescennia est civitas Etruriae.
- Fidēna* urbs Latii VI 773.
- Fides* I 292.
- Flavinus* adi. VII 696: Flavina est Fors XII 41. [urbs Etruriae.
- Fortūna* II 79. V 604. X 435 saep.
- Foruli* opp. Sabinorum VII 714.
- Fucinus* lacus Latii VII 759.
- Fuga* IX 719.
- Furiae* = Harpyiae III 252.
- Furor* I 294.
- Gabii* opp. Latii VI 773.
- Gabinus* adi. VII 612. 682.
- Gaetūlus* 1. subst. IV 326: Afer Carthaginiensium finitimus.
2. adi. IV 40. V 51 s. 351.
- Galaesus* Lat. VII 535. 575.

Galathea nympha marina IX 103.

Gallus VI 858. VIII 656 s.

Ganges flumen Indiae IX 31.

Ganymēdes fil. Trois I 28: Iovis
deliciae vinique mini-
ster; cf. V 252 s.

Garamantēs gens Libyae VI 794.

Garamantis quae est ex Garaman-
tibus IV 198.

Gargānus mons Apuliae XI 247.

Gaudium VI 279.

Gela urbs Siciliae III 702.

Gelōni gens Scythiae VIII 725.

Gelōus adi. III 701; cf. *Gela*.

Geryones rex Erythiae ins. prope
Gades sitae: VII 662. VIII
202.

Getae gens Thraciae VII 604.

Geticus adi. III 35. [36.]

Glaucus 1. deus marinus V 823. VI
2. Troi. fil. Antenoris VI
483.

3. Troi. fil. Imbrasi XII 343.

Gnosius = Cretensis: Gnosus est
urbs Cretae.

1. subst. VI 566. IX 305.

2. adi. III 115. V 303. VI 23.

Gorgo monstruosa Phorci filia VI
289; clarissima est Medusa,
cuius caput a Perseo de-
sectum Minerva gerebat in
aegide infixum II 616. acc.
VIII 438.

Gorgoneus (Graec. *su* corrept. in *ē*)
adi. VII 341: ut Gorgo
ita Allecto venenatis sti-
mulatur serpentibus.

Gortynius adi. = Cretensis XI 773:
Gortyna est urbs Cretae.

Gracchus Ti. Sempronius Gracchus
a. 215 cos.: VI 842.

Gradivus = Mars III 35. X 542.

Graecia gens Graecorum XI 287.

Graiugena = Graecus III 550. VIII
127 (sol. gen.).

Graius poetice = Graecus.

1. adi. II 412 saep. VI 97
(urbs = Pallanteum).

2. subst. III 594; pl. I 467
saep. gen. IV 228 saep.,
semel *Graiurum* II 157.

Graviscæ opp. Etruriae X 184.

Grynēus adi. IV 345: Grynium opp.
Mysiae est Apollinis templo
et oraculo clarum.

Cyarus ins. maris Aegaei III 76.

Gyas 1. Troi. I 222. 612. V 118 s.

2. Lat. X 318. [XII 460.]

Gyges Troi. IX 762.

Gylippus Arcas XII 272.

Hadriacus adi. XI 405: Aufidus
influit in Hadriam.

Haedi sidus IX 667.

Haemon Rut. IX 685.

Haemonides Lat. X 537.

Halaesus Turni soc. VII 724. X

Halius Troi. IX 767. [352 s.]

Halys Troi. IX 765.

Hammon deus Aegyptiorum et Li-
byum = Iuppiter IV 198.

Harpalyce venatrix Thraecia I 317.

Harpalyceus Troi. XI 675.

Harpyia avis monstruosa capite
femineo III 212 s. VI 289.

Hebrus 1. flumen Thraciae I 317.
XII 331.

2. Troi. X 696.

Hecate dea custos inferorum IV 609.
VI 118. 564; eadem dicitur
Diana IV 511 et Luna VI
247; cf. *Trivia*.

Hector fil. Priami I 99 s. II 270 s.
III 312. 343 saep. acc. I 483.

- Hectoreus* adi. 1. = Hectoris II 543.
III 488 saep.
2. = Troianorum I
273. V 634.
- Hecuba* uxor Priami II 501. 515.
- Helena* uxor Menelai I 650. VII 364;
- Helēnor* Troi. IX 544. [cf. VI 511 s.]
- Helenus* fil. Priami, coniunx Andromachae III 295 s. 369 s.
- Helicon* saltus Boeotiae VII 641. X
163: Musarum sedes habetur.
- Helōrus* fluv. Siciliae III 698.
- Helymus* Troi. V 73. 300 s.
- Herbēsus* Rut. IX 344.
- Hercules* V 410. VII 656. X 319. 779.
- Herculeus* adi. VII 669 saep. ab Hercule conditus III 551.
Herculis sacer VIII 276.
- Hermīnus* Etr. XI 642.
- Hermione* filia Menelai III 328.
- Hermus* fluv. Lydiae VII 721.
- Hernicus* adi. VII 684: Hernicorum pop. est Latinus.
- Hesione* soror Priami, uxor Telamonis Salaminii VIII 157.
- Hesperia* = Italia I 530 saep.
- Hesperis* 1. adi. de Italia VIII 77.
2. subst. nympha IV 484.
- Hesperius* adi. III 418 saep.
- Hibērus* adi. = Hispanus VII 663.
IX 582. XI 913.
- Hicetaonius* fil. Hicetaonis X 123.
- Hiems* III 120.
- Himella* fluv. Sabinorum VII 714.
- Hippocoon* Troi. V 492.
- Hippolyte* regina Amazonum XI 661.
- Hippolytus* filius Thesei, privignus Phaedrae VII 761 s.
- Hippotades* cuius pater est Hippo-
Hisbo Rut. X 384. [tas XI 674.
- Homole* mons Thessaliae VII 675.
- Horae* comites Noctis III 512.
- Hyades* astrum I 744. III 516.
- Hydaspes* Troi. X 747.
- Hylaeus* Centaurus VIII 294.
- Hyllus* Troi. XII 535.
- Hymenaeus* deus vel cantus nuptiarum IV 127.
- Hypanis* Troi. II 340. 428.
- Hyrcāni* accolae maris Caspii VII
- Hyrcānus* adi. IV 367. [605.
- Hyrtacides* fil. Hyrtaci: 1. V 492 s.
2. IX 177 s.
- Hyrtacus* Troi. pater Nisi IX 406.
- Iaera* nympha Troiana IX 673.
- Ianiculum* collis in urbe Roma VIII
358.
- Ianus* deus Itolorum VII 180. VIII
357. XII 198; custos sacelli
pervii VII 610; cf. I 294.
- Iapyx* 1. adi. XI 247. 678: Iapygia
est Calabria atque Apulia.
2. ventus VIII 710: fert ex
Apulia in Graeciam.
3. medicus Troi. XII 391 s.
- Iarbas* rex Libyae IV 36. 326. acc.
- Iasides* fil. Iasii: 1. V 843. [196.
2. XII 392.
- Iasius* fil. Corythi III 168.
- Icarus* fil. Daedali VI 31.
- Ida* 1. mons Cretae XII 412.
2. mons Phrygiae II 801. V 252.
insigne navis X 158.
3. nympha Troi. IX 177.
- Idaeus* adi. 1. III 105; cf. *Ida* 1.
2. II 696 saep.; in monte
Ida sacra Cybelae: III
111. IX 112. 620. X
subst. 1. Troi. VI 485. [252.
2. alter IX 500.
- Idalia* I 693 } opp. Cypri.
- Idalium* I 681. X 86 }
- Idalius* adi. V 760. X 52.

Idas 1. Troi.
2. Thr.
Idmon Rut.
Idomeneus
acc.
XI 2
Ignipotens =
Iliā cf. *Ilius*
Iliacus adi.
Ilias fem. Troi.
Iliōne filia Priami
Iliōneus Troi.
IX 5
I 12
Ilium = Troi.
Ilius adi. (scilicet)
I 268. IX
Silvia I
Illyricus adi.
Illus 1. rex Troi.
2. = As.
3. Rut. X
Ileā ins. Etruriae
Imāon Arcas
Imbrasides fil.
Imbrasus Lyc.
Inachus adi. 1.
2.
Inachus 1. fluv.
2. rex
Inarime ins. Cretae
Indi VI 794.
Indiges Deos
Indus adi. XII
Inōus adi. V
Ino sive
Insidiae XII 3
Innus = Fa
eius st
Io filia Inachi
Iollas Troi. X

Idas 1. Troi. IX 575.

2. Thrax X 351.

Idmon Rut. XII 75.

Idomeneus rex Cretensium III 401.

acc. 122. gen. (quadrisyll.)

XI 265.

Ignipotens = Volcanus VIII 414

Ili cf. *Ilius*. [saep.]

Iliacus adi. I 97. II 431 saep.

Ilias fem. Troiana I 480 saep.

Ilione filia Priami I 653.

Ilioneus Troianus I 521 s. VII 212.

IX 501 s. gen. (quadrisyll.)

I 120 s. acc. 611.

Ilium = Troia I 68. V 756 saep.

Ilius adi. (sol. fem. metri causa)

I 268. IX 285. subst. = Rea

Silvia I 274. VI 778.

Illyricus adi. I 243.

Ilius 1. rex Troianorum VI 650.

2. = Ascanius I 268.

3. Rut. X 400 s.

Iloa ins. Etruriae X 173 ('Elba').

Imāon Arcas X 424.

Imbrasides fil. Imbrasi 1. X 123.

2. XII 343.

Imbrasus Lycius XII 343.

Inachius adi. 1. = Argolicus VII 286.

2. = Graecus XI 286.

Inachus 1. fluv. Argolidis VII 792.

2. rex Argivorum VII 372.

Inarime ins. Campaniae IX 716.

Indi VI 794. VII 605. VIII 705.

Indiges *Ἰνδὸς ἐπιχώριος* XII 794.

Indus adi. XII 67.

Inōus adi. V 823: cuius mater est

Ino sive Leucothea.

Insidiae XII 336.

Inuus = Faunus VI 775: sacra

eius statio in Rutulis sita.

Io filia Inachi VII 789.

Iollas Troi. XI 640.

Ionius 1. adi. III 671. V 193.

2. subst. (sc. mare) III 211.

Iōpas cantor Carthag. I 740.

Iphitus Troi. II 435.

Irae XII 336.

Iris nuntia Iovis IX 803 et Iunonis

IV 694 saep. acc. X 38 saep.

voc. IX 18. arcu caelesti de-

labitur IV 700. V 610.

Ismarus 1. Lydus X 139.

2. adi. X 351: Ismarus
mons est Thraciae.

Italia I 2 saep. (nomen non est in
libro II et VII.)

Italīs fem. Italica XI 657.

Italus 1. antiquissimus rex Italo-
rum VII 178; cf. III 166.

2. incola Italiae I 109. V 117

saep. gen. pl. VI 92 saep.

3. adi. I 252. III 440 saep.

(i correpta, nisi exstat a corre-
pta in fine nominis: III
185. VII 643. IX 698).

Ithaca ins. maris Ionii III 272. 613.

Ithacus = Ulixes II 104 s. III 629.

Itys Troi. IX 574.

Iulius Octavianus I 288; cf. *Caesar* 2.

Iūlus = Ascanius I 267 s. II 682 s.

V 546 s. VII 107 s. IX 232 saep.

Iuno 1. Iovis uxor I 4 saep.

2. inferna = Proserpina VI

Iunonius adi. I 671. [138.]

Iuppiter 1. summus deus I 42 saep.

2. Stygius = Pluto IV 638.

Iuturna nympa XII 146 s. *X 439*

Iaion fil. Phlegya, pater Pirithoi,

rex Thessalorum VI 601: Iu-

noni ausus est insidiari.

Karthago 1. urbs Didonis I 13 s.

IV 97 s.

2. res publica Poenorum X 12. 54.

- Labici* VII 796: Labicum est opp.
Labos VI 277. [Latii.
Labyrinthus ingens aedificium Cre-
 tae V 588; cf. VI 27.
Lucaena = Helena II 601. VI 511.
Lacedaemon urbs Menelai VII 363.
Lacedaemonius adi. III 328.
Lacinia III 552: templum Iunonis
 in Lacinio Bruttiorum promunt.
Lades Lycius XII 343.
Ladon socius Pallantis X 413.
Laertius adi. III 272: Laertes est
Lagus Rut. X 381. [pater Ulixis.
Lamus } Rut. IX 334.
Lamyrus } [II 41. 201 s.
Laocoon Troi. sacerdos Apollinis
Laodamia uxor Protesilai Thessali
 VI 447: corpus mariti
 bello Troiano occisi am-
 plexa simul periit.
Laomedonteus adi. IV 542: Laome-
 don, rex Troianorum,
 Neptuno Apollinique
 munera pro moeni-
 bus urbis faciendis
 promissa non dedit.
Laomedontiades = ortus a Laome-
 donte:
 1. fil. Priamus VIII 158 s.
 2. socii Aeneae III 248.
Laomedontius adi. VII 105. VIII 18
 (heros = Aeneas).
Lapithae gens Thessalorum VI 601.
 gen. VII 305: Pirithoo eo-
 rum regi infestus Mars per
 Centauros bellum inferen-
 dum curavit.
Larides Rut. X 391 s.
Larina socia Camillae XI 655.
Larisaeus adi. II 197. XI 404: La-
 risa urbs Thessaliae est
 patria Achillis.
- Latagus* Troi. X 697. [saep.
Latius 1. rex Latii VI 891. VII 45
 2. adi. I 6 saep.; subst.
 masc. V 568 saep. et
 fem. XII 143. 604.
Latium I 6 saep.; de nomine cf.
 VIII 322.
Latona mater Apollinis et Dianae
 I 502. XII 198.
Latonius 1. adi. IX 405. XI 557.
 2. subst. = Diana XI 534.
Laurens adi. V 797. VI 891 saep.
~~Beivort~~ abl. VIII 38 contra XII 547.
~~des Turnus~~ neutr. pl. VII 661 saep.
Laurentes populus Latii VII 63 saep.
Laurentius adi. X 709. *Turris*
Laurentum opp. VIII 1. an abl. adi.?
Lausus Etr. VII 649 s. X 426. 775 s.
Lavinia filia Latini VI 764. VII 72 s.
 XI 479. XII 17 s. 605. 937.
Lavinium opp. Latii ab Aenea con-
 ditum I 258. 270. VI 84.
Lavinius adi. I 2. IV 236.
Leda mater Helenae I 652.
Ledaes adi.: cui Leda est mater
 VII 364 vel avia III 328.
Lelegēs gens Asiae VIII 725.
Lemnius adi. VIII 454: Lemnus ins.
 Volcani sacra est.
Lenaeus adi. IV 207: a torculo (λη-
 νός) Bacchus dicitur Lenaeus.
Lerna lacus Argolidis XII 518: ibi
 habitat hydra VI 287. 803.
Lernaes adi. VIII 300.
Lethaeus adi. V 854. VI 705 s.: Lethe
 est flumen inferorum obli-
 vionis efficiens.
Letum VI 277 s. X 319 saep.
Leucaspis Troi. VI 334.
Leucātes promunt. Leucadiae insulae
 Acarnaniae III 274. VIII 677.
Liber = Bacchus VI 805.

Liburni gens I
Libya = Africa
Libyens 1. adi.
 2. subst.
Libystis subst.
Lichas Lat. X 3
Licymnia serva
Liger Lat. IX 5
Ligus cuius patri
 XI 701. 71
Lilybeus adi. III 7
 muntur
 ad occ
Lipare ins. Vol
Liris Troi. XI 6
Loeri 1. in Bru
 duxer
 2. Aiace
 migra
Lucagus Lat. X
Lucas Lat. X 5
Lucetius Lat. IX
Lucifer stella
Luna IX 403.
Lupercal antru
Luperci sacerdo
Lyaeus 1. = P
 2. adi.
Lycæus adi. VI
 est Lycæ
Lycæon faber C
Lycæonius fil.
Lycia regio Asi
 urbs Ap
 signis IV
Lycius 1. adi.
 2. subst.
Lycetius adi. III
Lycurgus rex
Lycus Troi. I 2
Lydi = Etrusc
 IX 11; cf
 Vergilius.

Liburni gens Illyriae I 244.
Libya = Africa I 22 saep.
Libycus 1. adi. I 339 saep.
     2. subst. (sc. mare) V 595.
Libystis subst. pro adi. V 37. VII 368.
Lichas Lat. X 315.
Licymnia serva Lydia IX 546.
Liger Lat. IX 571. X 576 s.
Ligus cuius patria est Liguria X 185.
     XI 701. 715.
Lilybeus adi. III 706: Lilybaeum promunturium Siciliae spectat ad occasum solis.
Lipare ins. Volcani VIII 417.
Liris Troi. XI 670.
Locri 1. in Bruttios coloniam duxerunt III 399.
     2. Aiace mortuo in Africam migraverunt XI 265.
Lucagus Lat. X 575 s.
Lucas Lat. X 561.
Lucetius Lat. IX 570. [589.
Lucifer stella Veneris II 801. VIII
Luna IX 403. [VIII 343.
Lupercal antrum montis Palatini
Luperci sacerdotes Panis VIII 663.
Lyaeus 1. = Bacchus IV 58.
     2. adi. I 686.
Lycaeus adi. VIII 344: Panis sedes est Lycaeus, mons Arcadiae.
Lycæon faber Cretensis IX 304.
Lycaonius fil. Lycaonis X 749.
Lycia regio Asiae, in qua est Patara urbs Apollinis oraculo insignis IV 143. X 126 saep.
Lycius 1. adi. IV 346 saep.
     2. subst. I 113. [Cretae.
Lyctius adi. III 401: Lyctus est opp.
Lycurgus rex Thracum III 14.
Lycus Troi. I 222. IX 545. 556.
Lydi = Etrusci ex Lydia oriundi IX 11; cf. VIII 479.

Vergilius.

Lydius adi. = Etr. II 781 saep.
Lyncæus Troi. IX 768.
Lyrnesius adi. X 128.
Lyrnæsus opp. Phrygiae XII 547.
Machæon medicus Graec. II 263.
Maeander flumen Cariae flexuosum; eodem nomine dicitur vestimenti pretiosi limbus flexuosus V 251.
Maeon Rut. X 337.
Maeonia = Lydia; VIII 499 = Etruria; cf. *Lydi*.
Maeonidae = Etrusci XI 759.
Maeonius = Lydius IV 216. IX 546. X 141.
Maeotius adi. VI 799: Maeotae sunt accolae paludis Maeotidis ('Asowsches Meer').
Magus Lat. X 521.
Maia mater Mercurii I 297. VIII 138 s.
Malea promunt. Laconicae nautis periculosum V 193.
Manes = di inferi XII 646; cf. X 34.
Manlius M. M. a. 390 servator Capitolii: VIII 652.
Manto nympha vates X 199.
Mantua opp. Galliae transpadanae, patria Vergilii X 200 s.
Marcellus M. Claudius Marcellus:
     1. cos. a. 222 Viridomarus Gallorum principem occidit VI 855.
     2. Augusti sororis filius idemque gener a. 23 mortuus VI 883.
Marica nympha Minturnensis VII 47.
Marpesius adi. VI 471: Marpessus est mons Pari insulae.
Marruvius adi. VII 750: Marruvium est caput Marsorum.
Mars 1. deus I 274. VII 304. VIII 433.

2. = pugna II 335. 440 saep.
pugnandique studium VI
165. XI 374.
- Marsi* pop. Latii X 544.
- Marsus* adi. VII 758.
- Martius* adi.: 1. Martis filia XI 661.
2. Martis sacer IX 566.
3. = bellicus VII 182.
- Massicus* adi. (loca) VII 627: Massi-
cus mons Campaniae.
- Massicus* dux Clusinorum X 166.
- Massyli* gens Libyae VI 60.
- Massylus* adi. IV 132. 483.
- Mater* (magna) = Cybele IX 108.
584. 619. [Afri.]
- Maurusius* adi. IV 206: Mauri sunt
- Mavors* 1. Mars patronus Romae
VI 872. VIII 630. XII
179. 332.
2. = bellum VIII 700. X
755. XI 389.
- Mavortius* adi. I 276. III 13. VI 777.
= bellicosus IX 685.
- Maximus* VI 845: cf. *Fabii*.
- Medon* Troi. VI 483.
- Megaera* furia XII 846.
- Megarus* adi. III 689: Megara colonia
est a Doribus in Siciliam
deducta.
- Melampus* amicus Herculis X 320.
- Meliboeus* adi. III 401. V 251: Meli-
boea urbs Thessaliae est
patria Philoctetae; eadem
officinis purpurariis in-
- Melite* nympa V 825. [signis.]
- Memmius* auctor gentis Romanae
V 117.
- Memnon* Tithoni Auroraeque filius,
rex Aethiopum, soc. Troia-
norum I 489; cf. I 751.
- Menelaus* rex Spartae II 264. VI
525. XI 262.
- Menestheus* Troi. X 129 (abl. trisyll.).
- Menoetes* 1. Troi. V 161 s.
2. piscator Arcas XII 517.
- Mercurius* IV 222. 558. VIII 138.
- Merops* Troi. IX 702.
- Messapus* Lat. VII 691. VIII 6. IX
160. 523. XI 464. XII 488.
661 saep.
- Metabus* Privernas XI 540 s.
- Metiscus* Rut. XII 469 s. 623
- Mellus* Fufetius dux Albanorum
perfidus VIII 642.
- Metus* VI 276.
- Mezentius* rex Etr. VII 648 s. VIII
482 s. X 689 s. gen. XI 7.
- Mimas* Troi. X 702. 706.
- Mincius* fluv. Galliae cisalp., cuius
nomine navis signatur X
- Minerva* 1. dea II 31 saep. [206.
2. = lanificium VIII 409;
cf. V 284. VII 805.]
- Minio* fluv. Etruriae X 183.
- Minotius* adi. VI 14: Minos erat rex
Cretae.
- Minos* apud inferos iudex VI 432.
- Minotaurus* monstrosus Pasiphaës
taurique Cretensis fil.
VI 26.
- Miscnus* 1. tubicen Troi. III 239.
VI 162 s.
2. promunt. Campaniae VI
234.
- Mnestheus* Troi. V 116 saep.; dat.
V 184 (bisyll.). acc. IV
288. XII 561.
- Monoecus* Hercules *μόνοικος* VI 830
= promunt. Liguriae ('Monaco').
- Morbi* VI 275.
- Morini* gens Belgica VIII 727.
- Mors* IV 451. XI 197 saep.
- Mulciber* = Volcanus VIII 724.
- Murrānus* Lat. XII 529. 639.

Musa I 8. IX 77. 774 s. X 191.

Musaeus vates Atticus VI 667.

Mutusea opp. Sabinorum VII 711.

Mycēna V 52 = Mycenae.

Mycēnae urbs Argolidis I 284 saep.:
inde Agamemno ad bellum
Troianum profectus est VII
222. IX 139.

Mycenaeus adi. XI 266.

Myconos ins. maris Aegaei III 76.

Mygdonides cuius pater est Mygdon,
rex Phrygiae II 342.

Myrmidones gens Thessalica II 7.
252. 785. XI 403.

Nar fluv. Sabinorum VII 517.

Narycius adi. III 399: Naryx est
opp. Locrorum Ozolarum.

Nautes Troi. sacerdos Minervae va-
tesque V 704 s.

Naxos ins. maris Aegaei III 125.

Nealces Troi. X 753.

Nemea vallis Argolica VIII 295.

Neoptolemus fil. Achillis = Pyrrhus
II 263 saep. ab Oreste
occisus III 330 s. XI 264.

Neptunius adi. II 625 saep.: Troiae
moenia a Neptuno et
Apolline facta sunt; cf.
V 811. IX 144.

Neptūnus moderator maris I 125 s.
III 119. V 822. VIII 699 al.

Nereis Nerei filia III 74. V 240.

Nereius adi. IX 102.

Nereūs deus marinus, pater Theti-
dis II 419. gen. bisyll. VIII
383. X 764.

Neritos ins. maris Ionii III 271.

Nersae civitas Aequorum VII 744.

Nex II 85. XII 341. 513.

Nilus 1. flum. Aegypti VI 800. IX 31.

2. deus fluvius VIII 711.

Niphaeus Rut. X 569.

Nisaeē nympa V 826.

Nisus Troi. V 294 s. IX 176 s.

Noēmon Troi. IX 767.

Nomades gens Libyca IV 320. 535.
VIII 724. [712.]

Nomentum opp. Latii VI 773. VII

Notus ventus qui est a meridie I 85 s.

II 417. plur. III 268 saep.

Nox III 512. V 721. VII 138. 331.

VIII 369. XII 846. 860.

Numa Rut. IX 454. X 562.

Numānus Rut. IX 592. 653. [797.]

Numicus fluv. Latii VII 150. 242.

Numidae = Nomades IV 41.

Numitor 1. rex Albanorum VI 768.

2. Rut. X 342.

Nursia opp. Sabinorum VII 716.

Nysa saltus Indiae VI 805.

Oceanus I 287 saep.; uterque =
Atlanticus et Indicus VII

Ocnus Mantuanus X 198. [101.]

Oebalus dux Campanorum VII 734.

Oechalia urbs Euboeae VIII 291.

Oenotrius adi. = Italicus VII 85.

Oenōtrus adi. I 532. III 165: Oenotrus
erat antiquus rex Sabinorum.

Oilēus pater Aiace I 41 (gen. trisyll.).

Olearos ins. maris Aegaei III 126.

Olympus mons Thessaliae = sedes
superorum I 374 saep.

Onites Rut. XII 514.

Opheltēs Troi. pater Euryali IX 201.

Opis comes Dianae XI 532. 836 s.

Orcus = Dis II 398. IV 242 saep.

Orestes fil. Agamemnonis III 331.
IV 471.

Oricius adi. X 136: Oricus est urbs
Epiri.

Oriens 1. de loco I 289. VIII 687.

2. de tempore V 42. 739.

Pallantion, -a, -um *IX 291*

- Orion* 1. venator X 763.
2. sidus III 517. VII 719.
(prior o correpta I 535. IV 52.)
Orithyia uxor Boreae XII 83.
Ornytus Etr. XI 677.
Orōdes Troi. X 732 s. [I 220.
Orontes Troi. I 113. VI 334; gen.
Orphēus maritus Eurydice VI 119.
Orses Troi. X 748.
Orsilochus Troi. XI 636 s.
Ortūnus adi. VII 716: Orta est opp.
Etruriae.
Ortygia 1. = Delus III 124 s.
2. regio Syracusarum III
Ortygius Rut. IX 573. [694.
Osci pop. Campaniae VII 730.
Osinus rex Clusii X 655.
Osiris Lat. XII 458.
Othryades fil. Othryis II 319. 336.
Othrys mons Thessaliae VII 675.
- Pachynum* promunt. Siciliae, quod
spectat inter orientem
et meridiem III 429 saep.
Pactolus flav. Lydiae X 142.
Padus flumen Galliae cisalp. IX 680.
Padūsa ostium Padi XI 457.
Paeōnius adi. VII 769. XII 401: Paeon
est medicus deorum.
Pagasus Troi. XI 670.
Palaemon deus marinus, qui antea
inter homines fuerat Me-
licertes V 823.
Palamēdes Graec. II 82.
Palatinus adi. IX 9: Palatium Verg.
idem esse vult quod Pal-
lanteum.
Palicus deus Siculus IX 585.
Palinūrus gubernator Aeneae III
202. V 833. VI 337 saep.
Palladium simulacrum Minervae II
166. 183. IX 151.
- Pallantēum* Arcadum in monte Aven-
tino et Palatino opp. VIII
54. 341; cf. 313.
Pallās 1. avus Euandri VIII 51. 54.
2. fil. Euandri VIII 104. X 160.
365 s. XI 27 s. acc. VIII
515. voc. X 410 saep.
Pallās Minerva I 39. II 615. VIII
Palmus Troi. X 697. [435 saep.
Pan deus pastorum VIII 344.
Pandarus 1. Lycius fil. Lycaonis
V 496. [XI 396.
2. soc. Aeneae IX 672 s.
Panopēa nympha V 240. 825.
Panopes Siculus V 300.
Pantagias flav. Siciliae III 689.
Panthūs Troi. II 318 s. voc. 429.
Paphus opp. Cypri I 415. X 51. 86.
Parcae = *Μοῖραι* I 22. X 815 saep.
Paris 1. fil. Priami I 27. VI 57 saep.
acc. V 370 contra X 705.
2. adulter IV 215; cf. VII 321.
Parius adi. = marmoreus: I 593.
Paros ins. maris Aegaei marmore
clara III 126.
Parrhasius adi. VIII 344. XI 31: Par-
rhasia est urbs Arcadiae.
Parthenius Troi. X 748.
Parthenopaeus fil. Meleagri, unus
ex septem VI 480.
Parthus pop. Asiae arte sagittaria
insignis XII 857. Phraātes
rex Parthorum a. 20 signa
devicti exercitus Crassiani
Augusto remisit: VII 606.
Pasiphaë filia Solis, uxor Minois
VI 25. 447.
Patavium opp. Galliae cisalp. I 247.
Patron Acarnan V 298: unus ex du-
cibus Epirotis? cf. III 470.
Pelasgi = Graeci II 83. gen. VI 503;
in Etruriam profecti VIII 600.

I 624

Pelasgus adi. I 624
Pelias Troi. II 435
Pelides 1. Achilles
V 808. X
2. Pyrrhus
Pelopēus adi. II
Argivorum
Pelorus patronus p
III 411. 65
Peneleōs Graec. II
Penthesilæa regina
Pentheus rex Theb
Pergama (pl. t.) I. a
II
2. u
Pergameus adi. III
III 133.
Peridia mater Oni
Periphas Graec. II
Petelia opp. Brutii
loctetes com
Phaecees incolae
quae fuit
tiquis C
Phaedra uxor The
lyto mor
vitam la
Phaëthon 1. Sol
2. fil. S
quan
eius
tatae
Phaleris Troi. IX
Pharus Rut. X 32
Phaëus tres Troia
(acc.). XI
Pheneus urbs Arc
Pheres Arcas X 41
Philoctetes Thessa
boeam
sus sed
liam m

Pelagus adi. I 624. II 106 saep.

Pelias Troi. II 435 s.

Petides 1. Achilles fil. Pelei II 548.
V 808. XII 350.

2. Pyrrhus nepos Pelei II 263.

Pelopēus adi. II 193: Pelops rex
Argivorum.

Pelōrus patronus promunt. Siciliae
III 411. 687.

Peneleōs Graec. II 425. [XI 662.

Penthesilēa regina Amazonum I 491.

Pentheus rex Thebanorum IV 469.

Pergama (pl. t.) 1. arx Troiae I 466.
II 291 saep.

2. urbs Heleni III 349.

Pergameus adi. III 110 saep. (urbs)
III 133.

Peridā mater Onitae XII 515.

Periphas Graec. II 476.

Petelia opp. Bruttiorum III 402: Phi-
loctetes communivisse fertur.

Phaeēces incolae Scheriae insulae,
quae fuisse videbatur an-
tiquis Corecra III 291.

Phaedra uxor Thesei VI 445: Hippo-
lyto mortuo (cf. VII 765 s.)
vitam laqueo finivit.

Phaëthon 1. Sol V 105.

2. fil. Solis X 189: post-
quam periit, sorores
eius in populos mu-
tatae sunt.

Phaleris Troi. IX 762.

Pharus Rut. X 322.

Phegeus tres Troiani: V 263. IX 765
(acc.). XII 371.

Phenēus urbs Arcadiae VIII 165.

Pherēs Arcas X 413.

Philoctētes Thessalus III 402: Meli-
boeam ex Troade rever-
sus seditione orta in Ita-
liam migrare coactus est.

Phineus adi. III 212: Phineus caecus
rex Thracum harpyiarum
incurSIONibus vexabatur.

Phlegethon *Ἰνκιφλεγέθων* flumen
inferorum VI 265. 551.

Phlegyas rex Lapitharum, pater Ixio-
nis VI 618: quod Apollo
filiam rapuerat, templum
Delphicum incendit.

Phoebe = Luna X 216.

Phoebigena Aesculapius Phoebi fil.
VII 773.

Phoebēus adi. III 637. IV 6.

Phoebus 1. = Sol XI 913.

2. Apollo I 329. VI 56.
vates II 114. III 80 s.
251. VI 35 saep. Ro-
mae erat in monte Pala-
tino eius templum VIII
720; patronus medico-
rum X 316. XII 402.

Phoenices gens Asiae I 344.

Phoenissa fem. = Dido I 670 saep.

Phoenix comes Achillis II 762.

Pholoë serva Cretensis V 285.

Pholus 1. Centaurus VIII 294.

2. Troi. XII 341.

Phorbas Troi. V 842.

Phorcus 1. deus marinus V 240. 824.

2. Lat. X 328.

Phrygia 1. terra VII 207. X 88. 582.

2. fem. VI 518. IX 617.

Phrygius adi. I 182. 381 saep.

mater = Cybele VII 139.

pastor = Paris VII 363.

Phryx I 468 saep. XII 99 = Aeneas:

Troia urbs in Phrygia est sita.

Phthia regio Thessaliae I 284.

Picus avus Latini VII 48 s. 189.

Pilumnus avus Turni IX 4. X 76.
619. XII 83.

Pinarius adi. VIII 270: gens Pina-

- reriorum antiquitus sacris
Herculis aderat.
- Pirithous* rex Lapitharum VI 393.
601: cum Theseo Proserpinam abducere conatus tenetur vinculis.
- Pisae* urbs Etruriae X 179: colonia
Pisa ex oppido Elidis deducta esse fertur.
- Plemyrium* promunt. Siciliae prope
Syracusas situm III 693.
- Pluton* = Dis VII 327.
- Podalirius* Troi. XII 304.
- Poeni* = Carthaginenses I 302 saep.
- Polites* fil. Priami II 526. V 564.
- Pollux* Iovis ex Leda fil. immortalis,
frater Castoris VI 121.
- Polyboetes* Troi. VI 484.
- Polydorus* minimus regis Priami
fil. III 45 s.
- Polyphēmus* Cyclops III 641. 657.
- Pometii* = Suessa Pometia urbs
Latii VI 775.
- Populonia* opp. Etruriae X 172.
- Porsenna* rex Etruscorum VIII 646.
- Portūnus* deus marinus V 241.
- Potitius* princeps sacerdos Herculis
VIII 269. 281.
- Praenestē* opp. Latii VII 682 (neutr.).
VIII 561 (fem. abl.).
- Praenestinus* adi. VII 678.
- Priameius* adi. II 403. III 321 (virgo
= Polyxena). VII 252.
- Priamides* fil. Priami III 295 saep.
- Priamus* 1. rex Troianorum I 458 s.
2. fil. Politae V 564.
- Prisci Latini* antiquissimi Latii incolae V 598.
- Pristis* navis V 154 s. acc. 116.
- Privernum* opp. Volscorum XI 540.
- Privernus* Rut. IX 576.
- Procas* rex Albanorum VI 767.
- Prochyta* ins. Campaniae IX 715.
- Procris* uxor Cephalī VI 445: per
errorem mariti venantis
hasta interfecta.
- Promolus* Troi. IX 574.
- Porserpina* regina inferorum IV 698.
VI 142. 251. 402.
- Proteus* deus marinus XI 262.
- Prytanis* Troi. IX 767.
- Punicus* adi. I 338. IV 49.
- Pygmalion* Tyrius I 347 s. IV 325.
- Pyracmon* Cyclops VIII 425.
- Pyrgi* opp. Etruriae X 184.
- Pyrgo* fem. Troiana V 645.
- Pyrrhus* = Neoptolemus II 469 s.
III 296 s.
- Quercens* Rut. IX 684.
- Quirinālis* adi. VII 187. 612.
- Quirinus* = Romulus I 292. VI 859:
in honorem Quirini spolia
opima suspendebantur.
- Quirites* incolae Curium, quod erat
caput Sabinorum VII 710.
- Rapo* Etr. X 748.
- Remulus* 1. Tiburs IX 360.
2. = Numanus IX 593 s.
3. Rut. XI 636.
- Remus* 1. frater Romuli I 292.
2. Rut. IX 330. [566.]
- Rhadamanthus* iudex inferorum VI
- Rhaebus* equus Mezentii X 861.
- Rhamnes* Rut. IX 325 s. 452.
- Rhea* mater Aventini VII 659.
- Rhenus* flumen Germaniae VIII 727.
- Rhesus* rex Thracum I 469.
- Rhipēus* Troi. II 339. 394. 426.
- Rhoeteius* adi. V 646. XII 456 =
- Rhoetēus* adi. III 108. VI 505: Rhoetēum est Troadis promunt.
- Rhoeteus* Rut. X 344. acc. 345.

Rhoetus 1. Rut. IX
2. pater A
Roma 17 saep. VI
Romanus 1. adi. I
2. subst.
Romuleus adi. VII
ostendeb
latino.
Romulidae filii Ro
VIII 63
Romulus 1. rex I 2
2. adi. VI
Rosus adi. VII 71
Sabinorum
Rosae opp. Camp
Rotulus 1. adi. VII
2. subst.
saep. g
VIII 38
rum ge
put Ard
Sabaei pop. Ara
Sabaus adi. I 416
Sabellus adi. = S
Sabini pop. Italiae
fem. VIII 6
Sabinus heros VII
Sacer Rut. XII 651
Sacerinus adi. VII
vere sac
Sacrator Etr. X 74
Sagaris Troi. V 26
Salamis ins. sinu
Telamonis
Sali sacerdotes VII
Salmis 1. Arcas V 2
2. Rut. X 71
Sallentinus adi. III 4
rum pop
Salmoneus frater S
Same ins. regni It

- Rhoetus* 1. Rut. IX 342 s.
 2. pater Anchemoli X*388.
Roma I 7 saep. VI 781; cf. I 276 s.
Romanus 1. adi. I 33. VIII 361 saep.
 2. subst. VI 851 saep.
Romulus adi. VIII 654: casa Romuli ostendebatur in monte Palatino.
Romulidae filii Romuli = Romani VIII 638.
Romulus 1. rex I 276. VI 778. VIII 2. adi. VI 876. [342.
Roseus adi. VII 712: Rosea regio Sabinorum Reatina.
Rufrae opp. Campaniae VII 739.
Rutilus 1. adi. VII 318 saep.
 2. subst. VIII 474. VII 472 saep. gen. X 445 contra VIII 381 saep.: Rutulorum gens est Latina, caput Ardea, dux Turnus.
Sabaei pop. Arabiae VIII 706.
Sabaeus adi. I 416. [VIII 510.
Sabellus adi. = Sabinus VII 665.
Sabini pop. Italiae VII 706 s. fem. VIII 635.
Sabinus heros VII 178.
Saces Rut. XII 651.
Sacrānus adi. VII 796: Ardeates vere sacro clari.
Sacrātor Etr. X 747.
Sagaris Troi. V 263. IX 575.
Salamis ins. sinus Saronici, sedes Telamonis VIII 158.
Salii sacerdotes VIII 285. 663.
Salus 1. Arcas V 298 s.
 2. Rut. X 753.
Sallentinus adi. III 400: Sallentinorum pop. Calabriae erat.
Salmōnēus frater Sisyphei VI 585.
Same ins. regni Ithacesii III 271.
Samos ins. 1. prope Ephesum I 16.
 2. Thraciae VII 208 =
Samotheacia VII 208.
Sarnus fluv. Campaniae VII 738.
Sarpēdon dux Lyciorum I 100. IX 697. X 125. 471.
Sarrastes pop. Campaniae VII 738.
Saticulus incola Saticulae, quod est opp. Campaniae: VII
Satura palus Latii VII 801. [729.
Saturnia arx in monte Capitolino VIII 358.
Saturnius adi. I 569 saep. fil. Saturni IV 372 (Iuppiter). V 799 (Neptunus). fem. = Iuno filia Saturni I 23. XII 178 saep.
Saturnus deus a Iove filio regno privatus in Latium se contulit VI 794. VIII 319 saep.
Scaeus adi. II 612. III 351: porta Sc. Troiae ad occidentem solem spectabat.
Scipiadae VI 843: P. Cornelii Scipiones Africani maior et minor.
Scylacēum opp. Bruttiorum III 553.
Scylla 1. monstrum marinum III 420 s. VI 286. VII 302.
 2. navis V 122.
Scyllaeus adi. I 200.
Scyrius adi. II 477: Scyri in ins. maris Aegaei Pyrrhus natus et educatus est.
Sebēthis nymphea VII 734: Sebēthis fluv. prope Neapolim.
Selinūs urbs Siciliae III 705.
Senectus VI 275.
Serestus Troi. I 611. IV 288. IX 171 saep.
Sergestus Troi. I 510 saep. V 121 s.
Sergius adi. V 121: ex gente Sergia ortus est Catilina.

- Serrānus* 1. Rut. IX 335. 454.
 2. C. Atilius primi belli Punici aetate ab agro conserendo ad consulatum devocatus VI 844.
- Sevērus* mons Sabinorum VII 713.
- Sibylla* vates Cumana III 452. V 735.
 VI 10 s. 236. 538. 666 s.
- Sicāni* = Siculi V 293. VII 795.
- Sicania* = Sicilia I 557.
- Sicanius* adi. III 692. VIII 416.
- Sicānus* adi. V 24. VIII 328. XI 317.
- Siculus* adi. I 34. III 410 saep.
- Sidicinus* adi. VII 727: Sidicini gens Campaniae.
- Sidon* urbs Phoenicum I 619.
- Sidonius* adi. I 446 saep. urbs I 678 saep. = Carthago, cuius mater Tyrus erat col. Sidoniorum. (o corripitur, ubi ultima syllaba producitur.)
- Sigēus* adi. II 312. VII 294: Sigēum promunt. Troadis.
- Sila* saltus Bruttiorum XII 715.
- Silvānus* deus agrestis VIII 600.
- Silvia* virgo Latina VII 487. 503.
- Silvius* 1. fil. Aeneae ex Lavinia postumus VI 763. [769.
 2. S. Aeneas rex Alban. VI
- Simois* 1. fluv. Troadis I 100. V 261
 2. fluv. Epiri III 302. [saep.
- Sinon* Graecus II 79 s. 259. 329.
- Sirēnes* nympphae cantu insignes in periculosa ora Surrentina habitant: V 864.
- Sirius* 1. canis aestiva III 141.
 2. adi. X 273.
- Sol* I 568 saep. IV 607. pater Circae, quae eadem esse dicebatur ac Marica: VII 11. XII 164.
- Somnium* VI 283.
- Somnus* V 838. VI 893.
- Sopor* VI 278: κασιγνητος θανάτοιο Hom. Ξ 231.
- Soractē* mons Etruriae VII 696. XI
- Sparta* II 577. X 92. [785.
- Spartānus* adi. I 316.
- Spio* nymppha V 826.
- Steropes* Cyclops VIII 425.
- Sthenelus* 1. Graec. II 261.
 2. Troi. XII 341.
- Sthenius* Rut. X 388.
- Strophades* ins. Messeniae III 209.
- Strymonius* 1. Troi. X 414.
 2. adi. X 265. XI 580:
 Strymon flumen Thraciae gruum turbis celeberr.
- Stygius* adi. III 215. IX 104 saep.
- Styx* flumen inferorum VI 154. 439.
- Sucro* Rut. XII 505.
- Sulmo* Lat. IX 412. X 517.
- Sybaris* Troi. XII 363.
- Sychaeus* 1. subst. maritus Didonis I 343 (y producta). IV 20. VI 474 saep.
 2. adi. IV 552.
- Symaethius* adi. IX 584: Symaethus est fluv. Siciliae.
- Syrtis* sinus Libyae IV 41.
 plur. V 51. VI 60 saep.
- Taburnus* mons Campan. XII 715.
- Tagus* Rut. IX 418.
- Talos* } Rut. XII 513.
Tanais }
- Tarchon* sive (VIII 603) *Tarcho* dux Etr. VIII 506. X 153 s. XI 184. 727 s.
- Tarentum* urbs Calabriae III 551.
- Tarpēia* socia Camillae XI 656.
- Tarpēius* adi. VIII 347. 652: saxum Tarpeium pars montis Capitolini.

Tarquinus L. T.
 man
 VI 8
Tarquillus Rut.
Tartareus adi.
 cus
 soror
Tartarus infern
 VI 577
 IV 243.
Tatius T. T. rex
Tegeaeus adi. V
 est ur
Teleboae incolae
Tellus IV 166.
Telon rex Taph
 loniam in
Tempestat V 77
Tenedos ins. Tr
Tereus Troi. XI
Terra IV 178. V
Tetrica mons i
Teueri 1. =
 ianil
 contr
 2. adi. I
Teueria urbs v
Teuerus 1. prim
 I 23
 2. fil. T
 lami
Teuthras Troi.
Teutonicus adi.
 Gall
 tur
Thaemon Lyciu
Thalia nymppha
Thamyris Troi
Thaprus urbs S
Thaumantias fi
 h
Theano uxor An

- Tarquinius* L. T. Superbus rex Romanorum VIII 646; plur. VI 816: familia T. Prisci.
- Tarquitus* Rut. X 550.
- Tartareus* adi. VI 295. VIII 667 saep. custos = Cerberus VI 395. sorores = furiae VII 328.
- Tartarus* inferna sedes improborum VI 577; pl. *Tartara* (loca) IV 243. V 734. VI 135 saep.
- Tatius* T. T. rex Sabinorum VIII 638.
- Tegeaeus* adi. V 299. VIII 459: Tegea est urbs Arcadiae.
- Teleboae* incolae Caprearum VII 735.
- Tellus* IV 166. VII 137.
- Telon* rex Taphiorum VII 734: coloniam in Italiam deduxit.
- Tempesta* V 772.
- Tenedos* ins. Troadis II 21. 203 s.
- Terēus* Troi. XI 675.
- Terra* IV 178. VI 580. 595.
- Tetrica* mons in Sabinis VII 713.
- Teucri* 1. = cives Teucri (1.) Troiani I 38 saep.; gen. I 555 contra 89 s.
2. adi. II 747 saep. [II 26.
- Teucra* urbs vel gens Teucrorum
- Teucrus* 1. primus rex Troianorum I 235. III 108 saep.
2. fil. Telamonis regis Salaminii I 619.
- Teuthras* Troi. X 402.
- Teutonicus* adi. VII 741: Teutonis Gallica arma hic videntur tribui.
- Thaemon* Lycius X 126.
- Thalia* nymphea V 826.
- Thamyrys* Troi. XII 341.
- Thapsus* urbs Siciliae III 689.
- Thaumantias* filia Thaumantis = Iris IX 5.
- Theäno* uxor Amyci Troiani X 705.
- Thebae* urbs Boeotiae IV 470.
- Thebānus* adi. IX 697: Thebe est opp. Mysiae.
- Themillas* Rut. IX 576.
- Thermōdon* fluv. Ponti XI 659.
- Theron* Rut. X 312. [363.
- Thersilochus* duo Troi. VI 483. XII
- Thesēus* rex Atticae, amicus Pirithoi VI 122. 393. 618.
- Thessandrus* Graec. II 261.
- Thetis* filia Nerei V 825.
- Thoas* 1. rex Aetolorum II 262.
2. Troi. X 415.
- Thraca* = Thracia XII 335.
- Thracēs* III 14.
- Thracius* adi.: V 536. 565. IX 49 (ubi ultima syll. corripitur).
- Threicius* adi. III 51 saep. (producta syll. ult.).
- Threissa* fem. Thracia I 316. XI 858.
- Thronius* Troi. X 753.
- Thybrinus* adi. XII 35.
- Thybris* 1. rex Italorum VIII 330.
2. Tiberis fluv. II 782 saep.
- Thyas* = Baccha IV 302.
- Thymber* idemque *Thymbrus* Rut. X 391. 394.
- Thymbraeus* 1. Troi. XII 458.
2. adi. III 85: Apollinis sacrum erat nemus Thymbrae, quod erat oppidum
- Thymbris* Troi. X 124. [Troadis.
- Thymoetes* 1. Troi. senex II 32. 146
2. Troi. miles X 123. XII 364. [449.
- Tiberinus* 1. adi. I 13. X 833. XI
2. subst. VI 873 saep.
- Tiberis* fluv. Italiae VII 715.
- Tibur* opp. Latii VII 630.
- Tidurs* 1. adi. VII 670.
2. subst. IX 360. XI 757.

- Tiburtus* Argivus, a quo Tibur nomen traxisse dicitur: VII 671. XI 519.
- Tigris* flumen Asiae X 166.
- Timāvus* flumen Histriae I 244.
- Timor* IX 719.
- Tirynthius* = Hercules VII 662. VIII 228: Tiryns est urbs Argolidis, in qua H. est educatus.
- Tisiphone* furia VI 555. 571. X 761.
- Titan* = Sol IV 119.
- Titanius* adi. 1. de Sole II 725.
2. de ceteris Titanibus, Caeli filiis adversariisque VI 580.
- Tithonius* adi. VIII 384.
- Tithōnus* fil. Laomedontis, maritus Aurorae IV 585. IX 460.
- Tityos* violator Latonae VI 595.
- Tmarius* adi. V 620: Tmaros est Tmarus Rut. IX 685. [mons Epiri.]
- Tolumnius* Rut. XI 429. XII 258. 460.
- Torquātus* T. Manlius T. a. 340 cos. filium immodestum necari iussit VI 825.
- Trinacria* = Sicilia III 440 saep.
- Trinacrius* adi. I 196 saep.
- Triōnes* sidus = ursae caelestes I 744. III 516.
- Triton* 1. deus marinus I 144. VI 173. plur. V 824.
2. navis X 209.
- Tritonia* = Minerva II 171. 615. V 704. XI 483.
- Tritōnis* = Minerva II 226: Triton fluvius ac lacus Libyae, unde Minerva prodiisse fertur.
- Trivia* 1. Hecate VI 13 s. [tur.]
2. Diana VII 774 s. X 537. XI 566. 836; sacrum eius prope Ariciam VII 516.
- Troas* fem. Troiana V 613.
- Troia* 1. urbs Asiae I 1 saep. II 625. VIII 291.
2. urbs Epiri III 349 s.
3. ludus puerilis V 602.
- Troiānus* 1. adi. I 19 saep.
2. subst. V 688 saep.
- Troilus* fil. Priami I 474.
- Troiugena* ortus a Troianis III 359. VIII 117. XII 626.
- Troius* adi. I 119 saep.
- Tros* Troianus I 574 saep.; plur. nom. I 172. acc. I 30 saep.
- Tulla* socia Camillae XI 656.
- Tullus* T. Hostilius tertius rex Rom. VI 814. VIII 644.
- Turnus* rex Rutulorum, Dauni ex Venilia filius, frater Iuturnae VII 56. 371. 783. X 76. 616. XII 138. 861 saep.
- Tusci* Etrusci XI 629. XII 551.
- Tuscus* adi. VIII 473. X 164 saep.
- Tydeus* rex Argivorum bello Thebano interfectus VI 479.
- Tydidēs* fil. Tydei = Diomedes I 97. 471 saep. X 29.
- Tyndaris* filia Tyndarei = Helena II 569 (acc.). 601.
- Typhōeus* monstruosus Terrae fil. VIII 298. IX 716 (dat. tri-)
- Typhōus* adi. I 665. [syll.]
- Tyres* Troianus X 403.
- Tyrius* 1. adi. I 12. 388 saep.
2. subst. I 338 saep. = Carthaginienses: Carthago est colonia Tyriorum.
- Tyros* urbs Phoenicum I 346. IV 670 saep.
- Tyrrhēnus* 1. adi. = Etr. I 67 saep.
2. subst. VIII 603 saep. = Mezentius X 787.
3. Etr. XI 612. [898.]

Tyrrhidae filii Tyrrhi VII 484. IX 28.
Tyrrhus Latinus VII 485 s.

Ucalegon Troi. II 312.

Ufens 1. flumen Latii VII 802.
 2. dux Aequorum VII 745.
 VIII 6. X 518. XII 460. 641.
Ulixes Ithacensis II 44 s. 164. III
 628. XI 263; cf. VI 529.
 gen. II 7 saep.

Umbro adi. XII 753: canes Umbriae
 venatione exercitati. [544.]
Umbro dux Marsorum VII 752. X

Valerus Etr. X 752. [712.]

Velinus 1. lacus in Sabinis VII 517.
 2. adi. VI 366: Velia est opp.
 maritimum Lucaniae.

Venilia nymphe X 76.

Venulus Lat. VIII 9. XI 242. 742.

Venus 1. dea, mater Aeneae I 229
 saep. VIII 370.

2. = amor VI 26. XI 736.

Vesper stella I 374. VIII 280.

Vesta dea I 292. II 567. V 744 saep.

Vesulus mons Alpium ('Viso') X
Victoria XI 436. XII 187. [708.]

Virbius 1. Hippolytus VII 777.

2. eius fil. VII 762.

Volcanius adi. VIII 535. X 470 saep.

Volcānus 1. deus VII 679. VIII 198.
 372. 422 s. XI 439.

2. = ignis II 311. V 662.
 VII 77. IX 76.

Volcens Lat. IX 370 s. X 563.

Volsci pop. Latii IX 505. XI 167 s.

Volseus adi. VII 803.

Volturnus fluv. Campaniae VII 729.

Volusus Volscus XI 463.

Xanthus 1. fluv. Lyciae IV 143.

2. fluv. Troadis I 473.
 V 808 saep.

3. fluv. Epiri III 350. 497.

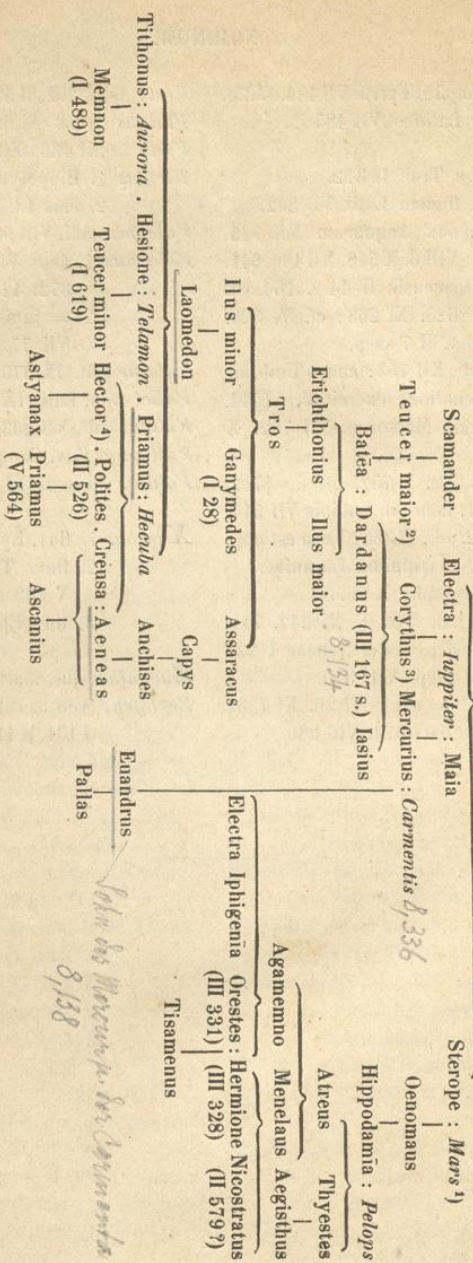
Zacynthos ins. maris Ionii III 270.

Zephyrus ventus ab occasu solis
 I 131. II 417. plur. III 120.

STEMMA REGULATORUM.

Atlas (VIII 136)

- 1) Saut qui Oenomaum non filium, sed maritum Steropes esse dicit.
- 2) Vergilius III 108 Teucrum matrem Creta in Troadem advenisse dicit.
- 3) Alii Corythum omittunt, ut Pardanus et Iasius sint filii Electre.
- 4) Ex ceteris Priami liberi commemorantur in Aeneide filii Paris Deiphobus Helenus Troilus Polydorus (Doryclus?) et filiae Polyxena Cassandra Ilione, quam unus nominat V.

Portr. Fond. Nat. IV. 7. 17.

DE VITA POETAE.¹⁾

70 P. Vergilius Maro natus est Idibus Octobribus a. ab u. c. 684 § 1.
in pago Mantuano, cui tum nomen erat Andes, hodie Pietola.
pater erat vir rusticus, Magii viatoris initio mercennarius, postea
ob industriam gener, mater Magia (cognomine Polla?), quos
V. pie coluit et amavit, dum grandis natu amisit.

58 a. 696 Cremonam ductus litterarum elementis imbuitur.

55 a. 699 toga virili sumpta Mediolanum transgreditur.

inde num Neapolim venerit, parum constat. fuerunt, qui
Parthenio poeta ibi litterarum Graecarum magistro eum usum
esse crederent.

53 a. 701 ad persequenda artium liberalium studia Romam se § 2.
contulit. atque eloquentiae causa Epidio oratori dedit operam,
sed apud iudices non plus quam semel causam dixit. rerum
naturam ut penitus cognosceret (cf. G. II. 490), medicorum
astrologorum mathematicorumque disciplinam accepit, cuius stu-
dii testimonia exstant B. 3, 40. G. I 32, 231. III 478. A. I 742 s.
maxime vero Sironem audivit philosophum Epicureum, qui idem
erat Ciceronis familiaris; cf. placita B. 6, 31. G. IV 219. A. VI
724 s. atque etiam sub finem vitae, si Aeneidem absolvisset,
totum philosophiae se dedere voluisse dicitur; cf. G. II 475 s.

Poetica facultas iam in puero apparuit. et adolescenti pro- § 3.
ximis saeculis tribuuntur complura carmina minora velut
Dirae Ciris Culex Aetna Copa Moretum, sed quae nunc ferun-
tur, praeter singula epigrammata non habentur pro genuinis,
quamquam Copa et Moretum suis virtutibus non carent. ne Cu-
lex quidem, quo nomine constat Vergilium carmen quoddam
inscripsisse, eius ingenio videtur esse dignum.

Roma quo anno domum redierit V., pro certo dici nequit.

1) Plurimae res, quarum auctor non laudatur, vitae debentur
Donatianae, quam post Reifferscheidium (Sueton. p. 54 s.) ex cod. a
diligentissime edidit H. Hagen, Scholia Bernensia 1867, 61 s. = JJ.
Suppl. VI 734 s.

- 43 a. 713 Octavianus post proelium Philippense reversus veteranis tribuendum concessit agrum aliquot oppidorum Italicorum, in quibus erat Cremona. inde progressus limitator cum partem agri Mantuani assumpsisset, bis erat periculum, ne Vergiliis quoque praedium eriperetur. cedere nolentibus centurio quidam etiam ferro minitari ausus est. sed iussu Octaviani (B. 1) C. Asinius Pollio Galliae cispadanae tum praefectus intercessit, iterumque, cum is partes Antonii secutus abiisset, P. Alfenus Varus (B. 9) praedium restituit.
- 41/38 Eo triennio Theocriti potissimum ad exemplum, qui poeta § 5. Syracusanus medio saeculo a. Chr. n. tertio vitae rusticae specimina (εἰδύλλια) conscripsit, V. carmina pastoricia (βουκολικά) confecit, ex quibus electa (ἐκλογαί) decem uno Bucolicon corpore comprehensa adhuc exstant. Bucolica eo successu edidit, ut in scaena quoque per cantores crebro pronuntiarentur. atque auditis in theatro eius versibus quondam surrexit universus populus et forte praesentem spectantemque Vergilium veneratus est sic quasi Augustum (Tac. Dial. 13).

- Patria relicta V., cum C. Cilnius Maecenas ei consuleret, § 6. alio praedio (Nolano? cf. Gell. VI 20) donatus est. omnino amicorum liberalitati magnam debebat pecuniam: quamvis paucis uteretur familiariter, tamen optimus quisque maxime ei favebat. iam a. 716 Maecenati commendavit Horatium poetam (Sat. I 6, 54), qui amicum non semel laudat atque etiam (Carm. 37 I 3, 8) 'animae dimidium' nominat. vere a. 717 ex Campania, ut videtur, profectus V. itineris Brundisini (Hor. Sat. I 5, 39 s.) participes Sinuessae convenit. unde Maecenatem Tarentum ire pergentem haud scio an secutus sit; cf. G. IV 125.

- Lucem conventusque hominum consulto vitabat, ut si § 7. quando visus esset in publico, sectantes demonstrantesque ipsum suffugeret in proximum tectum. Romae domum habebat Esquilis iuxta hortos Maecenatianos, sed aberat plerumque, quod curandae salutis causa (nam corpore et statura erat grandis, sed a stomacho et a faucibus ac dolore capitis plerumque laborabat) secessu Campaniae Siciliaeque uti malebat; cf. laudes vitae rusticae G. II 458 s.
- 36 a. 718 Maecenatis si non iussu at certe respectu incohavit § 8. Georgica, quibus in componendis non modo 'Ascraeum carmen' (sic dicuntur G. II 176 Hesiodi Ascraei Ἔργα καὶ ἡμέραι), verum etiam Arati Eratosthenis Nicandri aliorumque

Graecorum
Varronisque
titia compa
nam tradit
ac per tot
iure dicere
demum effi

30 a. 724
V. Neapoli
per quadri
I 10, 44),
V.

26 a. 728
quarto lib
sibi intulis
verit, non
esse proba

Carmi
29 adulescens
Octaviani i
sed error
duci paulo
placuit. qu
et Iliadis i
Romanarum

Conge
digestamqu
prout liber
ut quibus
ope ex iis
colligi non
quaedam in
sit, quos p
nendum op

26 Octa
litteras fru
minis hypo
impetravit,
sextus, quo
23 a. 731 prae
Augustus,

Graecorum exempla secutus est nec Latinorum velut Catonis Varronisque de re rustica libros lectitare neglexit. rerum notitia comparata carmen elaboravit, quam maxima potuit industria. nam traditur cotidie meditatus mane plurimos versus dictasse ac per totum diem retractando ad paucissimos redegissee, ut suo iure diceret more ursae carmen se parere informe et lambendo demum effingere.

- 30 a. 724 dum Octavianus proelio Actiaco victor Parthos pacat, § 9. V. Neapoli Georgica confecit (IV 559 s.), confecta reverso illi per quadriduum Atellae recitavit. Horatium si audimus (Sat. I 10, 44),
molle atque facetum

Vergilio annuerunt gaudentes rure Camenae.

- 26 a. 728 cum C. Cornelius Gallus poeta Foroiuliensis, cuius in quarto libro amice ratio habita erat, ira Augusti motus manum sibi intulisset, num V. secundis curis quosdam locos retractaverit, non satis constat; alia singula post editionem mutata esse probabilius est.

- Carminis de rebus Romanis conficiendi consilium V. si § 10. 29 adulescens abiecit (B. 6, 3), denuo cepit a. 725. neque vero Octaviani iam res gestas, id quod ille volebat (cf. G. III 46 s.), sed errores et bella Aeneae, a quo gentis Iuliae origo duci paulo ante coepta erat (cf. A. I 288), heroo pede persequi placuit. quo carmine cum alia tum Homerica exempla Odysseae et Iliadis imitatus est; praeterea origines rerum Italicarum et Romanarum, quoad potuit, amplexus adhibuit.

- Congesta materia Aeneida prosa prius oratione formatam § 11. digestamque in XII libros particulatim componere instituit, prout liberet quidque, et nihil in ordinem accipiens. sequitur, ut quibus annis singuli libri confecti sint, historiae Romanae ope ex iis rebus, quae nonnullis locis breviter attinguntur, colligi non possit. ceterum V. 'ne quid impetum moraretur, quaedam imperfecta transmisit, alia levissimis verbis veluti fulsit, quos per iocum pro tibicinibus interponi aiebat ad sustinendum opus, donec solidae columnae advenirent'.

- 26 Octavianus cum a. 728 Cantabris bellum intulisset, per § 12. litteras frustra efflagitavit, ut sibi 'de Aeneide vel prima carminis hypographe vel quodlibet colon' mitteretur. postea id impetravit, ut ter singuli libri recitarentur, in quibus erat sextus, quo (v. 860 s.) commemoratur Marcellus Octaviae filius 23 a. 731 praematura morte abreptus. eum ubi audivit cum sorore Augustus, poeta aere gravi est donatus.

- 27 Aequales summa spe nascentis poematis famam iam a. 727
prosecutos esse testis est versus Propertii (II 34, 65):

*Cedite Romani scriptores, cedite Grai:
nescio quid maius nascitur Iliade.*

- Homeri laudem ne aequaret, nedum superaret, V. fato mi- § 13.
sero impeditus est. undecim annis impensis Aeneidi ut extrema
manus accederet, in Graeciam et in Asiam secedere consti-
tuit, ubi multa eum, si licuisset, emendaturum fuisse certum
est, siquidem moribundus totum librum ut imperfectum con-
cremari voluit. sed Athenis in morbum incidit et ab Augusto
exoratus, ut una rediret, Brundisium reuertit, ubi obiit a. d. XI.
19 Kal. Oct. a. 735. ossa eius Neapolim translata sunt, ubi hodie
quoque sepulcrum poetae, quicumque visunt, pio gratoque
animo venerantur.

- Aeneidem L. Varius Rufus et Plotius Tucca amici testa- § 14.
mento moniti, ne quid ederent, quod non ab ipso poeta esset
editum, 'summatim' emendatam ediderunt. Augusti iussu ad
17 celebrandos ludos saeculares a. fere 737 in publicum eam pro-
disse non sine aliqua probabilitate conicias. neque ita multo
post Ovidius poeta subtili iudicio veraque vaticinatione de
tribus Vergili libris praedixit (Am. I 15, 25) haec:

*Tityrus et fruges Aeneidaeque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.*

poemata suam iam a. 72
 Propertii (II 34, 65):

... adit Grai:

...itur Ilia.

...mum superaret. V. lito mi-
 ...pensis Aeneidi ut extrema
 ...d. Aium secelere consti-
 ...ulaturum fuisse certum
 ...um ut imperfectam con-
 ...um incult et ab Augusto
 ...mura, ubi obit a. d. XI.
 ...transata sunt, ubi hodie
 ...que vident, pio gratoque

...Mum Tucca amici testa-
 ...d non ab ipso poeta esse
 ...bruit. Augusti iussu ad
 ...in publicum eam pro-
 ...mum. neque ita multo
 ...aque ratiocinatione de
 ...25) haec:

...una leporis,
 ...et ubi erit.

S
S
A
10

Standort: ~~W 10~~ 04
Signatur: ~~GVED 1080(2)~~
Akz.-Nr.: 85/6352 ZZWX
Id.-Nr.: W4910965 70901(2)

Buchbinderei
Bildereinrahmung
Kunstgewerbliche Arbeiten

ULRICH GOERKE

4670 LÜNEN
Goethestr. 16 Postf. 1425
Tel. 02306 / 53173

18. OKT 1985

